

JUHA RUOTSALAINEN

VAPAUDEN KAIHO

Romaani

© Eeppos-kustannus 2013

ISBN 978-952-67227-3-3

I

1.

– Se oli vallankaappaus, Antti Lind puhisi yksin itsekseen. Hän istuutui kirjoituspöydän ääreen jatkamaan tulevan sunnuntain saarnan kirjoittamista. Saarna oli hänen ensimmäinen julkinen. Hän oli vasta muutama kuukausi sitten suorittanut erotutkinnon Helsingin yliopistossa. Hänet oli vihitty papiksi ja hän oli palannut koulukaupunkiinsa Turkuun saatuaan täältä apulaispapin viran.

Kirjoittaminen ei ottanut sujuakseen. Ajatukset pyörivät toisaalla. Lind oli varma, että kirkkohera oli määrännyt hänet saarnavuoroon oman nahkansa pelastaakseen. Papin tuli näet saarnan jälkeen kuuluttaa viralliset kuulutukset. Hänen tulisi kuuluttaa laittomaan lakiin perustuvat asevelvollisuuskutsunnat. Laki oli säädetty laittomassa

järjestyksessä, siitä ei päässyt mihinkään, sillä hallitsija oli lain vahvistaessaan sivuuttanut Suomen säätyjen vastustuksen. Nikolai II – Suomen suuriruhtinas ja Venäjän keisari – oli antanut kaksi vuotta sitten armollisen julistuskirjan eli manifestin, jolla Suomen säädyiltä käytännöllisesti katsoen poistettiin oikeus säätää lait. Sellaiset lakiesitykset, joilla hallitsija katsoi olevan koko valtakuntaa koskevaa merkitystä, käsiteltäisiin Venäjän ministeriöissä, ja Suomen valtiopäiviltä pyydetäisiin vain lausunto, ennen kuin laki menee hallitsijan vahvistettavaksi. Suomalaiset, hallitsijan uskollisista uskollisimmat alamaiset, päinvastoin kuin kapinoivat puolalaiset, ottivat manifestin tyrmistyneinä vastaan. Senaatti vastusti manifestin julkaisemista, ja se joutui eroamaan. Uuteen senaattiin hallitsija nimitti yhteistyöhön halukkaampia miehiä. Suomalaiset halusivat uskoa, että Nikolai oli joutunut huonojen neuvonantajien harhaanjohtamaksi. Sanottiinhan, että heikkotahtoinen Nikolai oli aina samaa mieltä kuin se, jonka kanssa oli viimeksi neuvotellut. Silmät avautuivat, kun Nikolai ei ottanut vastaan puolen miljoonan suomalaisen allekirjoittamaa vastalau-

seadressia Pietariin vienisataamiehistä lähetystöä. Käskei vain sanoa, ettei ollut vihainen suomalaisille, ja käskeä sen palata kotiin. Tapaus herätti uinuvan leijonan suomalaisissa, jotka olivat saaneet elää lähes vuosisadan autonomisena suuriruhtinaskuntana ruotsinvallan ajalta periytyneiden perustuslakiensa mukaan. Aleksanteri Ensimmäisestä lähtien jokainen suuriruhtinas oli vannonut kruunajaisissa pitävänsä Suomen perustuslait voimassa. Niin myös tämä nykyinen, mutta Nikolai oli rikkonut valansa. Nikolai halusi olla itsevaltiainen, ei vain Venäjällä vaan myös Suomen suuriruhtinaskunnassa.

Suomessa oli ryhdytty passiiviseen vastarintaan. Lindkin oli ylioppilaana keräämässä nimiä vastalauseadressiin. Vakka-Suomen kartanoista ja taloista allekirjoituksen joka kerta sai, mutta torpista ja mäkituvista joutui useimmiten lähtemään ilman. Useimmat kieltäytyjät vetosivat, etteivät osanneet kirjoittaa, mutta puumerkkikin olisi riittänyt. Suurempi syy allekirjoittamisesta kieltäytymiseen olikin sosialisti Kurikan ohje köyhälle välle olla allekirjoittamatta. Kurikka oli käärmeissään, koska ei ollut saanut kutsua kokouk-

seen, jossa adressista päätettiin. Toinen, vähäpätöisempi syy allekirjoittamisesta kieltäytymiseen olivat Venäjältä tulevat kulkukauppiaat. Niiden epäiltiin olevan valtakunnallistajien asiamiehiä. Ne levittivät vähäväkisten keskuuteen valhepropagandaa, että keisari aikoi säätää lain, jonka nojalla kartanoiden ja suurten talojen maat jaettaisiin maattomille.

Asevelvollisuuslaki oli ensimmäisiä laittomassa järjestyksessä säädetyjä lakeja. Jo ennen sitä oli annettu postiasetus, jossa määrättiin, että ulkomaan postissa tuli käyttää vain rupla-arvoisia postimerkkejä. Oli annettu myös kielimanifesti, jolla venäjä määrättiin senaatin ja ylimpien valtion virastojen virkakieleksi. Venäjän tuntimäärää lyseoissa lisättiin, ja venäjää alettiin lukea myös kahdessa tyttökoulussa. Kenraalikuvernööri Bobrikov kuului iloinneen, että sillä tavalla saatiin venäjänkieli siirtymään äitien mukana uusille sukupolville. Oikeastaan laittomuus oli alkanut jo kymmenen vuotta aiemmin, kun Suomen postilaitos siirrettiin Venäjän sisäministeriön alaisuuteen ilman säätyjen suostumusta. Laittomuuden takana olivat panslavistit, joiden tavoitteena oli yhtenä-

nen ja jakamaton Venäjä. Panslavistit halusivat sulattaa kaikki keisarikunnassa asuvat kansat oikeauskoisiksi venäjää puhuviksi keisarin alamaisiksi. Olihan helpompi hallita yhtä ja samaa kieltä puhuvia ja samaan jumalaan uskovia alamaisia kuin kymmeniä eri kieliä puhuvia ja eri uskontoja tunnustavia kansalaisia. Yhtenäistämistoimenpiteitä tarvittiin, sillä keisarikunta natisi liitoksisaan. Viranomaisten suurimpana huolenaiheena olivat vallankumoukselliset, jotka pyrkivät demokratiaan käyttämällä hyväksi uskomusta, että yksinvaltiut sortuisi. Panslavisti pahinta sorttia oli Suomeen valtakunnallistamisen toteuttajaksi lähetetty Bobrikov. Bobrikov otti käyttöön kovat otteet. Sananvapautta, kokoontumis- ja yhdistymisvapautta rajoitettiin. Laittomuutta vastaan kirjoittaneet sanomalehdet lakkautettiin määräajaksi tai ainiaaksi.

Lindin takana oleva ovi avattiin. Edessä olevasta peilistä näkyi, että tulija oli mustalaisnainen.

- On tapana koputtaa, Lind kääntyi sanomaan.
- Anteeksi. Antakaa mie povaan Teille.
- Povaaminen on syntiä.

– Mie povaan leikin varjolla.

Lind antoi mustalaiselle luvan povata, koska uskoi pääsevänsä kiusanhengestä siten nopeammin eroon. Ennustaja asetti tuolin kirjoituspöydän päähän, keräsi runsaan hameensa syliin ja istuutui. Eukko kaivoi hameen helmoista korttipakan ja asetti kortit pöydälle selkäpuoli ylöspäin.

Povaaja nosti ensimmäisen kortin:

– Tästä kortista näkyy, että Työ menette naimisiin hyvän ihmisen kanssa.

– Mnä ajattelin pysyä naimattomana. Olen näet pappi, Lind piruili.

Povaaja nosti seuraavan kortin:

– Työ saatte kaksi lasta. Kolmaskin näkyy.

Lind jätti kommentoimatta.

Eukko nosti kolmannen kortin:

– Työ menestytte työssä.

Lind hymähti. Povaaja nosti uuden kortin:

– Teistä tulee rikas.

– Minua ei kiinnosta maallinen mammona. Näkyykö korteista, saako Suomi menetetyn autonomian takaisin?

Nainen nosti kortin ja katsoi sitä kauan, ennen kuin sanoi:

– Sitä ei näy.

– Tämä riittää.

– Mitä Työ maksatte povaamisesta?

– E’ mittä. Ite Te tarjouduite.

Nainen nosti uuden kortin:

– Tästä kortista näkyy, että Työ jouvutte vankilaan.

– Oho.

– Teijät panna vankilaa teosta, mikä ei ole rikos sillo, ku Työ teette sen.

Lind katsoi eukkoa niin tylästi, että tämä näki parhaaksi poistua ilman palkkiota.

Mustalaisen mentyä Lind jatkoi saarnan kirjoittamista. Jättämällä asevelvollisuuskutsunnat kuuluttamatta hän asettuisi esivaltaa vastaan. Asiaa mutkisti arkkipiispan papeille lähettämä paimenkirje, jossa ilmoitettiin, että papin velvollisuus oli totella Jumalan asettamaa esivaltaa ja lain mukaan julistaa kirkossa hallituksen antamia asetuksia eikä hänen ollut tutkiminen niiden laillisuutta. Arkkipiispa edusti myöntäväisyysuuntausta. Suuntauksen edustajia haukuttiin suomettarelaisiksi äänenkannattajansa Suomettaren mukaan. Suomettarelaiset eli vanhasuomalaiset oli-

vat sillä kannalla, että laittomuuden edessä oli parempi taipua kuin taistua, niin kuin kataja. Oli parempi olla hallitsijalle lojaali kuin nousta vastarintaan, sillä hallitsija muistaisi sen ja palkitsisi Suomen tulevaisuudessa. Kaikki eivät jaksaneet uskoa, että Nikolai palkitsisi uskollisuuden. Ne kannattivat passiivista, kaikkiin lain sallimiin keinoihin tukeutuvaa vastarintaa. Oli noustava Lutherin hengessä esivaltaa vastaan, sillä esivalta oli rikkonut lakia ensin. Jokaisen isänmaallisen suomalaisen oikeus, jopa velvollisuus, oli nousta vastustamaan laittomuutta. Elleivät he nouse nyt, venäläistäjät ajattelisivat, etteivät he välitä, ja jatkavat rikoksentekeä.

Antti Lind joutui painimaan melkoisen jaakobin-painin, ennen kuin päätös jättää kuuluttamatta laittomat kutsunnat oli selvä. Kuuluttamisen saisi lukea joku kiertävä matkapappi.

Lind lähti sunnuntaiaamuna kirkkoon. Hän luki sakastissa saarnan vielä kerran läpi, jotta se sujuisi takeltelemta. Kun kirkonkellot alkoivat soida, hän lähti kirkkosaliin.

Seurakuntalaiset olivat tulleet kirkkoon runsaslukuisina, silti valtava kirkkosali näytti tyhjältä. Lind istuutui saarnavuorossa olevalle papille varatulle paikalle eturiviin.

Liturgia alkoi ja eteni tutun kaavan mukaan. Lind näki alttaritaulun uusin silmin. Siinä kuvattu Kristus oli kuin Suomi venäläistäjien käsissä.

Määrätyn virren aikana Lind nousi ja käveli saarnastuoliin. Hän muisti kulkea hitaasti, silti hän oli kompastua saarnastuoliin vievissä portaisissa. Ylhäällä, hän laski pyhän kirjan sille varattuun telineeseen ja avasi sen kohdasta, johon oli pannut saarnatekstin merkiksi. Hän nosti katseen; seurakunta odotti sanannälkäisenä.

Jossakin hämärän kirkkosalin uumenissa istui kuvernöörin urkkija, joka veisi isännälleen tiedon kansalaistottelemattomasta papista. Hänen nimensä pantaisiin mustaan kirjaan.

Virren päätyttyä Lind ryki kurkun auki ja alkoi puhua. Ääni palasi paksuista kiviseinistä kaikuna. Hän korotti ääntä hieman, jotta siitä saisi paremmin selvää.

Joku pikkulapsi kitisi koko saarnan ajan.

Saarna lähestyi loppua. Lindille oli kerrottu, että seurakunta rupeaisi veisaamaan virttä, jos hän alkaisi kuuluttaa asevelvollisuuskutsuntoja.

Kuulutus oli loppujen lopuksi helppo jättää lukematta. Jumalanpalveluksen jälkeisillä kirkkokahveilla moni tuli kiittämään Lindiä rohkeasta kansalaisteosta, mutta kukaan ei sanonut mitään saarnasta.

Antti Lind sai rangaistuksen kansalaistottelemattomuudesta. Rangaistus oli kuukauden palkan menetys. Se oli vähäinen siihen nähden että omatunto pysyi puhtaana.

Asevelvollisuuslain nojalla Suomen oma sotaväki lakkautettiin. Vain Kaartin pataljoona ja pieni ratsuväki jätettiin toimimaan. Vastaisuudessa Suomen nuorukaiset joutuisivat venäläisiin joukko-osastoihin Venäjän kuvernementteihin. Palalessaan kolmen vuoden palvelusajan jälkeen kotimaahan heistä olisi tullut äidinkielen ja isänmaan unohtuneita puoliryssiä. Lind kuului nostoväkeen, mutta siinäkin voisi sodan syttyessä joutua siirretyksi vaikka Kiinan vastaiselle rajalle sotimaan Venäjän puolesta.

Lind ryhtyi toimimaan kutsuntoja vastustavassa kansalaistoimikunnassa. Hän rupesi myös kaagalain, laittomuutta vastustamaan perustetun salaisen järjestön, asiamieheksi. Järjestö käytti kaikkia lainmukaisia keinoja asiansa ajamiseen. Työ tuotti hedelmää; kutsuntalautakuntiin ei ilmoittautunut tarpeeksi virkailijoita. Yli puolet asevelvollisista jätti tulematta kutsuntoihin. Kutsuntojen yhteydessä sattui välikohtauksia eri puolilla maata, kun mielenosoittajat osoittivat paheksuntansa kutsuntoihin tulleille. Helsingissä kuvernööri lähetti kasakat hajottamaan mielenosoituksen. Kasakay ratsastivat nagaigat iskuun kohotettuina Senaatintorille. Mielenosoittajat pakenivat Nikolainkirkon portaille. Ratsut menivät perässä portaille, mutta kuolonuhreilta vältyttiin.

Postimerkki sai kokoaan suuremman merkityksen, kun kotimaanpostissakin määrättiin käyttämään rupla-arvoisia postimerkkejä. Lindkin rupesi käyttämään kirjeissä mielenosoituksellisesti mustapohjaisia, varta vasten painettuja surumerkkejä.

Kuomuvaunut kiisivät vinhaa vauhtia pitkässä koivukujassa. Lumitaakasta vapautuneet pelot

odottivat kyntäjää ja kylväjää. Siellä täällä seisoivat punamullattu torppa. Ne kuuluivat Solkullan kartanoon, jonka varsin komea kalkittu päärakennus näkyi koivukujan päässä.

– Mynämäelki on automopiili. Apteekkaril. Ko se tuli ensimmäist kertta vasta, hevonen pillastus nii et nousi takajaloilles. Mun täytys laskeuttu rattailt katkasema marhaminta puukol, etei se olis hirttäny ittiäs, ajuri puheli leppoisesti kyydissä olevalle Lindille.

Lind oli lähtenyt tuomaan huolestuttavia uutisia Solkullan kartanon isännälle Harald Norrelle. Harald kuului kagaaliin, jonka jäseniä tulisi vainoamaan uuden diktatuuriasetuksen nojalla.

Kartanon päärakennus oli vain yksikerroksinen, mutta pituutta siinä riitti. Ikkunoita oli useita, savupiippujakin kuusi. Sisäänkäyntejä oli kaksi ja palkollisilla omansa talon päädyssä.

Väentuvat jäivät oikealle. Ajuri ajoi jalojen lehtipuiden alitse pihaan ja pysäytti hevosen sisäänkäynnin eteen. Lind kiitti kyydistä. Hän hypäsi maahan ja haki laukkunsa kuomun takaa. Hän loikki kuin nuori hirvi portaat ylös ja avasi tammioven. Hän käveli kuistin läpi väliovelle.

Lind laski aulassa laukun lattialle. Hän riisui päällystakin ja pani sen naulakkoon. Hän laittoi mustan lierihattunsa hyllylle. Hän meni saliin. Hän liikkui kuin kotonaan, olihan talo tuttu. Harald tuli käsi ojossa vastaan:

– Hauska tappa vanha tuttu.

Harald vaihtoi kielen ruotsiksi ja toivotti hänet tervetulleeksi. He puhuivat keskenään aina ruotsia, joka oli Haraldin äidinkieli, ja jota Lindkin puhui melkein yhtä hyvin kuin suomea.

Margit, kartanon valtiatar, tuli sivuovesta. Margit huiteli viisissäkymmenissä mutta oli edelleen hehkeä kaunotar.

– Hauska nähhä pitkästä aikaan, Margit sanoi ja ojensi hyvin hoidetun kätensä. Puristus oli veltto. – Mikä sai siut tulemaan?

– Tulin tuomaan huonoja uutisia.

– No. Mitä ne ovat?

– Bobrikov sai haluamansa diktaattorin valtuudet, Lind kertoi.

– Se tiedeten jo, Harald sanoi. – Telefon on keksitty.

– Mitä se tarkoittaa? Margit kysyi.

– Saamme olla todistamassa lisää samanlaisia laittomuuksia kuin oli Turun hovioikeuden tuomarien erottaminen, Lind vastasi. Hän vaihtoi kielen ruotsiksi ja kertoi, että virkamiehet, jotka eivät alistu laittomuuden edessä, erotetaan ja tilalle nimitetään sellaisia, jotka tottelevat. Sensuuri lisääntyisi. Laittomuutta vastaan kirjoittavat sanomalehdet lakkautettaisiin. Suomalaisista palkkattaisiin urkkijoita ilmiantamaan laittomuutta vastaan taistelevat maanmiehensä, jotka karkotettaisiin maasta. Hallinto muutettaisiin vähitellen venäjänkieliseksi. Lyseoissa alettaisiin lukea venäjänkieltä entistä enemmän.

Norrejen seitsemänvuotias Birger-poika juoksi saliin puumiekka kohotettuna.

– Minulla on miekka, Birger näytti Lindille.

– Tuleeko sinusta sotilas? Lind kysyi hymy huulilla.

– Minusta tulee kenlaari, Birger kertoi tohkeissaan.

– Ettei vaan kenraali? Lind naurahti. – Aateisuus velvotta.

– Niin, kenlaari, Birger vastasi totisena. – Minä ajan ryssät pois Suomesta. Minulla on sisilisko. Tahtoko setä nähdä?

– No, näytä.

Birger meni hakemaan sisiliskoa.

– Maistuuko kaffe? Margit kysyi.

– Kaffe maustu ain pitkäm matkan jälkke, Lind vastasi.

– Mie käsken sisäkön keittää meille kaffet, Margit sanoi ja meni keittiöön.

Margit puhui ensimmäisenä kielenään oppimaansa Tornionjokilaakson suomea. Margit oli syntyjään Ruotsin alamainen. Hän ja Harald olivat kohdanneet Tukholmassa, kun Harald oli siellä opiskelemassa. Avioiduttuaan he muuttivat Suomeen

He istuutuivat pinnatuoleille. Puulattia oli vastaan lakattu. Katossa oli iso kristallikruunu. Salin molemmissa päissä oli kakluuni. Seinillä oli Norren aatelissuvun edesmenneitä jäseniä esittäviä muotokuvia, joista eräälle Ruotsin kuningas oli luovuttanut Solkullan kartanon läänitykseksi taiselulentällä osoitetusta urhoollisuudesta.

Harald sanoi, että Bobban oli hankkinut kuolemantuomion itselleen. Sortoon oli vastattava samalla mitalla, jopa laittomin keinoin.

Lind sanoi, ettei kannattanut väkivaltaa. Hän kannatti passiivista vastarintaa.

Harald puuskahti, että passiiviselta vastarinnalta oli mennyt pohja pois. Yhteistä rintamaa ei enää ollut. Suomalainen puolue taipui tsaarin edessä, vaikka kuinka syvään kumarrukseen, sen jälkeen kun tsaari oli määrännyt suomen kielen tasaveroiseksi ruotsin kanssa.

Lind sanoi, että kielikysymys sai väistyä, sillä suomenkielisten ja ruotsinkielisten riidellessä keskenään, saattaisi käydä niin, että venäjä syrjäyttää kummatkin kielet. Suomen kaksi kansaa oli saatava yhtenä miehenä ja naisena taisteluun autonomian palauttamiseksi.

Harald kivahti, että suomettelaisiin oli suhtauduttava kuin ruttotautisiin.

Rauhoituttuaan Harald sanoi, ettei autonomia riittänyt, vaan Suomen oli palattava Ruotsin yhteyteen. Ensimmäisenä askeleena oli saatava oma sotaväki takaisin.

Lind sanoi, ettei kannattanut Ruotsin yhteyteen palaamista, ei varsinkaan sodalla. Hänestäkin Castrenin ehdottama täydellinen itsenäisyys oli utopiaa.

Margit tuli pyytämään heidät kahvipöytään.

Birger toi sisiliskon. Margit käski viedä inhotavan otuksen pois.

2.

Bobrikovin saatua diktatuurivaltuudet ohrana eli tehostettu suojelu ulotettiin Suomeenkin. Viranomaiset saivat valtuudet luoda urkintajärjestelmän valvomaan kansalaisia. Santarmit ilmaantuvat kaduille ja myös juniin. Aktiivisimmat suomalaiset julistivat sodan järjestelmää vastaan ja alkoivat suunnitella terroritekoja. Bobrikov sai sen tietoonsa ja ryhtyi vastaiskuun. Santarmille annettiin kaikki poliisin oikeudet hallitsijaa vastaan suunnattujen salahankeiden torjumiseksi.

Venäjä aloitti sodan Japania vastaan. Sota ei sujunut kovinkaan hyvin. Suomessa peruutettiin kutsunnat paljojen kieltäytyjien takia. Eräs suomalainen ampui Bobrikovin. Pahimman suo-

misyöjän poistuttua näyttämöltä olot vähän helpottuivat.

Suomen sotilaspiiri lakkautettiin ja Suomi liitettiin Pietarin sotilaspiiriin. Samalla suomalaisten asevelvollisuus lakkautettiin, mutta Suomi velvoitettiin maksamaan korvauksena 10 miljoonaa markkaa vuosittain Venäjän valtionkassaan.

Eräänä syysaamuna pieni purjealus tuli usvasta Mynämäenlahdelle. Oli koleaa. Aurinko oli nousut vain hetki sitten.

– Se on Svanen, vapaaherra Norre sanoi rengeilleen Mäkiselle ja Elmer Katavalle.

He olivat tulleet vastaanottamaan Ruotsista palaavaa laivaa. Laivan lastina oli Ruotsissa painettuja suomen- ja ruotsinkielisiä sanomalehtiä, jotka oli tarkoitus levittää joka puolelle maata. Lehdissä olevilla artikkeleilla herätettäisiin mökin mummotkin näkemään maassa vallitseva laittomuus, jotta kansa nousisi vastustamaan sitä. Laivalla oli aiemmin salakuljettu myös Venäjälle levitettäväksi tarkoitettuja, venäläisten vallankumouksellisten Länsi-Euroopassa painamia sanomalehtiä, sillä suomalaisilla ja venäläisillä oli yhteinen vihollinen, valapatto tsaari Nikolai Toi-

nen. Etappi oli kuitenkin lopetettu jokin aika sitten suomalaisten aktivistien ja venäläisten vallankumouksellisten välien viilennyttyä.

Kuului vain kuikan ääntelyä.

Svanenin ajettua kaijaan Katava tarttui kannelta heitettyyn köyteen ja sitoi sen poijuun. Laivan tultua kiinnitetyksi ahteristakin alkoi lossaus. Lehtiniput siirtyivät ripeästi vankkureille. Kukaan ei puhunut. Työ oli saatava tehdyksi, ennen kuin kalastajat tulisivat veneilleen.

Viimeisenä siirrettiin miehissä laudoista tehty laatikko. Se painoi kuin synti.

Työn tultua tehdyksi Norre syytti sikarin. Se oli muille lupa syyttää paperossi.

Katava kaivoi piipun taskusta ja syytti edelliskerrasta pesään jääneet jämat.

– Vahinko, etten muistanu pyyte tuoma Stockholmist sikaarei. Ne ova' siel parempi ko Suomes, Norre harmitteli. – Tuulik merel?

– Iham bläki, laivan kapteeni vastasi.

Katavasta kapteeni vaikutti kylmähermoiselta, juuri sellaiselta kuin salakuljettajan tuli ollakin. Norre oli luvannut, että hän pääsisi mukaan, kun Svanen seuraavan kerran kävisi Ruotsissa. Hän

ryhtyisi vaaralliseen salakuljettajan työhön, sillä hänellä oli elätettävänä vaimo ja kolme pientä lasta. Perustuslaillisesta taistelusta hän ei piitannut. Sillä ajettiin vain säätyläisten asiaa. Sillä korjattu palkollisten oloja, joissa oli paljon korjattavaa. Maaton ei saanut edes äänestää. Eivätkä säätyvaltiopäivillä säädetyt lait olleet pyhiä, koska säädetyt eivät edustaneet koko kansaa. Oli saatava koko kansan eduskunta säätämään lait, sillä säädetyt hyväksyivät vain lakeja, jotka paransivat niitten asemaa. Ne eivät edes välittäneet korjata maattomien asemaa.

Tupakannälän tultua tyydytetyksi he nousivat vankkureille ja hyvästelivät laivan miehistön. Katava otti ohjokset. Hän maiskautti suuta ja löi ohjaksilla kevyesti hevosiä lautasille. Parivaljakko lähti vetämään riuskasti.

Tie kulki metsämaastossa kumpuillen. Välillä oli peltoaukeita. Heitä seurattiin aamulypsyille valmistautuvista taloista ja torpista.

Norre kertoi Mäkiselle ja Katavalle, että Venäjän Itämeren laivasto oli kärsinyt Japanille tappion ja oli tuhoutunut Tshusimassa. Kestäisi monta

vuotta, ennen kuin Venäjä saisi rakennettua uuden laivaston.

– Suomen pite keytte tilaisuus hyveks ja liitty takas Ruotsi, vapaaherra sanoi hauskalla suomeleaan. – Ens pite saada takas oma sotaveki.

He tulivat perille. Norre käski ajaa aitan eteen.

Raskas puulaatikko kannettiin aittaan ensimmäisenä.

– Onk täsä kivi? Mäkinen ihmetteli.

Norre käski irrottaa laatikosta yhden laudan ja näytti myrskylyhdyllä valoa.

Mäkinen irrotti laudan tiirikalla. Laatikossa oli kivääreitä. Norre otti niistä yhden ja taittoi kiväärinperän alas ja katsoi ulkovaloa vasten piippuun:

– Neky olevan hyves rasvas.

Norre pani kiväärin takaisin laatikkoon. Laatikossa oli pistoolejakin.

– Kumpikin, ottaka pistoli, Norre sanoi.

Mäkinen valitsi Mauserin, Katava Coltin.

– Miks revolveri? Mäkinen ihmetteli. – Sul ei ol sil koteloka.

Katava työnsi Coltin saappaanvarteen.

Mäkinen pani laudan takaisin paikalleen ja hakkasi naulat kiinni.

He kantoivat lehtiniput aittaan ja lähtivät päivän töihin.

Venäjä ja Japani solmivat rauhan, mutta olot eivät rauhoittuneet valtakunnassa. Venäjällä alkoi yleislakko. Se lopetettiin vasta, kun keisari lupasi lakiasäättävän kansanedustuslaitoksen eli duuman ja kansalaisvapaudet.

Lakko levisi Suomeen, kun se oli Venäjällä jo hiipumassa. Se tuli rautatietä pitkin, mitenkäs muutenkaan. Valkeasaaren rataosan suomalaiset virkailijat menivät lakkoon.

Kuultuaan, että Kauppatorilla alkaisi perustuslaillisten porvariensa ja työväenyhdistyksen yhteisen lakkokomitean mielenosoitus, Antti Lind kiihuksi paikalle. Torilla laulettiin Maamme-laulua. Herrasväki lauloi ruotsiksi ja rahvas suomeksi. Hän ryhtyi laulamaan suomeksi.

Puhujakorokkeelle nousi herraskaisesti pukeutunut mies. Lind siirtyi lähemmäksi kuullakseen.

Puhuja edusti perustuslaillisia. Mies kertoi lakon tavoitteet; helmikuun manifesti oli peruutettava. Autonomia oli palautettava. Laittomasti erotetut virkamiehet oli otettava takaisin virkoi-

hin. Myöntäväisyysenaatin oli erottava ja uusi oli nimitettävä perustuslaillisista.

– Oikein! Venäläisen virkavallan pokkuroijat pois senaatista! joku huusi väkijoukosta.

Puhuja kertoi edelleen, että uusi senaatti asettaisi komitean tutkimaan eduskuntauudistusta, joka perustuisi yleiseen ja yhtäläiseen ääni- ja vaalioikeuteen.

– On valittava kansalliskokous toteuttamaan valtiopäiväuudistusta, sillä säädyt eivät sellaista lakia hyväksy! joku huusi.

– Se olisi vallankumous! mustaan pukeutunut herra sanoi.

Torin laidassa seisoskelevat vähälukuiset venäläiset matruusit eivät uskaltaneet puuttua mielenosoitukseen. Lakkokomitean järjestyskaarti huolehti, että tilanne pysyi rauhallisena. Kaartilaisilla oli käsivarressa sininen nauha, osalla nauha oli punainen.

Lind lähti kokoontumisen päätyttyä kotiin.

Sakilaisjoukko tuli vastaan Tuomiokirkkosillalla ja huuteli antavansa kapitalisteille päihin.

Lind siirtyi varmuuden vuoksi kadun yli.

Elmer Katavalle tultiin kertomaan, että vapaaherra halusi hänen tulevan puheilleen. Hän lähti epä-tietoisena.

Norre kertoi, että Solkullassa alkaisi lakko. Lakon aikana maksettaisiin puolet palkasta, sillä lakko suuntautui omistajien ja palkollisten yhteistä vihollista Nikolaita vastaan. Lehmät tuli kuitenkin lypsää. Norre ehdotti, että Katava lähtisi Turkuun lakkovahdiksi.

Katava suostui lähtemään. Palattua kotiin hän käski Ruutin tehdä eväät kahdeksi päiväksi.

Tehdessään eväitä Ruut uteli, mitä vapaaherra oli sanonut.

Elmer sanoi käyvänsä Turussa ja viipyvänsä viikon. Hän lähti aittaan.

Katava kaivoi aitassa Coltin piilosta ja pani sen reppuun.

Turkuun oli viisi peninkulmaa. Marraskuussa pimeä tuli aikaisin, mutta Katava jatkoi perille asti. Tie oli hänelle tuttu monilta matkoilta. Eikä Turun seudulla tarvinnut pelätä susiakaan. Susi oli viimeksi syönyt ihmisen edellisellä vuosisa-

dalla. Se vei pikkulapsen talon pihasta. Lapsesta löydettiin vain luita.

Turussa näki heti, että lakko oli alkanut. Katuvalot eivät palaneet. Puodit olivat kiinni. Ajurit eivät ajaneet.

Poliisikin oli lakossa, mutta kansalliskaarti piti huolen, että järjestys säilyi kaduilla. Katava halusi heti liittyä kansalliskaartiin, mutta Norre oli käsenyt hänen mennä pappi Lindin luokse. Lind oli Solkullan pehtoorivainajan ottopoika. He olivat samanikäisiä, mutta Lind vaikutti vanhemmalta, mikä saattoi johtua silmälaseista ja alkavasta kaljusta.

Katava kertoi Lindille halustaan liittyä kansalliskaartiin, mutta Lind sanoi, että siihen kelpuutettiin vain järjestyneitä työläisiä. Hänen tuli sen sijaan liittyä Suojelusvahtiin. Hänet otettaisiin siihen, kun hän kertoisi, että Norre oli lähettänyt hänet.

Katava sai jäädä nukkumaan Lindin keittiön lattialle. Herättyään aamulla huonosti nukutun yön jälkeen hän lähti kaupungintalolle, jossa Suojelusvahti piti päämajaansa. Hän kertoi, että va-

paaherra Norre oli lähettänyt hänet. Hän sai lautasellinen kaurapuuroa aamiaiseksi.

Syödessään Katava kuunteli, mitä huoneessa olevat miehet puhuivat. Ylioppilaslakkipäinen nuorukainen sanoi, etteivät suomettarelaiset pysyisi kutsumaan Helsingistä kasakoita lopettamaan lakkoa, koska lennätin ja puhelinkeskus oli vallattu. Toinen nuorukainen ehdotti, että he menisivät vangitsemaan santarmiratsumestari Provolskin.

– On jo vangittu.

– Entä poliisimestari?

– Vangittu ja pantu putkaan.

– Mennän kattoma, onk kukka laittomast viran hankkineist tuomareist työpaikallans, lyhyenlätä mies ehdotti.

– Joo. Mennä antama opetus ryssän kätyreil.

Katava liittyi joukkoon, joka lähti hovioikeuden talolle. He huutelivat matkalla näyttävänsä onnenonkijoille.

– Kasakat eivät uskalla tulla ulos kasarmeist, lyhyenlätä mies ilkkui.

Yksikään tuomareista ei ollut työpaikallaan.

Lyhyenlätä mies osoitti kädellä seinällä riipuvaa Nikolai Toisen muotokuvaa ja ehdotti:

– Heitetän toi Aurajokke.

Valapaton muotokuva irrotettiin seinältä. Se kannettiin Aurajoen rantaan ja heitettiin jokeen. Taulu ei uponnut vaan jäi samean veden pinnalle kuvapuoli ylöspäin.

– Mitä seoravaks?

Yksi tiesi, että eräs viran vääryydellä hankkineista hovioikeudenneuvoksista asui lähellä. He lähtivät katsomaan, oliko tuomari kotona.

Huonoksi onnekseen selkärangaton roisto oli kotona. Petturi haettiin ulos ja nostettiin seinälle.

– Eroakko laittomasti hankkimastas virast? tuomaria kovisteltiin.

– Eikö ole parempi, että virat pysyvät meillä suomalaisilla kuin että ne joutuisivat venäläisille? tuomari puolustautui.

– Ymmärräkkö eres hävetä!

Petturin päälle syljettiin.

– Luopio! Ryssän kätyri!

Häväisty jätettiin ruikuttamaan. Kääntyessään katsomaan Katava näki, että tuomari luikahti kiviseinien suojaan.

Lyhyenlöntä mies ehdotti, että he menisivät vapauttamaan Reinikan Kakolasta.

Reinikka oli isänmaanystävä, joka oli yrittänyt surmata Viipurin läänin venäläisen kuvernöörin mutta oli epäonnistunut ja jäänyt vangiksi.

Kauppatorilla oli mielenosoitus. He pysähtyivät kuuntelemaan korokkeelta puhuvaa miestä.

Puhuja kertoi, että Tampereella oli julkaistu työläisten punainen julistus. Siinä vaadittiin äänioikeutta valtiollisissa vaaleissa myös vähäväkiselle kansanosalle, ja että oli valittava yleisillä vaaleilla perustuslakia säätävä kansalliskokous säätämään uusi vaalilaki. Äänioikeus, joka olisi salainen, yhtäläinen ja välitön, oli annettava kaikille 21 vuotta täyttäneille suomalaisille, myös naisille. Vaivaisavun saanti ei saanut olla este äänioikeudelle. Eduskunnassa, josta tulisi yksikamarinen, ei olisi sijaa millekään luokkaedustukselle.

– Tärkeämpää on saada autonomia takaisin! herraskaisesti pukeutunut mies huusi.

– Mitä tulee autonomiakysymykseen, puhuja jatkoi. – Sorto lakkaa, kun parhaat ainekset ottavat Venäjällä valtiovallan sosialistisen vallankumouksen jälkeen, sillä toveri ei sorra toveria.

– Puppua! Lopeta harhauttaminen!

Huudot vain yltyivät. Tilaisuus uhkasi muuttua mekkalaksi. Kansalliskaarti marssi torille sotilaallisessa järjestyksessä ja rauhoitti tilanteen.

He jatkoivat keskeytynyttä matkaa. Yksi ehdotti, että irrotettaisiin torin kulmatalossa ollut Uusi Aura-nimisen suomettarelaisen sanomalehden nimikyltti.

Heistä pienikokoisin nousi isokokoisimman harteille. Miekkonen irrotti kyltin ja heitti sen voitonriemuisena katuun.

Katavakin kävi polkaisemassa tuon mitä mustinta myöntöväisyssuuntausta edustavan suomettarelaisen äänenkannattajan nimikylttiä.

Kovasta huudosta huolimatta Kakolan vartijat eivät päästäneet heitä portista sisään. Reinikka joutui jäämään lukemaan tiilenpäitä.

Seuraavana päivänä kuultiin, että senaatti oli eronnut, ja helsinkiläiset olivat rautatientorilla valinneet uuden hallituksen. Hallituksen asema oli vielä heikko, ja se pyysi joukkoja tuekseen.

Turun kaupungintalossa keskusteltiin kiivaasti siitä, lähdetäänkö Helsinkiin suojaamaan uutta hallitusta. Suojelusvahdissa enemmistönä olleet

ylioppilaat vetivät tukensa väliaikaiselta hallituk-
selta, koska kyseessä oli kapina keisaria vastaan.
Vähemmistönä olleet työläiset ilmoittivat tuke-
vansa väliaikaista hallitusta, koska se nautti kan-
san luottamusta.

Katava oli kahden vaiheilla. Vaisto sanoi, että
uutta hallitusta täytyi tukea. Hän ilmoittautui Hel-
sinkiin lähtijäksi.

He tulivat rautatieasemalle, mutta junat eivät
kulkeneet lakon vuoksi. He olivat lähdössä takai-
sin kaupungintalolle, kun kuulivat, että Helsingis-
tä oli tulossa kasakoita tuova juna.

– Turum porvarit ova’ kutsune’ kasakat appu,
lyhyenlätä mies epäili. – Mennän niitä vasta ja
oteta juna niilt.

– Me emme pärjää niille. Kasakat ovat ham-
pasiin asti aseistautuneita. Meil on vaa muutamal
pistooli.

– Puhutaan ne vallankumouksen puolelle.

– Puhuk kukka venäjä?

– Minä puhun.

Pidettiin huutoäänestys. Ehdotus sai enemmis-
tön taakseen.

Koska junat eivät kulkeneet, ratapenkalla voi
kävellä turvallisesti.

Kupittaalla yksi ehdotti, että he eivät jatkaisi
pitemmälle.

He kuitenkin jatkoivat.

Junaa ei kuulunut, ei näkynyt. Piikkiössä yksi
valitti, ettei ollut saanut ruokaa koko päivänä.

– Ei tässä ole kukaan muukaan syönyt.

Päätettiin pitää tupakanmittainen tauko.

– Mennä syömä lakkokomitean lasku, lyhyen-
lätä mies, Jänkä nimeltään, ehdotti.

– Tääl ol kestkievari lähimailka.

– Käänyntän takas, mustatukkainen mies ehdot-
ti.

– Vallankumous viedään loppuun saakka,
Nurmi ärähti. Nurmi oli noussut sanattomalla
sopimuksella porukan johtajaksi. Hänellä tiedet-
tiin olevan yhteyksiä bolshevikkeihin.

– Palatan Turkku hakeman tykki, Jänkä ehdot-
ti.

Ehdotusta kannatettiin. Äänestettiin, jatke-
taanko vai palataanko Turkuun.

– He, jotka kannattavat, että jatketaan, nosta-
vat käden, Nurmi sanoi.

Vain Nurmen käsi nousi.

– Demokratiassa on tyydyttävä äänestystulokseen, Nurmi myönsi rehdisti.

Kun he tulivat Turkuun, oli jo keskiyö. He joutuivat välttelemään kaduille partioimaan komentettuja venäläissotilaita. He joutuivat menemään nälissään nukkumaan.

Katava nukkui aamulla pitkään. Heikkoa aamiaista syödessään hän kuuli, että Kauppatorilla alkaisi tärkeä kokous. Hän hotki ruuan ja lähti paikalle.

Torilla oli runsaasti väkeä. Se kuunteli korokkeelta puhuvaa miestä.

Herraskaisesti pukeutunut puhuja ilmoitti, että hallitsija oli antanut armollisen julistuskirjan, jolla kumottiin helmikuun manifesti ja kaikki sen nojalla annetut laittomat asetukset, kunnes ne järjestettäisiin lainsäädäntöteitse. Kansalaisvapaudet oli palautettu ja santarmin ohjesääntö kumottu. Siperiaan ja muualle karkotetut saivat palata Suomeen. Venäjä säilyisi senaatin kielenä, mutta se tulisi kouluissa vapaaehtoiseksi.

– Mitä tuo kaikki hyödyttää meitä työläisiä! kuului huuto.

Puhuja jatkoi hermostumatta, että senaatti valmistelisi säätyvaltiopäiville esityksen uudeksi vaalilaiksi.

– Säädyt eivät sitä hyväksy! joku huusi. – On valittava kansalliskokous hyväksymään laki!

Helsingistä tullut sosiaalidemokraattisen puolueen toimitsija nousi puhujakorokkeelle seuraavaksi. Puhuja aloitti ylistämällä lakolla saavutettuja tuloksia, jotka eivät kuitenkaan tyydyttäneet työläisiä.

Ääni nousi falsettiin, kun puhuja huusi, että työläisten ei ollut enää tyydyttävä työnantajien pöydiltä putoileviin murusiin, vaan heidän oli noustava vaatimaan oikeutettuja yhteiskunnallisia uudistuksia. Puhuja mainitsi Tampereella annetusta työläisten punaisesta julistuksesta. Sen perusteella valittaisiin perustuslakia säättävä kansalliskokous, joka nimittäisi uuden hallituksen.

– Hallituksia ei nimitetä toriparlamentissa! Yritätkö lyödä kiilaa meidän perustuslaillisten väliin! herrojen puolelta huudettiin.

Puhuja jatkoi puheen loppuun huutelusta huolimatta.

Katavan mielestä sosiaalidemokraatti puhui paremmin kuin porvarien edustaja. Työläisten asemassa oli paljon korjattavaa. Päivittäinen työaika oli jopa kaksitoista tuntia. Se oli saatava kahdeksantuntiseksi. Korjattavaa oli myös kunnallisessa äänioikeudessa. Valittaessa kaupunginvaltuustoa veroa maksamattomalla kaupunkilaisella ei ollut äänioikeutta, kun taas jollakin porholla saattoi olla kaksikymmentäviisikin ääntä.

Viimeinen puhuja ilmoitti, että kaikki tavoitteet oli saavutettu ja lakko lopetettaisiin.

Tilaisuus päättyi yhdessä laulettuun Maamme-lauluun. Katava ei ollut laulumiehiä eikä laulanut mukana.

Seuraavana päivänä, joka oli sunnuntai, Suomen kirkoissa kuulutettiin suuriruhtinaan manifesti, jolla lopetettiin kaikki laittomuudet.

Ihmiset kokoontuivat Kauppatorille juhlimaan saavutettua voittoa. Riemua ei vähentänyt edes se, että venäläiset viranomaiset julistivat sotaväen hälytystilaan.

Kaupungin keskusta juhluvallaistiin illalla.

Kaikki eivät olleet tyytyväisiä lakon päättymiseen, sillä tyranni istui yhä valtaistuimella. Katava kierteli porukan mukana kaupungilla kehottamassa kauppiaita pitämään puotinsa kiinni.

Mutta kauppiaat eivät suostuneet jatkamaan lakkoa. Useimmat vetosivat, että heidän oli ansaittava leipää. Yksi narinkan pitäjä ilkkui, ettei lakkoa ollut syytä jatkaa, koska köyhätkin pääsivät pian äänestämään.

Joku hälytti Suojelusvahdin torille. Syntyi kiihkas sananvaihto ylioppilaiden ja työläisten välillä.

Katava veti Coltin saappaanvarresta mutta työnsi sen takaisin, kun näki poliisien tulevan.

Oli myönnettävä, että lakko oli ohi. Elmer Katava palasi kotiin Solkullaan. Sinne ei ollut vielä tullut tieto lakon loppumisesta.

Katava puhui kaksi nuorta renkiä mukaan. He menivät iltalypsyn aikana navettaan ja käskivät piikojen lopettaa työnteon. Kun piikat eivät noudattaneen kehotusta, he kaatoivat vastalypsetyn maidon maahan kauhistelevien piikojen silmien edessä.

– Nyt Norre vihastu teil, Pirkko-piika moitti.

– Kapitalistiki saa oppi ymmärtämä, mitä on nälkä, Katava valisti piikoja.

Norre kutsui seuraavana aamuna Katavan tovereineen puheilleen.

– Miksi te kaato maito maahan! Norre huusi. Tuuheat mustat kulmakarvat ja konkkanokka lisäsivät ilmeen julmuutta.

– Työ oli lakonalaista, Katava sanoi.

– Mite sine puhut? Lakko peetty kolme peive sit. Te olette erotettu. Kaikki kolme. Menke bort.

Kun he tulivat ulos, Katava sanoi tovereille:

– Vapaherra ei tiedä kansan kärsimisest.

Katava ei jäänyt suremaan irtisanomistaan. Hän muutti Turkuun. Perhe jäi toistaiseksi asumaan isän torppaan, mutta tulisi perässä heti, kun Turusta löytyisi asunto.

Työpaikka löytyi nopeasti, Katava pääsi lossaajaksi satamaan. Päivät kuluivat töissä, illat punakaartin harjoituksissa. Kaartinpataljoonan tultua hajotetuksi Suomessa oli vain venäläisiä joukko-osastoja. Porvarit perustivat omia suoje-luskaartejaan. Norrellakin oli oma kaarti. Se harjoitteli Solkullan laajoilla mailla.

Suojeluskaarteissa oli enimmäkseen ylioppilaita. Katava oli katsoi, ettei kuulunut herranplanttujen joukkoon. Hän liittyi työläisten punakaartiin. Niitä oli perustettu suurlakon jälkeen toimimaan painostusryhmänä sen ajan, kun senaatti valmisti ehdotusta eduskuntalaiksi. Työläiset halusivat laista sellaisen, että se tyydytti myös heitä. Hän kuului punakaartin toiseen osastoon eli sotaväkeen. Ensimmäinen osasto oli miliisi. Kouluttajana oli tsaarin armeijasta erotettu suomalainen aliupseeri. Harjoitukset käsittivät sulkeisia, muuta tuskin lainkaan.. Aseita heillä ei ollut. Komennot olivat venäjäksi, mutta ne oppi nopeasti.

Eräänä sunnuntaina Katava osallistui eduskuntauudistuksen puolesta järjestettyyn mielenosoitukseen. Hän marssi järjestäytyneiden työläisten riveissä Kauppatorille. Torvisoittokunta marssi edellä, mutta torvet eivät kovan pakkasen vuoksi soineet. Väki marssi nelirivissä punakaartin perässä. Sen kantamissa julisteissa luki muun muassa ”Kaikkien maiden köyhälistö liittykää yhteen” ja ”Yleinen, yhtäläinen ja välitön äänioikeus kaikille” ja ”Hautaan sääty- ja luokkaetuoikeudet”.

Torille tuli satoja, ellei tuhansia ihmisiä. Sosiaalidemokraattisen puolueen toimitsija luki puoluehallituksen julistuksen korokkeelta:

– Vaikka meille niin uskotellaan, taistelua itsemääräämisoikeuden puolesta ei ole vielä saatettu voittoon. Sillä lainsäädäntö ei edisty, niin kauan kun säätyvaltiopäivien koollekutsuminen on hallitsijan tahdon varassa. Säädyt, teistä riippuu, kuinka eduskunta uudistuu etenee. Työläisten syvät rivit ovat kantansa ilmoittaneet. Me emme lepää, ennen kuin eduskunta on perustettu.

– Lakkoon, ellei vaatimuksiimme suostuta! joku huusi.

Työläiset olivat onnistuneen suurlakon jälkeen voimansa tunnossa. Sosiaalidemokraattiseen puolueeseen oli liittynyt tuhansia uusia jäseniä, Kataakin jokin aika sitten.

Säätyvaltiopäivät hyväksyivät uuden valtiopäiväjärjestyksen ja vaalilait. Suuriruhtinas vahvistaisi ne lähiaikoina. Punakaartit olivat tehneensä tehneet, mutta niitä ei lakkautettukaan, vaan ne jätettiin auttamaan venäläisiä vallankumouksellisia, joita Venäjän hallitus oli alkanut uudelleen vaino-

ta. Punakaartilaiset levittivät tsaarille uskollisten sotilaiden keskuuteen silkkipaperille painettuja lentolehtisiä, joissa kannatettiin vallankumousta. Aktiivisimmat ryöstivät aseita ja dynamiittia sekä rahalähetyksiä ja toimittivat saaliin vallankumouksellisille. Huhu kertoi, että Helsingin keskustassa oli salainen tehdas, jossa dynamiitista valmistettiin pommeja.

Toinen huhu kertoi, että vallankumouksellisilla oli suunnitelma vapauttaa vankilasta Venäjän valtiopankin Helsingin haarakonttorin ryöstäneet, mutta kiinni jääneet toverit.

Katava joutui asumaan koko kevään yhteismajoituksessa, sillä Turussa oli huutava puute asuntoista. Hän sai kesän alussa kirjeen isältä. Isä kirjoitti, että Norre uhkasi häätää torpparit, joilla ei ollut kirjallista vuokrasopimusta.

Katava sanoi itsensä ylös työpaikasta ja palasi Solkullaan.

Mats-isä löi nyrkin pöytään niin että astiat helisivät ja sanoi, ettei lähde kuin ruumiina ikuisesta perintötorpasta.

Isä otti Elmerin mukaan kokoukseen, jossa päätettäisiin kuinka ilmoitettaisiin Norrelle, että hädetyt eivät muuttaisi torpistaan. Kokous järjestettiin heinäladossa, joka kuului eräälle hädön uhkaamalle torpparille. Paikalle tuli toistakymmentä huolestunutta miestä.

– Säätyläiset ova’ käärmeisäs, kosk menettivät etuoikeutens säätä lait yksin, Lampi epäili.

– Voi olla tottaki, Aaltonen myönsi.

– Muistak kukka, et meil olis tarjottu kirjalist kontrahti? Elmerin isä kysyi.

– Tais siitä olla kymmenen vuotta takaperin jottam puhet, Virta sanoi. – Mut sitä ei sillo osanu otta todest, ko on aina luotettu sana.

– Kartanonomistajat tahtovat uudet vuokralaiset, joilt voi vaatti enemmän taksvärkki, Lampi epäili.

– Vielä enemäkö? Virta suutahti. – Torppari joutu jo nyt tekemä omat työt kuutamol.

– Kartanonomistajat väittävä, et uussi vuokraji on tulos pilvim pimein, Lampi sanoi. – Omistaji on iskeny ahneurem piru.

Kokouksessa ei päästy yhteisymmärrykseen vapaaherralle annattavasta vastauksesta. Päätettiin kokoontua tulevalla viikolla uudelleen.

Uuteen kokoukseen tulivat myös kartanon palkolliset, jotka halusivat osoittaa myötätuntonsa hädön uhkaamille torppareille. Palkollisilla oli omiakkin vaatimuksia. Väkeä tuli niin paljon että heinäladon ovet piti jättää selälleen, jotta ulkopuolelle jääneetkin kuulisivat, mitä sisällä puhuttiin. Puheenvuoroja ei jaettu, kaikki puhuivatkin yhtä aikaa.

Aaltonen vaati hiljaisuutta ja hakkasi kalikalla pöytänä toimivaa lautaa.

Sorinan lakattua muonamies Vuori nousi puhumaan.

– Me palkolise’ päätimme, et me menemme lakko, ellei Norre peruta häätöi.

– Hyvä!

– Mennä ilmottama se Norrel!

Valittiin lähetystö ilmoittamaan lakosta vapaaherralle. Valituiksi tulivat torpparit Aaltonen, Lampi, Virta, Mats Katava sekä muonamies Vuori.

Kokousväki lähti kartanoon. Matkalla uho nousi.

– Norre saa vielä katua, ellei peruta häätöi.

Väki jäi päärakennuksen eteen, kun lähetystö meni ilmoittamaan Norrelle. Mutta ulko-ovi oli lukossa.

– Olla siel kotona! Verho liikkus! Mää näin! yksi piiosta huusi.

– Tul ulos et me saa ilmotta asiamme!

Sisäkkö kysyi ovenraosta, mitä asiaa heillä oli.

– Pyydä herras tänne, Aaltonen sanoi sisäkölle.

Sisäkkö veti oven kiinni.

– Norre lähetti piian, ko ei uskalla ite' tulla, muonamies Jokiseutu letkautti. Tokaisu herätti yleistä hilpeyttä.

Sisäkkö avasi oven uudelleen ja ilmoitti hennolla äänellä, ettei vapaaherra ota ketään vastaan.

– Kerro hänel, et palkolliset mene lakko, ellei hän peruta häätöi, Aaltonen sanoi.

Sisäkkö veti oven kiinni.

Norre ei tullut ulos. Väki lähti takaisin kokouspaikalle.

– Kokkonutta uudesta viikon kuluttua päättämä lakost, ellei Norre tul sitä enne järkkihis, Aaltonen ilmoitti.

Seuraavalla viikolla torpparit ja palkolliset tulivat entistäkin runsaslukuisempina kokoukseen. Turusta tullut sosiaalidemokraattisen puolueen toimitsija valittiin puheenjohtajaksi. Sihteeriksi valittiin Elmerin isä, koska tämä osasi kirjoittaa parhaiten.

Puheenjohtaja kertoi, että häätöjä oli ollut joka puolella Etelä-Suomea. Kartanonomistajat perustelivat häädöt sillä, että kymmenen vuoden siirtymäaika kirjallisiin vuokrasopimuksiin oli mennyt umpeen.

– Miks meil ei ilmotettu sillon, et kirjaline sopimus pitä tehdä? Aaltonen kysyi.

– Se oli herratte oveluutta! Jokiseutu huusi ovensuusta.

Puheenjohtaja ehdotti, että vietäisiin häädöt oikeuteen.

– Herratten kans ei pidä ruveta käräjöimä. Ne pitä toistes puolt, Aaltonen tyrmäsi ehdotuksen.

– Herroil pitä laitta luu kurkku! Jokiseutu huusi.

Oikeustaistelu ei saanut kannatusta. Sen sijaan päätettiin lähteä joukolla kertomaan Norrelle lakon alkamisesta.

Aaltonen pyysi puheenvuoron.

– Samal ko ilmoitetta palkolisten lakon alkamisest, me torpparit kerromme Norrel seoravat vaatimukset. Työaika on muutettava kahdesttoistunnist kymmenen tunti kesäl ja seittemän talvel. Taukotuvat on siivottava joka viikko ja niihi on saatava rautasängyt, misä lutikat ei viihdy. Vuodevaatte on vaihdettava kerran kuus.

– Heosten kilpailuttamisen on loputtava! Joki-seutu huusi ovensuusta.

Puheenjohtaja löi nuijalla pöydän virkaa toimittavaan lautaan:

– Me olemme puhumassa häädoistä, emme työehdoista.

Kaikki lähtivät kertomaan kartanonomistajalle, että lakko alkaisi tulevana aamuna.

Nyt Norre tuli ulos. Vapaaherra asettui ulkoportaiden yläpäähän aseenkantajansa pappi Lindin kanssa seisomaan.

– Ellei häätoi peruteta, palkolliset menevät lakko, Aaltonen ilmoitti.

Norre ryki kurkun auki ja alkoi puhua ruotsiksi.

– Puhu’ suome, kon kerran ossat! joku huusi.

Mutta Norre jatkoi itsepintaisesti ruotsiksi. Puheen päätyttyä kaikki kerääntyivät Mats Katavan ympärille, koska tämä ainoana osasi ruotsia.

– Norre uhka myydä karjan, jos lakko alka, Elmerin isä tulkkasi.

– Et myy lehmii! Pirkko-piika huusi Norrelle.

– Karja on minun! Mine teken sille mite mine tahto! Norre huusi takaisin.

– Lehmät oteta sult poies!

– Miks me ei saa nyt mennä lakko, niin ku viime marraskuus? Lampi kysyi Norrelta.

Norre katsoi Lindiä.

– Silloin oli kysymys autonomiasta, Lind sanoi.

– Ja nyt omistajatten rahoist! Jokiseutu letkautti.

Norre työnsi Lindin framille.

– Me emme halua kuulla saarna! joku huusi.

– En aio saarnata, Lind sanoi. Hän odotti, että huudot lakkaisivat, ja alkoi puhua – Marraskuun suurlakossa vastustettiin laittomuutta...

– Pappi, alas!

Huuto yltyi niin hurjaksi, että Norre ja Lind näkivät parhaaksi vetäytyä seinien suojaan.

– Lakko alkaa huomenna! Aaltonen ilmoitti.

Matkalla takaisin kokouspaikalle Pirkko-piika kertoi Lindistä:

– Hänen nimens ei ol enä Antti Lind. Hän muutti sen viime kevänä siinä Snellmanin päivän suures nimenmuutos. Hän on nyt Risto Karivieri.

– Ei nimi miestä pahenna, ellei mies nime, Jokiseutu sanoi.

– Hän on löytölaps, Pirkko-piika jatkoi. – Yks kylänhuono naine tuli jostaki Pohjammaalt suurte nälkävuositte jälkke Solkullaha kysymän työtä. Harald Norre otti hänen piiaks. Piika tuli yllättäen raskaks. Haraldi epäiltti isäks.

– Voi olla tottaki. Molemil on yht kommia konklaavi, Jokiseutu naureskeli.

– Piika karkotetti Solkullast. Hän meni asuma kunnan kööhäintaloho. Muutama kuukaus myöhemmi Solkullam portailt löödetti vastsyntyyn kapalolaps. Epäiltti, et se piika oli jättäny lapsen siihe. Piiast ei kuultu sen koommi. Vapaherra anto lapsen pehtoorilles Lindi’ Matil, jonka vai-

mo ei ollu voinu saada lasta. He kastova lapsen Antiks ja kasvattiva’ hänen hyvi. Kosk Antil oli lukupäätä, hän sai käydä koului. Hänem pantti Turku lyseo. Hänest leivotti ylioppilas ja hän meni Helsingin yliopistoho lukemam papiks. Hän valmistus papiks ja on ollu’ siit lähtie apupappina Turun Tuomiokirkkoseorakunnas.

Piiat eivät menneet sauraavana aamuna navetaan töihin. Elmer Katava tuli palkollisten kanssa katsomaan kuinka lypsäminen sujui vapaaherralta.

Norre oli hälyttänyt apuun kaikki kynnelle kykenevät sukulaisensa. Vapaaherrattarelta lypsäminen onnistui, sillä tämä oli lypsänyt lapsena. Mutta tytär Maarit ei saanut heruttua maitoa. Pehtoorin vaimo osasi lypsää, pehtoori taas ei.

Norre lakaisi sontaa luudalla ja levitti tadikolla lehmien alle uudet oljet. Nähtyään heidät Norre tuli ovelle.

– Menke bort, jos te ei ruppe tekemen työ, Norre käski. – Sine, mene bort Solkullast, Norre sanoi Katavalle ja alkoi huitoa luudalla.

Vapaaherra Norre piti sanansa ja pani Åbo Underrettelsiin ja Uuteen Auraan ilmoituksen myytävästä karjasta. Ostajien ilmaantuminen Solkullaan pelästytti palkolliset. Kun Norre vielä tuli vastaan ilmoittamalla peruuttavansa hädöt paitsi Katavien, päätettiin lakko lopettaa.

Katavilla puitiin muuttunutta tilannetta.

– Mentäkö vaik käräjil, mut mnä en lähre ikuisest perintötorpasta. Täsä on asunu minun isoisä ja hänenki isäns, Mats-isä sanoi.

Norre haastoi Mats Katavan välikäräjille.

– Ny’ se on vallan päästäs seonu’, Elmerin äiti voivotteli.

Jotta unohtaisi ikävät asiat, Elmer lähti onki-maan. Hän etsi madot ja käveli merenrantaan. Sää oli mitä parhain. Aurinko paistoi lähes pilvettömältä taivaalta. Hän veti veneen pusikosta ja työnsi sen vesille. Hän astui keikkuvaan venoseen ja istuutui tuhdolle. Hän tarttui airoihin ja soui salmen keskelle. Hän pudotti köydenpäähän sidotun kiven pohjaan ankkuriksi.

Elmer sylkäisi koukkuun pujottamaansa maaton ja heitti syötin kaloille.

Mutta kala ei syönyt. Elmer pani ongenvavan veneen laittaa vasten ja oikaisi itsensä veneen pohjalle. Laineet keinuttivat venettä.

Pilvet kulkivat lampaina taivaankannen poikki. Miksi jotkut olivat ahneita? Norrella oli omaisuutta vaikka muille jakaa, mutta hamusi lisää. Hän sanoisi piutpaut omaisuuden keräämiselle. Mynämäki oli liian pieni paikka hänelle. Hän muuttaisi Helsinkiin ja liittyisi siellä punakaartiin. Hän olisi eturivissä ajamassa tyrannin pois valtaistuimelta. Tsaari oli hankkinut työläiskansan vihat päälleen, kun oli käskenyt sotilaiden ampua sosiaalisten uudistusten puolesta Pietarissa rauhallisesti mieltä osoittaneita ihmisiä. Satoja kuoli tai haavoittui luodeista. Seuranneena kesänä levottomuudet roihahtivat ilmiliekkeihin. Kartanot paloivat joka puolella valtakuntaa.

Kansalaisia ampumaan käskenyt itsevaltiias ei ansainnut olla hallitsija. Vallankumouksen jälkeen kansa päättäisi itse, kuka sitä hallitsi. Lak-kaisi riisto ja sorto. Kaikki saisivat työtä ja asunon.

Kala ei syönyt keskipäivällä. Elmer nosti ankkurin ja soui rantaan.

Välikärajät istuivat juhannuksen jälkeen. Tuomari asettui omistajan puolelle ja määräsi hädön toimeenpantavaksi.

Elmer Katava ei jäänyt odottamaan kodin meenoa alta. Hän lähti Helsinkiin. Perhe tulisi perässä, kun hän saisi hankittua asunnon. Hän värväytyi Helsingissä punakaartiin, joka piti majaa yhdessä Töölönlahden huviloista ja harjoitteli lähellä urheilukentällä. Harjoitukset käsittivät vain sulkeisia. Aseet pidettiin piilossa, mutta ne saataisiin nopeasti käyttöön, kun vallankumous alkaisi. Viranomaisille ei saanut antaa pienintäkään aiheutta epäillä punakaarteja vallankumouksellisesta vehkeilystä, jotta ne eivät saisi syytä lakkauttaa punakaarteja. Tsaarin hallitus oli vauhkona joka puolella valtakuntaa tapahtuneista terroriteoista.

Suuriruhtinas vahvisti uuden eduskuntalain heinäkuun lopulla. Punakaartit kaikkialta Suomesta kokoontuivat Helsinkiin juhlimaan sitä. Samalla päätettäisiin punakaartien jatkosta. Niitä ei ehkä lakkautettaisikaan, vaan ne jätettäisiin antamaan sotilaskoulutusta työläisille. Porvareilla oli jo oma Voimaliittonsa.

Hesperian puistoon tuli valtavasti väkeä. Niin suurta ihmisjoukkoa ei ollut edes suurlakon aikana Turun Kauppatorilla.

Kuuluisa kuplettilaulaja esiintyi.

Korokkeelle nousi puhuja toisensa jälkeen ylistämään työläisten joukkovoimalla saavuttamaa valtiopäivä uudistusta; jokainen 24 vuotta täyttänyt, kansalaisluottamusta nauttiva suomalainen, niin mies kuin nainen, sai äänestää eduskuntavaaleissa, naiset ensimmäisinä Euroopassa.

Puhujina esiintyivät myös venäläiset bolshevikit. Ne kehuivat ylitsevuotavasti suomalaisten toverien saavutusta. Katavaa tympyi hieman, kun venäläiset kannettiin kultatuolissa puhujakorokkeelle ja korokkeelta pois. Kesken juhlinnan tuli kuin salamana kirkkaalta taivaalta uutinen, että tsaari oli hajottanut duuman. Venäläiset matruusit ja sotilaat raivostuivat; Nikolaita odotti hirsipuu.

Viikko Hesperian kokouksen jälkeen nostettiin Helsingin edustalla olevalla Viaporin merilinnakkeella punainen kapinalippu vallankumouksen alkamisen merkiksi. Vallankumous oli alkanut – ennenaikaisesti, sanottiin. Mutta kun se kerran oli alkanut, oli mentävä mukaan. Punakaartien pääl-

likkö julisti maahan yleislakon. Suunnitelmana oli että lakon huippukohdassa valtiovalta otettaisiin kansan käsiin.

Punakaartilaisosasto katkaisi dynamiitilla junaradan, jotta Helsinkiin ei voitaisi siirtää hallitukselle uskollisia joukkoja Pietarista. Katava kierteli punakaartilaisien mukana kaupungilla jakamassa lakkojulisteita. Mutta helsinkiläiset eivät innostuneet lakosta. Yksi rouva, jolle hän tarjosi julistetta, sanoi, että rettelöinnillä aiheutettiin vain vahinkoa.

He nousivat Kaivopuiston mäelle, jolta näki hyvin Viaporiin. Punainen kapinalippu liehui merilinnakkeessa. Viaporin ja Katajanokan välillä oli vilkas veneliikenne. Veneet kuljettivat kapi-nallisia sotilaita Katajanokalta Viaporiin.

– Ryssät tappelevat Suomen maaperällä keskenään, lähellä seisova herra sanoi toiselle.

– Tapelkaa, saatte tupakkia, toinen ilkkui.

– Ne saivat kapinan aiheen viina-annoksen pienentämisestä, herra ”tiesi”.

Katava halusi sanoa herroille, ettei kyse ollut niin mitättömästä asiasta, vaan vallankumouksesta, mutta piti mölyt mahassa.

Santahaminasta ammuttiin tykillä Viaporiin. Ilmanpaine rikkoi ikkunoita mantereella asti.

Lakkojulisteiden levittäminen nähtiin turhaksi ja se lopetettiin. Siitä etteivät helsinkiläiset ryhtyneet lakkoon, syytettiin Sosiaalidemokraattista puoluetta, joka ei antanut lakkokehotusta.

Katava heräsi huutoon. Tajuttuaan, että oli annettu hälytys, hän nousi sängystä. Pukeuduttuaan hän meni ulos muiden mukana. Oli pilkko pimeää.

Päällikkö käski muodostaa paririvin.

Riviin tulivat myös eilen Katajanokalta karanneet ja heihin liittyneet vallankumoukselliset venäläiset matruusit. Muodon tultua valmiiksi päällikkö piti käskynjaon.

Katava ymmärsi venäjistä vain komennon ”mars, mars”.

He pikamarssivat nukkuvan kaupungin läpi. Kiersi huhu, että he menisivät Viaporiin venäläisten toverien avuksi.

– Ilman aseitako?

– Kiväärit jaetaan vasta perillä, joku tiesi.

Katava pohti kuumeisesti, miten välttyä joutumasta surman suuhun. Hän oli liian nuori kuolemaan, ja hänellä oli perhe elätettävänä. Hän ei ollut keksinyt ratkaisua vielä, kun he tulivat satamaan.

Katavalle annettiin lisäaikaa ratkaisun keksimiseen, sillä kaikki eivät mahtuneet laivaan, joka veisi ensimmäisen erän Viaporiin. Laivan häipyessä pimeälle merelle, hän keksi. Hänkin häipyisi pimeään. Niin kuin laiva.

– Seis, möreä ääni keskeytti matkan heti alkuunsa.

– Käyn vaa kusel.

Meni täydestä. Katava pelkäsi saavansa luodin selkään. Hän pääsi kivitalon kulman taakse ja alkoi panna tossua tossun eteen.

Katava eksyi oudossa kaupungissa muutamasti. Aurinko oli jo korkealla, kun hän löysi majoipaikkaan.

– Miksi palasit? päivystäjä halusi tietää.

– Vatta on kippi, Katava valehteli ja piteli vatsaa.

Katava riisuutui ja rupesi nukkumaan. Hän nukkui univelkaa pois niin sikeästi, että heräsi vasta iltapäivällä. Hän puki päälleen ja lähti etsimään ruokaa, sillä hänellä oli hirvuisen nälkä.

Ruokaa ei annettu enää. Katava palasi huoneeseen. Hän yritti nukkua, mutta uni ei tullut. Jatkuvasti tuli mieleen, kuinka toverien oli käynyt Viaporissa.

Aamulla annettiin vain teetä ja vanikkaa. Päivällä annettiin hälytys.

Katava seurasi ikkunasta, kuinka pihalla kourallinen matruuseja muodosti nelirivin ja lähti juoksemaan avojonossa päällikön perässä. Hän lähti katsomaan, mihin ne menivät.

Matruusit juoksivat kallioiden yli. Ne pysähtyivät torin laitaan.

Katava jäi suuren kiven taakse seuraamaan tapahtumien kehittymistä.

Torilla oli muutama ihminen. Raitiovaunu oli pysähtynyt kiskoille rakennettuun esteeseen. Vaunun liepeillä liikkui kiväärein aseistautuneita porvarikaartilaisia. Ne menivät parijonoon ja lähitivät tulemaan torin yli kiväärit tanassa. Kuului laukaus.

– Työläisiä ammutaan!

Päällikkö käski matruusit polviasentoon. Miesten mentyä päällikkö komensi venäjäksi ”tulta”.

Kiväärin räjäyttivät. Porvarikaartin etummainen mies kaatui eikä noussut enää. Loput ryntäilivät pois luotien alta.

Matruusien päällikkö komensi tulen seis.

Torilla oli liikkumattomia tummia myttyjä. Kesti kauan, ennen kuin ensimmäinen ihminen uskaltautui torille. Katavakin lähti katsomaan.

Punaisen ristin naiset hoivasivat haavoittuneita. Kukaan ei pessyt katukiveykselle jäänyttä verta pois. Poliisit estivät ruumiiden ryöstelyn.

– Kasakat tulee!

Raitiovaunun takana olevalla sillalla tuli valkotakkisia sotilaita. Niiden kanssa ei pärjäisi. Katavakin otti jalat alleen.

Matruusit olivat poistuneet. Vasta kirkon luona Katava hidasti kävelyksi. Sydän hakkasi haljetakseen. Kävellessään hän katseli talojen seinistä koloa, johon työntäisi Coltin. Koloa ei löytynyt, ennen kuin talot loppuivat.

Katava meni kahden suuren kiven väliin piiloon odottamaan pimeän tuloa. Odottavan aika

kävi pitkäksi. Viaporista kantautui vaimeaa tykkitulon ääntä.

Taivaalle nousi valtava sienimäinen pilvi meren suunnassa.

Katava olisi maksanut tiedosta, pitikö kapinallinnake vielä puoliaan.

Katava ei jaksanut odottaa pimeän tuloon asti vaan poistui piilosta.

Itäisellä Viertotiellä tuli punakaartista tuttu vastaan. Katava kysyi, missä suunnassa majapaikka oli. Mies sanoi, ettei sinne ollut menemistä, sillä heitä etsittiin lainsuojattomina. Mies ehdotti, että he menisivät miehen kotiin Malmille. He voisivat olla siellä, kunnes etsinnät lopetettaisiin.

Katava suostui, koska hänellä ei ollut yöpymispaikkaa.

Viapori antautui tsaarille uskollisina pysyneille Itämeren laivaston joukoille. Se tapahtui petoksen kautta. Aselepo oli astunut voimaan, ja Viaporista lähetettiin neuvottelijat Harmajan luokse saapuneeseen taistelulaiva Bogatyriin, mutta ennen kuin neuvottelijat saapuivat laivaan, Bogatyrin

laivatykit alkoivat ampua Viaporiin. Ruutikellaariin osui. Seurasi valtava räjähdys. Sen jälkeen vallankumoukselliset laskivat aseet.

Vallankumousta johtanut nuori luutnantti teloitettiin Santahaminan rannalla. Suomalaiset punakaartilaiset asetettiin syytteeseen. Onnekseen heidät tuomittaisiin suomalaisissa oikeusistuimissa, Venäjällä rangaistukset olisivat paljon kovempia.

Asettuaan kolmatta viikkoa Malmilla Katavasta alkoi tuntua, että isäntäväki halusi päästä hänestä eroon. Hän ei saanut enää ruokaa, vaikka hän lupasi maksaa heti kun pystyisi.

Katava kuuli aktivistista, joka antoi etsintäkuulutetuille punakaartilaisille turvapaikan kodissaan. Oli aktivistien aika kantaa vastuunsa. Ne juuri olivat houkuttelleet hänetkin tsaarinvastaiseen taisteluun. Upporikkaan kauppiaan prameaa talo löytyi helposti. Hän meni kolkuttamaan.

Katava kertoi asiansa avaamaan tulleele palvelijalle.

– Talo on täynnä, renki ilmoitti tyylysti.

Katava vetosi olevansa hengenvaarassa. Palvelija sanoi käyvänsä kysymässä kauppaneuvokselta ja veti oven kiinni.

Kesti kauan, ennen kuin palvelija palasi:

– Kauppaneuvos antaa sinulle rahaa, jolla voit ostaa matkalipun kotiin.

Katava otti rahan ja lähti pettyneenä pois. Hän käveli rautatieasemalle ja osti junalipun Turkuun. Rahaa jäi ylikin, hän osti lihapuodista hampparinväärälenkin. Hän ahmi makkaran odotellessaan junan lähtöä.

Elmer Katava jatkoi Turusta kävelemällä Mynämälle. Oli jo aamuyö, kun hän tuli perille. Äiti heräsi ja kysyi, mistä hän tuli. Hän sanoi tulevasa Helsingistä. Äiti ei udellut enempää.

Harald Norre osallistui sukunsa vanhimpana itse-oikeutettuna edustajana viimeisille säätyvaltiopäiville, joilla saatettiin hautaan säätyläisten etuoikeudet säätää lait yksin. Äänioikeutettuja tuli miljoona lisää. Palattuaan Helsingistä Norre ilmoitti, ettei asettuisi ehdokkaaksi eduskuntavaaleissa, koska ei aikonut olla mukana pelleilyssä, mitä vaalit hänestä olivat. Norre oli sitä mieltä, ettei rahvas osaisi hoitaa valtion asioita.

Norren harmit vain lisääntyivät, kun joku ilmiantoi Turun ja Porin läänin kuvernööriille, että Solkullan mailla harjoiteltiin aseilla ampumista. Ilmiantajaksi epäiltiin pappi Kariviertä, entistä Lindiä. Ainakin tämä oli saarnannut kirkossa aseiden käyttöä vastaan. Myöhemmin syksyllä viranomaiset asettivat Voimaliiton johdon syytteen salahankkeesta irrottaa aseineen Suomi Venäjältä ja liittämään se entiseen emämaahan Ruotsiin. Senaatti lakkautti voimisteluseuratoiminnaksi naamioitun Voimaliiton, kuten se oli tehnyt punakaarteille puolisen vuotta aiemmin Viaporin kapinan jälkeen.

Elmer katsoi ulos jääkukkien koristamasta ikkunasta. Tammipakkaset paukkuivat kovimmillaan.

– Nyt ne tule, hän kertoi muille.

Nimismies ja kaksi poliisia tulivat lumeen taluttua polkua hengitys huuruten. Elmer lähti isän kanssa ulos poliiseja vastaan. Isä jäi pihalle, mutta hän meni aittaan ja kaivoi Coltin vällyjen alta. Hän työnsi pistoolin saappaanvarteen ja palasi pihalle. Poliisit olivat menneet sisälle.

Nimismies seisoi hajareisin pirtin keskellä ja luki paperista:

– Koska oikeuden päätöstä ei ole noudatettu, häätö pannaan toimeen virkavallan toimesta.

– Mihe me mene, äiti parkaisi.

Nimismies ilmoitti, ettei taloon saanut jäädä mitään. Virkavalta aloitti työn kantamalla piirongin ulos.

– Ette kai te sitä hankke jätä? Elmerin isä esitti vastalauseen.

– Me toimimme paragraafien mukaan, nimismies sanoi.

Poliisit kantoivat kaikki huonekalut ja tavarat ulos, minkä jälkeen nimismies komensi kaikki poistumaan talosta.

– Lapset, juoska mäel, isä sanoi masentuneella äänellä.

Onneksi jokaiselle oli kengät.

– Te voi tulla tilapäisestä meil asuma! Hevosen voi tuoda mejän tallihi! naapurit huutelivat tieltä.

Pirtistä alkoi kuulua mäiske, kun virkavalta rikkoi uunia lekalla.

– Jättäkää edes hormi rikkomatta! Lampi huusi tieltä.

Poliisi täydensi hävitystyön lyömällä ikkunat rikki. Naulattuaan vielä laudat ristiin ulko-oven päälle poliisit menivät pois.

Katavat saivat vuokrata mäkituvan kylän laidasta. Mökki oli ollut kauan tyhjillään, ja ennen kuin siihen voitiin muuttaa, täytyi uunia lämmittää niin kovasti, että pelättiin hormin halkeavan.

Seitsemän ihmistä ahtautui yhteen huoneeseen. Oli ahdasta, mutta sopu sijaa antoi. Pitkään eivät hermot kestäneet. Elmer ilmoitti yhtenä päivänä lähtevänsä Amerikkaan.

– Amerikas jalkkäytävä’ päälystetän kullal, ja kaali kasva hevosempään kokoseks, hän kertoi lapsille.

Kun he menivät nukkumaan illalla, Ruut kuisasi Elmerin korvaan:

– Meil tule lapsi.

– Se täst enä puuttuski, Elmer sanoi tuskastuneena.

Odotellessaan muuttolupaa Amerikkaan Elmer Katava muutti perheineen Turkuun samoihin aikoihin, kun vähäväkisetkin pääsivät ensimmäisen

kerran äänestämään valtiollisissa vaaleissa. Hän oli täyttänyt kaksikymmentäviisi, joten hän pääsi äänestämään. Hän kävi vetäisemässä punaisen viivan sosiaalidemokraattien vaalilistaan.

Asunto löytyi Nummenpakalta kaksikerroksesta puutalosta. Vuokraaja, itara vanhapoika, muutti itse talon kivijalkaan ja antoi keittiön ja kamarin käsittävän asunnon Kataville. Työpaikka löytyi kävelymatkan päästä. Katava pääsi oppipojaksi verstaaseen, jossa valmistettiin polkupyöriä. Noita uuden ajan kulkuneuvoja näki jo Turussa, tosin vain varakkailla.

Pilli vihelsi ruokatunnin alkamisen merkiksi. Katava otti katonrajassa pyörivästä väkipyörästä voimaa sorviin siirtävän hihnan pois päältä. Hän poimi evässalkun sorvin vierestä ja lähti ulos hämärästä, pölyisestä ja meluisesta työhuoneesta. Ulkona paistoi aurinko. Lahtinen ja Virtanen availivat jo eväspaketteja vakiopaikalla lautaaidan vieressä.

– Terve.

– Terve. Sääki pääsit ulos sielt pätsist, Lahtinen vitsaili.

Katava istuutui lautakasan päälle. Hän kaivoi salkusta maitopullon ja Ruutin tekemän eväspaketin. Ruut oli pannut voileipiä päälle paksuja makkaraviipaleita. Hän avasi pullon korkin ja kulautti maitoa leivän kyytipojaksi. Hän pyyhki suupielen kämmenselällä ja sanoi:

– Olis jäsenmakson aika.

– Sun säkkis om pohjaton niinku papeil, Lahtinen naurahi.

– Hehe, on siinä pohja, Katava sanoi. – Jäsenmaksut kerätä lakkokassasse.

– Mitä merkitystä lakoil on? Lahtinen kysyi.

– Lakol voiran korjata yhteiskunnassa vallitsevat epäkohdat, Katava vastasi. – Yksin kukka ei paljon voi, mut yhres meis on voima. Eruskuntauristuski saatti joukkovoimal.

– On tosa jottam perä, Virtanen myönsi. – Säätyvaltiopäivä’ säätivä vaa semssi lakei, jotka hyöryttävä’ herroi. Keisariki on herrattem puolel.

– Sää puhu’ ko Ursini, Lahtinen sanoi. – Mitä se aatelismies tietä työmiehen elämästä?

– Tietä paljonki. Hän on lukenu Karl Marxin Pääoman alkukielel saksaks, Katava sanoi.

– Eik se ollu Marx kuka sanos, etei työläisil ol menetettävänä ku kahlet? Virtanen kysyi.

– Niin oli, Katava vastasi.

– Valota vähä, mitä se susialismi oikke on, Lahtinen sanoi. – Onk sil jottan tekemistä susitten kans?

– Ehei, Katava hymähti. Koska ei ollut kovin hyvin perillä Marxin kirjoituksista, hän sanoi: – Tulkka Työväenyhdistyksen opintopiirihi. Siel se selvi.

– Kai se jäsenmaksu on syytä maksa, Virtanen alkoi kaivaa kuvetta. – Muija osti mul tämmösem plombuukin, et raha’ säilysisivä.

– Eivät nuo näytä säilyvän, Lahtinen sanoi.

Lahtinenkin maksoi. Katava kirjasi saamansa summat mustakantiseen vihkoon, jota kuljetti aina taskussa. Hänet oli valittu tehtaan ammattiosaston rahastonhoitajaksi pian sen jälkeen, kun hän oli liittynyt Turun Seppiin. Tehtävänä oli kerätä työpaikalla jäsenmaksut kerran kuussa ja tilittää ne edelleen.

Ruokailun jälkeen raukaisi. Katava oikaisi itsensä lautapetille. Aurinko hyväili kasvoja.

Katava heräsi pillin vinkaisuun.

– Ei maar, jos lähtis tuottama lisäarvo sil riistäjäl, Lahtinen lohkaisi.

He palasivat sorviensa ääreen.

Elmer Katava otti ne kaksi askelta, jotka hellahuoneessa mahtui ottamaan, ennen kuin seinä tuli vastaan. Hän teki puolikäännöksen. Hän päätti lopettaa turhanaikaisen kävelyn ja istuutui hellan ja seinän välissä olevalle tuolille. Hän heitti jalan polven päälle ja rupesi pureskelemaan kynsiä.

Laskiämpäri oli taas täynnä. Hän veisi sen ulos aamulla, heti ensimmäisenä työnään. Kuului vain hellalla kiehuvan veden sihinä ja uunissa palavien puiden suhina, ja seinäkellon tikitys. Ruut oli nyt hiljaa, mutta hetki sitten se oli huutanut kuin haa-voitettu leijona. Ruut synnytti makuukamarissa heidän neljättä lastaan apunaan lapsenpäästäjä ja muuan naapurinvaimo. Synnytys kuulosti vaikeammalta kuin aiemmilla kerroilla.

Isää ei päästetty synnytyshuoneeseen. Hänelle oli annettu tehtäväksi valvoa, ettei lapsenpesuvesi kiehunut yli. Kamarin ovi avattiin. Lapsenpäästäjä tuli oviaukkoon huolestunut ilme kasvoillaan..

– Piräsis hakki tohtor. Ja vähän sassi. Piru om merras, lapsenpäästäjä sanoi.

Katava syöksyi naisen ohi kamariin. Ruut oli lattialla polvillaan ryysyjen päällä, yllään risa valkoinen mekko. Silmissä oli apua anova katse.

Katavan vetäessä palttoota niskaan lapsenpäästäjä neuvoi, että lääkäri oli haettava Turusta, sillä kunnanlääkäri asui hankalan taipaleen takana. Nyt ei pitänyt laskea markkoja, sillä oli kyse elämästä ja kuolemasta.

Katava pani lippalakin päähän ja lähti. Ulkona oli pilkko pimeää. Hän lähti apostolinkyydillä, sillä jalat olivat ainoa kulkuneuvo, jonka hän omisti. Vaikka viime päivinä ei ollut satanut, tie oli kurjassa kunnossa. Turvekattoiset tollit jäivät taakse. He asuivat täällä Nummenpakalla vain olosuhteiden pakosta. Hän ostaisi kaupungista talon heti, kun säästöjä olisi tarpeeksi. Hän ohitti harmaakivikirkon ja hautausmaan ja tuli työmatkalta tutun polun päähän. Hän uskalsi kulkea reippaasti, sillä hän tunsu polun kuin omat taskunsa. Hän ylitti junaradan ja tuli rakennetulle kaupunkialueelle. Verstas oli nyt pimeänä. Piispankadulla ei liikkunut ketään. Tuomiokirkon torni-

kello alkoi lyödä keskiyön merkiksi. Naakat pelmahtivat tiilitornin koloista lentoon äännellen kimakasti.

Aurajoki virtasi mustana sillan alla. Enää kivenheiton matka ja hän olisi perillä. Yläkerran ikkunassa paloi valo. Katava koputti ovesta olevalla murikalla. Kesti tuskastuttavan kauan, ennen kuin palvelija tuli avaamaan.

Kyllä tohtori oli valveilla ja lähtisi katsomaan synnyttävää vaimoa. Piti vaan odottaa ulkona sen aikaa, kun hevonen valjastettiin.

Renki veti oven kiinni.

Joen toisella puolella olevasta ravintolasta kantautui humalaisten hoilotusta.

Lopulta portti avattiin. Palvelija talutti mustien kuomuvaunujen eteen valjastetun hevosen portista. Samassa tohtori tuli etuovesta.

– Iltaa. Tai yöhän jo on, tohtori tervehti ja laskei mustan laukkunsa kuomun taakse. – Ajatteko Te?

– En. Nyt.

– Sitten minä ajan. Istukaa viereeni. Saatte neuvoa tien, tohtori sanoi ja nousi kuskinpukille.

Öisellä kadulla ei liikkunut ketään. Kuului vain kavioiden kopse mukulakivillä. Tohtorikaan ei ollut juttutuulella. Katava olisi hoputtanut hevosta, mutta ohjaket olivat tohtorilla.

– Miksi ette vienyt vaimoa synnytyslaitokselle, kun se on Turkuun vihdoinkin saatu? tohtori kysyi.

Katava aikoi vastata, että synnytyslaitos oli herrojen kotkotuksia, mutta sanoikin:

– Se on tarkotettu vaan turkulaisil.

– Aivan. Tehän asutte kaupunginrajan takana.

Viimeinenkin kaasulyhty jäi taakse. Sen jälkeen vain kuu valaisi tietä. Mutta vaunut pysyivät tiellä, sillä pyörät kulkivat vuosien saatossa tiehen syntyneissä urissa.

– Toi talo, Katava ilmoitti hyvissä ajoin.

Katava hyppäsi kyydistä, ennen kuin hevonen ehti pysähtyä. Hän kiiruhti pihan poikki ja veti ulko-oven auki. Eteisessä oli pilkko pimeää. Helahuoneeseen tuli valoa vain auki olevasta uuninluukusta. Se pani varjot tanssimaan seinällä.

Katava veti kamarin oven auki. Kuin mustaviittainen kuolema viikate olalla olisi lehahtanut ovesta vastaan.

Ruut makasi liikkumattomana ryysyjen päällä.

– Onko hän kuollut? Katava kysyi.

– Mittä ei ollu tehtävis, lapsenpäästäjä vastasi.

Katava tunki jalkojen peittävä ja otti kädellä tukea sängynpäädyistä.

– Tulkka appu. Mies pyörty, lapsenpäästäjä hätääntyi.

Naiset auttoivat Katavan sängyn laidalle istumaan.

Tohtori kumartui tutkimaan ruumista, katsoi kätilöä ja sanoi:

– Verenhukka on täytynt olla suuri.

– Verta tuli ku teurastetun lamppan kurkust.

Vasta nyt Katava huomasi, että Ruutin valkoinen mekko oli yltä päältä veressä.

Lääkäri nousi katselemaan ympärilleen:

– Entä lapsi?

– Hän nukku tääl kehdos, kätilö vastasi. – Tulkka, isäki, kattoma.

Kätilö näytti öljylyhdyllä valoa:

– Teist tuli terven tyttölapsen isä.

Vastasyntynyt nukkui autuaan tietämättömänä ympärillä tapahtuneesta murhenäytelmästä. Lapsi näytti punehtuneelta isolta ryppyiseltä rusinalta.

– Olis se saanu olla kauneve, Katava sanoi.

Katava ja tohtori kantoivat Ruutin ruumiin eteisen penkille. Saatuaan palkkionsa tohtori sanoi lähettävänsä ruumisvaunut aamulla ja lähti pois.

Naistenkin mentyä Katava istuutui vuoteen reunalle. Hän painoi kasvot käsiin:

– Miksi jätit minut yksin neljän pienen kanssa? Aivan kuin hartiat olisivat nykineet.

Katava ei olisi välittänyt kirkollisista hautajaisista, mutta Ruutin vanhemmat tahtoivat saattaa tyttärensä hautaan kirkollisten rituaalien mukaan.

Katava asettui lasten ja siskonsa kanssa kirkossa etupenkkiin. Sisko piti vastasyntynyttä sylissä. Muut sukulaiset istuivat takana. Ruutin sukulaiset istuivat keskikäytävän toisella puolella.

Virren päätyttyä pappi nousi tuoilta ja käveli arkun ääreen.

Pappi sanoi, että vainajan poismeno oli Jumalan tahto.

”Ei se niin saanut olla. Miksi kapitalistin jumala tahtoi ottaa elämänsä parasta aikaa lähestyvän nuoren ihmisen pois? Eikö papin tehtävä ollut-

kaan lohduttaa läheisensä menettäneitä? Hän eroaisi kirkosta ensi tilassa. Vastasyntyntyttä pappi ei enää kastaisi.”

Pappi kaatoi pienellä lapiolla hiekkaa valkoisen arkun päälle ja toisti loitsun:

– Maasta sinä olet tullut. Maaksi pitää sinun jälleen tuleman...

Joku alkoi nyyhkiä.

Heti kun loppuvirsi päättyi, Katava lähti ulos. Hän jäi kirkon seinustalle seisomaan, Hän kaivoi piipun taskusta ja rupesi syyttämään sitä. Sitten hän muisti, ettei hautajaisissa sopinut polttaa. Kirkon ovelta joku huhui häntä kantajaksi.

Muut kantajat olivat jo ottaneet paikkansa arkun vieressä. Katavan paikka oli arkun takapäässä. Jokainen pani kantohihnan niskan taitse hartioille. Kun suntio antoi merkin, he nostivat arkun lattiaasta ja lähtivät kantamaan sitä ulos.

Saattoväki asettui ulkona kulkueeksi arkun perään. Papin ja suntion asetuttua kärkeen saatto lähti kohti hautaa.

Puut olivat varistaneet lehtensä. Talvi teki tuloan.

Äidittä jääneelle pienokaiselle riitti maitoa erään vastasyntyntäneen naapurinvaimon rinnoista. Jäätään leskeksi Katava ei ehtinyt enää käymään työväenyhdistyksen opintopiirissä, sillä hänen täytyi työpäivän päätyttyä kiiruhtaa kotiin päättämään lapsenliikka omille juoksuilleen. Jotta pysyi perillä Keski-Euroopassa leviävän marxilaisen sosialismin viimeisimmistä virtauksista, hän tilasi Sosialisti-sanomalehden. Lehdessä oli valaisevia artikkeleita myös kautskyläisyydestä. Lapsenliikka suostui jäämään ylitöihin, kun hän eräänä päivänä päätti mennä kuuntelemaan luentoa marxilaisen taloustieteen perusteista. Hän kuunteli mieluummin asiapitoisia luentoja kuin lauloi isänmaallisia lallatuksia, joita maisteri pani heidät, raavaat työmiehet, joskus laulamaan. Hän pesi kasvot. Hän vaihtoi puhtaan paidan ja veti ykköshousut jalkaan. Hän puki puolitakin ja pani kengät jalkaan. Vedettyään pompan niskaan ja pantuaan lippalakin päähän hän lähti työväenyhdistyksen opintopiiriin.

Helsingistä tullut luennoitsija oli lukenut Karl Marxin teokset alkukielellä saksaksi. Marxin teorian mukaan materia määräsi kaiken, myös ajatte-

lun. Materialistisen historiankäsityksen mukaan ihmiskunnan historia oli toisiaan seuraavien talousjärjestelmien ketju. Historian aamuhämärässä kaikki omaisuus oli ollut yhteistä. Yksityisomistukseen siirtymisen myötä syntyi luokkayhteiskunta. Antiikin orjayhteiskunnasta oli siirrytty feodalismiin kautta kapitalismiin, jota vaihettiin Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa parhaillaan elettiin. Kapitalismista siirryttäisiin takaisin yhteisomistukseen eli kommunismiin. Kapitalismi sortuisi vääjäämättä, sillä siihen oli sisäänrakennettu tuotantovoimien ja omistussuhteiden välinen ristiriita. Ristiriita ilmeni siinä, että omistajat riistivät työläisiä maksamalla näille vain osan näiden tuottamasta lisäarvosta. Loput omistaja piti itsellään korkona ja vuokrana. Omistaja maksoi työntekijälle palkkaa juuri sen verran, että työntekijä pysyi hengissä ja lisääntyi uudeksi työvoimaksi. Omaisuus kasaantui yksille ja samoille omistajille, sillä vahvat ostivat heikot pois markkinoilta. Saatuaan monopoliaseman omistaja pystyi palkkaamaan työmiehen entistä pienemmällä palkalla, sillä työmiehen oli myytävä työvoimaansa pysyäkseen hengissä ja elättääkseen

perheensä. Seurasi työläisten kurjistuminen. Köyhtyneet eivät pystyneet ostamaan kaikkea tavaraa, jonka tehtaat tuottivat. Varastot kasvoivat. Seurauksena oli konkurseja. Seuraisi kapitalismin hallitsematon sortuminen. Orjuutetut nousisivat kukistamaan orjuuttajansa. Kapitalistit loivat ymmärtämättään itse luokan – proletariaatin eli kurjaliston – joka kukistaisi heidät. Vallankumouksen jälkeen seuraisi lyhyeksi välivaiheeksi jäävä köyhälistön diktatuuri. Siitä siirryttäisiin kommunismiin, joka oli kehitysketjun ylin aste. Kommunismissa ei ollut omistajia eikä orjia, ei riistäjiä eikä riistettyjä. Jokainen työskentelisi kykyjensä mukaan ja saisi tarpeitaan vastaavasti.

Katavasta Marxin teoria oli vaikeaselkoinen, mutta siinä oli totuuden siemen; köyhät köyhtyivät ja rikkaat rikastuivat.

Luennon jälkeen oli vapaata keskustelua.

– Kommunismissa sudet ja lampaat käyskentelevät sovussa samalla laiturilla. Kuulostaa raamatulliselta, Palmgren sanoi.

– Marxilaisuudella ja uskonnolla ei ole yhteistä aatepohjaa, luennoitsija huomautti. – Marxin mukaan uskonto on oopiumia kansalle.

Pietarista Suomeen muuttanut Solman vaati, että oli pantava toimeen Sosiaalidemokraattisen puolueen Forssan ohjelma, ja herätettävä köyhälistö luokkatietoisuuteen, jolloin se järjestyisi luokkataisteluun vauhdittaakseen väistämätöntä kehitystä. Se tekisi vallankumouksen ja ottaisi valtiollisen vallan käsiinsä.

Luennoitsija sanoi, ettei kannattanut aseellista vallankumousta, vaan epäkohdat oli korjattava edustuksellisen demokratian kautta.

– Luokkataistelussa on käytettävä kaikkia tarkoituksenmukaisia ja luonnollista oikeudentuntoa vastaavia keinoja, luennoitsija jatkoi.

– Se on kuin paikkaisi vanhaa, Solman sanoi. – Vanha valta on murskattava aseina.

Luennoitsijan kanta tuntui Katavasta oikeamalta.

– Kommunismin haamu leijailee Euroopan yllä, porvariksi epäilty Palmgren ivasi.

Seuraavaksi otettiin käsiteltäväksi kieltolaki. Sen aiheen Katava tunsu paremmin. Saatuaan pyytämänsä puheenvuoron hän sanoi, että kieltolaki oli saatava, sillä viinaa viljelevä työmies oli luokkataistelun kannalta arvoton. Nyt kun sosiaa-

lidemokraatit olivat suurin puolue eduskunnassa, laki saataisiin hyväksytyksi.

Luennoitsija muistutti, että eduskunta oli jo hyväksynyt kieltolain, mutta hallitsija ei ollut vahvistanut sitä.

Palmgren epäili, ettei hallitsija vahvistaisi kieltolakia, sillä Karjalan kannaksen venäläiset kesäasukkaat halusivat juomansa:

– Niiltä on vaikea mennä ottamaan rajalla pulloa pois.

– Ruuttalaiset eivät hyväksy kieltolakia, Rintanen epäili.

Kokouksen jälkeen Rintanen kertoi eteisessä vitsin:

– Raittiuskasvattaja piti Toivo Toises esitelmän viinan vaaroista. Hän havannoitti sitä tiätelisel kokkel. Hän pani pöydäl kaks juomaklasi. Toisse hän kaato paloviina, toisse puhdast Aurajoen vet. Hän pani kumppaki klasi onkiliaron. Viinaklasi pantu kuali, mut vesiklasi pantu jatko kiamurtelemist. Raittiuskasvattaja kysys, mitä siitä voiti oppi. Pikku-Kalle nousi takapenkist vastama, et hän mene ottama huikan et mato kuole.

Vitsi oli kuultu, silti se nauratti.

Kevät tuli ajallaan sinäkin vuonna. Lumien suletua ja vuokkojen kukittua tehtaanpatruuna järjesti työntekijöilleen kevätretken Ruissaloon. Lähtijät kokoontuivat sunnuntaiaamuna tehtaan portin luona. Elmer Katava oli saanut lapsenlikan tulemaan töihin sunnuntaiksi, korotettua korvausta vastaan tietenkin. Hän ilahtui nähdessään Mandi Mäkisen lähtijöiden joukossa. He olivat joskus jutelleet työpaikalla. Ajatukset tuntuivat menevän yksiin. Mandikin oli työväenaatteen kannattaja.

Sää suosi. Vankkureilta kuului iloinen puheensorina, kun retkue kulki hiljaisen kaupungin läpi. Ruissalossa matka jatkui saaren uumeniin ja päättyi merenrantaan.

Naiset rupesivat kattamaan pöytää ison tammien alle. Miehet kisailivat sillä aikaa kivennostossa. Kivi, joka suureni kerta kerralta, piti nostaa suorille käsille. Se, joka ei saanut kiveä ylös, putoi kisasta.

Mukana olivat enää Katava ja muuan seppä. Seppä sai yrittää ensin. Kivi nousi rinnalle, muttei ylemmäs.

Katava etsi kivistä pitävän otteen. Hän nosti kiven rinnalle. Hän korjasi asentoa ja työnsi kiven suorille käsille.

– Hyvä Elmeri! Mandi huusi ja taputti.

Mandi sai jakaa palkinnot. Ensimmäinen palkinto oli silkkipaperiin kääritty omena.

– Eeva antoi ja Aatami otti, Lahtinen lohkaisi.

Ruokailun jälkeen oli kulttuuripitoista ohjelmaa. Mandi Mäkinen lausui runon. Katavasta Mandi lausui hyvin.

Päivä kului rattoisasti. Kun kotimatka illansuussa alkoi, Katava nousi samoille vankkureille kuin Mandi ja asettui vaivihkaa tämän viereen istumaan. Hän mietti, kuinka kysyisi Mandilta, lähtisikö tämä tulevana sunnuntaina kävelyllä hänen kanssaan.

Katava ei ollut keksinyt vielä, kun Mandi ilmoitti Kauppatorilla jäävänsä pois kyydistä.

Maanantaiaamuna Katava näki Mandin verssaalla. Hän meni juttusille haalareitaan häpeämättä.

– Joko olet selvinny eilisest? hän heitti.

– Olen, Mandi vastasi iloisesti.

Katava päätti mennä suoraan asiaan:

- Onk sul mittän tekemist ens sunnuntaina?
- Ei mittä erikoist.
- Lährek sää mun kans kävelyl Samppalinnam puisto?

Ääni tuntui puuroutuvan suussa.

- Voin mää lähteki.

Mandi ei nakellutkaan niskojaan. He sopivat treffit Auronsillan torinpuoleiseen päähän sunnuntaina kello kolme.

Lapsenlikka ei päässyt sunnuntaina tulemaan, mutta Katava sai lapset naapuriin leikkimään ikätoveriensa kanssa. Hän ajoi parran ja kampasi hiukset. Puettuaan ykköset hän oli valmis treffeille.

Mandi antoi odottaa viisitoista minuuttia.

- Viirentoist minutin myöhästymine anneta antteks, Elmer sanoi eikä ollut vihainen.
- Ekkö olis orottanu pitemppä?
- No olisin.

He kävelivät sillalla Aurajoen yli ja lähtivät nousemaan Samppalinnanmäelle vieviä jyrkkiä kiviportaita.

Ylhäällä avautui panoraamanäkymä kaupunkiin. Kumpikin osoitteli kilvan tuttuja paikkoja.

- Verstas pilkotta tuol Tuomiokirkon takana, Elmer sanoi.

Kyllästyttyään maisemien katsomiseen Elmer ehdotti, että he menisivät alapuolella olevaan puistoravintolaan.

- Mennä vaa, Mandi sanoi.

Ovimies kysyi molempien ikää.

– Mää täytän pian kakskytkahreksan, Katava sanoi melkein loukkaantuneena.

- Entä daami?

- Kakskytviis.

Portsari uskoi ja päästi heidät sisälle. Hovimestari vei heidät nurkkapöytään, vaikka ravintola oli melkein tyhjä.

- Mitä tuodaan juotavaksi? hovimestari kysyi.

Katava halusi punaista limonadia.

- Sama mul, Mandi sanoi.

Hovimestarin mentyä Elmer kaivoi piipun taskusta ja alkoi täyttää pesää tupakalla.

– Mää olen kuulunu juomalakkoliikkeseen sen perustamisest lähtien, hän kertoi.

- Määki voisni liittyy.

Siitä tapaamisesta alkoi seurustelu. Kahden kuukauden kuluttua Mandi muutti Elmerin luokse

asumaan. He eivät välittäneet, mitä ihmiset puhuisivat. Lapsenlikalle voi antaa potkut.

Hannes ja Karl odottivat kotitalon portilla Näppiä, joka kulki talon ohi joka torstai samaan aikaan.

Hevonen tuli kulman takaa silloin kun pitikin.

– Morjens, Näppi tervehti.

He lähtivät kävelemään hevosen perässä. Hannes hivuttautui niin lähelle että ylettyi koskettamaan ajajaa kädellä.

– Näppi, hän huudahti.

– Sää sait näpin. Ko mää tulen takas, mää otan näpin teist molemist.

– Päästäk me kyyti? Hannes kysyi.

– Mitä isänne siihe sano?

– Se on töis.

– Ptruu, Näppi pysäytti hevosen. – Tulikka vähä' matka.

Hannes ja Karl nousivat kyytiin. Näppi maiskautti suuta ja löi ohjaksilla kevyesti hevosta lautasille. Hevonen lähti vetämään laiskasti.

Töyssytti. Karl puristi laittaa rystyset valkoisina, ettei olisi pudonnut kyydistä. Hannes osoitti sormella haisevia puusaaveja ja kysyi Näpiltä:

– Mitä noihi saaveihi panna?

– Ruokka sioil. Herrasväelt jaa pali ruantähteit, jotka kelppava sioil mainiost. See on sitä elämän kiertokulkku.

Näppi pysäytti hevosen junaradan ylikäytävän eteen.:

– Teijän matklipp riitti tähän saakka.

Hannes ja Karl olivat käyneet radan toisella puolella vain muutaman kerran isän kanssa.

– Päästäk me Turkku? Hannes pyysi.

– Kenem poikki Te ole?

– Elmer Katavan.

– Olkko menneks.

Matka jatkui leveätä katuä pitkin. Hassuun pitkäpeppuiseen mustaan pukuun pukeutunut fröökynä käveli paasikivillä. Sateenvarjo oli avattuna, vaikka aurinko paistoi.

– Asuk Jumala tuol tornis? Karl kysyi, kun he ohittivat Tuomiokirkkoa.

– Tyhmä, Hannes tönäisi pikkuveljeä.

– Hän asu pali korkjamal, Näppi vastasi. –
Joko te olette koulus?

– Mää menen toisel luokal, Hannes vastasi. –
Toi mene vast ensmäisel.

– Ossak sää jo lukke? Näppi kysyi Karlilta.

– Ossan.

– Ossak sää? No mitä tosa katukilves seiso?

Kirjaimet olivat Karlille outoja.

– Mää arvasin ettes ossa, Näppi sanoi. – Siinä
seiso venäjäks Linnankatu. Alla on sama suomeks
ja ruottiks.

– Miks se on venäjäks? Hannes kysyi.

– Sen takja, et keisari ossa liikku, jos sattu
käymä. Keisari ei ossa suome eikä ruotti, Näppi
iski silmää.

Puhiseva, itsekseen kulkeva vekotin tuli vas-
taan. Hannes ja Karl olivat nähneet auton ennen-
kin, mutta hevonen pillastui. Näppi joutui seisaut-
tamaan ja laskeutumaan rattailta ja tarttumaan
kuolaimiin estääkseen hevosta nousemasta takaja-
loille:

– Ei mittä hättä.

Auton mentyä ohi hevonen rauhoittui.

Näppi ajoi porttikongin läpi ison kivimuurin
takapihalle ja seisautti hevosen suurten puusaavi-
en viereen.

Sidottuaan hevosen ohjaksista puomiin Näppi
nosti yhden saavin kannen mutta paiskasi sen
saman tien takaisin.

Hannesta kiinnosti nähdä mitä saavissa oli ja
nosti kantta. Saavissa kuhisi miljoona valkoista
toukkaa. Hän pani inhosta väristen kannen kiinni.

– Toukist kehitty kaik kesän kärväse, Näppi
valisti. – Poies mun nekin on vietävä.

Hannes ja Karl jättivät Näpin tyhjentämään
saaveja ja lähtivät tutkimusmatkalle lähiympäris-
töön. Merimiespukuinen poika tuli ovesta ja alkoi
ratsastaa keppihevosella pihaa ympäri.

Hannesta halutti antaa kiharatukkaiselle her-
raspojalle päihin. Halu jäi aikeeksi, sillä Näppi
huuteli heitä nousemaan kyytiin.

Näppi kävi tyhjentämässä vielä toisen kerros-
talon jäteastiat, ennen kuin paluumatka alkoi. Se
taittui samaa reittiä, mitä oli tultu. Humalainen
tuli vastaan sillankorvassa. Miehelle ei jalkakäy-
tävä tahtonut riittää. Humalainen kaatui eikä
päässyt enää tolpileen.

– Heiko’ sorttu elon tiel, mut jätkä’ senkum porskutta, Näppi sanoi.

Jo tuttujen maisemien katseleminen ei jaksanut kiinnostaa. Hannes näpsäytti Karlia kädellä. Karl näpsäytti takaisin. Hannes vastasi.

– Ellei nahistelu lopu, mää panen teijän kävelemä loppumatkan, Näppi sanoi. – Te ole kon kaks marakatti. Englantilainen tietomies väittää, et ihmiset ja apinat ova’ serkui keskenäs. See on helppo usko.

Elmer oli joutunut palaamaan kesken työpäivän kotiin, kun hänelle nousi kuume. Mandi toi vuoteeseen kuumaa mustaviinimarjamehua:

– Juo tämä niin kuumana kum pystyt.

Juoma oli tulikuumaa. Sen piti antaa jäähtyä.

– Tuuletetta et pasiliskot kuole, Mandi avasi ikkunan.

Mehun jäähtyttyä Elmer joi sen. Pian alkoi hiki puskea pintaan.

– Mää olen ylt päält hies, hän kertoi Mandille.

– Vaihreta sul alaiset. Mää haen puhtat alusvaattet kaapist.

Mandi palasi ja veti varoittamatta Elmeriltä housut jalasta.

– Nouse istuma, et saaram paitaki poies, Mandi käski.

Mandi riisui Elmerin ilkosilleen. Hän veti Mandin syleilyyn.

– Kuume ei ol vieny kaikki voimi, Mandi nauroi.

– Mitä sää vastat, jos mää nyt kosin? Elmer kysyi.

– Sit kuulet, kun kosit, Mandi sanoi.

– Ruppek sää tämmösen köyhän viilarin vai moks?

Mandi valahti veltoksi.

Elmer vaihtoi puheenaihetta:

– Mää sanosin itteni ylös.

Mandi jäykistyi.

– Mihe sää menet töihi?

– Vulcanil. Mää pääsen suoram paasiks. Ei tarte olla viittä vuotta niittipoikana.

– Työmatk pirentty.

– Mää olen jo kattonu talo Korppolaismäest.

– Mil sää maksat sen?

– Säästöil. Ja Hypotekist saa laina halval ko-
rol.

Mandi oli kauan hiljaa, kunnes sanoi:

– Sää tempun teit.

– Mun oli mahrotont jatka sen verenimijän
hommis. Ko verstal istutti viime kevänä sen luot-
tamusmiesasian johrost, Stantti kuulus sanone
minust, etei silt sosialistilt voinu orottakka ko
rettelöimist. Stantti pitä työntekijää orjana. Hän
pane mestarin kattoman kello kouras, etei tauol
viivytä liian kauan. Mää olen sitä mieltä, et työn-
tekijä pitä kohrella ihmisenä.

Ulkoportailta kuului kopinaa.

– Joku tule, Mandi sanoi ja yritti nousta.

Elmer päästi otteen irti. Mandi nousi oikomaan
esiliinaa.

– Mitä ruoka meil on tänä? Hanneksen ääni
kuului hellahuoneesta.

Elmer Katava osti keväällä talon Korppolaismä-
estä. Hinta oli halpa, sillä talo oli huonokuntoi-
nen. Mutta tontti oli iso. Se sijaitsi juuri ja juuri
kaupungin puolella. Tultuaan kiinteistönomista-

jaksi hän pääsisi äänestämään kaupunginvaltuus-
ton vaaleissa.

Yhtenä sunnuntaiamuna Katava ilmoitti, että
he lähtisivät silakkamarkkinoille. Lapset hihkui-
vat ilosta ja alkoivat heti pukeutua. Pojat pukivat
ihka uudet räätäilillä teetetyt merimiespuvut. Alli
puki uuden mekkonsa.

Kuului nurinaa, kun Katava ilmoitti, että men-
täisiin jalan keskikaupungille.

– Miks me ei voida mennä isvossikal? Hannes
kysyi.

– Meijän täyty säästä, et talo saaran makse-
tuks, Mandi asettui Elmerin puolelle.

Matka keskikaupungille oli pitkä. Vain vauva
ei valittanut, mutta häntä työnnettiin vaunuis-
sa.

Saariston kalastajat myivät Aurajoen rannassa
saalistaan suoraan veneistä. Ostajat olivat liik-
keellä runsaslukuisina. Kauppaa käytiin suomeksi
ja ruotsiksi.

Katava ilmoitti, että ostokset tehtäisiin vasta
kotimatalla. Sitä ennen he kävisivät sirkuksessa.

Kauppatorille oli pystytetty monenkirjava telt-
takylä. Karuselleja oli monta. Posetiivari veivasi

soittopelistään iloista musiikkia ilmoille. Pelle suurissa housuissaan hauskutti yleisöä. Yhden teltan edessä kääpiö houkutteli katsomaan naista, jolla kasvoi parta. Toisen teltan edessä ylävartalonsa paljaaksi riisunut voimamies pullisteli lihaksiaan.

Pojat hinkuivat katsomaan parrakasta naista, mutta isä sanoi, etteivät he menisi katsomaan moista höllynpölyä. Sen sijaan he lähtivät katsomaan kuumailmapallon nousuesitystä.

Kaasulaitoksen pihalle pääsi katsomaan ilmaiseksi kuumailmapallon nousuesitystä. Paikalle tuli runsaasti väkeä. Valtavankokoista palloa täytettiin lämmitetyllä ilmalla. Kirjava pallo kasvoi kasvamisestaan. Ilmapallon norjalainen omistaja houkutteli ihmisiä lentämään. Kolme raharikasta ilmoittautui. Kun pallo oli lopullisessa koossaan, omistaja ja matkustajat kapusivat pallon alla olevaan pajukoriin. Ankkuri irrotettiin. Jättiläispallo irtosi maasta melkein äänettömästi.

Karlin niska taipui taakse sitä mukaan, kun pallo nousi. Poika otti huomaamattaan takaaskelia ja astui takana seisovan korkea-arvoisen upseerin saappaille.

Mandi torui Karlia ja pyyteli tsaarinupseerilta anteeksi. Upseeri sanoi jotakin ruotsiksi, mutta ei näyttänyt vihaiselta.

Kuumailmapallo häipyi kaupungin kattojen taakse. Katavatkin lähtivät pois.

– Se upseeri oli vapaaherra Norren veli, Elmer sanoi Mandille.

Joenrannassa Katava osti pitkän tinkimisen jälkeen.tynnyrillisen suolasilakoita

– Mil se saadan kotti? Mandi kysyi aiheellisesti.

– Me otamme isvossikan, Elmer vastasi.

– Onk meil vara siihe? Hannes piikitteli.

Edelliseen verrattuna paasin työ oli mielenkiintoista ja vaihtelevaa. Katava veti porukkaa, joka veisti puusta pienoismallin, josta otettiin valmistettavan laivan oikeat mittasuhteet. Metallisepästä oli tullut puuseppä, mutta hän pysyi seppien ammattiyhdistyksessä. Tähtäin oli kuitenkin korkeammalla; mestariksi piti pääsemän.

Työmatka lyheni, suurusajalla ehti käydä kotona syömässä.

Elmer ilmoitti Mandille menevänsä illalla kunnallisjärjestön kokoukseen.

- On mun vuoro mennä, Mandi sanoi.
- Se on tärkeä kokous.
- Niin on minullaki.
- Jonkum pitää olla kotona lasten kans.

Mandi mökötti loppuruokatunnin.

– Minä menen tänä iltana, sinä menet jonakin toisena, Elmer sanoi ja lähti takaisin työpaikalle.

Tultuaan töistä illalla Elmer söi lämmitettyä makkarakeittoa. Syötyään hän riisui haalarit ja veti suorat housut jalkaan. Hän puki kauluspaidan. Kravattia hän ei pannut, vaikka jotkut toverit käyttivät sitä kokouksissa. Pantuaan kenkät jalkaan ja vedettyään pompan niskaan hän pani lippalakin päähän ja lähti.

Sosiaalidemokraattisen Puolueen Turun kunnallisjärjestön ulkopuolisilta suljetussa kokouksessa käsiteltiin kiperää kysymystä sotilasmiljoonien maksamisesta Venäjän valtionkassaan. Sotilasmiljoonat olivat lunnaat siitä, että suomalaisten ei tarvinnut mennä tsaarin sotaväkeen. Venäjän sotaväki suojeli Suomeakin mutta ei tehnyt sitä korvauksetta. Venäjän ministerineuvosto esitti

maksun kaksinkertaistamista seuraavan kymmenen vuoden aikana, mutta suomalaiset eivät nielleet korotusta mukisematta. Aktiivisimmat vaativat, että Suomeen oli palautettava oma sotaväki, mihin Venäjä ei suostunut.

Puheenjohtaja alusti kokouksen; suurlakolla saavutettu vapaus oli ollut vain hetkellistä. Sorto oli alkanut uudelleen, ja suurin toivein alkanut eduskunnan lainsäädäntötyö oli tullut mahdottomaksi. Syyllisiä olivat venäläisten kanssa vehkelevät omat porvarimme, joille muotokysymykset olivat tärkeämpiä kuin työläisten elinolojen parantaminen. Porvarit olivat antaneet toimillaan vuoden välein hallitsijalle syyn hajottaa eduskunta. Viimeksi oli eduskunnan porvarillinen puhe mies Svinhufvud loukannut majesteettia kieltäytymällä valtiopäivien avajaisissa kohottamasta eläköön-huutoa hallitsijalle vain, koska esittelyjärjestystä oli muutettu.

Bolshevikki Solman sanoi, että syy sortoon oli pääoman ja työn välinen ristiriita. Sorto lakkaisi, kun sosialidemokraatit ottaisivat valtiiovallan Venäjällä ja tuotantovälineet siirrettäisiin yksityisiltä

kansan omaisuudeksi. Sillä toveri ei sortanut toveria.

Palmgren oli eri mieltä; sorto lakkaisi kun liberaalit ottaisivat vallan Venäjällä.

– Eduskunta on voimaton niin kauan, kun taantumuksellisella suuriruhtinaalla on viimeinen sana lakien vahvistajana. Suuriruhtinas ei vahvistanut kieltolakia eikä kunnallisvaalilakia. Lähes ainoa laki, jonka hän on vahvistanut, on maanvuokralaki. Sekin on torso, Palmgren sanoi.

– Ja leipurien yötyölaki, Rintanen sanoi.

Saatuun puheenvuoron Katava sanoi, että miljoonille oli parempiakin rahareikiä kuin sotilasmienot, kuten pienten lasten koulut ja sairaiden hoito. Työntekijöiden tapaturmavakuutuskin oli järjestämättä.

Äänestyksessä yksikään käsi ei noussut sotilasmiljoonien maksamisen puolesta.

Sanomalehdissä oli seuraavalla viikolla uutinen; kenraalikuvernööri vaati rangaistusta jokaiselle, joka oli jossakin Suomessa pidetyssä kokouksessa pitänyt puheenvuoron sotilasmiljoonien maksamista vastaan.

Katava ei pelästynyt joutuvansa käräjille vastaamaan puheistaan, sillä oli hyvin epätodennäköistä, että ulkopuolisilta suljetussa kokouksessa olisi ollut urkkija.

Hannes ja Karl lähtivät luistelemaan, kun kuulivat, että Aurajoki oli jäässä. Alli, joka ei omistanut luistimia, huolittiin mukaan katsojaksi.

He kiinnittivät rannassa isän työpaikalla valmistamat nurmiluistimet ruuveilla kenkiin. Vieeisellä isän työpaikalla höyryvasara takoi väsymättä. He eivät isää paljon nähneet. Isä lähti töihin aamulla, ennen kuin he heräsivät, ja tuli kotiin myöhään illalla, kun he usein olivat jo nukkumassa. Isä kävi suurusaikana kotona, mutta he olivat silloin koulussa.

Hannes luisteli jo taitavasti, mutta Karl oli aloittelija. Karl juoksi luistimilla ja pyllähti pyllylleen tuon tuosta.

– Alli, kato, Hannes huusi. Hän sirklasi taka-perin ja kaatui.

Alli nauroi. Hannes teki lumipallon ja heitti sillä siskoä. Lumipallo osui silmään.

– Silmä meni sokiaks, Alli tuhersi itkua.

– Itkuiikka, men kotti! Hannes huusi. Hän teki uuden lumipallon ja heitti sillä Allia, muttei osunut.

II

1.

Ääni kuului taas.

Risto Karivieri, alias Antti Lind, sammutti valon pöytälampusta. Hän nousi kirjoituspöydän takaa ja lähti ikkunaan. Hän onnistui pääsemään perille törmäämättä pimeässä mihinkään. Hän avasi ikkunan.

Pimeässä ei näkynyt ketään, mutta hän oli varma, että pojanviikarit olivat pensaassa. Ne olivat ennenkin vinguttaneet pirunviulua hänen ikkunansa alla. Karivieri kokeili kädellä ikkunautaa. Mitään ei tuntunut.

Karivieri sulki ikkunan. Hän palasi kirjoituspöydän luokse onnistuen taaskin olemaan törmäämättä mihinkään. Hän sytytti valon ja istuutui jatkamaan kirjoittamista. Hän laati lehteen ilmoi-

tusta vapaasta kodinhoitajan paikasta. Hän oli joutunut antamaan potkut edelliselle, kun tämä oli todistettavasti pimittänyt kaupparahoja.

Pikkupoikien kiusanteko ei ollut mitään siihen verrattuna, mitä Karivieri oli joutunut kokemaan aikuisten taholta. Muutama vuosi sitten väitettiin valheellisesti hänen kielineen kuvernöörille Voimaliiton aseista. Onneksi Kagaalissa uskottiin, ettei hän ollut tehnyt sitä. Hänet jopa otettiin Haraldin ehdotuksesta liberaalien listalle Turun kaupunginvaltuuston vaaleissa. Yllätykseksi itselleenkin hän tuli valituksi. Hän menestyikin politiikassa paremmin kuin ammattiuralla. Hän oli edelleenkin apulaispappi, vaikka oli hakenut kapalaisen virkaa monta kertaa. Hänet oli joka kerta asetettu vaaleissa kolmannelle ehdokassijalle, josta oli vaikea tulla valituksi. Kirkkohallituksessa muistettiin hänen kymmenen vuoden takaisen toimintansa, jolloin hän vastusti laittomuutta, päinvastoin kuin pappien enemmistö ja arkkipiispa. Enemmän kuin henkilökohtainen menestymisen huolestutti kuitenkin isänmaan kohtalo. Sorto oli alkanut uudelleen lyhyeksi jääneen vapaudenkauden jälkeen. Huomattiin, ettei helmikuun ma-

nifestia ollut suurlakon jälkeen peruutettukaan, oli vain keskeytetty sen soveltaminen siksi ajaksi kun säädettäisiin laki yleisvaltakunnallisesta lainsäätöjärjestyksestä. Suomisyöjät olivat taitavasti taktikoimalla hyväksyttäneet kyseisen lain Venäjän duumassa Suomen eduskunnan sivuuttaen. Taktikoinnin mahdollisti joitakin vuosia aiemmin muutettu lakiehdotusten esittelyjärjestys, jolla lakiesitykset hallitsijalle esitellyt Suomen ministerivaltiosihteeri syrjäytettiin.

Yhdenvertaisuuslain astuttua voimaan Venäjän ministerineuvosto voi ratkaista, olisiko esitetyllä lailla myös koko valtakuntaa koskevaa merkitystä. Jos oli, Suomen eduskunnalta pyydetäisiin vain lausunto, ja vaikka lausunto olisi kielteinen, laki voitiin hyväksyä Venäjän duumassa ja valtakunnanneuvostossa. Suomalaiset saisivat armollisesti valita valtakunnanneuvostoon kaksi ja duumaan neljä edustajaa, mutta he eivät tulisi sitä tekemään, sillä kuusi edustajaa monen sadan joukossa oli vain rikka rokassa. Suomen autonomia oli käytännössä lakkautettu, ja Suomesta tehtiin Venäjän provinssia. Yksi innokkaimmista siinä työssä oli uudeksi kenraalikuvernööriksi tullut

Bobrikovin entinen apulainen Seyn. Suomea suo-
jeli venäläistämislähteen eduskunta, sillä senaa-
tissa ei ollut yhtään suomalaista miestä. Siinä
istui Venäjällä pitkään oleskelleita suomenmaa-
laisia upseereita, mistä pilkkanimi amiraalisenaati.

Karivieri katsoi itseään peilistä. Vastaa-
n katsoi keski-ikä lähestyvä kapeakasvoinen mies. Tukka
oli paennut otsalla korkealle. Katse teräksenhar-
maissa silmissä oli älykäs. Nenä oli hieman iso,
mutta ei läheskään niin kookas kuin Norreilla.

Vika mahtoi olla hänessä, kun kodinhoitajat
eivät pysyneet. Edellinen oli lähtenyt oltuaan vain
muutaman viikon. Jospa ottaisikin vaimon hoita-
maan kotia? Kyllä tällä ulkonäöllä vaimon saisi.

Karivieri katui heti chauvinistista ajatustaan.

Risto Karivieri lähti työväenyhdistyksen kansan-
juhlaan. Hän oli eronnut yhdistyksestä sen muu-
tuttua marxilaiseksi, mutta häntä kiinnosti kuulla,
olivatko sosiaalidemokraatit edelleen perustuslail-
lisia.

Erinomainen sää houkutteli Urheilupuistoon
runsaasti väkeä. Penkkiriveillä oli vapaita paikko-

ja, mutta Karivieri valitsi seisomapaikan lehtevän
lehmuksen alta.

Pääskyselä lentelivät juhla-
kentän yllä liverrel-
len. Esiintymislavalla hääri tutun näköinen mies.
Kesti hetken, ennen kuin Karivieri muisti nimen;
Elmer Katava, Solkullasta potkut saanut renki.

Karivieri joutui siirtymään pois lehmuksen
alta, sillä puusta valui mahlaa. Avajaispuheen
pitäjä toivotti juhla-
väen tervetulleeksi ja kehu-
i säätä erinomaiseksi.

Tunnelma tiivistyi, kun turkulaisten hyvin tun-
tema sosiaalidemokraatti nousi puhujakorokkeel-
le.

Puhuja huusi, että laittomuus rehotti. Lakia
noudattavat virkamiehet erotettiin, jopa vangit-
tiin, ja virkoihin nimitettiin selkärangattomia on-
nenonkijoita. Ääni nousi falsettiin, kun puhuja
huusi, että viran laittomasti hankkineet roistot
tekisivät isänmaalle suuremman palveluksen
eroamalla kuin alistamalla sortovallan palveli-
joiksi.

Karivieri hyrisi tyytyväisyyttä; sosiaalidemo-
kraatit olivat edelleenkin perustuslail-
lisia.

Seuraavaksi puhujakorokkeelle nousi Helsingistä tullut ”marraskuun sosialisti”. Sellaisiksi sanottiin suurlakon jälkeen Sosiaalidemokraattiseen puolueeseen liittyneitä maistereita.

Puhuja puhui kuin eritellen; Suomen työläiset olivat yhtä isänmaallisia kuin porvarit, mutta yhteistä pohjaa jatkaa perustuslaillista taistelua ei ollut, sillä porvarien politiikka suuntautui enemmän työläisten oikeutettuja vaatimuksia kuin venäläisiä kapitalisteja vastaan. Työväestö oli porvareille suurempi vihollinen kuin itsevalttias tsaari. Työväenliike ei toimisi pitempään porvarien apurina vaan suuntautuisi itsenäiseen luokkataisteluun. Työväenluokalle oli yhdentekevää, mitä kansallisuutta riistäjä edusti, sillä sekä suomalaisen että venäläisen kapitalistin yhteinen tavoite oli jakaa riiston tuloksena saamansa voitto keskenään.

Karivieri mursi mustoa haventa. Miksi puhuja valoi eripuraa suomalaisten keskuuteen nyt, kun suomalaiset oli saatu yhteiseen rintamaan taistelussa venäläistämistä vastaan? Vanhasuomalaisetkin olivat lopulta ymmärtäneet, ettei myönty-

väisyydellä saavutettu tuloksia, joihin sillä pyrittiin. Nikolai ei palkinnutkaan uskollisuudesta.

Sinitakkeja tuli urheilukentän laitaan. Joku oli hälyttänyt poliisin.

Virkavalta käski lopettaa kiihotuskokouksen. Kun järjestäjät eivät noudattaneet kehotusta, poliisit syöksyivät pamput koholla penkkirivien väliin. Penkit kaatuivat, naiset kirkuivat ja miehet huusivat. Joku tarttui jo kättä pitempään.

Karivieri näki parhaaksi lähteä hyvän sään aikana pois. Hän oli salaa tyytyväinen poliisien tulosta.

Karivieri kuuli, että Aninkaistentullissa alkaisi Uusikirkon ja Kivennavan pitäjien Pietarin kuvernementtiin pakkoliittämistä vastustava mielenosoitus. Hänkin oli sitä mieltä, että nuo kaksi rajapitäjää olivat erottamaton osa Suomea. Vaihdamatta papinpukua yltään hän lähti osoittamaan mieltä.

Mielenosoitukselle oli hankittu kuvernöörin lupa. Kaikki sujui rauhallisesti, kunnes kuului huuto:

– Kasakat tulee!

Sotilasosasto tuli kurinalaisessa järjestyksessä Tuomiokirkon suunnasta. Mielenosoittajat päättivät pysyä yhdessä. Tuli mitä tuli.

Sotilaat tunkeutuivat pistimet tanassa mielenosoittajien joukkoon. Ihmiset pakenivat. Karivierikin lähti, mutta sotilas astui hänen tielleen. Nagaika kohosi iskuun. Mustasilmäinen ukrainalaiskasakka ja luterilainen pappi tuijottivat toisiaan tuimasti. Kasakan hermo petti ensin. Mies lähti etsimään vaarattomampaa rusikoitavaa.

Karivieri otti jalat alleen. Hän juoksi kovaa yli kolmekymppiseksi. Vaikka sotilaat eivät tulleet perässä, hän pysähtyi vasta Kauppatorilla. Sydän hakkasi haljetakseen. Hän antoi hengityksen taasaantua ja lähti kiertotietä kotiin.

Turussa sattui jouluna mieliä kuohuttanut tapaus. Poliisi hälytettiin Raunistulaan ottamaan kiinni juovuksissa riehuva venäläissotilas, joka oli iskenyt pistimellä suomalaista selkään. Poliisi joutui ampumaan riehujaa jalkaan, ennen kuin tämä tokeni. Turkulaiset suuttuivat, kun kuvernööri asettui sotilaansa puolelle ja käski nostaa syytteen poliisia vastaan.

Karivieri kirjoitti loppiaisena kotona tulevan sunnuntain saarnaa. Hän puhuisi Suomen uhautusta asemasta, mutta hän puhuisi vertauskuvin, sillä hän ei halunnut nimeään kuvernöörin mustaan kirjaan. Ulkoa kuului humalaisten mekastusta. Kun meteli vain yltyi, hän meni ikkunaan katsomaan.

Metelöitsijät olivat venäläisiä sotilaita. Kasarmeissa oli annettu viina-annokset venäläisen joulun kunniaksi.

Karivieri palasi kirjoittamaan. Porstuasta kuului ääntä. Takana oleva ovi avattiin.

Peilistä näkyi, että tulijat olivat sotilaita. Karivieri nousi kysymään, millä oikeudella sotilaat tunkeutuivat hänen kotiinsa. Hän kysyi suomeksi, sillä hän vältti puhumasta miehittäjän kieltä.

Kotirauhan rikkojat lähtivät pois. Karivieri meni perässä eteiseen. Hän katsoi ikkunasta että sotilaat menivät ulos portista.

Pihalle tuli naapureita. Karivierikin meni ulos.

– Ne kävei Teil, Lundgreenska totesi. – Veikne mittä?

– Eivät, Karivieri vastasi. Hän huomasi vapisevansa kuin haavanlehti.

– Enä ei anneta olla kotonaka raohas, Lundgren päivitteli.

Karivieri palasi sisälle. Mieli oli äskeisestä välikohtauksesta pitkään kuohuksissa. Hän ei säilyttänyt salaista aineistoa kotona, joten sotilaat eivät olisi löytäneet mitään. Jos viranomaiset saisivat selville että hän kuului Suomen itsenäisyyttä ajavaan salaiseen järjestöön, hänet vangittaisiin ja tuomittaisiin terrorismista vankilaan, jopa kuolemaan. Viranomaiset etsivät terroristeja kaikkialta sen jälkeen, kun salamurhaaja oli surmannut vihatun pääministeri Stolypinin Kiovassa.

Karivieri käveli Humalistonkadulla kollegansa Mäntymaan kanssa. He olivat menossa rautatieasemalle vastaanottamaan Pietarin Krestystä korkean iän vuoksi vapautettua Uusikaupungin maistraatin jäsentä. Vanhus oli joutunut tutkintavankeuteen, kun oli ollut mukana epäämässä venäläiseltä rihkamakaupan perustamislupaa. Maistraatin jäseniä aiottiin syyttää yhdenvertaisuuslain rikkomisesta. Laittomassa lainsäätöjärjestyksessä säädetty laki antoi venäläisille kansalaisoikeudet

Suomessa. Vastavuoroisesti suomalaisille annettiin samat oikeudet Venäjällä.

– Me hukumme slaavien mereen, jos venäläiset saavat muuttaa tänne vapaasti, Mäntymaa sanoi. – Meitä suomalaisia on vain kolme miljoonaa. Pelkästään isovenäläisiä on yli sata. Kun siihen lisätään vähävenäläiset ja tatarit, niitä on sataviisikymmentä miljoonaa.

– Meidän on päästävä irti Venäjästä, ennen kuin Suomesta tehdään Venäjän kuvernementti. Suomi ei kuulu Venäjään. Venäjä valloitti Suomen viime vuosisadan alussa, Karivieri sanoi.

– Venäjä ei päästä Suomea irti. Venäjä on panslavisteille jakamaton ja yhtenäinen. Me voimme päästä irti vain aseellisella taistelulla, mutta kuten realistiset vanhasuomalaiset jaksavat muistuttaa, meillä on vain neuvoja aseina.

– Minä en kannata aseellista taistelua.

– Oikeustaistelu hävittiin. Mitä voidaan enää tehdä? Mäntymaa kysyi retorisesti.

– Venäjällä tapahtuu vallankumous. Suomen on silloin käytettävä tilaisuus hyväksi ja irrottauttava.

– Minä olen vallankumouksen suhteen epäilevä Tuomas.

Ihmisiä oli liikkeellä runsaasti. Rautatieasemalle ei päässyt enää. Ystävykset jäivät Humalistonkadun ja Läntisen Pitkäkadun kulmaan.

Juna saapui. Kesti kauan, ennen kuin hevosen vetämät vaunut tulivat asemalta.

– Hurraa! Eläköön!

Ihmiset lähtivät kulkemaan vanhusta kuljettavien vaunujen perässä. Karivieri ja Mäntymaakin lähtivät.

Vaunut kääntyivät Venäjänkirkonkadulle.

– Hänen viedään Börssiin kansalaispäivällisille, Mäntymaa tiesi.

– Hän on sen ansainnut, Karivieri sanoi.

Kaupparilla oli mielenosoitus venäläistämistä vastaan. Poliisi retuutti nuorukaista putkaan Karivieren ja Mäntymaan editse.

– Osaa suomalainenkin poliisi tuon, Mäntymaa ironisoi.

– Ei siihen tarvita santarmeja, Karivieri myönsi.

Kansallissankari vietiin Hamburger Börssiin.

Helle oli jatkunut Turussa koko heinäkuun alun. Huipuksi mitattiin 36 astetta. Karivieri lähti hakemaan vesiltä vilvoitusta tukalaan oloon. Hän oli ostanut jollan, jolla oli ehtinyt purjehtia vasta kerran.

Jolla oli laiturissa punatiilisen lääninvankilan alapuolella. Karivieri astui kiikkerään venoseen. Hän irrotti köydet ja työnsi jollan irti rannasta. Hän nosti purjeen. Tuuli tarttui purjeeseen ja alkoi viedä jollaa hyvää vauhtia keskijoelle. Joku mies huitoi käsillä vastarannalla ja huusi jotakin.

Karivieri huomasi liian myöhään laiturista eteen kääntyvän laivan. Haveri ei ollut enää vällettävissä.

Jolla ei kaatunut. Laivan reunan yli työntyivät punehtuneet kasvat:

– Mitä varte työ mänitte alle?

– Anteeksi, Karivieri pyysi.

– Avitettaa Teijät kannel, enne ko venneenne uppovaa.

Kannelta laskettiin köysitikkaat.

– Tuokaa köyvepää mukanne, kannelta huudettiin.

Karivieri kapusi vaivalloisesti köysitikkaita pitkin kannelle. Hän ojensi mukana tuomansa köydenpään miehelle.

Koska ei tiennyt, kuinka suuren herran kanssa oli tekemisissä, Karivieri esitteli itsensä odottaen toisen tekevän myös niin:

– Risto Karivieri, Tuomiokirkkoseurakunnan pappi ja Turun kaupunginvaltuuston jäsen.

– Villa Hioppi. Tää kaljaasi kippar ja omistaja.

Jolla uitettiin ahteriin ja kiinnitettiin sinne.

– Selvitettää vahingot, enne ku ruvetaa puhumaa korvauksist, Villa sanoi. – Männää Pikisaaree tutkimaan vahingot.

Kannella vallitsi kiusallinen hiljaisuus, kun laiva purjehti Aurajokea alas. Se ohitti linnan ja meni Ruissalon ja Hirvensalon väliseen salmeen.

Karivieri oli jo myöntää syyllisyytensä, kun Villa sanoi:

– Mie käänynin ettee.

Kaljaasi ankkuroitiin Pikisaaren redille. Yksi merimiehistä laskeutui laivan laitaa vasten laskettuja köysitikkaita pitkin jollaan.

– Venneest o ylälauta murtunt, mies huuteli alhaalta. – Veeneijos ei oo naarmuukaa.

– Myö viijää Teijät takas kaupunkii, Villa lupasi Karivierelle. – Voinko mie korvata mil muul ko rahal? Meil kannakselaisil kauppalaivureil ei oo vakkuutuksii. Myö purjehittaa riskil.

Karivieri mietti, millä panisi Villan korvaamaan vahingon. Vasta Ottkantintin kohdalla hän keksi.

– Vahinko on korvattu sillä, että käynte heittä-mäs klapit alustasse.

– Nyt mie en ymmärrä.

Karivieri teki heittoliikettä käsillä:

– Halvot alustaan.

– Halotko alustaan? Ei miul oo aikaa sellaseen. Uuveeskaupungis vuottaa kivilasti Pietarii.

Oli siis keksittävä jokin toinen ratkaisu.

– Murteesta päätellen Te olette Kannakselta, Karivieri sanoi.

– Sielthä myö. Koivisto pittääst. Makslahe kyläst.

– Minä olen jo kauan halunnut matkustaa Kannakselle. Matka on estynyt, koska päätin, etten matkusta junissa, sen jälkeen kun Suomen rautatiet pakkosiirrettiin Venäjän viraston alaisik-

si. Sortajalle on osoitettava kaikin tavoin, että se tekee väärin. Muuten se jatkaa rikostaan.

Villa ei reagoinut millään tavalla.

– Vahinko on korvattu sillä, että otatte minut kyytiin, kun menette Pietariin, Karivieri ehdotti.

– Sehä käyp.

– Sovittu.

He löivät kättä päälle.

Loppumatka sujui leppoisasti.

– Haluan nähdä Uudenkirkon ja Kivennavan pitäjät, jotka venäläiset aikovat pakkoliittää Pietarin kuvernementtiin, Karivieri kertoi.

– Eivätköhän nuo kuulu Suomee, Villa sanoi.

Villa ajoi lääninvankilan alapuolella laituriiin. Jolla nostettiin miehissä laiturille. Sovittiin, että Karivieri olisi ylihuomenna keskipäivällä Linnanaukon laiturissa.

Karivieri ilmoitti kirkkoherralle, että aloittaisi kesälomansa heti. Hän pakkasi matka-arkkuun sellaista, mitä arveli tarvitsevansa parin viikon pituisella matkalla. Hän asuisi Karjalassa entisen opiskelutoverinsa luona, joka oli monta kertaa pyytänyt hänet kylään.

Lähtöpäivän aamuna Karivierellä oli lievää matkakuumetta. Hän matkusti vuokra-ajurilla satamaan. Hän kertoi ajurille, että oli menossa Karjalan laulumaille, mutta ajuri ei ollut puhutullella.

Keskipäivä tuli ja meni. Kului tunti, toinenkin, mutta Villaa ei näkynyt. Karivieri alkoi epäillä karjalaisen pettäneen hänet ja menneen suoraan Kihdin yli. Hän oli lähdössä takaisin kotiin, kun Hirvensalon ja Ruissalon väliseen salmeen tuli purjelaiva.

– Anteeks, et myö ollaa myöhäs! Tuul ol vastane ja laiva ui syväl! Villa huuteli kannelta.

Kaljaasin ajettua laituriiin Karivieri astui laivaan. Merimiehet nostivat matka-arkun kannelle.

Karivieri oli ruoria pitävän Villan kanssa ahterissa, kun Vedenneito purjehti Airistolle.

– Harvinaist, ettei Airistol tuule. Myö ehitää illaks Hankoo, jos myö männää saaristoväylää, Villa puheli.

– Olen kuullut, että saaristoväylä on karikkoinen ja vaarallinen. Te ette tarvitse luotsia?

– Ryssä luotsit ei tunne näitä vessii. Mie tunnen paremi.

Villa viittasi luotseihin, joita oli tuotu Venäjältä sen jälkeen, kun Suomen luotsilaitos oli muutama vuosi sitten pakkoyhdistetty venäläiseen virastoon, ja suomalaiset luotsit oli erotettu.

– Luotseja on tuotu Kaspianmereltä asti. Venäläiset pelkäävät, että suomalaiset luotsit voisivat sodan syttyessä ohjata saksalaiset sotalaivat saaristoon, Karivieri kertoi.

– Se on päiväselvää kaike sen jälkeen, mitä venäläistä on meil tehneet.

– Nikolai saa syyttää vain itseään, koska hyväksyy venäläistämisen, Karivieri sanoi.

Villa käänsi Vedenneidon kapeaan salmeen. Näki, että mies oli taitava ja kokenut purjehtija.

– Lönnrot kokosi Kalevalan Karjalasta. Vieläkö siellä lauletaan vanhoja runoja? Karivieri viritti keskustelua.

– Akat jotakii veisaat.

Aihe ei tuntunut kiinnostavan Villaa.

– Näkyykö ortodoksikirkon painostus mitenkään kotiseudullanne? Karivieri kysyi.

– Mie en oo sellast huomant.

Karivieri vaihtoi aihetta.

– Onko teillä perhettä? hän kysyi.

– Miul on kuus lasta.

– Kuusi?

– Kaks poikaa ja neljä tyttöä. Vanhin tytöist on jäänt rasiks.

– Mikä on rasi?

– Selne, kuka ei oo mänt naimisii ajallaa. Enne nuorempii sisojaa.

– Kuinka vanha tämä rasi on?

– Hää on täyttänt kakskytviis.

– Siis vanhampiian isässä, Karivieri totesi.

Oli jo myöhä kun he saapuivat Hankoon ja ankkuroivat redille yöksi.

Karivieri heräsi yöllä pissahätään ja lähti kannelle. Villa oli samalla asialla.

– Vee'eneito istuu kokkapuul, Villa osoitti päällä nyökäten. – Hää kampajaa hivuksiaa ja itköö. Vanha kansa sannoo, et se tietää ikävyyksii. Pitäskö siirtää lähtöö vuorokauvel?

Karivieri ei nähnyt mitään hiuksia kampaavaa vedenneitoa. Hän jätti sanomatta suorat sanat taikauskosta.

Aamulla Villa ei muistanut öisiä tuumailujaan. Ankkuri ja purjeet nostettiin.

Edessä avautui rannaton sininen ulappa.

– Tietää huonoo säätä, ko kaakokulma punertaa, Villa sanoi Karivierelle.

Taivaanrannassa näkyi pieni punainen kajo.

– Purjehittaa lähel rannikkoo nii myö ehitää suojaa, jos myrsky alkaa.

Karivierestä Villa liioitteli myrskyn mahdollisuutta. Taivaalla oli muutama pilvenhattara. Meri oli lähes peilityni.

Päivällä alkoi taivaalle kerääntyä pilviä. Tun-
tui pieni tuulenvire. Meri alkoi väreillä.

– Pönni, käy katsomas, et lasti on hyvi kiinnitetty, Villa käski ahavoitunutta merimiestä. – Lastin pittää olla hyvi kiinnitetty, ettei se ala myrskys liikkuu, Villa valisti Kariviertä.

Iltapäivällä taivas meni kokonaan pilveen. Meren väri muuttui vihreäksi.

Tuuli yltyi. Näkyivät ensimmäiset vaahtopäät.

Alkoi vihmoa vettä. Meri muuttui tummanpuhuvaksi. Tuli pimeä vaikka oli vielä päivä.

Aallot kasvoivat talonkorkuisiksi. Vedenneito keinui kuin parkkilaiva. Villa käski laskea isopurjeen.

– Ajetaa tuulesuojaa tuo saare taakse, Villa sanoi Karivierelle. – Toivotaa, ettei kari osu ettee.

Villa ohjasi taidolla ja tuurilla laivan saaren suojaan.

– Lasketaa loput purjeet ja ankkur! Villa huusi pauhun yli.

Ankkuriköyttä meni loputtomasti.

– Mie annan ensmäsel pyytäjäl mitä hää ikinä tahtoo, jotta köys riittää, Villa lupasi.

Köysi riitti. Ankkuri tarttui pohjaan.

– Kaikki pois kannelt! Villa käski ja sitoi köydellä ruorin paikalleen.

Tuuli ulvoi mastoissa. Meri velloi. Karivieri eteni pitämällä kaiteesta kiinni, jotta ei huuhtoutuisi mereen. Päästyään kajuuttaan hän istuutui lavitsan reunalle.

– Ovi kiinni! nuori puosu huusi.

Karivieri palasi vetämään oven kiinni.

Villa tuli viimeisenä kannelta. Karivieri pani kädet ristiin ja alkoi rukoilla ääneti.

– Nyt voijaa ruveta pölkäämää, puosu ilkkui.

Karivieri näki pilkalliset ilmeet merikarhujen kasvoilla ja lopetti rukoilemisen.

– Ei tuu huono olo, ko keinuu samas tahis ko laiva. Täl viisii, vanha merikarhu neuvoi.

Karivieri yritti, mutta se ei auttanut. Hän tunsii oksennuksen tulevan ja lähti kannelle. Hän ei aivan ehtinyt. Oksennus valui sormien lomitse kajuutan lattialle. Päästyään ulos hän työnsi sormet kurkkuun ja oksensi takilalle.

Karivieri käänsi mahalaukun ylösalaisin. Kun oksennusta ei enää tullut, hän palasi kajuuttaan. Hän siivosi oksennuksen lattialta ja oikaisi sen jälkeen itsensä lavitsalle. Karpiidilamppu heilui katossa mielipuolisesti.

Karivieri heräsi. Hän oli yksin kajuutassa.

Karivieri tuli kannelle. Enää ei satanut. Myrsky oli laantunut, mutta aallot olivat yhä korkeita. Aurinko yritti tulla paksun pilviverhon takaa esiin.

– Huomenta, Karivieri tervehti Villaa.

– Huomenta. Työkii heräsitte. Saittek Työ jo kohvii?

– Kiitos vaan, mutta kahvi ei nyt maistu.

Karivieri oli näkevinään Villan kasvoilla vinon hymyn.

– Myrsky oli melkoinen, hän sanoi.

– Se ol viel pientä, Villa vähätteli. – Vahingot jäit pieniks. Isomastoo saahaa kaks plockkii. Perästopseili saahaa ja ylös. Myö päässä lähimpää satamaa korjaamaa mastot.

Lähin satama oli Kirkkonummen Thorsvik. Mastot korjattiin. Matka voi jatkua.

Ohitettuaan Helsingin Matalan Vedenneito kääntyä avomerelle. Sahalaitainen rannikko häipyi näkyvistä. Tuuli oli myötäinen. Laiva kynti merta kokka vaahdoten.

– Muistatteko, mitä lupasitte, kun ankkuriköysi laskettiin? Karivieri muistutti ruorissa olevaa Villaa.

– En.

– Jotta köysi riittäisi, Te lupasitte ensimmäiselle pyytäjälle mitä hän ikinä haluaa.

– Nii mie taisin luvata.

Karivieri oli taas jäänyt ilman taloudenhoitajaa. Tämä ei ollut pysynyt puolta vuottakaan.

– Antakaa se rasi tytär minulle taloudenhoitajaksi, hän ehdotti.

Villa katsoi epäluuloisesti.

– Minulla on hyvä käsitys teistä karjalaisista, Karivieri jatkoi. – Te olette siivoja ja rehellisiä.

– Ei hää lähe.

– Kysykää häneltä.

– Saatan mie kyssyy, ko mään Pietarist palates kottii heinätekkoo.

Karivieri muutti matkasuunnitelmia. Hän palaisi kotiin Koiviston kautta. Jos Lainan, se oli Villan tyttären nimi, vastaus olisi myönteinen, hän toisi tämän mukanaan Turkuun.

Vaikka tuuli oli myötäinen, matka taittui hitaasti, sillä Vedenneito ui kivilastissa syvällä. Lopulta Pietarin kirkkojen kullatut kupolit ja Amiraliteetin terävä neula näkyivät. Kesti vielä kauan, ennen kuin Vedenneito ajoi laituriin.

Merimiehet nostivat matka-arkun vuokraajurin kyytiin. Karivieri sopi Villan kanssa, että hän tulisi Makslahteen 29. päivänä puolenpäivän jälkeen.

Pietari oli Turkuun verrattuna iso kaupunki. Ihmisiä oli valtavasti liikkeellä. Karivieri osti

Suomen asemalla junalipun Terijoelle. Hän antoi periksi periaatteelle olla matkustamatta junassa, koska matka tapahtuisi melkein kokonaan ulkomailla.

Rajalla ei kysytty passia. Tullitarkastustakaan ei ollut. Valtakunnallistajat olivat päässeet tavoitteesensa. Sen sijaan tullimaksuja ei ollut poistettu kokonaan, koska ne olivat eduksi Venäjälle. Suomen omaa rahaakaan ollut vielä hävitetty.

Karivieri jatkoi Terijoelta kievarikyydillä Kivennavalle, jossa opiskelutoveri asui. Väänänen ilahtui hänen tulostaan, sillä he eivät olleet nähneet moneen vuoteen. Väänänenkin oli yhä poikamies. Molemmat totesivat, ettei heillä pappeina ollut kiirettä naimisiin.

He keskustelivat monista asioista. Isänmaan kohtalo huolestutti molempia. Kumpikaan ei hyväksynyt Suomen silpomista.

Väänänen sanoi, että Kivennavan ja Uusikirkon Pietarin kuvernementtiin pakkoliittämisen takana oli tekosyy. Venäjän viranomaiset syyttivät, että vallankumoukselliset voivat piileskellä suomalaisten puuttumatta aivan pääkaupungin

tuntumassa. Toinen, vähäisempi syy oli, että Venäjän pääesikunta katsoi, että Länsi-Euroopan suuret maat voisivat käyttää Kannasta astinlautana suunnittelemaansa hyökkäykselle Pietariin.

Karivieri sanoi, että Venäjän hallituksen epäluuloisuudella ei ollut rajaa. Länsivalloilla ei ollut aikeita hyökätä Pietariin, ei varsinkaan Suomen kautta. Venäjän hallitus oli aivan vauhkona terrorismin pelossaan.

He olivat sitä mieltä, että Suomen oli päästävä irti Venäjästä, ennen kuin Venäjä vetäisi Suomenkin terrorismin vastaisen taistelun suohon.

– Koskimies puhui, että Suomella on oikeus kansalliseen riippumattomuuteen, Karivieri kertoi. – Koko Suomen kansa on saatava itsenäisyysasian taakse, mutta sosiaalidemokraateille materialistiset seikat ovat vapautta tärkeämpiä. Ihminen ei elä ainoastaan leivästä. Ilkka jo lauloi, että parempi orjan elämää on kuolo hirsipuussa. Sosialistit eivät ymmärrä, että on oltava vapaus päättää itse lait, joiden mukaan eletään. Meidän on saatava itse päättää eduskunnassa, mihin Suomesta veroilla kerätyt varat käytetään. Muuten käy niin, että venäläiset käyttävät ne omiin tarkoi-

tuksiinsa, kuten Nevan rautatiesillan rakentamiseen.

– Venäläiset rakentavat junaratoja Suomeen kysymättä määrärahoja eduskunnalta, Väänänen sanoi. – Junaradat rakennetaan, jotta venäläisiä sotajoukkoja voidaan siirtää nopeasti Suomeen.

– Venäläistäjien aikomus on sulauttaa Suomi Venäjään. Ottamatta huomioon, että me olemme omalaatuinen kansa, joka puhuu omaa kieltään ja jolla on oma uskonto.

Aamu valkeni jo kun he menivät nukkumaan.

Vietettyään kolme päivää ystävän luona Karivieri lähti kotimatkalle.

– Kala ja vieraat alkavat haista neljäntenä päivänä, hän vitsaili erotessa.

Risto Karivieri matkusti kievarikydyillä Koivistolle. Hän otti juna-ajurilla vuokra-ajurin ja halusi tämän ajavan kirkon kautta, sillä hän tahtoi nähdä tsaarin lahjoittamat urut.

Somat talot hyvin hoidettuine pihoineen reunustivat hiekkatietä, jonka päässä Suomenlahti välkehti hopeaisena. Ihmiset olivat pyhäpuvuissa. Oli mitä puhtain sunnuntai-tyttö.

Meri oli täällä sinisempi kuin Länsi-Suomessa. Mantereen ja saarten välisessä salmessa purjehti veneitä.

Ajuri kertoi, että saarelaiset palasivat kirkonmenoista veneillä kotiin.

Karivieri kertoi ajurille, että Venäjän ja Saksan keisarit olivat tavanneet Koiviston salmessa kymmenen vuotta sitten.

– Niihä nuo yrittiit jakkaa Euroopan, ajuri tiesi.

Kirkko niemennokassa oli kuin koru.

– Saisimpa saarnata tuossa kirkossa, Karivieri sanoi. – Olen nimittäin pappi.

– Mie en oo esmäist kertaa pappii kyyvis.

Ajuri oli ”huumormiehii”.

Ajuri joutui kysymään tietä huivipäiseltä eukolta Makslahden Asemakylässä:

– Mis se Villa Hiopi talo onkaa?

– o mänette viel vähä mat’aa tätä tietä, tulloo tieristeys. äänty’ää siint oi’ial. Hiopi talo on sen tie pääs.

Karivieri kiitti akkaa nostamalla hattua. Akka niinata niksautti ja lähti lyllertämään väärillä säärillään.

– Elma ei oo oppint sanomaa ”koota”, ajuri kertoi hymy huulillaan. – Hää män kerran tielaittaa, nost hammeehelman ylös ja sano ”vuota o mie usase”.

Karivieri hörähti.

– Elma asu nuoren jonki aikaa Viipuris. Hänest tul siel nii hieno röökynä, et tullessaa käymää koton hää ei tuntent kannaa. Hää kysy ”mi se on tuo val’ea lintu, jo’a ei ossaa lentää”.

Ajuri kääntyi tienristeyksessä oikealle, kuten akka oli neuvonut. Sillankorvassa nuori nainen teki saunavihtaa koivunlehdeksistä.

Karivieri käski ajurin pysähtyä. Hän otti kasvoille maireimman ilmeensä ja kysyi neidolta:

– Asuuko Hioppi Villa tämän tien päässä?

Neito käänsi selän eikä vastannut.

Nuoren naisen käytös ihmetytti Kariviertä vielä, kun ajuri ajoi portista umpipihaan ja pysäytti kuistin eteen.

Karivieri maksoi kyydin. Ajuri auttoi matkarkun nostamisessa vaunuista ja ajoi pois.

Karivieri ihmetteli, kun kukaan ei tullut vastaanottamaan. Ulko-ovi ei ollut lukossa. Hän meni sisälle ja koputti välioveen.

Ei vastausta. Karivieri koputti uudelleen.

Ei taaskaan vastausta. Hän avasi oven.

Pirtti oli täynnä ihmisiä. Karivieri näki Villan:

– Tulinhan minä oikeaan paikkaan.

Villa ei vastannut. Koska kukaan ei kehottanut istumaan, Karivieri istuutui omin luvin ovensuupenkille.

Karjalaiset olivat tunnetusti puheliaita, mutta nämä olivat tuppisuita.

– Työ tulitte turhaa, Villa lopetti kiusallisen hiljaisuuden. – Laina ei lähe Teijä mukkaa. Hää on talo tytär. Hää ei lähe kenekää piaks.

– Minä lähden saman tien, Karivieri ilmoitti.

– Pittäähä kaukaa tullee vieraa ees saaha nähhä Laina, keski-ikäinen nainen, ilmeisesti Villan vaimo, puuttui puheeseen. – Käykää hakemas sisonna, emäntä sanoi tyttärille. – Mie keitän sil aikaa kohvii. Kai Työ juotte kohvii?

– Kiitos. Kuppone maistu aina pitkäm matkan jälkke, Karivieri tavoitteli ääneen leppoisuutta.

Tytöt lähtivät hakemaan siskoaan. Emäntä rupesi mittaamaan vettä kahvipannuun.

– Laina on ain olt selne tuitupää, emäntä sanoi.

– Kerran hää ol jo mänös naimisii, mut kontinkantaja käi kertomas sulasel perättömmii, toinen pojista kertoi.

– Myö käsetii häntä istumaa juhannusyön lantakasan pääl ja katsomaa mist päi tuuloo. Sulane tulloo siint suunnast. Hää suuttu nii et löi minnuu saksil jalkaa. Arpi näkkyö vielkii, toinen pojista kertoi vasta murroksen kokeneella äänellä.

Karivieri ihmetteli, mihin hullujenhuoneeseen hän oli tullut. Hän joisi kahvit ja lähtisi.

– Kuinka täältä pääsee Viipuriin, hän kysyi.

– Römpötist pääsöö kievarkyylvil, Villa kertoi.

– Entä laivalla?

– Pääsöö, mut se kulkoo vast kahe päivä pääst.

– Teijän ei kannata lähtee yöselkää, emäntä sanoi. – Lähtekää vast aamul. Meil voip olla yötä.

Koska päivä oli jo pitkällä, Karivieri suostui jäämään yöksi.

Tytöt palasivat ilman Lainaa. Laina ei tullut kotiin koko iltana.

– Mihi kummaa se tyttö on mänt. Hää on ain tult kottii yöks. Ettei vaa oo sattunt mittää, emäntä puheli sijatessaan Karivierelle vuodetta talvikamariin.

Emännän mentyä Karivieri riisuutui ja meni vuoteeseen. Uni ei tullut heti. Ajatukset pyörivät päivän tapahtumissa. Hän oli varma, että Villa piilotteli tytärtään häneltä?

Karivieri heräsi kukon kieuntaan. Hän nousi heti ja rupesi pukemaan. Puettuaan hän meni pirttiin. Isäntä ja emäntä olivat jo nousseet.

– Huomenta.

– Huomenta.

– Täällä noustaan näköjään aikaisin, Karivieri sanoi.

– Aikane lintu mavon noukkii, emäntä sanoi. – Käykää aamiaisel. Kattilas on puuroo. Tuos on lautane.

– Kiitos.

Karivieri otti kattilasta kauhalla kaurapuuroa lautaselle ja istuutui syömään. Hän pani puuroon voisilmän.

– Laina ei tult kottii koko yön, Villa kertoi synkkä ilme kasvoillaan.

– Kuinka täältä pääsee Römpöttiin? Karivieri kysyi.

– Mie vien hevosel, Villa lupasi.

Villa meni valjastamaan hevosen. Syötyään Karivieri meni pakkaamaan. Pakattuaan hän kantoi matka-arkun pirttiin. Hän hyvästeli emännän ja tuli ulos. Villa odotti hevosen kanssa kuistin edessä. He nostivat yhdessä matka-arkun vankku-reille ja nousivat kyytiin. Villa otti ohjakset ja käski hevosta maiskauttamalla suuta.

Villa ajoi seisten. Portilla tuli virkapukuinen poliisi vastaan.

– Ptruu. Työkö olette Hioppi Villa?

– Mie olen. Ptruu.

– Olis asjaa, poliisi katsoi Kariviertä. – Kahekese.

Karivieri ymmärsi poistua kuulomatkan päähän.

Poliisi kertoi Villalle jotakin, mikä lyyhisti Villan hartiat.

Poliisin mentyä Karivieri palasi Villan luo. Mies oli kuin maansa myynyt.

– Miun pittää käyvä sisäl, Villa sanoi.

Kesti kauan, ennen kuin Villa palasi. Matka jatkui. He ylittivät sillan, jonka korvassa oudosti käyttäytynyt nuori nainen oli eilen tehnyt vihoja.

– Laina löyvetii silla alta, Villa kertoi synkällä äänellä. – Hää ol hukuttautunt,.

Karivieri oli tottunut lohduttamaan omaisensa menettäneitä, mutta nyt ei sanoja löytynyt. Hän tunsi itsensä syylliseksi Lainan kaameaan tekoon. Hän oli tehnyt väärin tullessaan hakemaan Lainaa taloutensa hoitajaksi. Laina ei halunnut lähteä vaan valitsi itsemurhan.

Pilvet matasivat likaisen harmaan meren yllä.

Villa jätti Karivieren Römpötissä kestikievarin eteen ja lähti takaisin murheen murtamana.

Karivieri oli kieverikyödin ainoa matkustaja. Aju-rikin antoi hänen olla rauhassa. Hän ei jäänyt tutustumaan Karjalan ”pääkaupunkiin” vaan nousi ensimmäiseen Helsinkiin menevään pikajunaan.

Juna seiso i pitkiäkin aikoja väliasemilla, sillä sotilasjunilla oli etuoikeus rataan. Tarkka-ampujarykmenttiä siirrettiin Lappeenrannasta Turkuun länsirannikon suojaksi. Huhu kertoi, että Turun saaristossa oli jo nähty saksalaisia sotilaita. Itävallan ja Serbian välillä uhkasi alkaa sota, koska serbinationalisti oli murhannut Itävallan kruununperillisen Sarajevossa.

Odotellessaan Helsingin rautatieasemalla Turun junan lähtöä Karivieri katseli ihmisiä. Helsingiläiset vaikuttivat kiireisiltä. Kiire oli siirtynyt Turusta tänne sen jälkeen, kun Helsingistä oli tullut Suomen pääkaupunki. Suuriruhtinas oli halunnut siirtää pääkaupungin lähemmäs Pietaria ja etäämmäs entisen emämaan Ruotsin vaikutuspiiristä.

– Sota alkanut Tonavan rannoilla! Ostakaa lisälehti! lehtipoika huuteli.

Karivieri osti lisälehden. Otsikko kirkui, että Itävalta oli julistanut sodan Serbialle.

Odotettu ja pelätty sota oli alkanut mitättömästä syystä yllättävällä suunnalla. Venäjä asettui slaavivieljiensä serbien puolelle ja julisti sodan Itävaltalle. Saksa asettui Itävallan puolelle ja julisti sodan Venäjälle. Englanti ja Ranska menivät Venäjän puolelle. Pian melkein koko Eurooppa oli sodassa. Toistensa turvallisuuden ristiin rastiin taanneet Euroopan valtiot joutuivat vastaamaan huutonsa.

Suomi julistettiin sotatilaan, mutta suomalaisia ei viety rintamalle, koska heidät oli vapautettu

sotapalvelusta. Turusta lähti muutama vapaaehtoinen tsaarin armeijaan. Yksi petteureista oli Harald Norren veljenpoika Georg. Mutta Georg oli viettänyt lapsuutensa Venäjällä, ja pojan äiti oli venakko. Suomalaiset olivat salaa tyytyväisiä, kun Venäjän armeija heti sodan alussa kärsi mursertavan tappion Saksalle Tannenbermissä. Turusta vietiin tarkk'ampujarykmentti paikkaamaan rintamaa. Tilalle tuotiin nostoväkeä. Ensimmäiset rintamalla haavoittuneet tuotiin Turun sairaaloihin. Tehtaat eivät enää saaneet tilauksia Venäjältä, minkä seurauksena verstaissa siirryttiin lyhennettyyn 40-tuntiseen työviikkoon, ja palkkoja jouduttiin laskemaan viidenneksellä. Syksymmälä Venäjän armeijalta alkoi tulla suuria sotatarviketilauksia. Palkat ja työaika voitiin palauttaa ennalleen. Jouduttiinpa tehtäisiin palkkaamaan lisääkin työntekijöitä.

Risto Karivieri kuuli, että markka irrotettaisiin kultakannasta ja kiinnitettäisiin hopearuplaan. Hän kiiruhti pankkiin nostamaan kaikki säästönsä. Pankissa oli muitakin heikkohermoisia. Hän asettui jonon päähän.

Jonon alkupäässä joku puhui kovaäänisesti saksaa. Kuinka se uskalsi. Vihollisen kieltä puhuva voitiin vangita vakoilijana.

Palattuaan kotiin Karivieri kätki setelit villasukkaan. Hän istahti laiskanlinnaan ja ryhtyi lukemaan ostamaansa sanomalehteä.

Lehdessä kirjoitettiin, että pitkään haudottuna ollut venäläistämishjelma alettaisiin toteuttaa. Suomi sulautettaisiin lopullisesti Venäjän keisarikuntaan. Kultamarkka kiinnitettäisiin hopearuplaan. Lopuksi Suomelle ja Venäjälle tulisi yhteinen raha. Eikä se raha olisi markka. Tullimaksut poistettaisiin Suomen ja Venäjän väliltä. Hallinnossa lisättäisiin Venäjän kielen käyttöä. Siitä tulisi virallinen kieli senaatissa, ylimmissä virastoissa ja yliopistossa. Venäjän tuntimäärä palautettaisiin lyseoissa ennen suurlakkoa olleelle tasolle, ja tyttökouluissakin alettaisiin lukea venäjää entistä enemmän. Sitä, joka vastusti ohjelmaa, voitiin rangaista sotatilalain nojalla maanpetoksesta aina kuolemantuomioon asti. Suomalaisen tuli olla kiitollisia Hyväntekijä-Venäjälle ja hyväksyä valtakunnallistaminen.

Karivieri laski lehden polvien päälle. Hän raastoi sormilla tukkaa. Suomisyöjät olivat päässeet tavoitteeseensa. Suomi venäläistettäisiin suunnitelmallisesti sotatilaa hyväksi käyttäen. Se olisi Suomen loppu – finis Finljandija.

2.

Birger Norre oli ylioppilaaksi tultuaan mennyt opiskelemaan Helsingin Polyteknilliseen Korkeakouluun. Ei haitannut vaikka opinahjo oli suomenkielinen, sillä useimmat opettajat luennoivat ruotsiksi.

Kun toinen lukuvuosi alkoi, kaikki opiskelutoverit eivät tulleet jatkamaan lukuja. Kuultiin kautta rantain, että ne olivat matkustaneet Saksaan hankkimaan sotilaskoulutusta. Saksaan menneistä muodostettaisiin tulevan itsenäisen Suomen sotaväen upseerikaaderi.

Norre halusi päästä mukaan. Hän otti selville värvääjän nimen ja meni tämän luokse. Värvääjä oli yksi korkeakoulun opettajista. Koska ruotsi oli heille yhteinen kieli, he puhuivat sitä. Värvääjä

vannotti häntä käsi pistoolin päällä pitämään salaisuutena sen, minkä kohta kuulisi.

Värvääjä kertoi, että aktivistit olivat ottaneet ensin yhteyttä Ruotsiin, mutta Ruotsi ei halunnut auttaa suomalaisia itsenäisyystaistelussa. Sen jälkeen oli otettu yhteys Saksaan. Saksa suostui auttamaan Suomea. Saksaan oli mennyt sata vapaaehtoista muutaman viikon partiopoikakursseille. Kurssin päätyttyä hankittiin Vilhelm-keisarilta suostumus pataljoonan kokaisen joukko-osaston kouluttamiseen. Saksaan oli jo mennyt kaksi tuhatta miestä, mutta värväystä jatkettiin vielä.

Värvääjä kysyi, miksi hän halusi uhrata uransa ja lähteä ulkomaille epävarmaan sotilaskoulutukseen.

Norre vastasi haluavansa ajaa ryssät pois Suomesta. Ilmeisesti vastaus oli oikea, koska hänet hyväksyttiin. Värvääjä antoi hänelle matkaohjeet ja matkarahaa. Hänen tuli siirtyä salaista etappitietä Ruotsiin ja edelleen Saksaan. Vaihtoehdot olivat mennä hiihtämällä Merenkurkun poikki tai kävelemällä jäätyneen Tornionjoen yli.

Värvääjä kertoi, että viranomaiset olivat jokin aika sitten päässeet värväyksen jäljille, kun yksi

värvätty oli jäänyt kiinni Turussa. Sen seurauksena 19–35-vuotiaille suomalaisille miehille ei enää myönnetty ulkomaanpasseja.

Norre valitsi Merenkurkun, sillä matka Tornion kautta tuntui liian pitkältä. Värvääjä sanoi, että hänen tuli matkustaa junassa Lapualle ja mennä siellä Untilan talossa olevaan etappiin. Talon isäntä oli luotettu ja kuljettaisi hänet eteenpäin. Hänen tuli pukeutua tukkijätkäksi ja valehdella junasantarmeille olevansa menossa Lappiin etsimään työtä, jotta ne eivät osaisi epäillä mitään.

Värvääjä muistutti vielä, ettei hän saanut kertoa edes vanhemmilleen menevänsä Saksaan, vaan niille tuli uskotella, että hän menisi Ruotsiin jatkamaan opintoja.

Norre palasi asunnolle sanomaan alivuokra-laishuoneen ylös. Vuokraemäntä – herttainen ruotsinkielinen leskirouva – pahoitteli, että joutuisi uuden määräyksen mukaan antamaan huoneen jollekin pahanhajuista mahorkkaa polttavalle ryssänupseerille.

Norre matkusti kotiin Solkullaan. Hän kertoi papalle, että menisi Ruotsiin jatkamaan opintoja.

Pappa sanoi, että hän oli huono valehtelija. Hänen oli kerrottava totuus. Eikö hän ymmärtänyt tekevänsä maanpetoksen liittymällä vihollisen armeijaan. Pappa hyväksyisi, jos hän menisi Ruotsin armeijaan, mutta että Saksan, joka oli Venäjän ja samalla Suomen vihollinen.

Birger kertoi, että Ruotsilta oli kysytty ensin, mutta se oli kieltäytynyt puolueettomuuteensa vedoten antamasta sotilaskoulutusta suomalaisille. Siksi Ruotsilla ei tulisi olemaan sanansijaa itsenäisessä Suomessa.

Pappa mylvi tekevänsä hänet perinnöttömäksi.

Rauhoituttuaan pappa sanoi, ettei Saksalla ollut puhtaat jauhot pussissa. Saksa käytti Venäjän reunoilla asuvien pienten kansojen itsenäisyystahtoa hyväksi ja sai ne rinnalleen sotimaan Venäjää vastaan. Kun sota olisi ohi, Saksa vaatisi korvauksen tuestaan, ja se voisi olla kestävämmän suuri.

Birger sanoi, että se olisi sen ajan murhe. Olot eivät voineet muuttua enää nykyistä huonommiksi.

Pappa ei halunnut kuulla enempää moista tyhmyyttä.

Birger poistui pettyneenä omaan huoneeseensa. Papalle oli tärkeintä, että liiketoimet sujuivat. Kauppa sortajan kanssa oli tärkeämpää kuin isänmaan vapaus. Aktivistista oli tullut myöntyväisyysmies.

Lähtöpäivän aamuna Birger puki tukkijätjän vaatteet ylleen. Ennen lähtöä pappi pyysi hänet kirjastohuoneeseen.

Papan kanssa puhuttiin aina ruotsia. Pappi sanoi, että oli ajatellut hänestä jatkajaa kartanonisäntänä.

Birger kohotti hartioita eikä sanonut siihen mitään.

Pappi veti kirjoituspöydän ylälaatikon auki ja otti laatikosta revolverin. Pappi sanoi, että sotilas tarvitsi aseensa ja antoi revolverin hänelle.

Birger pani revolverin reppuun.

Pappi pysytteli huoneessaan, kun Birger lähti, mutta äiti tuli saattamaan ulkoportaille asti. Äiti varoitteli viinasta, tupakasta, kortinpeluusta ja muista maailmalla vaanivista vaaroista.

Birger Norre matkusti kievarikyödyllä Turkuun ja nousi Toijalan junaan. Hän vaihtoi Toijalassa

pohjoiseen menevään pikajunaan. Tilaa oli vain kolmannessa luokassa. Hän ei ollut ennen matkustanut rahvaan luokassa. Joku soitti haitaria vaunun päässä. Lapset peuhasivat. Miehet pelasivat kortilla. Naiset juoruilivat. Mustalaiset kulki-
vat edestakaisin. Vanha mies söi savusilakoita sormin, nuoli sormet välillä ja ryysti maitoa pullosta.

Vastapäätä seuraavassa vaununosastossa istui nuorukainen, joka hymyili kaiken aikaa.

Konduktööri ilmoitti, että katsottaisiin kaikkien matkaliput.

Junailijan mentyä vaunuun tuli kaksi karvahattupäistä santarmia. Toinen ilmoitti tuskin ymmärrettävällä suomella, että katsotaan kaikkien henkilösiystodistukset.

Raskaaseen sinelliin pukeutunut santarmi astui Norren eteen. Hän ojensi pumaskan. Santarmi katsoi pumaskaa ja tuijotti vihreillä silmillä suoraan silmiin. Hän yritti pitää naaman perusluke-
milla ja tuijotti takaisin. Santarmi, jonka kasvoilla ei näkynyt hymyn häivää, ojensi pumaskan takaisin ja astui seuraavan tarkastettavan eteen.

Santarmi katsoi häntä uudestaan. Norre pelästyti helpotuksen huokauksen kuuluneen.

Santarmi tarkasti alati hymyilevän nuorukaisen pumaskan. Saatuaan pumaskan takaisin nuorukainen iski Norrelle silmää.

”Liian hauskannäköinen ollakseen santarmin urkkija.”

Tampereelta jatkettuaan juna puuskutti lumierämaan läpi. Tammikuussa pimeä tuli aikaisin. Kun ikkunasta ei nähnyt enää, Norre yritti nukkua, mutta se ei istualta onnistunut. Hän heräsi vähän väliä pään retkahdukseen.

Konduktööri ilmoitti, että seuraava oli Lapua. Pukiessaan pomppaa Norre huomasi, että hymyilevä nuorukainen teki myös niin. Hän otti repun ja karvareuhkan verkkohyllyltä ja meni vauuneteiseen. Nuorukainen tuli perässä. Hän avasi ulko-oven heti kun veturi alkoi jarruttaa. Odottamatta junan pysähtymistä hän hyppäsi laiturille ja lähti rivakoin askelin kohti asemarakennusta. Rakennuksen nurkalla hän kääntyi katsomaan. Nuorukainen tutki karttaa.

Lapuan kirkonkylä oli pieni, silti Norre eksyi. Hän joutui kysymään tietä vastaan tulleet ukolta. Ukko neuvoi kulkemaan jokivartta puoli peninkuulemaa.

Lumi narskui saappaan alla. Lumilakeus ahdisti. Norre tuli kaksikerroksisen punamullalla maalatun talon pihaan. Ikkunanpuitteet olivat valkoiset. Tuntomerkit täsmäsivät.

Ulko-ovi ei ollut lukossa. Norre meni eteiseen ja kaivoi lantin taskusta. Hän koputti välioveen ja avasi oven.

Isäntä ja emäntä olivat kaksin tuvassa.

– Olenko minä Untilassa?

– Oletta.

Norre antoi lantin Jussi-paitaan pukeutuneelle isännälle ja sanoi:

– Kaksitoista.

Se oli lantissa olevan vuosiluvun numeroiden summa.

Henkseleillä varustautunut isäntä tutki lanttia.

– Oletta oikias paikas, isäntä sanoi. – Istukaa, nottee ilima pilaannu.

Saatuaan lantin takaisin Norre istuutui oven-suupenkille.

– Mennähän kattomahan teillen sukset, kunhan tuo toinenkin tuloo, Untila sanoi.

Eteisestä kuului jalkojen kopinaa. Oveen koputettiin.

Junasta tuttu hymyilevä nuorukainen tuli ovesta.

– Päivää talloo. Mie olen Paavali Partti.

– En kysyny nimiä, Untila sanoi. – Mutta lantin taharon nähärä.

– Ai nii.

Nuorukainen kaivoi lantin taskusta, ojensi sen Untilalle ja sanoi:

– Seitsemäntoista.

Untila tutki lanttia.

– Oikias paikas oletta, Untila ojensi lantin takaisin.

He tulivat ulos ja lähtivät kulkemaan lumeen tallattua polkua.

– Pakkaanen kiristyy, Untila totesi.

Untila työnsi ison avaimen aitan oven lukkoon ja väänsi lukon auki. Untila meni aittaan ja viipyi siellä jonkin aikaa, kunnes tuli ulos kainalot täynnä suksia ja sauvoja.

– Valikkaa noista, Untila sanoi ja heitti hiihtovälineet heidän eteensä:

Sukset olivat leveät ja raskaat, sauvat melkein ranteen paksuiset.

– Kai te osaatta hiihtaa? Untila kysyi.

– Osaan mie, Partti vastasi.

– Osaan, Norre valehteli.

Kummankin valittua sukset ja sauvat Untila vei loput takaisin aittaan.

– Saatta minulta vielä villapairan ja rukkaset. Niitä te tarvittetta meren jäällä. Jourun panemahan omistani. Onneksi osuuskassas on luottua, Untila puheli, kun he palasivat taloon

He saivat illalliseksi Untilan emännän valmistamaa hyvänmakuista lihakeittoa.

– Untilan kautta on viime aikoona menny paljon miehiä. Emäntä valittaakin, notta tästä on tullu’ kestikievari, Untila puheli.

– Minä teen tämän kaiken isänmaan hyväksi, emäntä sanoi.

Emäntä petasi heille vuoteet kamariin.

– Täällä ei oo lämmitystä, emäntä sanoi. – Pitäkää ittenne vällyillä lämpimänä.

Norre paleli yöllä ja nukkui huonosti. Partti sen sijaan nukkui kuin tukki. Hän heräsi, kun joku ravisti häntä olkapäästä.

– On aika nousta, Untila sanoi.

He pukeutuivat ja menivät tupaan. Ikkunasta ulos katseleva Untila sanoi odottavansa vielä kah-ta miestä, ennen kuin lähtisi viemään heidät seu-raavaan etappiin.

Untilaan tuli yhtäkkiä eloa:

– Laukkuryssä tuloo. Menkää piilohon kama-riin. Se voi olla vakooja..

Untilan liikkeisiin tuli näille leveysasteille vierasta vilkkautta. Perässä kamariin tullut Untila jätti oven raolleen.

Kuului, kuinka laukkuryssä laski raskaan kan-tamuksensa lattialle:

– Päiveä taloh. Ka mutshone on ykshin kotona.

Vaihetah tavaroa tavarah.

Untila ei sietänyt enempää vaan meni tupaan.

– Mihinä se kirveh on? Untila kysyi.

– Ka, isäntä i on kotona, laukkuri sanoi.

Ovenraosta näki, että reppuri kaivoi laukastaan kirjavan kankaan ja levitti sen lattialle:

– Täshtä hameh mutshosella.

Emäntä sai hypistellä kangasta.

– Ei osteta, Untila ilmoitti.

Kulkukauppias kaivoi laukasta uuden kankaan:

– Täshtä sharkapuksut isännällä.

– Ei tarvita, Untila ilmoitti, vaikka housut oli-vat kuluneet ja huonot.

Reppuri kaivoi laukasta pienen rasian. Siinä oli monenvärisiä lasipäisiä nuppineuloja:

– Leikkikalukse vunukoilla.

– Lapsia ei ole, Untila torjui.

– Ruttoh mutshone moisen pyörähyttäy.

Kauppoja ei syntynyt. Laukkuri sai korjata tavaransa.:

– Miulta vietih priha voinah. Olisin opashta-nun kaupalla käymäh, laukkuryssä puheli paka-nessaan. – Ku shota on ohi, tsoari jakau moat uv-vessah. Keyhät i shoahah moata.

– Se laki ei päre Suomes, ei varsinkaan Poho-
janmaalla, Untila sanoi.

– Elä hyvä musikka shuutu. Mie vai shuutkin.

Laukkuri nosti raskaan kantamuksensa sel-kään.

– Lapuan vallesmanni vainoau minuo. Heä ei anna mejän vienalaisten käyvä kaupalla, vaikka

nygöi kai tsoarin alamaiset ollah lain eessä yhenjytyset. Anna mie tuon laukkani shiun aittah.

– Ei käy, Untila ilmoitti.

Käsi oli jo ovenrivalla, kun laukunkantaja kääntyi sanomaan:

– Jos vallesmanni kysyu minuo, shano jotta mie mänin Nurmoh päi.

Laukkuryssän mentyä Untila sanoi:

– Voitte tulla pois kamarista. Minä tunnen jo tuon kelmin. Se sanoo menövänsä Nurmohon, mutta menöökkin Kauhavalle.

Kaivatut miehet tulivat ennen puoltapäivää. Untila antoi heille sukset ja muut varusteet.

Hevoset valjastettiin kahden reen eteen.

– Kuka ajaa toista? Untila kysyi.

– Mie, Partti ilmoittautui.

Partti otti ohjakset ja nousi reen takapajulle. Norre asettui Partin rekeen. Kaksi muuta menivät Untilan kyytiin.

Untila käski hevosen liikkeelle suuta maiskauttamalla. Partti lähti Untilan perässä.

Hevoset saivat juosta. Lumi pöllysi. Tie kulki jokivartta. Lakeus jatkui joka suuntaan silmän-

kantamattomiin. Siellä täällä oli lato, kuin suuren käden siihen asettama.

Untila kääntyi metsätielle ennen kirkonkylää. He kulkivat asutusta vältellen ja saapuivat Volttiin.

Untila jätti heidät asemapäällikön huostaan ja lähti takaisin. Asemapäällikkö lähetti heidät luotetun miehen mukana eteenpäin. Oli jo myöhä, kun he saapuivat perille.

Norre sai toimia tulkkina, sillä kartanon omistaja puhui vain ruotsia. Vapaaherra sanoi tuntevansa hänen isänsä. He olivat olleet usein samoilla valtiopäivillä.

Vapaaherran omat pojat olivat jo Saksassa.

Vapaaherra sanoi, että Merenkurkku jäätyni umpeen joka kahdestoista vuosi. Nyt se oli umpijäässä.

Partti pyysi tulkkia kysymään, olisiko mahdollista päästä saunaan.

Sauna pantiin heti lämpiämään.

Aamulla tuli vielä kaksi miestä lisää. Kaikki pukeutuivat lämpimästi. He pakkasivat kartanosta saamansa eväät reppuihin. Kartanon renki lähti viemään heidät seuraavaan etappiin.

Norrelle tuotti vaikeuksia pysyä muiden vauhdissa, sillä hän ei ollut hiihtänyt moneen talveen. Hän oli umpiväsynyt, kun he tulivat perille.

Renki lähti takaisin. He majoittuivat autioon kalamajaan odottamaan opasta, joka veisi heidät Ruotsiin. Majassa oli uuni, mutta ei puita, joilla lämmitetään. Eikä ulkosaaristossa kasvanut puita.

Norre paleli yöllä eikä nukkunut kunnolla.

Opas tuli aamulla. Norre sai taas olla tulkkina, sillä mies puhui vain ruotsia. Sää ei ollut oppaasta tarpeeksi hyvä, jotta he voisivat lähteä matkaan. Ruotsiin oli matkaa yli sata kilometriä, ja matka kestäisi kolmekymmentä tuntia.

Odottavan aika kävi pitkäksi. Opas kertoi olevansa hylkeenpyytäjä ja hiihtäneensä monta kertaa Merenkurkun yli. Mies osasi suunnistaa tähtien avulla.

Viimeisinä tulleet kaksi miestä söivät evänsä melkein loppuun, vaikka opas varoitti, että matka ei ollut edes alkanut.

Norre paleli kolmannen yön neljän vuorokauden sisään.

Aamulla sää oli hyvä. Syötyään aamiaisen kaikki heittivät repun selkään ja selvisivät sukset jalkaan.

He laskivat rantatöyräältä merenjäälle ja lähtivät hiihtämään jäälakeutta, joka jatkui silmänkantamattomiin.

He pääsivät merivartijoiden huomaamatta vartioketjun läpi. Kaksi viimeisinä tullutta ilmoittivat palaavansa takaisin ja menevänsä junalla Tornion kautta. Lyhyen mutta kiivaan neuvottelun jälkeen opas käski miesten seurata omia jälkiään takaisin.

Kuului vain suksen suihke ja tuulen ulvonta. Norre sinnitteli niska kyyryssä eteenpäin.

Keskelle jäälakeutta oli pystytetty telta. Opas ilmoitti, että he pysähtyisivät ruokailemaan siinä.

– Käyvää kassomas minkälaine ruokalista Seurahuoneel on, Partti vitsaili.

Teltassa voitiin ruokailla suojassa tuulelta. Partti huomasi, että Norre oli palelluttanut posket, ja neuvoi hieromaan niitä lumella, jotta veri alkaisi taas kiertää.

Ruokailun jälkeen kaikki olisivat ottaneet nokokset, mutta opas ilmoitti, että matka jatkui.

Suolainen ruoka alkoi janottaa, mutta leili oli tyhjä. Norre otti jäältä lunta suuhun.

– Ei piä syyvä lunta, Partti varoitti.

Norre pani lisää lunta suuhun. Kohta suu oli kuin tulella, ja jano entistä kovempi.

Edessä näkyi isoja jäärytkäyksiä. Opas sanoi niitä ”ahtojäiksi”. Norre ei muistanut sanaa suomeksi ja käänsi sen jäävuoreksi.

– Kaik vuoret kii myö ylitettää.

Partin optimismi oli raivostuttavaa. Norre pyysi vaivoin muiden tahdissa.

Ahtojäät kasvoivat mitä lähemmäs ne tulivat. Pimeys laskeutui tienoille. Edellä hiihtävän selkä katosi jäälohkareen taakse. Norre uskoi näkevänsä selän taas kierrettyään lohkareen.

Mutta lohkareen takana ei ollut ketään.

– Missä te olette! Norre huusi.

Kukaan ei vastannut.

Nyt oli pidettävä pää kylmänä. Norre lähti seuraamaan latua.

Alkoi pyryttää lunta. Latu hukkui.

Hän oli ypöyksin ahtojäiden keskellä. Norre kaivoi papan antaman revolverin repusta ja ampui ilmaan kerran.

Kukaan ei vastannut. Norre ampui toisen luodin.

Kukaan ei vastannut taaskaan. Norre ampui kaikki luodit paitsi yhden.

Norre arveli kirkkainta tähteä Pohjantähdeksi ja otti siitä suunnan länteen. Kun hiihtäisi tarpeeksi kauan, Ruotsi tulisi vastaan. Suksi katkesi hänen ylittäessä notkelmaa. Hän sadatteli ja jatkoi yhdellä suksella.

Aurinko nousi selän takana. Suunta oli siis oikea.

Ahtojäät loppuivat. Edessä lainehti avoin meri. Kuinka sen yli pääsisi ilman venettä?

Hän hiihtäisi avoveteen. Loppuisi kärsimys.

Mutta meri pakeni edellä. Norre ymmärsi, että se oli kangastus. Hän hiihti eteenpäin puhki väsyneenä. Potku ja liuku. Potku ja liuku. Hän työnsi sauvoilla vauhtia. Suunta oli oikea, kun piti auringon vasemmalla puolella. Ruotsi ei voinut olla enää kaukana.

Kun potkujalka väsyi, Norre vaihtoi suksen siihen jalkaan. Hän ylitti oudon ladun. Siinä oli jälki vain toisesta suksesta. Vieressä oli jalanjälki tasaisin välein.

Norre ymmärsi hiihtävänsä ympyrää. Hän lysähti hankeen eikä jaksanut nousta enää.

Ei saa jäädä lumihankeen kuolemaan. Norre kiskoi itsensä ylös ja lähti hiihtämään. Hän ei jaksanut hiihtää pitkällekään, kun lysähti takaisin hankeen.

Revolverissa oli yksi luoti jäljellä.

Norre kaivoi aseensa repusta. Hän painoi piipun ohimolle.

Mutta voimat eivät riittäneet vetämään liipaisimesta.

Birger Norre avasi silmät. Hän makasi vuoteessa lakanoiden välissä valkoisessa huoneessa. Oliko hän jo taivaassa?

Norre näki Partin ja muut, myös Tornion kautta kiertämään lähteneet. Hän yritti nousta mutta ei jaksanut. Partti tuli vuoteen viereen:

– Sie selvisit.

– Missä minä olen?

– Lasaretis. Ruotsis.

Muutkin tulivat vuoteen viereen.

– Sie saat kiittää kahta ruotsalaista hylkeepyttäjästä siint, et selvisit hengis, Partti sanoi. – Hyö

hyyttiit omituisen laaun. Siin ol jälki vaa toisest suksest. Vieres ol jalajälki tasasin välein. Hyö läksiit seuraamaa lattuu ja löysiit siut tiijottoman sen pääst. Hyö nostiit siut pulkkaa ja toit siut Holmö saaree. Sielt siut tuotii tänne Uumajaa sairaalaa.

– Kiitos heille, Norre sanoi.

Matkakumppanit jatkoivat Saksaan, mutta Norre jäi sairaalaan hoitamaan itsensä kuntoon. Tultuaan terveeksi hän sai Uumajan etappia hoitavalta maanmieheltä ohjeet ja matkarahat ja lähti perässä.

Junanikkunassa ohikiitävä maisema toistui samanlaisena. Sodasta irti pysynyt Ruotsi näytti vauraalta. Talot, puutarhat ja pellot olivat hyvin hoidettuja. Ruotsi oli hänen äidin synnyinmaa.

Norre vaihtoi Tukholmassa Malmön pikajunaan. Malmössä hän vaihtoi Trelleborgin paikallisjunaan. Trelleborgissa hän astui laivaan. Laiva oli iso, silti merellä keinutti. Hänelle tuli huono olo.

Lopulta Saksan rannikko tuli näkyviin. Norrea alkoi jännittää, kuinka hänet otettaisiin Saksassa vastaan. Tulihan hän vihollismaasta, vieläpä il-

man passia. Uumajan etapinhoitaja oli kylläkin sanonut, ettei pelkoon ollut aiheita.

Sassnitzissa ruotsia puhuva etapinhoitaja haki Norren laivasta, vei hänet tullin ohi ja pani hänet Hampurin pikajunaan. Kaikki tapahtui niin nopeasti, ettei hän ehtinyt kysyä, mistä mies oli tiennyt olla vastassa.

Saksakin näytti säästyneen sodan hävitykseltä, vaikka maa soti kahdella rintamalla. Saksan sotilasmahti oli niin suuri, että se pystyi pitämään vihollisen poissa maaperältään.

Norre vaihtoi Hampurissa Pohjanmeren rannikolle menevään pikajunaan. Hän vaihtoi Itzehoessa paikallisjunaan. Hän poistui junasta Lockstedtin asemalla.

Junan jatkettua matkaa Norre lähti kävelemään etapinhoitajan maamerkiksi antamaa vesitornia kohti.

Vartiosotilas pysäytti Norren kasarmin portilla. Hän ymmärsi koulusaksallaan, että vartiomies vaati häntä näyttämään kulkuluvan. Hän näytti etapinhoitajalta saamansa paperin. Vartiosotilas käski hänen mennä edessä olevaan punatiilirakennukseen ilmoittautumaan.

Norre ilmoittautui ja sai tietää joutuvansa pioneerikomppaniaan. Ruotsia puhuva maanmies lähti viemään hänet sinne. Itsetietoiselta vaikuttanut santsari kertoi tulleensa Saksaan jo vuotta aikaisemmin.

Punatiilestä rakennetussa kasarmissa haisi. Santsari meni yhteen tupaan. Tuvasta kuului ”Achtung”.

– Ruhe, santsari käski.

Sotamiehet lopettivat asennossa seisomisen.

Santsari osoitti Norrelle vuoteen ja kaapin, jossa hän voi säilyttää omaisuuttaan. Kun santsari lähti pois, kuului taas ”Achtung”, ja kaikki tekivät asennon.

– Sie sait yläpetin. Tekniika opiskelijan sie tiijät, jot kaasu nousoo ylöspäi.

Kuullessaan tutun äänen Norre kääntyi katsomaan. Paavali Partin kasvoilla oli tuttu virnistys.

Käytävällä huudettiin jotakin saksaksi.

– Valmistauvu ruokailuun, Partti tulkkasi Norrelle.

Hänellä olikin jo sudennälkä.

Kaikki menivät käytävälle ja asettuivat riviin. He juoksivat jonossa ulos ja järjestyivät neliriviin. Norre oli joukon ainoa siviilipukuinen.

Santsari komensi saksaksi ”käännös oikeaan päin” ja ”mars”.

He marssivat nelirivissä suuren talon luo. Santsari komensi ”Halt”. Muoto pysähtyi. Yli-innokas santsari komensi saksaksi ”vasemmalta jonossa keittiön ikkunan alle”.

Ikkunasta tuli ruuan tuoksu. Ruoka jaettiin ikkunasta peltilautaselle. Lihakeiton lisäksi ateriaan kuului ruisleipäpala ja mukillinen maitoa.

Ruokailu tapahtui taivasalla. Laiha keitto ei vienyt nälkää, mutta lisää ei annettu. Sotaa käyvässä maassa ruoka oli kortilla.

Ruokailun jälkeen santsari vei Norren rättivarastolle. Hän sai musketöörin kenttäharmaan asepuvun. Asetakki oli läpiammuttu monesta kohtaa. Asuun kuului lipaton lakki, jossa oli punainen reunanauha.

Saappaat olivat kuluneet ja koppuraiset.

Rättivaraston saksalaisersantin ärjyvä puhetapa ihmetytti Norrea. Paluumatkalla hän mainitsi

siitä santsarille. Santsari sanoi, että sakemanni oli uransa huipulla. Siviilissä mies oli rajasuutari.

Toisella kierroksella Norre sai patjan ja petivaatteet. Ne piti itse kantaa tupaan.

Illalla Norre pääsi saunaan. Sauna ei ollut suomalainen vaan eräänlainen kaakeloitu höyryhuone, jossa haisi oksettavalle. Löylyssä täytyi olla niin kauan, että syöpäläiset varmasti kuolivat.

Seuraavana aamuna komppania lähti taisteluharjoituksiin, mutta santsari vei Norren asevarastolle. Hän sai kiväärin – sotamiehen morsiamekin mainitun – ja tornisterin, jossa olivat ruokailuvälineet eli peltipakki ja lusikka-haarukka yhdistelmä. Santsari neuvoi hankaamaan ne hiekalla puhtaaksi ennen käyttöönottoa.

Norre tottui nopeasti kasarmielämään. Ruokaa vain annettiin liian vähän. Sotilaalla oli aina nälkä. Hän olisi kirjoittanut kotiin ja pyytänyt lähettämään ruokaa, mutta sotasensuuri kielsi mainitsemasta olinpaikkaa, jotta se ei paljastuisi venäläisille. Kotona Suomessa olisi päässyt helpomalla, silti ei kaduttanut, että hän oli tullut Saksaan. Heitä odotti suuri historiallinen tehtävä eli

isänmaan vapauttaminen. Saksalaiset kutsuivat heitä hyväntahtoisesti Brotjägereiksi eli leipäjääkäreiksi. Nimi tuli siitä, kun jotkut heistä kiertelivät lähiseudun maataloissa hankkimassa lisämuonaa kerjäämällä. Kasarmissa ruoka oli useimmiten härskiintynyt silli. He päättivät kertoa mielipiteensä ruuasta. Jokainen työnsi neljä tikkua sillinsä mahaan. Sillit pantiin jonoon suuntana komposti. Saksalainen väpeli näki jonon. Väpeli työnsi sormet räihinäremmin alle, pyöritteli peukaloita ja huojutti itseään edestakaisin kantapäiltä varpaille mutta ei sanonut mitään. He uskoivat päässeensä säikähdyksellä, mutta illalla ilmoitettiin, että komppanianpäällikkö pitäisi aamulla käskynjaon.

Komppanian parhaat aivot pantiin suunnittelemaan, kuinka päästä pälkähästä. Ratkaisu keksittiinkin.

Komppania järjestäytyi aamulla käskynjakoon. Päällikkö ratsasti valkoisella hevosella rivistön eteen. Kun kapteeni avasi suun aloittaakseen, jokainen mies huusi, kuten oli sovittu, ”Guten Morgen, Herr Hauptmann”. Kapteeni häkeltyi heidän saksantaidon nopeasta kehittymisestä niin

että unohti, mitä oli aikonut sanoa, käänsi kalkkilaivan ja ratsasti pois. Rangaistukselta säästettiin, mutta he päättivät jättää kepposten tekeminen sikseen, jotta sotilasura ei loppuisi lyhyeen.

Pataljoona kävi taisteluharjoituksissa läheisillä nummilla. Tornisteri, joka painoi kuin synti, piti olla aina mukana. Schleswig-Holsteinissa lunta oli maassa vain muutamana päivänä talvessa. Täällä kasvoi kasveja, jotka eivät viihtyneet Suomessa, muun muassa pyökkipuu. Varvut tulivat tutuiksi altopäin katsottuina. Ampumista harjoiteltiin paljon. Heistä tuli parempia ampujia kuin saksalaiset. Kaikessa muussakin he olivat parempia. Kuitenkin jokainen sakemanni oli arvoasteikossa jokaista suomalaista ylempi, vaikka heidän joukossaan oli sentään ylioppilaita yksi maisterikin.

Kasarmin käytävällä huudeltiin vapaaehtoisia olusille.

Bierstubessa tapasi tyttöjäkin, mutta Norre ei ilmoittautunut. Hän jäi lukemaan saksaa. Jokaisen piti alokasajan päätteeksi suorittaa saksankielinen koe, jotta pääsi musketööriksi.

Norre läpäisi saksankokeen helposti. Hänestä tuli Saksan armeijan sotilas. Hän allekirjoitti sopimuksen, jossa lupautui taistelemaan Saksan keisarin puolesta aina kuolemaan saakka. Jos hän kaatuisi rintamalla tai haavoittuisi pahasti, ei hän eikä hänen vanhempansa voisi hakea korvausta.

Huhtikuun vaihduttua toukokuuksi koulutusjoukko pantiin liikekannalle. Heidät vietäisiin rintamalle saamaan sotakokemusta. Mieliala nousi heti. Päästäisiin vihdoinkin tositoimiin. Päättyisi puuduttava kasarmielämä.

Koulutusjoukon nimi vaihtui. Siitä tuli Kuninkaallinen Preussilainen Jääkäripataljoona 27. Kenttäharmaan tilalle tuli vihertävä jääkäripuku. Asuun kuului pitkälippainen lakki, jonka joku koiranleuka risti heti ”verikauhaksi”. Venäläinen kivääri vaihtui saksalaiseen.

Pataljoona järjestyi lähtökatselmukseen toukokuun lopulla. Suomen vapautusliikkeen Tukholman konttorista tulleet johtomiehet pitivät taisteluintoa nostavia puheita; ryssät ajettaisiin pois Suomesta.

Puheiden jälkeen joukot marssivat Porilaisten marssin tahdissa rautatieasemalle, jossa odotti

kolme pitkää junaä lähtövalmiina. Huhu kertoi, että heidät vietäisiin itärintaman koillisimpaan kolkkaan Riian lohkolle, josta oli lyhin tie Suomeen.

Junat kulkivat Saksan pohjoisrannikkoa seuraten. Ne joutuivat seisomaan pitkiäkin aikoja ratapihoilla, sillä siviilijunilla oli etuoikeus rataan. He ohittivat historiallisia kaupunkeja, kuten Lyypeki, Stettin, Königsberg ja Tilsitin kylän, jossa oli joskus solmittu jokin rauha Napoleonin kanssa.

He hurrasivat lakkeja huiskuttaen, kun juna ylitti entisen Saksan ja Venäjän keisarikuntien välisen rajan. He tulivat Kuurinmaalle, jonne Saksan voittoisa armeija oli edennyt. Junan seisossa eräällä asemalla rintamalta haavoittuneita Saksaan kuljettava juna ohitti aseman. Vaunujen oviaukossa seisovien sotilaiden päät olivat punaiseksi värjäytyneessä kääreessä.

He jalkautuivat Mitaun pikkukaupungissa ja jatkoivat marssimalla. Etulinja ei ollut kaukana. Riian suunnalta kantautui jatkuva tykkien jyly. He marssivat pieneen kylään ja majoittuivat tyhjiillään olevaan moisioon.

Seuraavana päivänä oli katselmusparaati. Viikon kuluttua pataljoona marssi etulinjaan vapautamaan saksalaiset rintamavastuusta.

Jalkaväki meni etulinjaan, mutta pioneeri-komppania jäi reserviin viiden kilometrin päähän.

Kuultiin, että muuan Alfred Hyytiäinen oli saanut soppajonossa kuolettavan osuman vihollisen kranaatista. Se veti naamat vakaviksi. Oltiin oikeassa sodassa, jossa kuultiin.

Satoi kaksi viikkoa lähes taukoamatta. Missejoki tulvi. Vesi nousi etulinjan majoituskorsuissa lattialle. Miehet loikoilivat lavereilla, etteivät saappaat kastuisi.

Kuultiin toisesta kaatuneesta. Sankarivainaja oli muuan Matti Nykänen ensimmäisestä komppaniasta.

Pioneerikomppania vaihdettiin eteen. Norre joutui juhannusaamuna ensimmäisen kerran kuulovartioon. Antti Ilkka lähti kaveriksi. He kulkevat vartiopaikalle puusta tulvaveden päälle rakennettua jalkakäytävää pitkin. Itikat surisivat korvissa. Oli pakko laskea lakkiin kiinnitetty hyttysverkko kasvojen suojaksi.

Vartiopaikka oli kaislikossa. Vihollinen oli kilometrin päässä joen toisella puolella.

– Mithään erikoosta? Ilkka kysyi lapovuoroon pääseviltä.

– Kaksi loikkaria meni yli yöllä.

– Ei perhana. Nyt ryssä saa tietää, et tääl on suomalaasia vastas, Ilkka noitui.

Miesten mentyä hiljaisuus laskeutui tienoille. Tuolloin tällöin kuului sammakon kurnutus.

Sammakko hyppäsi Ilkan saappaalle.

– Konna, orota. Naphaan sut ruaks.

Rupikonna ehti loikata pois.

– Sakemannit ampuuvat eilen kurjen ruaks, Ilkka kertoi Norrelle. – Nälkä tääl on aina vierhanamme.

Venäläiset ampuivat seuraavana päivänä vihaisen tykkikeskityksen suomalaisten aseisiin, mutta tappiot jäivät vähäisiksi. Arveltiin yliloikkareiden kertoneen heistä venäläisille.

Heinäkuun alku meni rauhallisesti. Pientä vaihtelua toi silloin tällöin kohdalle osunut vartiovuoro. Sitten pioneerikomppania asetettiin hälytystilaan. Käskettiin pukea täysi taisteluvastus.

Komppania marssi läheiselle rautatieasemalle ja nousi junaan. Kuljettuaan lyhyen matkan juna pysähtyi pienelle asemalle. Komppania jalkautui ja jatkoi marssimalla. Oli uuvuttava helle. Jotkut avasivat takinnapit ja heittivät ylimääräiset varusteet tien oheen, vaikka Zugführerit huusivat, ettei mitään saanut heittää pois. Marssittuaan monta tuntia he tulivat perille ja majoittuivat tyhjilleen jätettyihin maataloihin.

Itapalan jälkeen Norre meni navetanylisille ja asettui heinäkasaaan nukkumaan. Uni tuli heti.

Aamulla saksalainen upseeri ilmoitti käskynjaossa, että komppania alistetaan saksalaiselle reservipataljoonalle, ja että osasto hyökkää vihollisen linjojen väliin työntämään tukikohtaan.

Pioneerit jaettiin tasaisesti osaston yksikköihin. Odoteltaessa hyökkäykseen lähtöä saksalaisupseerit tarkastivat jokaisen taistelijan kaulan.

Osasto käskettiin rintamaan vasta illalla. Kolme eriväristä valorakettia ammuttiin yötaivaalle merkiksi joukoille aloittaa hyökkäys.

Rintama eteni miehenkorkuiseen ruovikkoon. Syntyi hankaava ääni, joka varmasti kantautui suon takana olevan vihollisen korviin.

Norre säikähti edestä lentoon lähtenyttä sorsaa. Samassa vasemmalla siivellä avattiin kiväärituli. Hän löi maihin suoraan vesilätäkköön.

Ammunta yltyi hurjaksi. Pimeässä näkyi satoja suuliekkejä. Kuului huutoja.

– Vorwärts! päällikkö kailotti.

Kukaan ei totellut. Norrekin alkoi kaivaa itselleen luodeilta suojaavaa kuoppaa. Hän ei ollut heittänyt lapiota pois, kuten jotkut. Pehmeään maahan kuoppa syntyi helposti, mutta se täyttyi heti vedellä.

Norre lopetti kaivamisen ja antoi lapion sitä koko ajan ruinaanneelle naapurille. Hän painautui litteäksi lahnaksi veden täyttämän kuopan viereen.

Vasemmalla siivellä edettiin tukikohtaan. Siellä alkoi pistintaistelu mies miestä vastaan. Annettiin käsky lopettaa tulitus, jotta ei vahingossa ammuttaisi omia.

Vastustaja pakeni. Annettiin käsky palata lähtöasemaan. Aurinko nousi jo taivaanrannassa.

Lähtöasemassa oli itku ja hammasten kiristys. Sinne tuotiin haavoittuneita, jotkut henkiahieverissä. Norre näki Partin haavoittuneiden joukossa.

Paavali piteli olkavartta tuskainen irvistys kasvoillaan.

– Haavoituitko pahasti? Norre kysyi.

– Iivana pääs sohasemmaa pistimel olkavartee, ko olin tuomas vankii taakse. Harmi. Vangist olis saant kuntosuusloman.

Laskettiin tappiot. Muutama oli haavoittunut, yksi oli kateissa. Heikki Kinnunen oli kaatunut.

– Kinnune sano enne hyökkäyksee lähtöö lähetevääse hakemaa rautaristii. Hän saihi puuristin, Räsänen sanaili.

Pioneerikomppania palautettiin pataljoonan yhteyteen. Oltiin itärintaman pohjoisimmassa kolmassa Riianlahden rannikolla, jonne Kuninkaallinen Preussilainen Jääkäripataljoona 27 oli siirretty torjumaan vihollisen mahdollista maihinnousua. Missen rämeiden jälkeen paikka oli paratiisi. Maasto oli kuivaa mäntykangasta. Siihen kaivoi poteron helposti. Pihkantuoksuista ilmaa oli helppo hengittää. Huono puoli täällä oli, että vihollinen oli paikka paikoin huutomatkan päässä. Välissä oli joitakin espanjalaisia ratsuja. Piti varoa snaippereita, jotka vaanivat uutterasti.

Kirkkaalla säällä voi nähdä Riianlahdella partioivan venäläisen sotalaiva Slavan siluetin.

Imeni niskurointia, kun pataljoona määrättiin vartiovuoroon paikkaan, jossa oli olemassa ilmeinen saarroitusvaara. Pataljoona siirrettiin reserviin, mutta saksalainen johto moitti suomalaisia. Seuraavalla viikolla annettiin käsky oikaista linja vaarallisen mutkan kohdalla. Pataljoonan komentaja kuului sanoneen ”tuosta noin menee tie Suomeen”.

Suomalaiset vetosivat, että heidän päätehtävä oli Suomen vapauttaminen, ja kieltäytyivät uhraamasta elämänsä ennenaikaisesti.

Johto peruutti mielettömän käskyn, mutta pahimmat niskuroijat lähetettiin uudelleen koulutukseen tienrakennustyömaalle rintaman taakse. Pataljoonaan määrättiin lomakielto.

Levisi huhu, että pataljoona siirrettäisiin länsirintamalle.

Komentaja lähetti avoimen kirjelmän, jossa moitti suomalaisia pelkureiksi. Bayer kirjoitti, että suomalaiset olivat kiitollisuudenvelassa Saksalle, joka oli antanut heille mahdollisuuden hankkia sotilaskoulutusta. Jokaiselta kysyttäisiin,

halusiko jatkaa sotilaskoulutuksen saamista. Jos kieltäytyjiä olisi paljon, pataljoona hajotettaisiin. Miehistö saisi matkustaa Saksaan etsimään siviilitöitä.

Muutama anoi pääsyä pois rintamalta.

Bayer lähetti ylijoukkueenjohtajat komppani-oihin puhumaan miehille järkeä.

Pioneerikomppaniassa keskusteltiin huutamalla. Ehdotettiin, että anottaisiin pataljoonan siirtoa pois rintamalta. Ylijoukkueenjohtaja vetosi, että he olivat rintamalla hankkimassa sotakokemusta vaativaa tehtäväänsä varten. Niin paljon oli jo uhrattu Suomen vapauden eteen. Kaikki menisi hukkaan, jos pataljoona lakkautettaisiin. Joku huusi, että Saksa käytti heitä omiin tarkoituksiinsa. Syntyi valtava huutomyrsky, kun ylijoukkueenjohtaja muistutti komentajan sanoista, että Suomen tehtävä oli palvella Saksa. Eräs huusi, että Saksa oli pettänyt lupauksensa kouluttaa heistä vapautusarmeija. Jos he kaatuisivat täällä, heidän suuri tehtävänsä, isänmaan vapauttaminen, jäisi suorittamatta.

Ylijoukkueenjohtajan mentyä eräs tokaisi, että nuo heidän ylennyksen saaneet maanmiehensä olivat saksalaisia etappisikojakin pahempia.

Norre käveli kokouksen jälkeen merenrantaan selvittämään ajatuksiaan. Rantasaunat oli pantu lämpiämään. Joutsenparvi tuli mereltä siivet vettä viistäen. Ne olivat ehkä muuttomatalla Suomesta, jonne oli vain lyhyt merimatka. Outo haikeus täytti mielen. Milloin hän saisi taas nähdä kotimaan?

Birger Norre vastasi kyselyyn, että jatkaisi pataljoonassa.

Jatkamasta kieltäytyneet joutuisivat sota-oikeuteen. Eräs ei jäänyt odottamaan sitä vaan loikkasi rintamalinjojen yli vihollisen puolelle.

Sotaoikeus istui ja tuomitsi kieltäytyjät lähetettäväksi rangaistuskomppaniaan. Jotkut erotettiin pataljoonasta kokonaan. Ne matkustivat Saksaan etsimään siviilitöitä.

Saksa lupasi, ettei jääkäripataljoonaa vietäisi enää rintamalle vaan käytettäisiin vain suomalaisten omiin pyrkimyksiin. Pataljoona siirrettiin pois

rintamalta Libaun kaupunkiin. Miehet majoitettiin entisiin tsaarin sotaväen punatiilikasarmeihin.

Tuuli puhalsi seinänraoista, eikä tuvissa ollut lämmitystä. Aamulla herätessä nenä oli jäässä. Tarpeet tehtiin ulkokäymälässä, jossa vilisti rotia. Niitä näki jopa päiväsaikaan, mikä tarkoitti, että niitä oli paljon.

Norre tutustui ensimmäisellä iltalomalla Libauhun Kananderin ja Pyysingin kanssa. Kolmatta vuottaan jatkuva sota oli jättänyt kaupunkikuvaan jälkensä. Talot olivat päässeet ränsistymään.

Kaksi nuorta naista tuli torilla juttusille. Toinen kertoi saksaksi, että hänen isänsä halusi tarjota jouluaterian yhdelle isänmaan puolustajalle, ja kysyi, tunsivatko he ketään, joka haluaisi tulla heille viettämään jouluaattoiltaa.

Kanander ja Pyysing ehdottivat Norrea, koska hän osasi heistä saksaa parhaiten.

Norre sanoi haluavansa nähdä paikan ensin.

Kauppiaan talo oli nähnyt loistokkaampiakin päiviä. Birger lupasi Katrinille – se oli tytön nimi – tulevansa jouluaattoiltana.

Jouluaattona kasarmeilla syötiin juhla-ateria. Ruuassa ei ollut kehumista, mutta Norre söi kaiken, sillä sotilaalla oli aina nälkä. Hän olisi santannutkin, jos olisi annettu.

Ateriaan kuului rommiannos. Räsänen taisi juoda muidenkin toteja, sillä mies tuli aika humalaan. Räsänen kertoi tuvassa edellisviikkoisesta naisseikkailustaan vuolaasti:

– Matelaine halusj esitellä minut vanhemmil-
lee ja vei minut kottiisa. Voe veljet, min en ou
enne olna niin sekajassa huushollissa. Joka pae-
kassa olj kenkärajoja. Isäsä olj niäet suutarj.
Ovesta alko lappaa neitoo huoneeseen. Jokkaene
liikkasj jalakaa. Minulle kerrottiin, ettei yhelläk-
kee olluna vielä sulhasta katottuna. Sillojn minua
vietiin.

– Aiotko mennä uuvestaa?

– En takkuulla mäne.

Norre veti sotilasmanttelin niskaan ja pani tsakonin päähän. Hän tiesi näyttävänsä surkealta, mutta hän lohduttautui sillä, etteivät vaatteet olleet hänen omiaan.

Räsänen huuteli perään neuvoja, kuinka oltiin naisen kanssa.

”Taisi olla kateellinen.”

Kaupungilla oli hiljaista. Katrinin kotitalon ikkunoihin oli pantu kynttilöitä palamaan.

Birger koputti ovesta olevalla murikalla.

Katrin tuli avaamaan. Tyttö oli kauniimpi kuin hän muisti. Silmät loistivat tähtinä. Poskilla hehkui puna.

– Kom doch herein, Katrin kehotti.

Yönmusta tukka oli palmikoitu vahvaksi letiksi niskaan. Vartalo oli kuin pajunvitsa.

Birger pani manttelin Katrinin ojentamaan vaatepuuhun ja edelleen naulakkoon. Tsakonin hän pani hyllylle.

Jostakin tuli ruuan tuoksu.

Katrin esitteli saksaksi Birgerin vanhemmilleen ja pikkusiskolleen.

Katrin meni äidin ja pikkusiskon kanssa keittiöön jatkamaan juhla-aterian valmistamista. Herra Rieder kehotti Birgeriä istumaan.

Yhdessä nurkassa oli joulukuusi. Se oli koristeltu kiiltävään paperiin kääryillä karamelleilla ja eri maiden pienoislipuilla, kuin heillä kotona.

Kakluunissa oli tuli. Herra Rieder kysyi, oliko hän saksalainen.

Birger sanoi olevansa suomenruotsalainen.

Katrinin isä kysyi, oliko hän sukua Harald Norrelle.

Birger sanoi olevansa poika, jolloin Katrinin isä totesi, että kyllä maailma oli pieni; hän oli tehnyt viljakauppoja hänen isänsä kanssa ennen sotaa.

Lattialankut näyttivät kuluneilta.

Herra Rieder kysyi, miksi hän soti Saksan armeijassa omaa hallitsijaansa vastaan.

Birger vastasi, että oli kyse isänmaan vapauttamisesta.

Herra Rieder sanoi ymmärtävänsä. Kuurinmaakin oli vapautunut Saksan armeijan avulla.

Katrinin isä meni lisäämään hiiliä uuniin. Katrin tuli pyytämään heidät ruokapöytänsä.

Ruokasaliin oli katettu juhla-ateria. Birger ei ollut aikoihin nähnyt niin hienoa kattausta. Pelkkä näky sai veden herahtamaan kielelle, herkkua tuoksuista puhumattakaan.

Birger otti lautaselle jokaista lajia, jota pöytänsä oli pantu. Ruoka maistuikin erinomaiselle. Syödessä keskusteltiin vilkkaasti. Kuultuaan, ettei Birger ollutkaan saksalainen vaan ruotsalainen

Suomesta, Katrinin äiti sanoi olevansa liiviläinen eikä baltiansaksalainen.

Katrinin äiti kysyi Birgeriltä, tiesikö hän, että liiviläiset ja suomalaiset olivat sukulaiskansoja.

Birger vastasi, ettei tiennyt.

Katrinin äiti kysyi, tunsiko hän tarinoita jatu-leista, Suomessa muinoin asuneista jättiläisistä.

Birgerin täytyi myöntää, ettei tuntenut.

Jälkiruoka vei kielen mukanaan.

Katrinin isä ehdotti, että siirryttäisiin saliin sulattelemaan ruokaa.

Kuusen kynttilät sytytettiin. Nostalginen tuoksu levisi saliin.

Birger löysäsi vyötä salaa. Hän oli syönyt liikaa. Vatsaa alkoi kivittää. Koska kipu vain yltyi, hän ilmoitti lähtevänsä kasarmiin.

Birger kiitti ruuasta vielä kerran. Katrin tuli aulaan saattamaan häntä.

Birger rohkaisi itsensä ja kysyi, lähtisikö Katrin hänen kanssaan kävelyille joskus.

Katrin vastasi lähtevänsä kernaasti.

He sopivat, että Birger tulisi seuraavalla iltalomalla hakemaan Katrinin kotoa.

Satoi lunta hiljakseen. Öisillä kaduilla liikkui vain muutama ihminen. Kävellessä vatsakipu hellitti. Kasarmissa nukuttiin jo, kun Norre ilmoittautui päivystäjälle. Hän hiipi tupaan ja vaihtoi pimeässä yöpuvun. Hän yritti olla herättämättä muita. Hän jätti pinkan tekemättä ja rupesi nukkumaan.

Preussilaisessa Kuninkaallisessa Jääkäripataljoona 27:ssä ilmoitettiin, että komentaja vaihtuisi. Majuri Bayer siirtyisi länsirintamalle.

Suomalaiset olivat pahoillaan. ”Kapinan” aikaiset lausunnot oli annettu Bayerille anteeksi.

Komentajan vaihtumisen vuoksi pidettiin paraati, minkä jälkeen miehet pääsivät kahden vuorokauden lomalle.

Birger lähti Katrinin luokse.

Katrin ilahtui Birgerin tulosta. Hän odotti aulaassa sillä aikaa, kun Katrin pukeutui omassa huoneessaan. Katrinin äiti tuli kysymään kuulumisia.

Lopulta Katrin tuli.

Katrin ehdotti, että he kävelisivät meren rantaan.

He kävelivät vahvaoksaisten tammien alla. Kumpikin kertoi elämästään.

Meri ei ollut vielä jäässä. Luntakaan ei ollut maassa, vaikka elettiin tammikuun alkua. Tuuli lennätti hiekkaa dyyneillä, joiden Katrin kertoi jatkuvan molempuun suuntiin lähimpään kaupunkiin asti.

Hiekkaa meni silmiin ja korviin. Mereltä puhaltava hyinen viima tunkeutui luihin ja ytimiin. Birger ehdotti, että he palaisivat kaupunkiin.

Norre näki sotapoliisit jo kaukaa. Kohdalle tultuaan ne ilmoittivat, että lomat oli peruutettu. Kaikkien täytyi palata välittömästi kasarmiin.

Birger sanoi Katrinille käyvänsä kasarmilla katsomassa, mistä oli kyse. Hän saattoi Katrin kotiin. Heidän erotessa ulko-ovella Katrin katsoi ruskeilla silmillä häntä veikeästi. Hänelle tuli halu painaa huulet tytön verevälle suulle, mutta ujoursko esti tekemästä sitä?

Norren palattua kasarmiin hänelle kerrottiin, että hänellä oli kolme tuntia aikaa pakata. Hän kysyi, minne he olivat lähdössä, mutta kukaan ei tiennyt.

Pataljoona marssi illansuussa rautatieasemalle. Se lastattiin kahteen pitkään junaan. Junat lähtivät jonnekin. Samalla loppui kiire. Junat seisoivat ratapihoilla pitkiäkin aikoja.

Mitaun kaupungista matka jatkui Tukkumiin, jossa majoituttiin.

Seuraavana aamuna ilmoitettiin käskynjaossa, että pataljoona siirtyisi etulinjaan paikkaamaan venäläisten tekemän aukon. Pataljoona jaettiin kolmeksi osastoksi. Osasto, johon Norren joutui, lastattiin junaan vasta illalla.

Lyhyen matkan kuljettuaan juna pysähtyi pienellä pysäkillä. Osasto jalkautui ja majoittui maastoon yöksi.

Seuraavana päivänä osasto marssi etulinjaan. Haavoittuneita edestä tuova kolonna tuli vastaan. Haavoittuneet valittivat korvia särkevästi. Monen pää oli punaiseksi värjäytyneessä kääreessä. Peräpään reet oli peitetty vällyillä.

– Näittekö työ ne paljaat jalat? Jotka roikkuvat rein laijan yli? Räsänen kysyi kerrankin vakavana.

Edestä kantautui voimistuva tykkien jyly. Viimeisetkin heistä saivat tulikasteen. Marssittuaan

monta tuntia ilman lepoa ja lämmintä ruokaa osasto poistui tieltä juuri ennen etulinjaa. Lunta ei onneksi ollut paljon.

Pimeän laskeuduttua osasto vaihtoi saksalaiset edestä. Joka kerta, kun saksalainen meni läheltä ohi, alkoholi tuoksahti.

– Humalassa sotilas taistelee pelotta, Räsänen tokaisi.

Asemat olivat joentöyräissä. Kaivettuja juoksuautoja ei ollut. Vihollinen oli vain muutaman kymmenen metrin päässä joen takana. Pian hängessä alkoi paleltaa. Moni nousi hyppelemään lämmitelläkseen.

Asemassa meni koko yö ja seuraava aamupäivä. Lämmintä ruokaa ei tuotu koko aikana. Iltapäivällä alkoi tapahtua. Pioneerit saivat seurata aitiopaikalta, kun pataljoonan kiväärikomppaniat hyökkäsivät jään yli. Kohva särkyi. Jalat kastuivat.

Hyökkäys juuttui vastustajan kiväärituleen. Miehet joutuivat makaamaan jäällä liikkumatta.

Saksalainen ulaanieskadroona hyökkäsi illansuussa sillan kautta ja ajoi venäläiset pakoon. Pioneerikomppania vedettiin lepoon.

Annettiin kielto sytyttää nuotioita, sillä vihollisen tykkituli ylettyisi tänne asti. Heikon iltapalan jälkeen Norre lähti etsimään nukkumapaikkaa, jossa ei tarvitsisi palella. Se löytyi ladosta. Jalka osui pimeässä johonkin pehmeään. Hän kumartui tunnustelemaan kädellä. Hän oli potkaissut nukkuvaa. Hän ihmetteli, miksei nukkuja herännyt. Silmien totuttua pimeään hän näki, että nukkuja oli enemmänkin. Joku oli löytänyt paikan ennen häntä.

Norre oikaisi itsensä kahden nukkujan väliin. Hän ihmetteli, miksei kuulunut kuorsausta. Hän kohottautui käsien varaan ja pani korvan vieressä nukkuvan suulle. Hengitystä ei kuulunut.

Norre tajusi olevansa kaatuneitten kokoamispaikassa. Hänelle tuli kiire pois.

Pataljoona vedettiin pois etulinjasta. Vihollinen havaitsi sen ja ampui tykistökeskityksen perään. Yksi suomalainen kaatui.

Pakkanen kiristyi. Kylmyys teki tehtävänsä. Moni pärski jo. Johto oli tilanteen tasalla. Jokaiselle miehelle annettiin kuuma rommitoti. Rait-

tiusintoilijaksi tiedetty pataljoonan pappikaan ei kieltäytynyt siitä.

Kysyttiin vapaaehtoisia vihollisen selustaan lähetettävään hiihto-osastoon. Saksalaiset olivat saaneet selville suomalaisten hiihtotaidon.

– Ku sotaviäessä kysytää vapaaehtoisia, se tarkotjtaa pakolla, Räsänen velmuili. – Ilmotauvu. Sinä hiihit yhellä suksella Merenkurkun yli, Räsänen sanoi Norrelle.

Norre ei korjannut, että hiihti yhdellä suksella vain puolet matkasta.

Vapaaehtoisia ei ilmoittautunut tarpeeksi. Määrävahvuudesta puuttuvat valittiin vetämällä arpaa. Satakunta arvalla valittua kieltäytyi lähtemästä hiihto-osastoon. Kieltäytyjät vetosivat, että oli luvattu, että pataljoonaa käytettäisiin vain Suomen vapauttamista edistävissä pyrkimyksissä. Nyt heidät kuitenkin aiottiin uhrata Saksan puolesta.

Puolisataa loppuun saakka kieltäytynyttä lähetettiin Saksaan rangaistuskomppaniaan. Joku tuumi, ettei niillä tulisi olemaan helppoa sadististen saksalaiskersanttien käsittelyssä.

Norren arpa edellytti hiihto-osastoon liittymistä. Heille annettiin koulutusta vihollisen selustassa toimimisessa, mutta koulutusjakso jäi liian lyhyeksi. Heistä muodostettiin kaksi osastoa. Pioneerit sijoitettiin puoliksi kumpaankin.

Hiihto-osasto järjestäytyi aamuhämärissä Aajoen jäällä. Pioneereilla oli reput täynnä räjäytysaineita, joilla oli tarkoitus tehdä tihutöitä vihollisen tärkeissä kohteissa.

Muodon tultua valmiiksi Oberzugführer koki asennon ja käski jääkäri Saarikosken astua rivistä.

Saarikosken astuttua Oberzugführer sanoi tiukkaan äänensävyyn:

– Minä kysyn kolme kertaa ”kieltäydyttekö”. Jos vielä kolmannenkin kerran jälkeen kieltäydytte, minä ammun Teidät.

Ylijoukkueenjohtaja kysyi ensimmäisen kerran. Saarikoski pysyi vaiti. Ylijoukkueenjohtaja kysyi toisen kerran. Saarikoski pysyi edelleen vaiti. Ylijoukkueenjohtaja pani käden vyökotelossa olevan pistoolin perälle ja sanoi:

– Minä kysyn kolmannen kerran.

– Ampukaa vaan, Saarikoski sanoi uhmakkaasti.

Ylijoukkueenjohtaja veti pistoolin kotelosta ja painoi piipun Saarikosken otsaan. Kuului laukaus. Saarikoski retkahti hankeen ja jäi makaamaan liikkumattomana.

Oberzugführer pani pistoolin takaisin koteloon ja komensi vapisevalla äänellä saksaksi ”oikealta jonossa liikkeelle, mars”.

Joenjäällä näytelty tragedia ei pyyhkiytynyt koko päivänä Norren mielestä. Moni muukin oli sitä mieltä, että ylijoukkueenjohtaja oli sisäistänyt preussilaisen sotilaskurin väärin.

Osasto hiihti kentälle, jossa oli taisteltu vähän aikaa sitten. Taistelukaasun voi haistaa.

– Ryssältä voi kaasua vuottaakin, Räsänen totesi.

Kaasua oli jäljellä niin vähän, ettei tarvinnut pukea naamaria. Kentälle oli jäänyt monta vihollista. Räsänen nojaili suksensauvoihin ja osoitti sauvalla kaatunutta:

– Tuo on suomalainen. Sen näkköö jalkaterän asennosta.

Kaikki tiesivät, että heidän maanmiehiään taisteli Venäjän armeijassa. Birgerin Georg-serkku soti vihollisen puolella, tiedä, vaikka tällä samalla rintamalohkolla. Mutta suvun häpeätahrasta ei kannattanut mainita.

Kaatuneitten taskut käännettiin. Pois otettavaa ei löytynyt.

– Korpit on jo käönä, Räsänen lohkaisi.

Toinen piti kainaloista, kun toinen veti kaatuneelta huopasaappaat jalasta.

– Ota veikkone, Räsänen yllytti. – Se ei niitä ennää tarvihe.

Aukkoa, josta mennä vihollisen selustaan, ei löytynyt. Pakkanen kiristyi yhä. Pioneerit kasasivat tykkikeskityksessä mäsäksi ammutun navetan lattialle nuotion seinä- ja kattolautoista. Kaikki kokoontuivat lämmittelemään tulen ympärille.

Norre kaivoi viimeiset eväät laukusta.

– Kehtaat sää saatana syärä, eräs moitti. – Nälkä on että näköä haittaa.

– Miksen syö kun on mitä syödä, Norre sanoi.

Joku neropatti keksi, että voi nukkua, lumeen kaivetussa kuopassa, kun joku toimi unilukkarina. Unilukkari napautti puolen tunnin välein nukku-

jaa karahkalla päähän, jotta nukkuja tiesi nousta jaloittelemaan ettei paleltuisi kuoliaaksi. Homma toimi, joskin huonosti. Norre paleli ja vapisi kuin horkassa. Aamulla hänen tornisterinsa oli kadonnut. Hän kyseli, oliko kukaan nähnyt tornisteria. Kukaan ei myötänyt. Eikä ollut johtolankaa, jota lähteä seuraamaan.

– Sinä jouvut nyt Saksan armeijan ommaisuuden kavottamisesta eesvastuusee, Räsänen ”loh-dutti”.

Birger Norre selvisi säikähdyksellä tornisterin kadottamisesta. Hän sai tilalle kaatuneelta jääneen tornisterin mutta ei läheskään varastetun veroisen.

Hiihto-osasto palautettiin pataljoonan yhteyteen. Pataljoona siirrettiin Tukkumiin. Alkoi sisäpalveluohjesäännön kertaaminen. Opeteltiin tervehtimään esimiestä. Asento tehtiin ja käsi vietiin lippaan niin monta kertaa että homma sujui. Moni alkoi kaivata etulinjan vapaampia oloja.

Venäjältä kuultiin kummia; työläiset lakkoilivat Pietarin tykkitehtaissa ja vaativat rauhaa.

Venäjällä tapahtunut käänne otettiin jääkäripataljoonassa iloiten vastaan. Vaikeuksien kasaantuessa savijaloilla seisova jättiläinen joutuisi antautumaan.

– Sillä aekoo ku tsuarj johti sottaa toesaalla, keisarinna muhinoi kotona Rasputiinin kansa, Räsänen naureskeli. – Tsuarj palkkasj asiamiehet hoetammaa Rasputiinin, mutta ne eivät suaneet sitä henkiltä, vaekka ampuvat sen seulaksi. Saivat henken poikes, vasta kun työnsivät sen jän alle.

– Rasputiinilla oli yhdeksän henkee ku kissalla.

Joku huomasi, että jos sota päättyisi, Suomi jäisi edelleen Venäjän alaisuuteen. Heillä ei olisi paluuta kotimaahan. Heistä tulisi loppuelämäkseen maailman meriä seilaavia lentäviä hollantilaisia.

Birger kirjoittaisi papalle ja pyytäisi anteeksi, että oli lähtenyt Saksaan vastoin papan tahtoa.

III

1.

Mielenosoittajat kulkivat taas vankilan vieressä olevalla kadulla. Ne lauloivat Marseljeesia ja huutelivat iskulauseita, kuten ”keinottelijat alas” ja ”leipää ja rauhaa”. Huuto oli äänekkäämpää kuin kertaakaan aiemmin niiden kahden viikon aikana, jona mielenosoitukset olivat jatkuneet. Pietarin asetehtaiden työläiset olivat menneet lakkoon viikko sitten. Lakko kasvoi yleislakoksi. Tsaari lähetti sotaväen ampumaan mielenosoittajia, mutta Volhynian rykmentin sotilaat asettuivat lakkolaisten puolelle ja surmasivat upseerinsa.

Kadulta kuului ammuntaa. Partti nousi jakkoralle katsomaan. Ristikon lomitse näki punaisen tiilimuurin. Kun varpisti, voi nähdä jäässä olevan

Nevan, mutta ei katua, jolla mielenosoittajat kulkivat.

Partti palasi istumaan. Hän oli viettänyt tässä karussa sellissä kohta viisi kuukautta. Hän oli joutunut vangiksi, kun oli Suomessa värväämässä miehiä Jääkäripataljoonaan. Shpalernaja oli rakennettu moderniksi mallivankilaksi, mutta olot olivat kaikkea muuta kuin lokoisat. Vesi tuli ja meni. Selleissä oli sähkövalo, vesiklosetti ja lämmitys. Mutta keskuslämmitys joko ei toiminut tai sitä ei ollut kytketty päälle. Aamulla herätessä nenä oli jäässä, kuten vesiputkikin. Kalusteina oli pieni pöytä, jakkara ja lavitsa. Vuodevaatteina olivat olkipatja, viltti ja tyyny. Lavitsa nostettiin päiväksi seinälle ja lukittiin siihen munalukolla, jotta siinä ei loikoiltaisii. Päivisin, kun rikosvangit olivat töissä ja oli hiljaista, olisi voinut nukkua, mutta asfalttilattialla ei tehnyt mieli maata. Lakanaa ei ollut, koska sillä voisi hirttäytyä. Klosetista tuli öisin rottia, jotka valvottivat rapistelullaan. Yhdessä nurkassa oli ikoni. Hän oli luterilainen, mutta antoi jumalankuvan olla paikallaan, koska halusi välttää ikävyyksiä viranomaisten kanssa. Ruoka oli ala-arvoista mössöä. Vankilaan häntä

tapaamaan tullut äiti oli jättänyt hänelle vähän rahaa, jotta hän voi ostaa kanttiinista parempaa ruokaa. Muut paitsi äiti olivat hyljänneet hänet. Suomalainen vankilapappi kävi joskus, mutta papin kanssa voi puhua vain uskonasioista. Pappien kanssa oli syytä olla varuillaan, ne olivat suomettarelaisia kaikki tyynni.

Parttia aiottiin syyttää maanpetoksesta, mutta hirttopuu sai odottaa, sillä oikeudenkäynti Pietarin piirioikeudessa ei ollut vielä alkanut. Syytettyä oli turha kiistää, sillä eräs Jääkäripataljoonasta venäläisten puolelle loikannut petturi oli tunnistanut hänet. Mutta miksi olivat muutama päivä sitten rokottaneet, jos kohta hirttäisivät?

Partti havahtui käytävästä kuuluvaan paukukseen. Hän painoi korvan oveen.

Aivan kuin lyötäisiin moukarilla seinää rikki. Kohta ääni kuului aivan läheltä. Oli vain ajan kysymys, milloin rikkojat tulisivat vapauttamaan hänetkin.

Sellin ovea alettiin moukaroida. Lukko antoi pian periksi. Hurjistuneet kasvot työntyivät ovi-aukkoon. Suu huusi venäjäksi ”toveri, olet vapaa, ole hyvä”.

Vapauttajat menivät rikkomaan seuraavan sellin oven. Partti kurkisti käytävään. Sellien ovet olivat sepposen selällään auki. Vapauden takaisin saaneet vangit laskeutuivat raudasta tehtyjä kierreportaita. Vartijoita ei näkynyt – viisi penniä niiden ajatuksista. Taisivat pelätä vallankumouksellisten matruusien pistimiä ja pysyttelivät pois.

Alhaalta kuului kahleiden kilinää. Partti kurkisti kaiteen yli. Rautaliiveihin puettu vanki pakeni kahleitaan kantaen.

– Ala jo tulla, vankitoveri huusi.

Partti palasi selliin kokoamaan vähäisen omaisuutensa. Sitten hän poistui ikiajoiksi väliaikaisesta asunnosta.

Ulkona paistoi aurinko. Lopulliseen vapauteen vievä portti oli vielä kiinni. Löytyi jalo hirs, jolla portti rynkytettiin auki.

– Me olemme vapaita!

Suomalaiset kokoontuivat kadulla yhteen. Partti näki tutun.

– Työkii jouvuitte Shpalernajjaa, hän sanoi Untilalle.

– Niin joutuun. Mutta nyt minä otan täältä hatkat.

– Miul on samat aatokset.

He liittyivät joukkoon, joka lähti Suomen asemalle noustakseen siellä ensimmäiseen kotimaahan menevään junaan.

– Työ ette taija muistaa minnuu? Partti sanoi Untilalle. – Mie mänin vuos sit Saksaa Teijä kestkievari kautta.

Untila katsoi tarkemmin:

– Tairan muistaa.

Ihmisiä oli liikkeellä valtavasti. Kaikilla oli punainen ruusuke rinnassa merkinä asettumisesta vallankumouksen puolelle. Punalippua pistimen nenässä kantava sotilasosasto tuli vastaan leveällä uulitsalla. Yhdessä kadunkulmassa näyteltiin traaginen näytelmä, kun väkijoukko lynkasi punaista ruusuketta rintaansa panemasta kieltäytyneen poliisimestarin.

Tavarantasaajat kantoivat puodeista saalista rikki lyötyjen ikkunoiden kautta omistajien uskaltaamatta puuttua ryöstelyyn. Moni haki itselleen uudet vaatteet, mutta Partti tyytyi entisiinsä.

Junat eivät kulkeneet lakon vuoksi. Joku ehdotti, että he kävelisivät Suomeen, mutta ehdotus ei saanut kannatusta. Päätettiin jäädä Pietariin odottamaan, kunnes junat taas kulkisivat.

Partti sai väliaikaisen asunnon Suomen aseman lähellä asuvan maanmiehen luona. Hän näki parhaaksi pysytellä sisällä, sillä tsaarille uskolliset joukot pitivät yhä puoliaan Talvipalatsissa, ja vallankumous saatettaisiin vielä kukistaa.

Vuokraisäntä toi kaupungilta hyviä uutisia; viimeisetkin tsaarille uskolliset joukot olivat antautuneet. Keisari oli keskeyttänyt duuman istuntokauden, mutta duuma kieltäytyi hajaantumasta ja perusti väliaikaisen komitean hallitsemaan maata.

Seuraavina päivinä uutiset vain kovenivat; Nikolai Toinen oli luopunut valtaistuimesta lähisukulaisensa hyväksi, joka kuitenkin kieltäytyi kruunusta. Väliaikainen hallitus oli armahtanut kaikki poliittiset vangit. Väkijoukko tunkeutui Pietarin piirioikeuden taloon ja viskoi syytekirjelmät taivaan tuuliin. Niiden perusteella ei tultaisi syyttämään ketään.

Kuultuaan, että junat kulkivat taas, Partti lähti Suomen asemalle. Siellä hän kuuli, että Helsingissä vangittua kenraalikuvernööri Seyniä tuova juna saapuisi pian Pietariin. Hän jäi vastaanottamaan verihurttaa, joka oli toimittanut hänetkin kaltereiden taakse.

Juna pysähtyi. Seyn ja rouvansa laskeutuivat pikkukengissä lumihankeen. Ennen niin mahtava, vallan menettänyt virkamies vaati rouvalleen parempaa kohtelua.

– Guljai sabak! vartija ärähti.

Koiraksi nimitellyn oli toteltava. Seyn kulki niin läheltä ohi, että Partti olisi voinut sanoa tälle muutaman valitun sanan. Mutta hän piti mölyt mahassa.

Partti nousi junaan. Hän näki Untilan ja vapaan paikan tämän vieressä.

– Taasha myö tavattii.

– Niin tehtiin.

Junassa oli riehakas tunnelma. Enin osa matkustajista oli Venäjän vankiloista vapautuneita suomalaisia, muiden muassa taipumaton laillisuusmies Svinhufvud, joka tuli Siperian karkotuspaikasta.

Rajalla ei ollut passintarkastusta. Joku epäili syyksi, etteivät santarmit uskaltaneet näyttää naamaansa.

– Tahrottako kuulla, kuinka minusta tuli kalterijääkäri? Vuosi sitten helmikuus minua tultihin varoottamahan, notta santarmi on jäljilläni, Untila alkoi kertoa. – Minä päätin mennä piilohon, kunnes etsinnät lopetetahan. Minä nousin junahan ja huomasin, notta kaksi siviilipukuusta santarmia tuli samahan vaunuhun. Ne asettuuvat istumahan niin, että pystyyvät näkemähän minut koko ajan. Minä päätin poistua junasta jo ennen määränpäättä. Kun minä otin lakin hyllyltä, minä huomasin, notta santarmi isköö silmää toiselle. Santarmit tulivat peräs vaununeteesehen. Minä hyppäsin junasta sen vielä liikkues. Minä kuulin takaani juoksuaskelehtia mutta en kääntyny kattomahan. Raskas käsi laskeutuu olkapäälleni. Kären omistaja käski pysähtyä. Turha pullikoora vastahan, se sanoo. Minut pantihin putkantapaasehen. Minä taoon ovia nyrkillä ja vaarin, notta minut on heti vapautettava. Mutta vartijat olivat kovakorvaasia. Vasta monen tunnin kuluttua minut haettiin putkasta ja vietihin pikajunan peräs olevahan vanki-

vaunuhun. Vaunussa ollut vanki kertoo, notta hänet oli vangittu Oulus. Juna saapuu aamulla Helsinkiin. Meirät siirrettihin hevoskyytiin. Töihinsä kiiruhtavat helsinkiläiset eivät kiinnittäneet vankikuljetukseen mitään huomiota. Näky taisi olla liiankin tuttu, kun isänmaanystäviä vietihin hirtettäväksi tai Siperiaan pakkotyöhön. Ajuri meni korkian kivitalon portista pihalle. Talo oli ohranan päämaja. Meirät kuljetettiin käytäviä pitkin huoneshen. Meistä otettiin valokuvia eres-tä ja takaa ja sivuulta, kuin rikollisesta. Meirät tuotihin ulos ja pantihin takas vankivaunuhun. Meirät kuljetettiin vankilahan ja työnnettiin sellihin, johona oli entuurestahan kymmeniä vankeja. Yksi hypisteli sarkatakkiani ja tarjosi suoje-lua varkahia vastahan. Miestä täytyy lyörä, notta se jätti rauhahan. Se ulvahti ku rakkikoira. Sellis piti nukkua lattialla vuorotellen. Niin ahraasta oli. Kuulustelu oli aina yöllä. Kuulusteltava pantihin istumahan tuolille sähkölampun alle. Pöyrän ta-kana istunut santarmiupseeri pani Mauser-pistoolin pöyrälle. Se tapitti pikisilmillä, joi-ren katse tuntuu porautuvan kallon läpi. Kuulustelu kesti joka kerta aamuhun asti. Kuulustelija vaih-

tuu parin tunnin välein. Jokaasella oli omat kiru-tustapansa. Yksi oli sellaanen, notta kuulusteltava pantihin istumahan tuolin reunalle jalat suorina eres. Asennos väsy nopiasti. Jos nukahrit, takana istunut tulkki kutitti veittellä kylkiluuta. Minä nukahrin kerran ja putosin tuolilta. Mienen ensin kertonu mithän mutta vaihroin taktiikkaa. Minä kerroon joitakin epäoleellisia sivuseikkoja an-taakseni vaikutelman, notta tiesin jotakin värvä-yksestä. Minulta kannatti lypsää tietoja eikä am-pua heti. Kuulustelijain oli myönnettävä, notta minusta ei saanut enempää irti. Minut siirrettihin kovempien miesten käsittelyhyn. Minut haettiin yhtenä aamuna sellistä. Jalkahan kiinnitettiin rautapallo, jonka minä joutuun itte kantamahan. Minut ja kaksi kohtalotoveriani kuljetettiin he-voskyyrillä rautatieasemalle, johna meirät suljet-tihin junan vankivaunuhun. Juna vei meirät Pieta-rihin. Meirät suljettiin Spalernajahan. Minä olin valmistautunu hirttokuolemahan, mutta vallan-kumous ehti välihin.

Moni muukin halusi kertoa, kuinka oli joutu-nut kalterijääkäriksi. Partti ei ehtinyt kertoa omaa tarinaansa, ennen kuin juna saapui Viipuriin.

Rautatieasemalla oli juhlava vastaanotto. Kuoro esitti isänmaallisen laulun. Kaupunginjohtaja puhui heille, isänmaan sankareille.

Juna jatkoi Länsi-Suomeen, mutta Partti jäi Viipuriin. Hän matkusti paikallisjunassa Taliin ja jatkoi kävellen kotiin. Kotiväki hämmästyi hänet nähdessään. Äiti kiitti Jumalaa, kun sai poikansa elossa takaisin.

Partti kuuli, että väliaikainen hallitus vangitsi vankiloista vallankumouksen tuoksinassa, muka vahingossa, vapautuneet. Hän ei jäänyt odottamaan vangitsijoita vaan lähti takaisin Jääkäripataljoonaan. Hän matkusti junassa Turkuun ja astui siellä laivaan. Hän tuli Tukholman ja Tanskan kautta Saksaan Lockstedtin koulutusleirille ja jatkoi sieltä Libauhun, jossa pataljoona silloin oli.

2.

Turussa ei ollut heti ymmärretty, mistä oli kyse, kun Itämeren laivaston matruusit ajelivat komentajan autolla kaupungilla punaista lippua pistimen

nokassa heiluttaen ja ammuskelivat ilmaan. Kun kuultiin, että Pietarissa oli tapahtunut vallankumous, turkulaiset tulivat kaduille ihmettelemään keisarin kukistumista. He, jotka kannattivat vallankumousta, kiinnittivät rintaansa punaisen ruusukkeen. Vanhan vallan kannattajat piiloutuivat.

Väliaikainen hallitus kumosi helmikuun manifestin ja kaikki sen nojalla annetut laittomat lait ja asetukset. Suomen eduskunta kutsuttiin koolle monen vuoden tauon jälkeen. ”Amiraalisenaatti” erosi, ja sijaan nimitettiin suomalaisista koottu. Ensimmäistä kertaa maailmanhistoriassa johonkin hallitukseen tuli sosiaalidemokraattienemmistö.

Turussa vangittiin poliisimestari. Sosiaalidemokraattinen kunnallisjärjestö pyysi kansalaisilta ilmiantoja, jotta poliisi saataisiin puhdistettua epämiellyttävistä aineksista. Poliisin rinnalle perustettiin kansalaismiliisi ylläpitämään järjestystä.

Vallankumouksella oli huonotkin puolensa. Turku julistettiin piiritystilaan. Jotkut menivät kuvernöörin kansliaan etsimään tietoja heidät viranomaisille ilmiantaneista urkkijoista. Vallankumoukselliset sotilaat vangitsivat upseereitaan mutta vapauttivat ne myöhemmin. Helsingissä

upseereille kävi huonommin. Matruusit surmasivat upseereita Katajannokalla ja vierittivät ruumiit laiturilta mereen.

Ruuasta tuli entistä pahempi puute. Sokerin ja voin, jotka olivat olleet kortilla edellisyksystä lähtien, lisäksi liha meni kortille. Huhu kertoi, että pian menisi leipäkin.

Vallankumouksen jälkeenkään ei leipä lentänyt suuhun, oli tehtävä työtäkin. Crichtonilla työntekijät olivat sanoutuneet palkkojen laskemisen vuoksi joukolla irti, mutta vallankumouksen melskeissä irtisanoutuminen unohtui. Vulcanilla työmiehet lähtivät kesken työpäivän osoittamaan mieltä kahdeksantuntisen työpäivän puolesta. Elmer Katava marssi joukon mukana haalareissa keskikaupungille. Työväentalon pihaan tuli tuhansia mielenosoittajia. Paikalle tuli myös venäläisiä matruuseja. Niiden banderolleissa luki ”Eläköön vapad Venäjän ja Suomen kansat” ja ”Kahdeksan-Tuntisen puolesta”.

– Kuka noil on suome opettanu? joku naureskeli.

– He ovat bolsheviikkeja. He kannattavat meidän suomalaisten työläisten oikeutettuja vaatimuksia, lierihattupäinen mies kertoi.

– Haluammeko me niitten kannatusta?

Ammattiyhdistysmies toisti korokkeelta vaatimukset kahdeksantuntisesta työpäivästä ja uudesta kunnallisvaalilaista, jolla annettaisiin äänioikeus jokaiselle kaupungin asukkaalle riippumatta siitä, paljonko tämä maksoi veroja vai maksoiko lainkaan.

– Ellei vaatimuksiimme suostuta, me menemme lakkoon, puhuja jylisi.

Yleisö taputti raivokkaasti.

Puhujakorokkeelle nousi Helsingistä tullut Sosiaalidemokraattisen puolueen toimitsija.

Puhuja mainitsi inflaation eli rahan arvon alenemisen. Pakkokurssilla hopearuplaan kiinnitetty kultamarkka menetti arvoaan jatkuvasti. Setelit olivat muuttuneet niin arvottomiksi, että niillä kannattaisi tapiseerata seiniä. Puhuja vetosi isänmaan etuun ja ehdotti, että palkankorotusvaatimuksista luovuttaisiin, koska ne edistivät inflaatiota.

– Kumman puolel sää olet? Työnantajatten vai työläisten? joku huusi.

Mitä pitemmälle puhe eteni, sitä pettyneemmiksi kuulijat tulivat. Vastalauseet yltivät niin äänekkäiksi että puhujan oli pakko lopettaa.

Tilaisuuden päätyttyä jotkut lähtivät kaljalle, mutta Katava lähti kotiin. Pihatyöt odottivat.

3.

He juhlivat vappua rakentamassaan kasematissa. Mieli oli matalalla, sillä jokainen heistä oli saanut lopputilin. Vallityöt oli lopetettu, kun uusi senaatti ei myöntänyt määrärahaa niiden jatkamiseksi.

Kasematti oli osa Helsingin suojaksi rakennettua vallia. Valli muodostui juoksuhaudoista, tykkiasemista ja kasemateista.

– Mää en ymmärrä, miks suojavalli rakennetaan sisämaasta tulevaa hyökkäystä vastaan, Pirkkola sanoi. – Sakemanni hyökkää mereltä, jos se yleensä hyökkää.

– Sää et ymmärrä paljon muutakaa.

– En vai?

Pullon tullessa kohdalle Hannes Katava vain kostutti huulet pullonsuussa ja pani putelin eteenpäin. Hän piti mielessä isän sanat; humalassa velat muuttuivat saataviksi.

Hannes oli päässyt vallitöihin täytettyään kuusitoista. Hän ei ollut jatkanut keskikoulun jälkeen lukioon. Osasy koulun kesken jättämiseen oli häpeä, joka syntyi siitä, kun isä kävi rehtorin luona vaatimassa, ettei hänen pojilleen saanut opettaa uskontoa, joka oli Karl Marxin mukaan oopiumia kansalle.

Pullo oli nopeasti tyhjä. Pirkkola ehdotti, että he lähtisivät hankkimaan lisää:

– Mää tiälän mistä saa.

He lähtivät Helsinkiin. Albergassa tuli vastaan kaksi kiinalaista. Kiinalaiset olivat entisiä rikosvankeja, joita oli tuotu tsaarin valtakunnan toiselta laidalta Suomeen vallitöihin.

– Nua hunguusit, vai mitä hampuuseja ne on, ovat eriskummallista porukkaa. Yhtenä ehtoona kaks hunguusia tuli hautuumaalta molemmilla pää kääreessä. Liinoissa luki muistoa kunnioittaen, Pirkkola kertoi.

Kaikki rähähtivät nauramaan. Kiinalaiset menivät pelokkaina ohi.

Pikkuhuopalahdessa oli mäen kainalossa kolmikerroksinen huvila.

– Tualta saa, Pirkkola tiesi.

Nuori nainen tuli avaamaan.

– Onk tietoo? Pirkkola kysyi naama virneessä.

– Mää hajen. Olottakaa ulkona, hauskannäköinen punatukka sanoi ja veti oven kiinni.

– Lulu on meidän kylästä, Pirkkola kertoi. – Siellä sen nimi oli vielä Lyyli Pellonsarka. Täällä Helsingissä nimi piti muuttua fiinimmäksi, kun se rupes harjottaan mailman vanhinta ammattia. Huaralla pitää olla ranskalainen nimi, nääs. Se on ny joku Lulu Esserääni.

Tyttö toi pullon. Pirkkola korkkasi sen ja maistoi:

– Ehtaa on.

Pirkkolan maksettua he lähtivät viereisille kallioidelle tyhjentämään pullon sisältöä.

Meri välkehti hopeaisena. Hannes kieltäytyi Lep-päsen tarjoamasta tupakasta.

– Mikä poju sää olet? Leppänen ivasi.

Pullo oli pian tyhjä. Joku ehdotti, että haettaisiin lisää. He keräsivät kolehdin ja menivät samaan taloon kuin jokin aika sitten..

Lulu tuli avaamaan.

– Viäläkö sulta löytyy puteli? Pirkkola kysyi.

– Kyä löytyy.

Lulun tuotua pullon Pirkkola korkkasi sen, maistoi, totesi aineen ehdaksi ja maksoi.

– Liity seuraan, Pirkkola ehdotti Lululle.

– Mää tulen perässä, Lulu sanoi.

– Tonne kallioille.

Kun Lulu viimein tuli, huuliin oli ilmestynyt punaväriä.

– Mää toin pullon, kun te kuitenkin kohta tahotte lisää, Lulu sanoi.

– Istu rinkiin, Pirkkola kehotti ja teki tilaa.

Lulu istui Hanneksen ja Pirkkolan väliin. Pirkkola ojensi pullon Lululle.

Hannes huomasi, että Lulu vain kostutti huulet pullon suussa. Hän otti itse kunnolla sillä kertaa.

Pullon tullessa kohdalle Hannes otti siitä lisää rohkeutta.

Jalo juoma humahti päähän. Lulu näytti oikein viehättävältä. Hannes pani käden Lulun harteille. Lulu ei vastustanut vaan alkoi kiehnätä vasten.

– Kommee poika, Lulu kujersi ja katsoi vihreillä silmillä.

Muut lähtivät hakemaan lisää juotavaa Helsingistä, mutta Hannes lähti Lulun kanssa päinvas-
taiseen suuntaan.

– Varo, ettei se vie poikuuttas, Pirkkola huuteli perään.

Lulu vei Hanneksen omaan huoneeseensa.

– Onk sulla rahhaa? Lulu kysyi.

– Raha löyty. Mää sain lopputilin.

– Saat panna kympillä.

Hannes ei häkeltynyt Lulun suorasta ehdotuksesta. Hän kaivoi kympin taskusta ja antoi sen Lululle. Lulu avasi puseron ylänapit ja pani rahan rintojen välissä olevaan rakoon.

Lulu meni selälleen sänkyyn ja veti hameen korviin.

– Eik sul ol housui? Hannes hämmästy.

– Ei tiätenkää.

Oikea rakkaus ei ollut tällaista. Hannes lähti pois.

– Ek sää tahlokkaa?

– Saat pitää sen kympin, Hannes heitti olan yli.

Hannes ei voinut saada Helsingistä työtä, koska ei ollut kauåungissa kirjoilla. Hän palasi Turkuun. Turustakaan ei löytynyt työtä. Isä käski mennä kysymään työväenmiliisistä. Hän meni, mutta siellä sanottiin, että hän oli liian nuori.

Turun palomiehet menivät lakkoon, koska kaupunginvaltuusto ei suostunut erottamaan kunnallista palotoimikuntaa ja palomestaria, joka edusti mennyttä keisarivaltaa. Vastavetona valtuusto erotti lakkoilevat palomiehet. Sosiaalidemokraattinen kunnallisjärjestö julisti kunnallislakon. Kaupungin laitokset lopettivat toiminnan. Liikenne ja sähkönjakelu keskeytettiin. Puhelin-
konttori suljettiin.

Hannes pääsi lakkokaartiin, sen kolmanteen osastoon eli ”lentäviin”. Hän ajeli isältä lainaamallaan polkupyörällä kaupungilla vahtimassa, että lakko piti. Kaikki puodinpitäjät ja ajurit eivät yhtyneet lakkoon.

Hannes kuuli, että kaupungintaloa piiritetiin. Hän polki paikalle.

Kaupungintalon edessä oli paljon ihmisiä. Ne huutelivat vaatimuksia kaupungintalossa piiritettyinä oleville kaupunginvaltuutetuille.

– Työväestölle kokonsa mukainen edustus valtuustoon!

Mielenosoituksessa oli myös venäläisiä sotilaita ja matruuseja.

– Äänioikeus on kansainvälinen asia, mustiin pukeutunut mies sanoi Hannekselle.

Hannes arveli, että piirityksestä tulisi pitkä. Hän lähti yöksi kotiin. Kotona hän kertoi isälle kaupungintalon piirityksestä.

– Työläisten on saatava edustajansa valtuustoon, sillä ny’ porvarit voiva’ päättää yksin kaupungin asiat. Turun valtuustos on vaa yks työläisten edustaja, isä sanoi.

Hannes palasi aamulla kaupungintalolle. Piiritys jatkui vielä.

Kuultiin, että senaatin varapuheenjohtaja Tokoi oli tullut Helsingistä sovittelemaan lakkoa ja puhuisi pian työväentalolla. Hanneskin lähti sinne.

Työväentalolle tuli niin paljon väkeä, että Tokoin täytyi puhua ulkona.

Tokoi puhui, että oli itsekin alkujaan työmies, ja lähtisi takaisin Amerikkaan kaivamaan kultaa, ellei voinut auttaa ratkaisuun pääsemisessä.

Risto Karivieri kurkki varovasti verhon takaa ulos ikkunasta.

– Herroilta on viety pistimet! kadulta kuului ikkunan läpi.

Vaikka oli aamuyö, mielenosoittajat olivat yhä kadulla. Ne eivät lopettaneet piiritystä, vaikka niille oli ilmoitettu, että kaupunki ottaisi palomiehet takaisin töihin.

– On sosiaalidemokraattien syy, jos maa ajautuu kaaokseen, nuorsuomalaisten valtuutettu sanoi.

– Sosiaalidemokraatit vaativat rahvaalle äänioikeutta, mutta eivät esitä sille velvollisuutta maksaa veroja, vanhasuomalaisten valtuutettu sanoi. – Meillä, jotka maksamme kaikki verot, on oikeus päättää rahojen käytöstä.

– Rahat oikealta, äänet vasemmalta, tunnettu koiranleuka sanoi.

Karivieri oikaisi itsensä lattialle. Hän nukkuisi univelkaa pois.

Valtuutetut olivat olleet pian kaksi vuorokautta panttivankeina. Heille toimitettiin ruokaa salakäytävän kautta.

– Piirittäjät poistuvat, joku sanoi.

Karivieri nousi ja meni ikkunaan.

Totta tosiaan, piirittäjät kaikkosivat.

Karivieri lähti kotiin nukkumaan.

Kaskenmäki pani puuskuttamaan. Hän ei ollut enää nuori. Fyysisesti paras ikä alkoi olla takana. Hän täyttäisi seuraavaksi kolmekymmentäseitsemän.

Karivieri kääntyi Itäiselle Pitkädulle. Sen varrella sijaitsi nikkarityyliin rakennettu talo, josta hän oli jokin aika sitten ostanut asunnon

4.

Alli Katava katsoi kuvaansa peilistä. Hänelle oli sanottu, että hän muistutti paljon äitiään. Äidilläkin oli ollut ruskeat silmät ja tumma tukka. Hän ei äidistä paljon muistanut, sillä hän oli ollut kahdeksan, kun äiti kuoli.

Hän oli kuullut, että seitsentoistavuotiaana neito oli kauneimmillaan. Hän oli vielä yhden päivän seitsemäntoista.

Alli havahtui porstuasta kuuluviin askeliin.

Merisotilas tuli ovesta.

– Osta limppu, meripoika sanoi.

– Mul ei ol raha.

– Vanhempais ostaat.

– He ei ol kotona. Mut he tule pia.

– Mie voin jeähä vuottamaa.

Alli oli valehdellut; kukaan ei tulisi vähään aikaan. Hän yritti keksiä, millä saisi meripojan lähtemään.

Meripoika ratkaisi pulman:

– Soat limpun ilmaseks, jos lähet kävelyl miun kera.

– Voin mää lähteki.

Ulkona Alli sanoi:

– Kampa unhottus.

Alli jätti merisoltun pihalle ja palasi sisälle. Hän näki ikkunasta, että meripoika potkiskeli kiviä.

Merisotilaan puku oli oikeastaan aika komea.

Alli kampasi hiukset ja meni ulos.

Meripoika esitteli itsensä portilla:

– Mie olen Kauko. Mikä siun nimmeis on?

– Alli.

Kauko ehdotti, että he kävelisivät Hirvensaloon.

Alli katsoi vaivihkaa Kaukoa sivusta. Nenä oli söpö. Yönmusta tukka oli vähän kihara. Kauko oli ehkä kaksi vuotta häntä vanhempi.

– Myö asutaa tuol Heikkilän kasarmeil, Kauko viittasi kädellä, kun he kävelivät Korppolaismäen sivuitse.

– Sää puhut hassuste.

– Mite nii?

– Ko sää sanot ”mie ja myö”.

– Nii Inkerinmoal hoastetaa.

– Misä se on.

– Pietarin vieres.

– Olek sää ryssä?

– Mie olen suomalaisine. Liikanimikii on Suomalaisine.

Tultuaan merenrantaan he kävelivät laiturin päähän. Alli istuutui laiturin reunalle ja riisui kengät. Kauko istuutui viereen.

– Erräät matruusit kalastaat viskaamal käs-pommin vettee. Kalat nousoot pökertynnein pinnal, mist ne on helppo poimii. Miust se ei oo reiluu.

– Miks sää olet noin tumma? Alli kysyi.

– Miun isä on kasakka. Hää ol sotaviäes Inkerinmoal, mut joutu pallaamaa Krimil, ennen ko mie synnyin.

Iso laiva purjehti Linnanaukosta.

– Olek sää ollu tommosel laival? Alli kysyi.

– Myö purjehittaa sotalaivoil. Myö matruusit ollaa er miehii.

– Teil on hassut housut.

– Mite nii?

– Ko niis on noin levjät lahket.

– Lahkeet on sitä varten leviät, et housut pittää soaha noppiast jalast, jos jouvutaa merhättää.

Kaukolla oli hiilenmustat silmät. Leuassa oli hauska lovi.

– Mis kaikis mais sää olet ollu? Alli kysyi

– Vuota. Suomes, Venäjäl, Viros. En muual, mut ko sota on ohi, myö purjehittaa Hibralttari kautta Euroopa ympär.

Alli heilutti paljaita jalkojaan. Kauko ei saanut silmiään irti niistä.

– Naine raiskattii yöl puistos viime viikol, Kauko kertoi.

Alli nousi ja rupesi laittamaan kenkiä jalkaan.

– Mitä nyt? Kauko kysyi.

– Mum pitää olla kotona ennen ko Mandi tule.

Paluumatkalla Kauko lörpötteli kaikenlaista:

– Laivast irrotettaa kiiltävä metalli ja se myyvä romukauppiaal. Mie en tee sitä. Leipää mie otan. Kaik ottaat leipää. Leivän ottamine ei oo rikos.

Allin piti portilla muistuttaa limpusta.

– Ai nii.

Kauko kaivoi limpun laukusta:

– Vie pessääs.

Kauko lähti kaupunkiin päin. Alli säpsähti nähdessään Mandin ikkunassa.

Alli luki mahallaan maaten kirjaa sängyssä, kun isä tuli huoneeseen. Isä oli kauan vaiti, kunnes sanoi:

– Mandi näki sun päiväl portil jonkun matruusin kans.

– Mitä sit?

– Aiok sää ruveta ryssänmorsjameks?

– Mää sain silt limpun.

– Sitä limppu ei syörä täsä huushollis.

– Se ei oo ryssä.

– Ainaki se oli laivaston vetimis.

Alli vaikeni.

Isä meni pois.

Katsoessaan keittiön ikkunasta ulos Alli näki Kaukon tulevan portista. Hän sanoi Mandille menevänsä noutamaan vettä.

Alli kaatoi vesitilkan ämpäristä kattilaan ja meni ulos. Hän ei ollut näkevinään Kaukoa, joka tuli perässä kaivolle. Hän nosti kaivonkannen ja laski sangon kaivoon köyden varassa. Kun sanko täyttyi, hän alkoi nostaa sitä ylös.

– Mie avitan, Kauko tarjoutui auttamaan.

– Sää et saa tulla mejäm pihal, Alli sanoi.

– Miksen?

– Kosk sää olet ryssä.

Kauko näytti loukkaantuvan.

– Isä sanos nii.

– Hyvä on. Mie en tuu koskaa enää, Kauko sanoi ja meni pois.

Tullessaan illalla kotiin Hannes ja Karl toivat muassaan vieraan. Mies esittäytyi Jalmari Lindmaniksi ja sanoi olleensa ollut viimeiset kymmenen vuotta Ameriikoissa ja palanneensa Suomeen, kun kuuli, että tyranni oli poistettu valtaistuimelta.

Kun kuuli, että Lindman oli Amerikassa kuulunut syndikalistiseen työväenliikkeeseen, Allin isä oli myyty.

– Minäkin olen sosiaalidemokraatti, isä intoili.

Lindman kertoi, että oli nähnyt sanomalehdessä ilmoituksen, jossa Viaporin kapinassa mukana olleita pyydettiin ilmoittautumaan perustettaviin työväen järjestyskaarteihin:

– Well, mää ilmottauruin heti.

Lindman tarvitsi asunnon. Isä ja Lindman menivät yläkertaan katsomaan tyhjillään olevaa huonetta. Palatessaan miehet olivat sopineet, että Lindman tulisi heille asumaan.

Allista Lindman ei ollut minkään näköinen. Maantien väriset hiukset, kylläkin hyvin leikatut,

kuten pukukin. Silmät olivat hailakan siniset ja liian lähellä toisiaan. Kookas pottunenä suikin iso, korvat taas pienet. Koko mies oli liian tavallisen näköinen.

”Mutta Lindmania voisi käyttää koston välineenä. Isälle oli kostettava Kaukon kohtelu.”

Alli pani koko viehätysvoimansa likoon. Hän loi Lindmaniin viipyileviä katseita. Lindman vastasi niihin hämillisenä. Isältä katseet jäivät huomaamatta.

5.

Harald Norre tuli Risto Karivieren luokse eräänä elokuun päivänä, koska arveli hänen olevan paremmin perillä viimeaikaisista tapahtumista. Kirjaltajien lakon vuoksi porvarilliset sanomalehdet eivät ilmestyneet, ja työväenlehtiä Harald ei lue-

nut. Kahden kesken he keskustelivat aina ruotsiksi. Karivieri kertoi joitakin päiviä sitten tapahtuneesta Valion voivaraston ryöstöstä. Sosialistit olivat propagandallaan saaneet ryöstön tehneet naiset

uskomaan, että Valio varastoi voita ja vei sitä Pietariin, jossa siitä sai paremman hinnan. Takavarikoitua rasvaa jaettiin ilmaiseksi kunnallisen elintarvikelautakunnan varastosta Eerikinkadulla.

Harald puuskahti, että sosialistit saivat kiihoksellaan vain pahaa aikaan. Senaatin määräämä voion rajahinta ei riittänyt peittämään edes tuotantokustannuksia. Kahdeksalla markalla voita ei kannattanut myydä, siksi voi meni mustaan pörssiin.

Karivieri kertoi, että Huittisissa omistajat olivat joutuneet turvautumaan oman käden oikeuteen pitääkseen meijerin käynnissä, kun lakkoilevat työntekijät tulivat pysäyttämään sitä. Kahakassa jouduttiin käyttämään tuliaseita, mutta kukaan ei haavoittunut. Vain omistajia aiottiin syyttää oikeudessa.

Harald kertoi, että Solkullassa palkolliset olivat lakkoilleet toukokuusta lähtien. Lakkoilun takana oleva Maatyöväen ammattiliitto vaati, että työntekijöille oli maksettava sama palkka joka puolella Suomea. Mutta tuotanto-olot eivät olleet yhtäläiset joka puolella maata. Etelä-Suomessa pystyttiin maksamaan paremmin, koska täällä

sato saatiin vähemmällä työllä kuin pohjoisessa. Rettelöinti oli tartuntaa bolshevismista. Bolshevikkien johtaja. Mikä sen nimi oli? Se kaljupää.

– Uljanov-Lenin, Karivieri avitti.

Harald jatkoi, että Uljanov oli agent provocateur. Saksan staabi oli lähettänyt hänet Venäjälle nostamaan venäläiset kapinaan. Kapinan tapahduttua Saksa voittaisi helposti sodan.

Karivieri tiesi, että Lenin oli salakuljetettu sinetöidyssä junanvaunussa Saksan, Ruotsin ja Suomen läpi Pietariin. Hän sanoi, että Lenin oli jo yrittänyt Pietarissa vallanottoa, mutta väliaikaisen hallituksen joukot kukistivat kapinan, ja Lenin joutui menemään maan alle. Suomen eduskunnassa oli samoina päivinä hyväksytty sosiaalidemokraattien ja joidenkin porvarien äänillä valtalaki, jolla korkein valta siirrettiin eduskunnalle. Sosiaalidemokraattien esityksestä lakia ei kuitenkaan lähetetty Venäjän väliaikaisen hallituksen vahvistettavaksi. Väliaikainen hallitus katsoi sen kapinaksi ja hajotti eduskunnan.

Harald kysyi retorisesti oliko se itsenäisyyttä, jos sota-asiat ja ulkopolitiikka edelleenkin päätettäisiin Pietarissa. Ja mitä siitä tulisi, jos rengit ja

piiat pääsisivät päättämään valtion asiat. Haraldista sosiaalidemokraattien kanssa äänestyksessä liittoutuneet porvarit olivat pettureita.

Karivieri sanoi, että porvarit olivat liittoutuneet sosialistien kanssa taktisista syistä, sillä bolshevikit olivat ainoa puolue Venäjällä, joka hyväksyi Suomen itsenäisyyden. Hänestä valtalaki olisi ollut hyvä alku tiellä itsenäisyyteen.

Harald kysyi pilkallisesti kuuluiko hänkin bolshevikkeihin.

Karivieri vastasi, ettei kuulunut.

Harald sanoi, että Leninillä oli ketunhäntä kainalossa. Hän ei ratsastaisi bolshevikeilla. Ne taktikoivat, koska tarvitsivat Venäjän sortamien vähemmistökansojen tuen hankkeelleen ottaa valtiolta. Kun ne saisivat vallan, ne unohtaisivat heti, mitä olivat luvanneet vähemmistökansoille.

Karivieri myönsi, että asia saattoi olla niin, mutta Suomen oli käytettävä kaikki keinot päästäkseen irti kohti kaaosta menevästä Venäjästä. Suomalaiset olivat tähän asti olleet kärsivällisiä venäläisen mielivallan alla, mutta mitta alkoi olla täynnä. Valtiollinen yhteys oli katkaistava, ennenkuin Venäjä vetäisi Suomenkin perikatoon.

Harald sanoi, että maahan oli saatava järjestyksvalta. Hän antaisi rahaa omasta pussista perustettaville suojeluskunnille. Jokainen laillisuutta kannattava kansalainen voisi liittyä niihin.

Karivieri myönsi, että työväenmiliisi ei pystynyt takaamaan yhteiskuntarauhaa.

Harald otti kirjeen povitaskusta ja ojensi sen Karivierelle:

– Det är från Birger.

Kirje oli ruotsiksi. Birger kirjoitti, että oli sairastanut malariakuumeen ja oli ollut kuolemankielissä, kun valkoinen enkeli tuli vuoteen viereen. Enkeli puhui ruotsia. Tutun kielen kuuleminen laukaisi paranemisprosessin. Toki kiniinilläkin oli osuutensa. Birger seurusteli Katrin Rieder nimisen tykön kanssa. Katrin ei ollut unohtanut häntä kolmen rintamakuukauden aikana. Birger oli aliupseerikoulutuksessa ja oli jo saanut ylennyksen hilfsgruppenführeriksi. Jääkäripataljoonassa oli vaihtunut komentokieleksi suomi saksan sijaan, ei ruotsi, koska ensin osa miehistä oli suomenkielisiä. Pian alkaisi ryske. Jääkärit palaisivat Suomeen, kun talonpojat aloittaisivat vapaussot-

dan. Kiväärit oli jo vaihdettu venäläisiksi, jotta kaliiberi oli sama kuin vihollisella.

Karivieri ojensi kirjeen takaisin ja sanoi, että Birger kirjoitti kovin varomattomasti.

Harald sanoi, että enää ei tarvinnut pelätä. Venäjän armeijassa vallitsi svoboda. Demoralisoituneet sotilaat murhasivat upseereitaan ja kiertelivät myymässä ryssänlimppua henkensä pitimiksi.

Suomen Sosiaalidemokraattinen puolue ei hyväksynyt eduskunnan hajottamista. Sen kansanedustajat kokoontuivat istuntoon Heimolan taloon, mutta talon ulko-ovet oli lukittu kenraalikuvernöörin käskystä. Sinetit murrettiin ja istunto pidettiin. Syksyllä järjestettiin eduskuntavaalit. Sosiaalidemokraattinen puolue katsoi vaalit laittomiksi ja kehotti kannattajiaan olemaan äänestämättä. Äänestäjät tottelivat, minkä seurauksena puolue menetti enemmistön eduskunnassa. Puolue ei tyytynyt tappioon nurisematta. Pietarissa onnistuneesti tapahtuneen bolshevikkien vallankaappauksen innoittamana puoluetoimikunta yhdessä ammattijärjestöjen toimikunnan kanssa antoi julistuksen, että suurten tapahtumien sarja

oli alkanut. Sosiaalidemokraattisen puolueen radikaalit asettivat työväen vallankumouksellisen keskusneuvoston. Työläiset päättäisivät itse toimista, joihin ryhdyttäisiin valtiovallan saamiseksi. Vain yksilölliset kostot, ryöstöt ja murhat kiellettiin. Suomen ammattijärjestö kehotti perustamaan työväen järjestyskaarteja, joille uskottaisiin yhteiskunnallisen järjestyksen ylläpito. Bolshevitit lupasivat aseistaa kaartit.

Kun uusi eduskunta kokoontui, Sosiaalidemokraattinen puolue esitti sille ”Me vaadimme”-julistuksen. Julistuksessa vaadittiin, että oli kutsuttava koolle vanha eduskunta, jossa sosiaalidemokraateilla oli ollut enemmistö. Se kutsuisi kokoon kansalliskokouksen järjestämään maan asiat. Monarkilta jäänyt korkein valta siirrettäisiin edelliskesänä hyväksytyyn valtalin nojalla kansalle, jota eduskunta edusti. Sen jälkeen eduskunta vahvistaisi jo hyväksytyt työaikalain ja kunnallisvaalilain. Julistuksessa vaadittiin vielä, että työttömille oli annettava työtä, ruokavarat oli jaettava uudelleen, keinottelijat oli pantava kuriin, hallintokoneistosta oli puhdistettava kansan sortajat, porvarikaartit oli hajotettava.

Eduskunta ei ottanut ”Me vaadimme”-julistusta käsittelyyn. Sen seurauksena työväen vallankumouksellinen keskusneuvosto julisti maahan yleislakon.

Eduskunta joutui ratkaisemaan kysymyksen, kenellä oli Suomessa korkein valta. Oikeisto esitti, että oli asetettava kolmimiehinen valtiohoitajakunta korkeimman vallan haltijaksi, mitä vasemmisto ei hyväksynyt. Pattitilanne saatiin laukeamaan, kun eduskunta maalaisliiton Alkion ehdotuksesta itsenäisyysmielisten porvarien ja sosiaalidemokraattien äänillä julistautui korkeimman vallan haltijaksi. Eduskunta vahvisti saman tien jo kesällä hyväksytyt 8-tunnin työaikalain ja uudet kunnallisvaalilait.

Tavoitteet oli saavutettu, mutta Sosiaalidemokraattinen puolue ei käsenyt kannattajiaan lopettamaan lakkoa. Puolue ilmoitti, että lakko lopetettaisiin vasta, kun valtiovalta olisi työläisten käsissä. Puoluejohdon enemmistö kannatti aseelliseen vallanottoon ryhtymistä, mutta heti perään järjestetyssä uudessa äänestyksessä vallankumous hylättiin täpärästi.

Työväen järjestyskaartilaiset etsivät yhdessä venäläisten sotilaiden kanssa porvarien elintarvike- ja asevarastoja. Turussa ne miehittivät lääninhallituksen ja ottivat kuvernöörin panttivangiksi. Myös poliisimestari vangittiin, koska tämä oli ollut perustamassa porvarillista lahtarikaartia eli suojeluskuntaa.

Elmer Katava oli ammattijärjestön edustajana Sosiaalidemokraattisen puolueen Turun kunnallisjärjestön kokouksessa, jossa käsiteltiin vallankumoukseen ryhtymistä. Kaikki osallistujat olivat sitä mieltä, että valta oli saatava työväestölle, mutta keinoista, millä se saataisiin, oltiin eri mieltä. Radikaalit olivat sitä mieltä, että puoluejohto oli antautunut, kun se hylkäsi aseelliseen vallanottoon ryhtymisen.

Katava kannatti maltillista linjaa, joka ei hyväksynyt seikkailun tielle lähtemistä. Työläisten taistelulla saatua eduskuntaa ei pitänyt vaarantaa. Eduskunnassa hyväksyttiin työläisten asemaa parantavia uudistuksia, tosin kompromisseja porvarien kanssa toisinaan tehden. Nyt ei ollut vallankumouksellinen tilanne. Kautskyn mukaan

joukot tekevät vallankumouksen, kun tilanne on kypsä.

Äänestyksessä voitti ehdotus, ettei ryhdytä aseelliseen vallankumoukseen. Häviölle jääneet äkkijyrkät eivät sulattaneet tappiota. Ne nimittelivät vallankumoukseen ryhtymistä vastustaneita hoipertelijoiksi. Yksi huusi, että vallankumous jatkuisi

Seuraavaksi otettiin käsittelyyn itsenäistymiskysymys. Puheenjohtaja sanoi, että Suomen itsenäistyminen olisi tosiasia, kun pyydetäisiin Venäjän kansankomissaarien neuvostolta hyväksyntä. Bolshevikkien kansallisuusohjelma edellytti itsenäisyyden antamista sitä haluaville kansoille. Kansankomissaarien neuvoston puheenjohtaja Lenin myös muisti, että suomalaiset olivat pelastaneet hänet monta kertaa ohranan kynsistä. Lenin palkitsisi suomalaiset antamalla heille itsenäisyyden.

Katava kannatti itsenäisyyttä, mutta itsenäisen Suomen tuli olla valtio, jossa myös työläisten oli hyvä elää. Itsenäisen Suomen tuli olla sosialistinen, ei porvarillinen.

Kokouksen jälkeen äkkiväärien kustannuksella vitsailtiin eteisessä.

Katava sanoi, ettei hän hoiperrellut, sillä hän oli kuulunut juomalakkoliikkeeseen sen perustamisesta lähtien.

Katava joutui kiertämään Aurasillan kautta kotiin, sillä föri ei lakon vuoksi kulkenut. Sillalla oli katusulku. Miehenkorsto vaati häntä näyttämään henkilöllisyystodistuksen.

– Mul mittäm paperei mukana ol, Katava sanoi.

– Paperit katota jokaselt.

Katava päätti opettaa kukkopoikaa:

– Olin sosialidemokraat jo, ku sun korvantaukses oli viel märjät.

– Todista se.

Korsto vinkkasi toverinsa apuun:

– Hän ei suostu näyttämäm baperei.

– Onk sul paperit vai eik sul ol? paikalle tullut kovisteli.

– Olen Turun Seppien ammattiosaston puheenjohtaja Elmer Katava, Katava sanoi viilipyttymäisen rauhallisesti.

– Tuntek kukka hänet?

Kukaan ei myöntänyt.

– Vie hänen Brankkaril.

Korsto asettui Katavan taakse:

– Ala laputta. Eikä sit mittän dempui tai täält pese.

Katava näki parhaaksi totella.

Työväen järjestyskaartin päämaja oli palokunnantalolla eli Brankkarilla. Salin marmoriseinät ja lattia kiilsivät. Miehiä ravasi edestakaisin. Katava näki tutun:

– Lindman hoi!

Lindman tuli salin poikki.

– Kerro täl tolvanal, kenen hän on pirittäny, Katava sanoi Lindmanille.

Lindman hölmistyi.

– Hän on meikäläissi. Päästä hänen vapaks, Lindman sanoi korstolle.

Korsto murahti ja meni pois.

Katava ei voinut olla sanomatta Lindmanille, joka oli jonkinlainen päällikkö:

– Kattoka, ettette tee Suomest polisivaltio.

Katava lähti jatkamaan keskeytynyttä kotimatkaa. Hän tunsii jääneensä vapautumisestaan kiitol-

lisuudenvelkaan miehelle, jota ei pystynyt kunnioittamaan. Lindman oli houkutellettu pojat hullinakaartiin. Oli kuulemma maksanut niiden puolesta 25 pennin jäsenmaksunkin, koska pojilla ei työttöminä ollut rahaa. Kaarti vehtasi kaiket päivät venäläisiltä saamiensa aseiden kanssa jossakin laitakaupungilla. Pahempaa kuitenkin oli se, että se oli iskenyt silmänsä Alliin. Hän ei tyttärtään sille iiliskotille antaisi.

Katava pääsi ongelmitta siltasulun läpi.

Kivääri laukesi vahingossa, kun Karl Katava löi tukin maahan viedessään aseensa jalalle. Luoti meni ohi korvanlehteä hipoen.

Reunamaa tuli huutamaan:

– Kivärin kans ei leikitä!

He harjoittelivat sulkeisia ja aseotteita täällä Pääskyvuoren maastossa, jotta olisivat valmiita, kun vallankumous alkaisi. Kiväärit oli saatu venäläisiltä vallankumouksellisilta sotilailta. Ampumista ei voitu harjoitella siitä syntyvän äänen takia. Lakon alettua he olivat etsineet porvariensa ase- ja ruokakätköjä. Muutamia oli löytynytkin. Lindman, joka oli asioista hyvin perillä, oli ker-

tonut heille, että porvarit valmistautuivat kukistamaan oikeuksiaan vaativat työläiset. Lindmanilla oli lista porvareista, jotka tulitaisiin vangitsemaan heti vallankumouksen ensimmäisenä päivänä. Listassa oli yksi Karlille ja Hannekselle tuttu; vapaaherra Harald Norre, joka oli antanut potkut isälle ja häätänyt isoisän torpasta.

Hämärän laskeuduttua harjoitukset lopetettiin siltä päivältä. Kätettyään kiväärit he lähtivät kotiin.

Vain yksi ihminen odotti junaa Kupittaaan asemalla. Reunamaa tunnisti miehen kaasulampun valossa:

– Smedberg, sää mikkäm porvari ol! Liity meihi!

Puhuteltu otti jalat alleen. He säntäsivät perään.

Smedbergillä oli nopeat kintut. Mies ylitti ratapihan ja jatkoi Savitehtaan vieritse mäkeä ylös. Välimatka ei lyhentynyt yhtään. Reunamaa otti pistoolin taskusta, ojensi käden suoraksi ja huusi:

– Pysähdy tai määhää ammun!

Smedberg ei totellut. Reunamaa ampui, mutta luoti ei osunut.

– Antta mennä. Äkkiä poies täältä, ennen ku kasakat tule.

He eivät palanneet asemalle vaan kävelivät keskikaupungille. Kaduilla liikkui vain muutama ihminen, pääasiassa puotejaan vartioivia kauppiaita. Miliisit olivat lakossa, ja poliisia ei enää ollut.

Yhden puodin näyteikkunaa ei ollut suojattu laudoilla. Vartijaakaan ei näkynyt. Reunamaa irrotti kadusta mukulakiven ja heitti sen ikkunaan. Lasi hajosi iloisesti helisten. Muut jäivät ulos varmistamaan, kun Reunamaa meni kahden miehen kanssa rikutusta ikkunasta sisään. Pian ne tulivat ulos kainalot täynnä vaatteita. Samassa auto tuli kulman takaa. Se hidasti kohdalla.

– Antakaa olla ryöstelemättä kauppoja! autosta huudettiin.

Suojeluskuntalaiset eivät uskaltaneet pysähtyä. Auton käännettyä kulman taakse he poistuivat kiireen vilkkaan paikalta.

6.

U-Bootista näkyi vain harmaa torni laiturin reunan yli. He – kahdeksan jääkäriä – menisivät sillä Suomeen. He menisivät siviileissä. Sukellusvene oli lastattu täyteen aseita ja räjäytysaineita. Dynamiitilla oli tarkoitus räjäyttää ilmaan muutama tärkeä silta, kun vapaussota alkaisi. Mukana oli kokonainen radiolähetin ja vastaanotin.

He olivat olleet lähdössä kotimaahan jo viime heinäkuussa, mutta tuntemattomaksi jääneestä syystä vapaussota ei ollut alkanutkaan, ja lähtö peruutettiin. Oliko bolshevikkien Pietarissa onnistuneesti tekemällä vallankaappauksella jotakin tekemistä sen kanssa että kotiinpaluu alkoi nyt? Puhuttiinhan, että vallankaappaus oli Saksan pääesikunnan juoni saattaa Venäjä sekasortoiseen tilaan, minkä jälkeen Saksan armeija kukistaisi Venäjän armeijan helposti. Heidän paluu liittyi suunnitelmaan siten, että yksi hyökkäysura Pietariin kulki Suomen kautta.

U-Boot kulki pinnalla, kunnes sukelsi. Pinnan alla keinunta lakkasi. Säiliöiden täytyttyä vedellä kuului vain sähkömoottorin vaimea ääni. U-Boot

kulki lähellä pohjaa vältellen vihollisen sotaluoksia. Jotta aika ei kävisi pitkäksi, kapteeni käski panna gramofonilevyn soimaan. Iloinen operettimusiikki täytti miehistömessin.

Kolmen vuorokauden kuluttua U-Boot ohitti Suomen uloimman luodon. Suunta otettiin suoraan itään.

Edessä oli Suomenlahden suun sulkeva teräsvetko. Kapteeni päätti mennä verkon ali.

U-Boot kulki ryömintävaihteella. Ulkopuolelta kuului outoa ääntä. Ääni meni keulasta peräpäähän.

Joku tiesi äänen syntyvän, kun miinavaijeri hankasi sukellusveneen kylkeä.

He olivat miinakentän alla. Hermot jännittyivät katkeamispisteeseen.

Yhtäkkiä he olivat verkossa.

Kapteeni käski täysillä taakse.

Kaikki yritykset päästä irti teräsverkosta olivat turhia. Neuvoteltuaan upseerien kanssa kapteeni päätti yrittää keulaa irti nostamalla peräpään ylös. Siinä oli vaara, että perä osuisi miinaan. Seuraisi räjähdys, joka kuultaisiin Pietarin esikunnissa asti. Heistä tulisi kalanruokaa.

Partti pyyhki kylmää hikeä otsalta. U-Boot nousi melkein pystyasentoon. Tavarat lentelivät pöydiltä ja hyllyiltä. Peltimuki aiheutti kuhmun yhden saksalaisen päähän.

Uhkarohkea temppu onnistui. He pääsivät irti verkosta.

Kylmähermoinen kapteeni päätti odottaa pimeän tuloa ja mennä pintakulussa teräsverkon yli. Pimeällä ei ollut vaaraa, että heidät nähtäisiin rannikoilta, mutta he voisivat osua miinaan.

U-Boot ylitti miinakentän onnellisten tähtien alla. Se painui sukelluksiin. Kuljettuaan monta pitkää tuntia se nousi pintaan Suursaaren länsipuolella. Saareen sijoitettu vihollisen voimakas valonheitin pyyhki pimeää merta, mutta valokiila ei ylettynyt tänne asti. Sukellusveneestä annettiin ennalta sovittu valomerkki Suomen rannikon suuntaan. Kun siihen ei vastattu, U-Boot painui takaisin pinnan alle. Se lymysi vuorokauden pinnan alla ja nousi uudelleen pintaan. Nyt valomerkkiin vastattiin. Kotvan kuluttua kalastajavene ajoi sukellusveneeseen viereen.

– Alles in Ordnung! veneestä huudettiin.

– Alles in Ordnung!

U-Boot seurasi kalastajaveneä luodon taakse. Siellä odotti kaksi venettä lisää. Koska merenkäynti oli vähäistä, aloitettiin lossaus. Kalastajaveneet kiinnittyivät vuoronperään sukellusveneeseen kylkeen, ja lasti siirrettiin niihin. Lastauksen tultua tehdyksi suomalaiset siirtyivät kalastajaveneeseen.

– Auf Wiedersehen!

Urhea kapteeni heilautti kättä tornissa ja laskeutui viimeisenä sukellusveneeseen uumeniin. U-Boot painui aaltoihin kuin Iku-Turso ja aloitti vaarallisen kotimatkan.

Kalastajaveneet lähtivät kokka kohisten manerta kohti. Laivuri kertoi kotimaan viime päivien tapahtumista. Partti ymmärsi kouluruotsillaan, että maassa oli yleislakko. Lakon alettua huligaanit olivat murhanneet tehtailijoita ja kartanonomistajia eri puolilla maata. Saksanniemen poliisikouluun oli hyökätty. Poliisioppilaat olivat vähälukuisempina joutuneet pakenemaan.

– Näyttää silt, et myös joutuu venäläiste li-säks sotimaa omia maanmiehiämme vastaa, Partti totesi. – Kaikki suomalaiset eivät ymmärrä, et alkava sota on vapaussota.

Kalastajaveneen kokka kolahti rantakiviin. Partti laski ensimmäisenä jalan isänmaan kamaralle:

– Siint onkii jo yli puol vuotta, ku mie jätin kotimaan.

Lasti siirrettiin miehissä maihin ja kätettiin huolellisesti. He jakaantuivat kahdeksi ryhmäksi. Toinen lähti Helsinkiin pystyttämään radioasemaa. Toinen, johon Partti kuului, lähti kävelemään saaren itäpähän.

Saari oli yllättävän laaja. Onneksi heille oli opetettu suunnistamista. Ehti tulla ilta, ennen kuin he tulivat perille. Päätettiin mennä vasta aamulla salmen yli. He menivät lähellä olevaan taloon kysymään yösijaa.

Hännättömän kissan kanssa mökissä asunut vanha nainen ei kysellyt liikoja. Muut menivät uuninpankolle nukkumaan, mutta Partti asettui lattialle.

Kissa häiritsi kulkemalla edestakaisin Parttia saamasta unenpästä kiinni. Joku tuli viereen.

- Mikset pysyny uuninpankol? Partti murahti.
- Tuli kuuma.

Loputkin tulivat lattiasillalle nukkumaan. Pian kuului tasainen kuorsaus. Parttikin nukahti.

Partti heräsi kovaan ääneen. Tajuttuaan, että huutelu kuului ulkoa, hän meni katsomaan ikkunasta. Aamu oli jo valjennut. Pihalla oli miehiä kivääri olalla. Ne käskivät tulla ulos kädet ylhäällä.

Partti herätti nopeasti muut.

Akkaa ei näkynyt.

– Se akka oli petturi, Partti sähisi hampaitten välistä.

He päättivät antautua, sillä piirittäjiä oli liian paljon. Sovittiin, että Partti hoitaisi puhumisen.

He menivät ulos kädet ylhäällä. Kivääriniekat piirittivät heidät heti. Ne kopeloivat kainalot ja ottivat pistoolit pois.

– Miksi teillä on aseet?

– Olemme hylkeepyytäjii, Partti valehteli, kuten oli sovittu.

– Miksi teillä on pistoolit eikä kiväärejä?

Partti katsoi paremmaksi vaihtaa taktiikkaa.

– Olemme isämaa asjal, hän sanoi.

– Mistä te tulette?

– Tulemme kaukaa.

– Mistä kaukaa?

Partti vaikenä, koska ei tiennyt keiden kanssa oli tekemisissä.

– Koska ette suostu puhumaan, teirät vierään Kotkaan kuulusteltavaksi, mies sanoi.

Heidät kuljetettiin veneellä salmen yli ja pantiin hevosten kyytiin. Partti arveli pidättäjien olevan lakkokaartin jäseniä. Hän tiesi, että lakkokaartit veljeilivät venäläisten bolshevikkien kanssa, ja päätti olla keromatta heidän tehtävästä. Hän yritti viestittää elein ja ilmein kumppaneilleen, etteivät nämäkään puhuisi.

Kotkassa paikallisen lakkokaartin päällikkö kuulusteli heitä. Kuulustelija uskoi, kun he sanoivat olevansa isänmaan asialla, ja vapautti heidät. Pistooleja he eivät kuitenkaan saaneet takaisin.

Partti kumppaneineen matkustivat Kouvolaan, jossa he vaihtoivat Viipurin pikajunaan. Viipurissa he menivät Uuden Metsätoimiston paikalliskonttoriin ilmoittautumaan, kuten heitä oli ohjeistettu. He kuulivat, että yleislakko oli päättynyt.

Partti sai määräyksen matkustaa Pyhäjärvelle ja ruveta kouluttamaan siellä vapaaehtoisia. Hän pakkasi saamansa harmaan suojeluskuntapuvun

reppuun ja lähti rautatieasemalle, jossa hän nousi Sortavalan junaan.

Junan ikkunasta näkyi koti, mutta nyt ei ollut aikaa poiketa siellä. Rata kulki Kariniemen sillalla, joka oli määrä lennättää ilmaan, kun vapaussota alkaisi.

Partti vaihtoi Hiitolassa Raasuliin menevään paikallisjunaan. Hän poistui junasta Pyhäjärvellä.

Kunnallisen järjestystoimikunnan päällikkö oli parin päivän takaisista tapahtumista vieläkin kiihdyksissä. Päällikkö kertoi Partille, että liian nopeaan lakon loppumiseen tyytymättömät ratatyömiehet olivat yrittäneet vallata Pyhäjärven puhelinkeskuksen ja lennättimen, mutta järjestystoimikunta sai estettyä sen. Ratatyömiehet pakenivat junalla Käkisalmeen mutta palasivat seuraavana päivänä viipurilaisen lakkokaartin kanssa, joka oli pitänyt Laatokan rannikkopitäjiä monta päivää pelon vallassa. Järjestystoimikunta sai tiedon rangaistusretkikunnan tulosta etukäteen ja oli rautatieasemalla vastassa.

– Ko juna tulj asemal, myö avattii tulj, kyläpäällikkö kertoi hammasta purren. – Kaks isänteä koatu hetj. Meitä olj vähemmän, ja myö jeätti

alakyntie ja jouvuttii antautummoa. Niije johtaja, se Kaljune, on koko perkele. Heä tepastelj ko kukko asemalaituril, harmoa turkki ylleä, valkone karvahattu peäs. Kaljuna kuulustelluo kituttamal. Miutkii heä uhkais ampuu. Viel myö punikkiloil kostettoa.

Partti sai kuulla, että kunnallinen järjestystoimikunta oli perustettu edelliskesänä vapaapalokunnaksi. Sille oli ostettu paloruiskukin Vulcanilta Turusta venäläisten hämäämiseksi.

– Iivanat katseliit kentän laijal, ko myö harjoiteltii tulipalon sammuttamista, päällikkö kertoi.

Partti ryhtyi kouluttamaan vapaaehtoisia lahjoitusmaatalonpoikia ja näiden poikia. Hän opetti heille samoja sodankäynnin taitoja, joita oli itse saanut oppia Saksassa. Aseina oli vain haulikoita ja muutama Pietarin pimeiltä markkinoilta ostettu, Laatokan kautta Suomeen salakuljetettu sotilaskivääri. Saksasta tuodut sotilaskiväärit oli pitänyt jättää Länsi-Suomen suojeluskunnille. Jokaiselle ei riittänyt asetta. Puukarahka sai toimittaa kiväärin virkaa. Sillä lyötiin hongan kylkeen niin, että harju raikui. Ääni markkeerasi laukausta.

Maanpuolustushenki oli kova; ryssät ajettaisiin pois Karjalasta ja koko Suomesta.

7.

Risto Karivieri seurasi suurella mielenkiinnolla päivä päivältä kiihtyvällä vauhdilla vyöryvien tapahtumien kulkua. Yleislakko oli päättynyt sen jälkeen, kun sosiaalidemokraattien maltillinen enemmistö tyytyi lakolla saavutettuihin tuloksiin. Suomen Sosiaalidemokraattisen puolueen kokouksessa Helsingissä käynyt Neuvosto-Venäjän kansallisuusasiain komissaari Josif Stalin moitti suomalaisia tovereita, koska nämä eivät olleet tarttuneet yleislakon aikana vallankumouksen jumalattaren siipiin ja ryhtyneet bolshevikkien esimerkkiä seuraten vallanottoon, mistä syystä otollinen hetki oli menetetty. Eduskuntavaalien jälkeen muodostettu uusi senaatti ryhtyi ajamaan Suomen itsenäisyyttä. Senaatin puheenjohtaja Svinhufvud luki itsenäisyysjulistuksen joulukuun neljäntenä eduskunnan edessä. Svinhufvud ilmoitti itsenäistymisen tosiasiana, jotta eripurainen

eduskunta ei pääsisi riitelemään asiasta. Jotta kaikki meni demokratian sääntöjen mukaan, itsenäisyysjulistukselle hankittiin vielä eduskunnan hyväksyntä. Oikeistolle itsenäisyys oli tapahtunut tosiasia, mutta vasemmisto olisi vielä neuvotellut bolshevikkien kanssa. Äänestyksessä oikeiston ehdotus voitti vasemmiston ehdotuksen äänin 100–88. Suomesta tuli riippumaton tasavalta.

Suomi oli vihdoinkin itsenäinen. Kauan kaivattu unelma oli toteutunut. Karivieri muisteli, milloin oli ensi kerran unelmoinut Suomen itsenäisyydestä.

Kaikki ei kuitenkaan mennyt kuin unelma. Vasemmisto heitti kapuloita rattaisiin. Turun miilisit menivät lakkoon, kun kaupunginvaltuusto ei myöntänyt miliisilaitokselle enää määrärahoja. Valtuusto katsoi miliisin syyllistyneen puolueellisuuteen, kun se ei yleislakon aikana ollut estänyt kuvernöörin ja poliisimestarin vangitsemista.

Karivieri käveli kaupungilla kolleegansa kanssa eräänä päivänä vähän ennen joulua. Kaduilla oli vain kauppiaita, jotka olivat järjestäneet keskinäisen vartioinnin puotiensa suojelemiseksi järjestysvallan puuttumista hyväksi käyttäviltä

ryöstelijöiltä. Melkein jokaisen puodin ikkunalasit oli lyöty sisään, eikä suojalautoja ollut ehditty vielä laittaa.

– Tämä on seuraus, kun roskaväki ottaa vallan, kolleega sanoi masentuneella äänellä. – Maassa ei ole järjestysvaltaa. Poliisia ei enää ole. Miliisi on varkaitten puolella.

– Eivätkä kasakat uskalla tulla ulos kasarmeista, Karivieri lisäsi. – Kuulitko mitä tapahtui, kun niitä Valion varastosta rasvaa viime kesänä varastaneita lihavia ämmiä tuomittiin raastuvanoikeudessa?

– No.

– Kasakoita tunkeutui istuntosaliin. Yksi painoi pistoolin piipun ukkotuomarin ohimolle ja ilmoitti, ettei naisia saa rangaista, sillä ne olivat ottaneet nälkäänsä.

– On aikoihin eletty.

– Demoralisoituneet sotilaat on saatava pois maasta, ennen kuin ne vetävät Suomen kaaokseen, Karivieri sanoi.

Kulman takaa kuului ikkunalasin helinää. Ystävykset kiiruhtivat katsomaan.

Kaksi miestä tuli rikkilyödyn ikkunan kautta ulos puodista, molemmilla kainalot täynnä ryöstösaalista. Kauppias tuli paikalle juoksujalkaa.

– Ottakaa varkaat kiinni!

Mutta kukaan ei uskaltanut estää varkaita.

– Ei niil mahra mittä, kauppias sanoi.

Ystävykset jatkoivat matkaa.

– Mikkola on tehnyt eduskunnassa aloitteen oman kansallisen puolustuslaitoksen palauttamiseksi, Karivieri kertoi.

– Puhuessaan viime lokakuussa täällä Turussa sosialistisenaattori Tokoi kuului sanoneen, että työläisillä on muitakin keinoja antaa pontta vaatimuksilleen kuin äänestyslippu.

– Mitä ne vielä vaativat? Luulisi sosialistienkin olevan tyytyväisiä, kun Suomi sai itsenäisyyden, ja voimme eduskunnassa päättää omat lakimme. Eduskunta vahvisti jo 8-tuntisen ja uudet kunnallislait, Karivieri sanoi.

– Sosialistit ovat käärmeissään, kun menettivät enemmistön eduskunnassa.

He antoivat hevosen mennä ohi, ennen kuin lähtivät ylittämään Eerikinkatua.

– On vasemmiston syy, jos maa ajautuu sisällissotaan, Karivieri sanoi. – Oli huono ennusmerkki, kun vasemmisto ei kunnioittanut itsenäisyysjulistuksen lukemista eduskunnassa nousemalla seisomaan. Vain oikeisto seiso.

– Edes itsenäistymisestä ei voitu olla riitelemättä. Onneksi porvarien kanta voitti, kun itsenäistymisestä äänestettiin. Suomi tuskin olisi tullut itsenäiseksi, jos siitä olisi vielä neuvoteltu bolshevikkien kanssa, kuten sosiaalidemokraatit halusivat.

– Bolshevikkien valta on väliaikaista. Niiden kanssa ei pidä neuvotella, Karivieri sanoi.

– Turun miliisipäällikkö on mennyt Pietariin hakemaan kivääreitä, jotka Lenin on luvannut Suomen työläisille, jotta he tekisivät niillä valankumouksen. Miestä ei ole kuulunut takaisin. On tainnu jäädä ryyppäämään rahat.

– Maailmanhistoria on täynnä varoittavia esimerkkejä epäonnistuneista vallankumouksista, joissa on turvauduttu vieraisiin pistimiin, Karivieri sanoi.

8.

Turkuun sijoitetut ukrainalaiset kasakat lopettivat ryöstelyn kovilla otteilla. Vuodenvaihteen jälkeen Turun sosiaalidemokraattinen kunnallisjärjestö ja ammattiliitot perustivat vallankumouksellisen komitean malliksi koko Suomelle. Helsinkiläisten esimerkkiä seuraten Turun järjestyskaarti otti käyttöön punakaarti-nimen. Se valtasi Vartiovuorenmäen observatorion päämajakseen.

Kaartilaiset pysyttelivät sisällä, sillä ulkona oli melkoisesti pakkasta. He nukkuivat yöt lattialla ulkovaatteet päällä. Paikka meni muutamassa päivässä huonoon kuntoon. Tupakka tumpattiin lattiaan ja jätettiin siihen, eikä kukaan välittänyt siivota tumppeja. Salissa löyhkäsi mahtavasti.

Lindman, joka oli asioista hyvin perillä, kertoi, että porvarit perustivat kaikkialla maassa suojeluskuntia, joiden tarkoitus oli kukistaa työläiset. Siksi työläiset perustivat turvakseen punakaarteja. Venäjän uusi johtaja Lenin oli luvannut niille kymmenentuhatta kivääriä ja tykkejä sekä niihin ammuksia. Vallankumous alkaisi pian. Vanha

maailma murskattaisiin, ja työläiset ottaisivat vallan. Porvarit eivät mahtaisi heille mitään.

Hannes Katava pääsi mukaan, kun punakaarti lähti takavarikoimaan viljaa maaseudulle, jossa isäntien tiedettiin kätkevän sitä paremman hinnan odotuksessa. Karlia ei kelpuutettu vähäisen iän vuoksi.

He nousivat veturivarikolla yksivaunuiseen junaan, jonka eräs vallankumoukselle myötämiehin veturimies oli järjestänyt kaartille. Kun veturiin saatiin vielä kuljettaja ja lämmittäjä, juna vekslattiin pääraiteelle.

Junanlähettäjän annettua merkin juna lähti liikkelle.

Paikassa, jossa rata haarautui, juna kääntyi Toijalan radalle. Kuljettuaan tunnin se vekslattiin viljasiilon viereen vievälle sivuraiteelle.

Siilon ovet olivat lukossa. Lindman meni kahden miehen kanssa hakemaan avainta lähellä olevastaa talosta. Talosta löytyi varastonhoitaja avaamaan lukkoa.

Siilossa oli hämärää ja pölyistä. Varastonhoitaja osoitti kädellä, missä oli tyhjiä säkkejä. Poloinen olisi varmaan suostunut pitämään säkinsuuta,

jos olisi pyydetty, kun viljaa ruvettiin säkittämään.

– Nälkkäse vaativa veros, joku hähätti.

Hannes sai porukan vahvimpana ruveta kantamaan täysiä säkkeitä junaan. Painiharrastuksesta oli hyötyä, sillä säkki ei hänelle paljon painanut. Mutta säkkeitä täyttyi niin tiuhaan tahtiin, ettei hän kerinnyt kantamaan kaikkia. Porukan toiseksi vahvin sai ruveta kaveriksi.

Suunnitellun määrän viljaa tultua takavari-
koiduksi säkittäminen lopetettiin. Kaikki nousivat veturiin.

Lämmittäjä työnsi halkoja uuniin. Höyrynpaine nousi kattilassa. Odotettiin Lindmania, joka viipyi varastonhoitajan kanssa siilossa.

Lopulta Lindman tuli päivänvaloon.

– Mikä viivytti?

– Annoin viljasta Turun elintarvikelautakunnan kuitin, Lindman kertoi.

Juna nytkähti liikkeelle. Se ajoi vaihteeseen ja pysähtyi odottamaan. Punalakkisen junanlähettäjän annettua vihreällä pyöreällä taululla merkin juna vekslasi pääraiteelle.

Junanpilli vislasi. Vauhti kiihtyi. Varastonhoitaja tuli ulos siilosta.

Vilja luovutettaisiin Turun elintarvikelautakunnalle jaettavaksi köyhille.

9.

Yksi Venäjän ja Saksan sopiman aselevon ehtoista oli, että Venäjä aloittaa joukkojensa kotiuttaminen itsenäiseksi julistautuneesta Suomesta. Kotiuttaminen oli aloitettukin Itämeren laivastossa. Kaikki matruusit eivät jaksaneet odottaa kotiuttamisvuoroaan vaan poistuivat laivoilta omin luvin. Laivoilla vallitsi sekasorto. Kaaos oli alkanut viimeisyksyisen kornilovilaisten epäonnistuneen vastavallankumousyrityksen jälkeen. Vallankumoukselliset matruusit surmasivat silloin upseereitaan. Upseeri surmattiin, jos tämä ei suostunut tottelemaan sotamiesneuvostojen, joissa bolshevikit olivat enemmistönä, antamia käskyjä..

Kauko Suomalainen ei ollut toverien painostuksesta huolimatta liittynyt bolshevikkeihin. Hän

muisti äidin varoitukset politikoinnista. Hän halusi vain päästä kotiin. Hänen poistumista laivalta oli vauhdittanut ikävä tapaus. Hän kierteli matruusien kanssa kaupungilla kaupittelemassa kivääriään. He menivät lihapuotiin ostamaan ruokaa. Ahne kauppias pyysi makkarasta kiskurihintaa. Eräs heistä löi nylkyriä nyrkillä tarpeettoman kovaa. Kaatuessaan kauppias löi pään lattiaan. Miliisi etsi surmaajaa.

Suomalainen oli saanut kivääristään kuusisataa markkaa. Se oli valtava määrä rahaa. Hän osti matkalipun Helsingin pikajunaan. Hänellä ei ollut lomatodistusta, mutta se ei huolestuttanut häntä. Kukaan ei kysyisi pumaskaa, sillä santarmit pysyttelivät oman turvallisuutensa takia poissa junista.

Suomalainen vaihtoi Helsingissä Pietarin pikajunaan. Hän poistui junasta jo Viipurissa, sillä Annikki asui siellä. Hän oli tutustunut Annikkiin kun hänen laivansa vuosi sitten, vieraili Viipurissa. Laivan palattua Turkuun hän kirjoitti Annikille. Vastauskirje tuli pian. Annikki valitti, ettei saanut selvää hänen harakanvarpaistaan. Hän

kirjoitti takaisin, että oli käynyt vain kiertokoulu.

Annikki päästi Kaukon sisälle, mutta teki heti selväksi, ettei vuokraisäntä sallinut pitää yövieraita.

Kauko sai jäädä yöksi, kun lupasi olla hiljaa. He mahtuivat hyvin Annikin sänkyyn.

Suomalainen heräsi yöllä ulkoa kuuluvaan ammuntaan. Eikä se ollut mitään lehmän äänteilyä.

Annikkikin heräsi. Kadulla ei näkynyt ketään, mutta ammunta vain kiihtyi. Nukkumisen voi unohtaa.

– Sota on alkant Suomeskii, Kauko kuiskasi.

Ammunta ei lakannut aamuun mennessä. Annikki ei uskaltanut lähteä työpaikalleen. Kauko ehdotti, että he lähtisivät Inkerinmaalle sotaa pakoon. Annikki ei innostunut, mutta mieli muuttui, kun luodit alkoivat ropista talon seinään.

Annikki pakkasi viikon matkaa varten tarpeelliseksi arvioimansa määrän vaatetta ja tavaraa matka-arkkuun. He poistuivat asunnosta varpaisillaan, jotta Lohikäärme – vuokraisäntä – ei kuulisi.

Venäläinen sotilasosasto marssi kivääri olalla kadulla vastaan. Kukaan ei kiinnittänyt huomiota Suomalaisen matruusinpukuun.

Kauko osti rautatieasemalla Annikille matkalipun Pietarin pikajunaan.

Juna puuskutti Kannaksen halki. Rajalla ei ollut passi- eikä tullitarkastusta, vaikka Suomi oli toista kuukautta itsenäinen.

Maisema näytti Inkerinmaalla yhtä talviselta.

– Teäl ykskeä talo ei uo suoras, Annikki huomioi terävästi.

He kävelivät Suomen asemalta kaupungin läpi asemalle, josta Hatsinan junat lähtivät. Annikki pysähtyi melkein jokaisen näyteikkunan eteen, vaikka niissä ei ollut juuri mitään esillä. Kauko joutui hoputtamaan, jotta he ehtisivät junaan.

– Ihmiset kulkuot huonois voatteis, Annikki huomioi.

– Se johtuu sooast, Kauko kertoi.

Kauko osti molemmille matkalipun Hatsinaan.

– Sie puhut venättä takellellen, Annikki sanoi, kun he kävelivät junalle.

– Suomi onkii miun äitinkieli.

Junaan tuli kummallista telinettä harteilla kantavia naisia.

– Mikä tuo teline on? Annikki kysyi Kaukolta.

– Kuksina. Sil kuletettaa maitoo. Miunkii äiti käyp myömäs maitoo Piitterin rintkoil, millo lehmä ei oo ummes.

Kotvan kuljettuaan juna saapui Hatsinaan. Kauko ja Annikki poistuivat junasta.

– Loppumatka kävellää, Kauko ilmoitti.

– Sie soat kantoa matka-arkun.

Hengitys huurusi. Lumi narskui jalan alla. Tähdet tuikkivat taivaalla. Oli tulossa pakkasyö.

– Mite pitkä matka viel on? Annikki kysyi.

– Virsta ennää.

Koira haukkui jossakin. Kotitalo oli lumen peitossa ikkunautoja myöten. Äidillä oli vanhanaikainen tapa luoda lunta talon seinustalle pakkaselta suojaksi.

– Tuoko on siu kotj? Annikki kysyi.

– Nii on.

Kauko puhdisti luudalla lumet molempien jaloista, ennen kuin he menivät sisälle. Saranat narisivat. Pirtistä tuoksahti lämpimästi.

Äiti istui piisin vieressä ja ompeli.

– Kauko. Mist sie siihe tulla tupsahit?
Äiti näki Annikin:
– Kenet sie toit kerallais?
– Päiveä. Mie olen Annikki Jänis.
Äiti pyyhki käden esiliinaan, ennen kuin ojensi sen Annikille.
– Sie olet vällee suomemoakkosii, äiti sanoi.
– Mikä?
– Että sie olet Suomest, Kauko tulkkasi.
– Suomestha mie. Laatokan rantamilt. Nykyjeä mie asun Viipuris.
– Riisukaa peällysvaatteet, äiti kehotti. – Teil on vällee nälkä?
– Suennälkä, Kauko vastasi.
– Miul on eklist pottulohkoo. Mie lämmitän sen.
Äiti rupesi häärimään tutuin vilkkain liikkein.
Äiti pani perunalaatikon uuniin ja alkoi kattaa pöytää.
– Peäsit sie laivalt lomalt? äiti kysyi.
– Mie läksin omin luvin.
– Sie jouvut linnaa, jos läksit ilman luppaat? äiti sanoi.

– Kuka rankasoo, ko keisarii ei oo ennää?
Kauko kysyi
– Lenin rankasoo. Heä on astunt keisarin sijal, äiti sanoi.
Tiedettiin, että Venäjällä perustettiin työläisten ja talonpoikien puna-armeijaa, johon jokaisen asevelvollisen tuli liittyä.
– Sielt tulloo koht loputkii pois, Kauko sanoi.
Annikki katseli nenää nyrpistellen ympärilleen.
– Miun pirtti on näi pien, Kaukon äiti sanoi. – Mie elelen täs yksiksein. Sie olet vällee suurest talost.
– Suurha se mei talo on. Ko vertoa tähän.
”Tuota sen ei olisi tarvinnut sanoa. Mikä se luuli olevansa? Olisi edes kaunis. Naama on kuin hevosella ja vartalo romuluinen. Äänikin kuin miehellä.”
Kauko oikaisi itsensä sänkyyn.
– Soappaat pois jalast, äiti komensi.
Kauko nousi riisumaan saappaat.

IV

1.

Partti heräsi keskellä yötä. Tajuttuaan, että puhe-
lin soi, hän nosti luurin.

Toisessa päässä oli joku Viipurin suojeluskun-
nan päällikkö.

– Täällä taistellaan parastaikaa. Hälytä Pyhä-
järven suojeluskunta ja tuo se heti tänne, päällik-
kö huusi. – Punakaarti meni vihjeen saatuaan
Pietisen tehtaaseen etsimään suojeluskunnan ase-
varastoa. Yksi meikäläinen kaatui tulitaistelussa,
mutta myös punakaartilaisia kaatui. Kuten ounas-
teltiin, venäläinen varusväki meni punaisten puo-
lelle. Viipurissa on nyt vaarallista olla suojelus-
kuntalainen.

Partti soitti kunnallisen järjestystoimikunnan
puheenjohtajalle ja käski hälyttää miehet kirkolle:

– Henkilökohtane ase mukaan. Evästä viikok-
si. Hevosta ei tarvisse tuuva.

Aamulla miehiä alkoi saapu, mies talosta, kak-
si parhaasta. Ilman asetta tulleet Partti lähetti ta-
kaisin kotiin. Kaikki olivat sentään pukeutuneet
asiallisesti. Muutamalla oli sarkatakki. Melkein
kokaisella oli päässä koivistolaismallinen karva-
reuhka.

Kokoontuminen kesti, sillä kaukaisimmat tuli-
vat Laatokan rannikolta. Joukko oli koossa vasta
seuraavana aamuna. Se nousi junaan.

Hiitolaan kokoontui joukkoja Itä-Kannakselta ja
Etelä-Savosta. Viisisataamiehiseksi kasvaneena
joukko lähti viemään järjestystä Viipuriin. Henki
oli se, että aseet pois ryssiltä. Vihollisen puolelle
asettuneita punaisia rankaistaisiin kovalla kädellä.
Matkalla saatiin tieto, että venäläiset pitivät hal-
lussa Viipurin juna-asemaa. Jouko jalkautui jo
Rotanpesässä ja jatkoi kaupunkiin marssimalla.

Venäläiset riisuttiin aseista helposti. Venäjän-
kieliset katukilvet irrotettiin ja viskattiin maahan.

Venäläiset toivat vahvistuksia rautatieasemal-
le. Suojeluskuntalaiset jäivät alakynteeseen ja pois-

tuivat yöllä kaupungista jäähän menneen Viipurinlahden kautta erääseen saareen. Kiväärit pantiin kekoihin. Kesästä asti tyhjillään olleita huiviloita alettiin lämmitellä.

Saareen kuultiin, että suojeluskuntalaisten poistuttua Viipurista punaiset olivat murhanneet asemapäällikön. Alkoi olla päivän selvää, että sota, joka oli aiottu käydä vapaussotana, muuttuisi myös sisällissodaksi. Osa suomalaisista oli noussut kapinaan laillista hallitusta vastaan.

Senaatti julisti suojeluskunnat joukoikseen. Maassa oli sotatila. Neuvottelut olivat turhia.

Pataljoonaksi kasvanut suojeluskuntajoukko sai käskyn kiertää Viipurin eteläpuolitse Vuokselle, jonne oli muodostumassa laillista järjestystä puolustavien senaatin joukkojen ja kapinaan nousseiden punaisten välinen rintamalinja.

Komentaja uskoi etujoukon päällikkyyden Partille, vaikka hänellä oli vain Jääkäripataljoonassa saatu Gruppenführerin eli ryhmänjohtajan sotilasarvo.

Puolisääreen ulottuva lumi hidasti etenemistä. Etujoukko joutui Säiniöllä tulitaisteluun venäläis-

ten sotilaiden kanssa. Sotilaat pakenivat Viipuriin, mutta etujoukko palasi pääjoukon yhteyteen.

Seuraavana päivänä pataljoona hyökkäsi rautatielle Kämärän aseman kohdalla. Asemalla ollut pieni punakaartilaisjoukko ajettiin pakosalle. Partin johtama jälkijoukko jätettiin Kämärän asemalle. Tehtävänä oli pysäyttää asejuna, joka saadun vakoilutiedon mukaan oli lähtenyt Pietarista. Muu pataljoona jatkoi koilliseen kohti Vuoksea.

Partti käski rikkoo junarataa. Käskyn tultua täytetyksi hän määräsi miehet ketjuun radan itäpuolelle, josta voitiin irtaantua Vuoksen suuntaan.

– Tuli avataa, ko mie alotan! Ampukaa peijakkaast paikkaa välil vaihtaen! Vihulaine saahaa uskomaa, et meitä on enemmäkii! Partti antoi käskyn.

Alkoi jännittää, pitäisivätkö jokaisen hermot, ettei kukaan avaisi tulta liian aikaisin?

2.

Kolme pitkää juna oli Pietarin Suomen asemalla lähtövalmiina. Ensimmäisessä matkusti pietarin-suomalaisten punakaarti. Toisessa olivat aseet. Kolmannessa oli lomalta palaavia sotilaita.

Pietarin–Paavalin linnoituksesta oli kolme vuorokautta siirretty aseita junaan. Aseet olivat kansankomissaarien neuvoston puheenjohtaja Leninin lahja Suomen työläisille, jotta suomalaiset ottaisivat niillä valtiovallan bolshevikkien esimerkkiä seuraten. Vallanoton jälkeen Suomi palaisi Venäjän kokoonpanoon, josta se oli viime joulukuussa päässyt eroamaan, kun Lenin lupausensa mukaisesti oli myöntänyt Suomelle itsenäisyyden. Itsenäisyyden myöntäminen porvarilliselle Suomelle oli taktikointia. Sillä saatiin pohja pois Suomen porvariston harjoittamalta pelottelulta. Kun suomalaiset näkisivät, ettei Neuvosto-Venäjä jatkanut pieniä kansoja sortavaa tsaristista politiikkaa, he palaisivat Neuvosto-Venäjän yhteyteen. Marxin ja Leninin mukaan pienillä maille, kuten Suomi, ei ollut olemassaolon mahdollisuutta kansainvälisessä työnjaossa.

Pekka Tiira etsi katseella saattajien joukosta morsiantaan. Mutta Veraa ei näkynyt. He olivat aamulla riidelleet. Vera rukoili polvillaan häntä jäämään. Viimeisenä vetona Vera kertoi odottavansa lasta. Hän oli jo perua lähdön, mutta tovereita ei saanut jättää ratkaisevalla hetkellä. Hän sanoi käyvänsä viemässä aseet Suomeen ja palaavansa Verushkansu luokse.

Varmistusveturi lähti edellä. Juna nytkähti liikkeelle. Pilli vislasi. Vauhti kiihtyi. Tiira veti pään pois oviaukosta.

Kun Kerenskin evennyshyökkäys oli mennyt mönkään viime kesänä, Tiira poistui rintamalta satojen tuhansien lailla. Hän palasi Pietariin ja liittyi bolshevikkeihin, koska ne ainoina lupasivat rauhaa, leipää ja maata Venäjän paljon kärsineille kansoille. Kun kasakkakenraali Kornilovin vastavallankumoukselliset joukkioit syksyn alkaessa etenivät Pietaria kohti, väliaikaisen hallituksen pääministeriksi noussut Kerenski kutsui kaikki kynnelle kykenevät – myös bolshevikit – suojaamaan vallankumouksen kehtoa. Kornilovilaiset torjuttiin, mutta bolshevikit eivät palauttaneet aseita varikkoihin vaan pitivät ne tulevia operaa-

tioita varten. Kerenski julisti tasavallan, mutta se ei tyydyttänyt bolshevikkeja, vaan keskuskomitea hyväksyi vallanottoon ryhtymisen. Vallankumoukselliset sotilaat ja matruusit yhdessä punakaartien kanssa perustivat sotilaallinen vallankumoukskomitean toteuttamaan vallanottoa. Suunnitelmat olivat valmiit, kun työläis- ja talonpoikaisneuvostojen toinen yleisvenäläinen kongressi, jossa bolshevikit olivat jo enemmistönä, kokoontui lokakuussa Pietarissa. Kerenskin hallitus julisti, että Pietari oli avoimessa kapinassa, ja lähetti hallitukselle uskolliset joukot partioimaan kaduille. Joukoille annettiin käsky miehittää tärkeät kohteet ja vangita neuvostojen asettamat komissaarit. Hallitus määräsi bolshevikkien äänenkannattajan kirjapainon suljettavaksi, jolloin sotilaskomitea ilmoitti puolustavansa vallankumousta. Tykkilaiva Aurora ampui Nevalla laukaukset merkiksi punakaarteille aloittaa toiminta. Kaupungista katkaistiin sähköt. Pääposti ja lennätin miehitetiin.

Vallanoton alkaessa Tiira oli ollut vartiossa Suomen asemalla. Heti vartiovuoron päätyttyä hän matkusti hevosraitiovaunulla Mars-kentälle

mutta myöhästyi rynnäköstä Talvipalatsiin. Joukot olivat jo sisällä. Portti oli auki. Hän meni sisälle. Sotilas tuli vastaan suuressa portaikossa kivääri kädessä, viinaputeli toisessa. Humalikas kertoi, että väliaikainen hallitus oli vangittu ja sen jäsenet istuivat jo Pietarin–Paavalin linnoituksen vankityrmässä, mutta Kerenski pahas oli päässyt livehtamaan. Hän jatkoi peremmälle, koska kiinnostu nähdä, kuinka kansan verta juonut tyranni oli asunut. Keisarinnan makuuhuoneessa oli valtava pylvässätky, jossa keisaripari varmaan oli muhinoinut. Hän kurkisti vuoteen alle. Siellä oli kullattu pottu. Hän jätti kansan omaisuudeksi tulleen yöastian paikalleen.

Savu nousi talojen piipuista kohtisuoraan. He menivät Suomeen salaa Saksalta. Neuvosto-Venäjän Saksan kanssa tekemän aseleposopimuksen mukaan Venäjän tuli vetää joukot Suomesta, mutta sopimus ei koskenut punakaarteja. Pällikkö kertoi, että sota-asiaain kansankomissaari Podvoiski oli peruuttanut muutama päivä sitten annetun käskyn riisua suomalaiset porvarikaartit aseista ja antaa aseet punakaarteille.

Juna ylitti Venäjän ja Suomen välisen rajan hidastamatta. Tiira tuli ensimmäisen kerran esi-
siensä maahan. Isä ja äiti olivat muuttaneet Kai-
nuusta Pietariin köyhyyttä pakoon. Kainuussa oli
syöty pettuleipää.

Suomen puolella maisema jatkui yhtä lumise-
na. Talot oli rakennettu paremmin ja pihat olivat
hoidettuja. Veturi jarrutti kiskot kirskuen.

Tiira kurkottaui katsomaan oviaukosta, mikä
aiheutti äkkijarrutuksen, mutta pimeässä ei näky-
nyt mitään. Juna pysähtyi. Radanvarsimetsästä
avattiin kiväärituli. Luoti vei lakin Tiiran päästä.
Hän veti pään pois oviaukosta ja kokeili sormilla
päälakea. Verta ei tullut.

- Haavotuitko? toveri kysyi.
- Peäsin säekääksellä. Tek voa jakkaaksen.
- Ampukaa suuliekkeihin! kuului komento.

Tiira tuki kiväärin käsivaraan ja alkoi ampua
suuliekkeihin. Luodit ropisivat junanvaunun sei-
niin.

Jotkut laskeutuivat junan alle ja rupesivat am-
pumaan sieltä. Pauke yltyi helvetinmoiseksi.

- Tuliylläkön järjestäneet lopettivat ampumisen.
- Niilt tais loppuu ammuksset, joku epäili.

Tiirakin laskeutui ratapenkalle.

Päätettiin, ettei taka-ajoon lähdetä, sillä pime-
ässä voitaisiin eksyä. Laskettiin tappiot. Kaatu-
neita oli toistakymmentä. Haavoittuneita oli usei-
ta. Ennenkuin niitä voitaisiin lähteä viemään Vii-
puriin sairaalaan, ratarikkoon ajanut veturi oli
nostettava takaisin kiskoille.

3.

Hannesta alkoi vähitellen jurppia. Ei jurppinut se,
että oli kielletty sytyttämästä paperossia, sillä hän
ei ollut tupakkamiehiä. Jurppi se, ettei saanut
hyppiä lämmitelläkseen vaan täytyi olla hiljaa
kuin kusi sukassa. He olivat vartiossa junaradan
varressa. Käsky oli suojata Pietarista tulevan ase-
junan esteetön kulku. Helsingissä oli toissailtana
pantu punainen lyhty Hakaniemen työväentalon
torniin merkiksi aloittaa vallankumous. Eilen
aamulla Helsingistä tuli Turkuun käsky suorittaa
liikekannallepano. Sotajaosto kokoontui. Puna-
kaarteille annettiin käsky alkaa toimia ennalta
tehdyn suunnitelman mukaan. Pidettiin viimeiset

harjoitukset, minkä jälkeen miehet lähetettiin kotiin hakemaan täydennystä. Käskettiin ottaa evästä kolmeksi päiväksi, neljäntenä alkaisi valankumoushallitus muonittaa joukkoja.

Hannes ja Karl Katava olivat panneet isän heille ostamat karvareuhkat päähän, vaikka inhosivat niitä sydämensä pohjasta. Kun isä kysyi, ketä vastaan he aikoivat sotia, he eivät osanneet vastata. Sen he tiesivät, että he kuuluivat Turun punakaartien toisen rykmentin ensimmäisen pataljoonan toiseen komppaniaan. Komppanian päällikkö oli Varjo, jolla ainoana heistä oli sotakokemusta. Plutoonanpäällikkö, joka saatiin valita huutoäänestyksellä, oli Nieminen. Reunamaa jatkoi osastonhoitajana. Mandi sanoi itkevänsä, jos kuulisit, että heille oli sattunut jotakin ikävää. Kun muut punakaartilaisjoukot valmistautuivat aloittamaan Turun tärkeiden kohteiden valtaamisen, he matkustivat junassa siviileinä Toijalaan. Kiväärit jaettiin vasta siellä.

Joku käveli ratapenkalla. Hannes otti varovasti kiväärin olalta. Hän poisti varmistimen ja asetti kiväärin tukin poskelle. Hän tähtäsi tulijaa ja huusi:

– Ase.

– Juna.

Tunnussana oli oikea. Hannes laski kiväärin.

Tulija oli Reunamaa.

– Voit palata majapaikka, Reunamaa sanoi. – Juna ei tul. On sattunu jotaki.

Reunamaa jatkoi sadan metrin päässä olevan seuraavan vartiomiehen luokse. Hannes pani kiväärin olalle ja nousi ratapenkalle. Hän lähti kävelemään majapaikaksi otetulle, koululaisista tyhjennetylle kansakoululle.

Asejuna ei tullut seuraavankaan vuorokauden aikana. Kuultiin, että valkoiset olivat räjäyttäneet Kouvolassa sillan sen edestä. Osa pataljoonasta lähti ottamaan Hämeenlinnaa haltuun. Muut matkustivat Tampereelle, joka oli jo punaisten hallussa.

Tampere näytti suurelta sotilasleiriltä. Kaupunkiin tuli punakaarteja joka puolelta Etelä-Suomea. Olisi hyvin voinut puhua karvalakkiarmeijasta, niin monella oli karvareuhka päässä. Jotkut olivat tulleet parhaissaan, kuten turkulainen räätäli Vuori, jolle vallankumous oli pyhä asia. Vuorella oli musta lierihattu ja ulsteri. Ulste-

rin alla oli tumma puku, valkoinen kauluspaita ja kravatti. Useimmilla oli tavallinen pomppa. Olkavarressa piti olla punainen nauha merkinä kuulumisesta kansanvaltuuskunnan armeijaan. Punakaartilaisen ase oli rotanhäntäpistimellä varustettu kolmenlinjan sotilaskivääri. Päällikoilla oli pistooli, kupeella miekka ja panosvyö rinnan päällä.

Turkulaiset majoitettiin työväentaloon. Kansanvaltuuskunta eli vallankumousohallitus piti sanansa; neljäntenä sotapäivänä joukkoja alettiin muonittaa sen varastoista. Ensimmäisellä kansanvaltuuskunnan tarjoamalla aterialla syötiin herne-rokkaa. Se oli rasvaista ja siinä oli sattumiakin.

Hannes ja Karl lähtivät porukan mukana tutustumaan Tampereeseen. He kulkivat komean punatiilikirkon ohi, kun lentävä härveli tuli kerrostalojen kattojen takaa.

Jotkut heistä olivat nähneet lentokoneen aiemminkin.

Lentokoneesta heitettiin lentolehtisiä. Hannes sieppasi yhden ilmasta. Lehtiseen oli tekstattu suurin kirjaimin ”Julistus punaisille kaarteille” ja ”Köyhälistön voimat kokoon”.

Tampereen työväentalossa majailevat joukot hälytettiin. Miehet tempaisivat kiväärin mukaan ja juoksivat ulos. Muodon tultua valmiiksi kompanianpäällikkö ilmoitti:

– Valkoset surmasivat tovereita raakasti eilen Aitolahdella. Lahtareita piiritetään parastaikaa. Me menemme vangitsemaan ne.

He marssivat rautatieasemalle ja nousivat lähtövalmiina odottavaan junaan. Junaan nousi myös venäläisiä sotilaita.

– Niillä on kuularuisku, joku huomasi.

Juna nytkähti liikkeelle.

– Vankeja ei sitten oteta, Reunamaa ilmoitti.

– Kuka sanos?

– Hyrskymurto.

Kotvan kuljettuaan juna pysähtyi pienelle seisakkeelle. Venäläiset lähtivät vastassa olleilla reillä edellä. Turkulaiset lähtivät kävellen perässä.

Lumihangessa oli raskasta tarpoa. He lähestyivät maataloa, jossa valkoisia piiritettiin.

– Turkulaiset tullee! kuului huuto.

Valkoiset olivat jo antautuneet. Vangit oli pantu riviin navetan ja aitan seinustoille. Ne joutuivat

kannattelemaan käsin housujaan, joista henkselit oli katkaistu. Vanha venäläinen tapa, kuulemma.

Kuularuisku oli pantu asemaan vankirivin eteen. Venäläisten päällikkö lähti kävelemään miekka ojossa vankirivin editse. Päällikkö löi miekalla lakin rivissä viimeisenä olevan päästä. Se oli merkki kuularuiskun ampujalle.

– Ta ta ta ta!

Miestä kaatui kuin niitettyä heinää. Huuto oli kova. Tamperelaispunakaartin päällikkö lopetti teurastuksen juoksemalla henkensä vaarantaen väliin.

Hannes meni aitan taakse oksentamaan. Aitan alta ryömi henkensä säilyttänyt vanki. Hän antoi poloisen mennä.

Venäläiset tappoivat maatilän isännän, koska tämä oli antanut talonsa viholliselle suojapaikaksi. Monesta muustakin kuin Hanneksesta murha oli tarpeeton. Vuori sanoi, että oli käytetty tarpeetonta väkivaltaa.

Junassa oli hiljaisia miehiä, kun he palasivat Tampereelle. Näky maassa verissään makaavista teloitetuista oli silmissä vielä, kun Hannes meni illalla nukkumaan.

Turkulaiskomppania liitettiin sotilasosastoon, joka lähti viemään apua Pohjanmaalla valkoisten vangiksi joutuneille venäläisille.

Juna kulki toissapäiväisen teloituspaikan ohi. Nyt siellä oli hiljaista.

Taloja oli Hämeessä harvemmassa kuin Varsinais-Suomessa, mutta mäkiä ja ennen kaikkea järviä oli enemmän.

Matka katkesi Lyylyssä. Valkoiset olivat ajaneet ratarikkoon veturin, jonka lumiauraan oli sidottu punakaartilaisen silvottu ruumis.

Moinen julmuus ei saanut jäädä kostamatta.

Juna palasi Korkeakoskelle. Osasto, johon Hannes ja Karl kuuluivat, majoittui maataloon. Isäntäväki oli paennut juuri ennen heidän tuloa. Isäntä vei hevosen muassaan, mutta lehmät oli jätetty navettaan nääntymään nälkään.

– Eivät ol myätmielissi vallankumouksel, Jalle Holmlund totesi. – Lähtek kukka lypsyl?

– Ossak sää lypsä? Hamberg ihmetteli.

– Senku vetele tisseist, Jalle vastasi.

Jalle sai mennä yksin. Kun mies puolen tunnin kuluttua palasi, mukissa oli vain tilkka maitoa.

– Ek sää enemppä saanu herutettu? Tost ei ol ko kaffemairoks, Hamberg pilkkasi. – Ja kaffetka sul ei ol.

– Lypsylämmin maito teke eetvarti, Jalle sanoi ja kulautti maidon kurkkuun.

Ennen nukkumaan menoa Reunamaa määräsi vartiovuorot:

– Hannes Katava mene ens, sit Hamberg. Seoravaks Holmlund ja Sikane viimitteks. Huki on kaks tunti.

Muut rupesivat valmistautumaan yöpuulle, mutta Hannes otti kiväärin ja meni ulos. Hän alkoi kiertää taloa. Tähdet tuikkivat taivaalla. Oli tulossa pakkasyö.

Lumeen muodostui polku. Hanneksella ei ollut kelloa, josta olisi nähnyt ajan kulun. Arvellessaan, että kaksi tuntia oli täynnä, ja meni sisälle. Hän herätti Hambergin:

– Sun huki.

Hannes varmisti, että Hamberg lähti, ennen kuin asettui lattialle pitkäkseen kahden nukkujan väliin. Uni tuli heti.

Hannes heräsi kovaan ääneen. Reunamaa hakkasi kattilankansia yhteen.

– Mitä sää hakkat niit kattilankanssi, Jalle Holmlund moitti Reunamaata.

– Mikset ol vartios? Reunamaa huusi Sikaselle.

Kaikki katsoivat Sikasta.

– Mua ei herätetty, Sikanen puolustautui.

Reunamaa katsoi Jallea:

– Mikset herättäny Sikasta?

Kaikki katsoivat Jallea.

– Kukka ei herättäny minua, Jalle vastasi.

– Mää herätin, mut Jalle jatko hirsitten vetämist, Hamberg sanoi.

– Katokki, et se oli laitimmainen kerta, ku jätit menemät vartiosse! Reunamaa huusi Jallelle.

Reunamaan mentyä Hamberg sanoi Jallelle:

– Jos viholine olis hyökänny, me kaikki oltais ny' kuollei.

– Kai viholinenki nukku yäl, Jalle puolusteli.

Aamupalan jälkeen joukot järjestyivät käskynjakoon. Venäläisen vänrikin käsky tulkattiin suomeksi: Osasto hyökkäisi Vilppulaan. Se löisi

vihollisen ja etenisi Haapamäelle ja ottaisi strategisesti tärkeän risteysaseman haltuun.

– Kenest vihollisest se vänskä puhus? Jalle ihmetteli, kun he nousivat junaan.

– Omaisuuttaan puolustavista pohjalaisisännistä, Vuori kertoi.

– Valkosten ylipäällikkö on joku Mannerheim. Tsaarin armeijast karanu kenraali, Lampi tiesi.

Lylyssä rata oli saatu korjattua. Juna jatkoi vielä vähän matkaa, kunnes pysähtyi metsän keskellä. Käskettiin ryhmittyä ketjuun aukean laitaan.

He hyppäsivät junasta ja lähtivät räpimään lumessa.

– Miksei jaettu suksi, Jalle purnasi.

– Holmlund, turpa tukkoon! Reunamaa huusi.

Ketjun tultua valmiiksi se lähti etenemään käskystä.

Vihollinen oli sulana virtaavan salmen takana kahden sadan metrin päässä. Ketju oli sadan metrin päässä salmesta, kun vastustaja avasi konekiväärin kirkontornista.

– Kuularuisku piruntorjuntapunkkerin tornis! Vaimentakaa se!

He etenivät, kuten oli opetettu, modernin taistelutaktiikan mukaisesti tulta ja liikettä hyväksi käyttäen. Taisteluparista toinen syöksyi muutama metrin ja ampui heittolaukauksen. Toinen antoi tulitukea.

Jalle ei tullut rinnalle. Hannes kääntyi huutamaan:

– Jalle, mikset tule?

– Holmlund, pysy muitten tasal, Reunamaa huusi.

Mutta Jalle ei totellut.

Hannes olisi mieluummin taistellut Karlin parina, mutta veljeksiä ei pantu samaan taistelupariin, jotta isä ja äitejä ei kohtaisi tuplasuru, jos molemmat pojat kaatuisivat samasta kranaatista.

Uhreja alkoi tulla venäläisvänrikillekin liikaa. Hyökkäys keskeytettiin. Vetäytymistä ei kuitenkaan voitu aloittaa, sillä he olivat vihollisluotien alla kuin tarjottimella. Käskettiin kaivautua.

Kuoppa syntyi lumeen käsilläkin. Saatuaan omansa valmiiksi Hannes meni lahnaksi sen pohjalle.

Hangessa alkoi paleltaa. Pian keho tärisi kuin horkassa.

– Mää en olis lähteny tekemä vallankumoust, jos olisin tieny, et meitä makutetta hanges monta tunti ilman ruokka, Jalle purnasi.

– Holmlund, jollei noi puhet lopu, mää homman sun sota oikeutte! Reunamaa huusi.

– Heti uhata sota oikeurel, Jalle jupisi.

Käskey vetäytyä lähtöasemaan tuli vasta hämärän laskeuduttua.

– Lahtarit, varokaa! Me tulemme huomenna uurelleen!

– Nyt sää paljastit mejän taktikan viholisel, joku moitti huutajaa.

Kaatuneet pantiin junan viimeiseen vaunuun.

Turkulaiset jäivät Korkeakoskelle, muut jatkoivat Tampereelle.

– Pääsevät yäks muijattes viäre, Jalle totesi happamana.

Suomessa olleet venäläiset joukot julistettiin vapaaehtoisiksi. Punakaartit julistettiin valtion laitokseksi. Kaartilaiselle alettiin maksaa palkkaa

450 markkaa kuussa. Vaimosta ja jokaisesta lapsesta maksettiin 25 markkaa lisää.

Osasto, johon turkulaispataljoona kuului, lähti hyökkäämään uudelleen. Venäläisvänrikki uhoi käskynjaossa, että sillä kertaa vihollinen pyyhkäistäisiin pohjoiseen.

Hyökkäystä tukemaan saatu panssarijuna ajoi Vilppulassa sillankorvaan ja alkoi ampua suorasuuntaustulta vihollisen aseisiin. Samaan aikaan joukot levittäytyivät rintamaan. Rintaman tultua valmiiksi se lähti etenemään.

He joutuivat konekivääritulen alle. Panssarijuna ei onnistunut vaientamaan kirkontornista tulitavataa kuularuiskua. Hyökkäys juuttui.

Hannesta vilutti, ja vatsa kurni nälästä. Jalle oli kumman hiljaa, vaikka nyt olisi aihetta purnata.

Vetäytymiskäskey annettiin vasta hämärän laskeuduttua.

– Kahreksantuntinen tuli täytte, Jalle lohkaisi.

– Palkka on tarppese sulleki, Reunamaa sanoi Jallelle.

– Niin on. Mul on muija ja kuus lasta elätettävänä.

– Eilen niitä oli vielä viisi, Lampi sanoi.

– Yks on tulos, Jalle sanoi.

Kaatuneet pantiin peräpäähän vaunuihin. Juna lähti takaisin Korkeakoskelle.

Kun ei päästy suoraan, koukattiin. Turkulaispataljoona lähetettiin hyökkäämään Vilppulan länsipuolitse vihollisen selustaan. Auraamaton tie kulki synkässä korvessa. Suuret lumiset kuuset saattoivat katseella kolonnan ohimarssia. Päälliköt pääsivät rekikyöydillä, mutta miehet joutuivat kävelemään.

– Mää en olis lähteny, jos olisin tieny, et meijäm panna korpe marssima, Jalle purnasi tapansa mukaan.

– Kiertoliike tehdä ratekilisist syist, Hamberg sanoi.

– Stradegillisista, Vuori korjasi.

– Erinomane assi, et joukossamme on yks sivistyst saanu, Lampi piikitteli.

– Tavalist jalkamiest ei vihitä sotataktiikan saloihi, Hamberg totesi

He lähestyivät Jäminkipohjaa, jossa vihollisen tiedettiin olevan. Edestä kantautui heikko tykkien jyly.

Hevonen ilman ratsastajaa laukkasi vastaan. Hamberg pysäytti elikon tarttumalla sitä kuolaimista:

– Soo soo. Ei mittä hättä.

– Polle on heittäny ratsastajan seljäst ja pala kotitallisse, Lampi arveli.

Yltä päältä vaahdossa ollut hevonen takavari-koitiin punaiselle kaartille.

Edestä tuli matruusijoukko, joka oli kärsinyt tappion valkoisille Pekkalan kartanossa. Etumainen mies kantoi mustaa anarkistilippua.

Vuori kertoi, että anarkistimatruusit olivat jääneet Suomeen tukemaan vallankumousta.

– Painukoot Pietariin saman tien, Hamberg toivotti.

Edestä kuului yltyvää ammuntaa. Nieminen käski tunnustelijat eteen.

Hannes kuului tunnustelijaryhmään. Se lähti etenemään kiväärit ampumavalmiina. Ryhmä sai tienmutkassa konekivääritulta vastaansa. Kaikki

ehtivät heittäytyä pois luotien tieltä, vain Sikanen jäi makaamaan tielle.

– Auttakaa, Sikanen anoi.

Kukaan ei uskaltanut mennä auttamaan, sillä luodit tikkasivat tiehen vanaa.

Ajajat juoksivat laukkaavien hevosten rinnalla ja saivat ne pysäytettyä juuri, ennen kuin ne olisivat menneet surman suuhun.

Sikanen ei valittanut enää. Lumi ruumiin ympärillä oli värjäöntynyt punaiseksi.

Partio lähetettiin kiertämään metsän kautta konekiväärin taakse. Kesti tuskastuttavan kauan, ennen kuin Colt vaikenä.

Sotamiesneuvosto kokoontui. Se päätti, ettei jatketa etenemistä vaan palataan Teiskoon.

Kolonna oli lähtövalmiina. Odotettiin lähtökäskyä. Hannes kyseli, oliko kukaan nähnyt Karliä. Häntä kehoitettiin katsomaan peräpäästä, jossa olivat kaatuneet ja haavoittuneet. Hän lähti sinne pahoin aavistuksin.

Karl nukkui reessä kolonnan keskivaiheilla. Ajaja sanoi ottaneensa pojan rekeen, kun se oli valittanut väsymystä.

Hannes antoi pikkuveljen jatkaa unten mailla vaeltelua.

4.

Preussilaisen Kuninkaallisen Jääkäripataljoona 27:n lopettajaisparaati pidettiin Hansakasarmen kentällä. Katselmuksen ja komentajan puheen jälkeen jääkärit marssivat luterilaiseen kirkkoon vannomaan valan lipulle. Valan jälkeen he olivat sotilaita Suomen sotaväen rullissa.

Komentajaksi tullut suomenmaalainen tsaarirupseeri oli sotavangiksi jouduttuaan loikannut Saksan puolelle.

Suoritettiin ylennykset. Upseerikursseilla olleet ylennettiin vähintään luutnantiksi. Birger Norrea ei ollut kelpuutettu upseerikursseille, ei kantapeikkoja kouluttaville A-kursseille eikä reservinupseereita kouluttaville B-kursseille. Hänet, kuten muutkin ryhmänjohtajat ja vararyhmänjohtajat, ylennettiin kuitenkin vänrikiksi.

Mikäli halusi pääjoukon mukana kotimaahan, joutui allekirjoittamaan vuoden pituinen si-

toumuksen itsenäisen Suomen sotaväkeen. Allekirjoittaminen ei ollut kaikille itsestäänselvyys. Jotkut ilmoittivat, etteivät ala sotia työläisiä vastaan. Kieltäytyjät olivat pääasiassa samoja, jotka toimivat innokkaimmin sotamiesneuvostossa.

Norre oli ollut mukana kokouksessa, jossa sotamiesneuvosto perustettiin. Hänelle selvisi nopeasti mistä oli kysymys. Neuvostot olivat tartuntaa bolshevismista, joka asetti materialistiset seikat vapauden edelle. Hän lähti kokouksesta kesken pois monen muun kanssa.

He astuivat laivaan siviileissä, kun kotimatka alkoi, sillä Suomen sotaväen asepuvussa ei saanut liikkua ulkomailla. Norre joutui pukemaan paperista tehdyn puvun, sillä hänen Lockstedtiin jättämät siviilivaatteet olivat kadonneet.

Hinaaja veti Arcturuksen irti laiturista. Birger vilkutti kannella valkoista liinaa makasiinin nurkalla heiluttavalle Katrinille. Hän oli luvannut Katrinille tulevansa hakemaan tämän puolisoseen, heti kun sota olisi Suomessa ohi.

Arcturus ohitti aallonmurtajan pään ja höyrysi avomerelle. Katrinin valkoista liinaa ei näkynyt

enää. Birger lähti varaamaan hänelle upseerina kuuluvaa hyttiä.

Kotimatka oli alkanut vihdoinkin. He olivat uskoneet, että kotiinpaluu alkaisi, kun pataljoonassa heti vuodenvaihteen jälkeen ilmoitettiin, että Saksa oli tunnustanut Suomen itsenäisyyden. Mutta tuntemattomaksi jääneestä syystä lähtö viivästyi yli kuukaudella. Kotimaassa ehti sillä välin alkaa sisällissota. Siellä oli ensimmäinen jääkäri jo kaatunut.

Väistellessään kannella pitkin poikin makailevia miehiä Norre ei voinut olla kuulematta, mitä nämä puhuivat.

– Minulla ei ou isänmuata ku kynsiin alla, mutta min oun valmis uhroomaa henkeni sen eistä. Jos huonosti käyp, ommaiset suavat lunastoo nahan karvarin orsilta.

Tuttua Räsästä. Mutta miehillä oli oikeus puhua niin. Eräät heistä olivat olleet jo kolme vuotta pois kotimaasta.

Viimeinenkin jättiläislokki jäi vanavedestä. Arcturus ja perässä hiililastissa seuraava Castor kulkivat länteen Puolan rannikon suuntaisesti. Öölannin eteläkärjen kohdalla otettiin suunta poh-

joiseen. Ruotsi lähetti sota-aluksen saattajaksi ja sytytti majakat näyttämään väylää Arcturukselle. Hieno ele kuningaskunnalta, moni oli kuitenkin sitä mieltä, että Ruotsi vain lyhensi velkaa entiselle itäosalleen.

Tukholman korkeudella tulivat ensimmäiset jäälautat vastaan. Matkanteko hidastui. Gävlen kohdalla jää oli jo niin vahvaa, ettei Arcturus päässyt omin voimin eteenpäin. Odotellessa jäänmurtajaa siirrettiin Castorista hiiltä Arcturukseen. Upseerit joutuivat vuoron perään työnjohtajiksi. Vuoron päätyttyä Norrekin näytti nokikolarilta.

Sampo saapui ja alkoi murtaa väylää Arcturukselle. Hiilestä tyhjennetty Castor jäi Gävlen edustalle. Jää murtui ryskyen Sammon keulan alla. Vaasan korkeus saavutettiin puolestoista vuorokaudessa. Suunta otettiin itään.

Silmänkantamattomiin valkoista jäätä joka puolella. Hän oli ollut vähällä päästä hengestään hiihtäessään täällä kaksi vuotta sitten – suuren osan matkasta yhdellä suksella.

Isänmaan ranta nousi horisontissa. Jääkärikuoro esitti kannella laulun ”Oi kallis Suomenmaa”.

Kyynel vierähti Norrenkin poskelle, vaikka kuoro lauloi suomeksi.

Kaukana jäällä näkyi tummia myttyjä. Joku arveli niitä hylkeiksi.

Mytyt eivät olleet hylkeitä vaan ihmisiä, jotka olivat tulleet jääulapalle heitä vastaan. Norre arvaili, mitä ne sanoisivat, kun näkevät heidät. Hänkin näytti likaisessa ja puhki kuluneessa paperipuvussaan maankiertäjältä.

Mutta pelko oli turha. Vastaanottajat hurrasivat ja huiskuttivat lakkeja, kun Arcturus meni vierestä ohi. Yksi huusi ruotsiksi, että he olivat isänmaan pelastajia.

Arcturus ajoi Vaskiluodon satamaan. Seuraavana päivänä oli paraatikatselmus. Jääkärit marsivat upo uusissa vihreissä univormuissa Vaasan torille. He panivat parastaan, sillä jokainen tahtoi näyttää vaasalaisille, mitä oli oppinut Saksassa. Polvi nousi tahdissa. Käsi vietiin suoraksi sivulle. Rivit pysyivät viivasuorina. Sellaista marssimista ei ollut Suomessa ennen nähty, tuskin tultaisi toista kertaa näkemään.

Paraatin vastaanottanutta uutta ylipäällikköä, kenraaliluutnantti Mannerheimia hieman kyräil-

tiin. Voisivatko he luottaa puolta vaihtaneeseen sotilaaseen?

Epäluulo Mannerheimiä kohtaan osoittautui aiheelliseksi. Mannerheim ilmoitti, että pataljoona hajotettaisiin ja jääkärit lähetettäisiin päälliköiksi ja kouluttajiksi eri puolilla keskistä ja pohjoista Suomea perustettaviin asevelvollisuusjoukkoihin. He ilmoittivat tahtonsa pysyä yhtenä joukkona ja taistella valkoisen armeijan nyrkinä, mutta Mannerheim ei taipunut.

Norre sai komennuksen Savon jääkäripataljoonaan. Hän hyvästeli ystäviksi tulleet jääkärioverit ja matkusti rintaman takaista rokadirataa Mikkeliin. Kasarmia piti vähän etsiä, ennen kuin se löytyi kaupungin laidalta. Hän ilmoittautui komentajalle. Mies oli tuttu Jääkäripataljoonasta.

Usko oli mennä, kun Norre katsoi Savon salokyliltä tulleita, nelirivissä seisovia alokkaita. Miehet olivat kotoa tuomissaan asusteissa. Vaasan hallituksella oli antaa sotilalleen vain lakki ja kivääri. Jo miesten puhuma murre tuotti hänelle vaikeuksia. Upseeritoveri sanoi, että savolaisen vötkyn

avatessa suun vastuu siirtyi kuulijalle. Sen jälkeen opettaminen alkoi sujua paremmin.

Mutta vaikeudet olivat voittamista varten. Sielunsa silmin Norre näki nuo pitkät ja pätkät, lihavat ja laihat säännöllisesti vasemmalta oikealle mataloituvassa muodossa ja marssimassa yhtenäisessä asussa kivääri olalla.

5.

Kansanhallituksen joukkojen Vilppulan ja Ruoveden kaistoilla helmikuun puolenvälin jälkeen aloittama suurhyökkäys kilpistyi valkoisten vastarintaan. Turun toisen rykmentin ensimmäinen pataljoona siirrettiin Ruovedeltä Kuruun. Tie kulki Muroleen kanavan kautta. Runoilijan ylistämä maisema ei keskitalvella näyttänyt parhaita puoliaan.

Pataljoona majoittui Karjulan kylään. Katavan veljekset, Hannes ja Karl, lähtivät porukan mukana pakko-ottamaan hevosia punaiselle kaartille.

Isäntä ja emäntä pakenivat saunaan, kun he tulivat maatalon pihaan. Hevonen haettiin tallista.

Jalle Holmlund nousi ensimmäisenä hevosen selkään.

– Enk mää ol ku valkone kenraali, Jalle huuteli takkuisen konin selästä.

– Miekka vaam puuttuu.

Jalle ratsasti lenkin pihalla. Muutkin halusivat koettaa.

Joukon nuorimpana Karl sai ratsastaa viimeisenä. Hänen tehdessä lenkkiä pihaan tuli vieraita punakaartilaisia.

– Noi nuor poika lähtent sottaa, yksi tulijoista hämmästeli Karlia.

– Olen mää jo kuustoist, Karl sanoi polleana.

Yhtenä aamuna osastonhoitaja Reunamaa ilmoitti käyvänsä Tampereella hakemassa ammuntsioonia. Kaikki tiesivät jo mitä ammuntsiooni oli Reunamaan kielessä. Sana alkoi a-kirjaimella ja tarkoitti nestemäistä.

Kaikki olivat jo nukkumassa, kun Reunamaa palasi yöllä kaksi naikkosta mukanaan. Seurue asettui keittiöön. Kuului naisen kikatusta ja välillä miehen matalampi ääni. Putelista riitti kumman pitkälle. Nukkumisesta ei tullut mitään.

Lopulta Hannes lähetettiin sanomaan seurueelle, että olisivat vähän hiljempaa.

– Pitäkää vähän pienempää ääntä, Hannes sanoi Reunamaalle.

– Komjaa puhetta nuorelt miehelt, Reunamaa sammalsi mutta lupasi olla hiljempaa.

Hannes palasi nukkumaan.

Naikkoset häipyivät aamulla takaisin Tampereelle.

Komppania kutsuttiin käskynjakoon. Muodon tultua valmiiksi päällikkö komensi:

– Reunamaa rivistön eteen.

Reunamaa astui rivistä.

– Te olette käytöksellänne osottanu, ettei Teistä ole osastonhoitajaksi. Teidät on erotettu. Takaisin riviin, päällikkö sanoi tiukalla äänellä.

Hannes Katava valittiin huutoäänestyksessä uudeksi osastonhoitajaksi.

– Mää äänestin sinua, kosk sää olet läpitte reiru mies, Jalle tunnusti Hannekselle.

Hannes aloitti epävarmana uudessa tehtävässä, sillä hänellä ei ollut siihen minkäänlaista koulu-

tusta. Plutoonanpäällikkö lupasi, että hän saisi koulutusta lähiaikoina.

Upseerit ja aliupseerit kutsuttiin käskynjakoon. Kun kaikki olivat koossa, venäläinen vänrikki kertoi tulkin välityksellä, että pataljoona muodostaisi rykmentin yhdessä pietarinsuomalaisten ja hyvinkääläisten kanssa. Rykmentti etenisi Haapamäelle. Se karkottaisi vihollisen ja ottaisi strategisesti tärkeän juna-aseman haltuun.

Palattuaan majapaikkaan Hannes antoi lyhyen käskyn:

– Pakakkaa reput.

– Miksi?

– Lähdetään välittömästi kun on pakattu, Hannes sanoi vain.

– Mihe?

– Virroil, Hannes suostui kertomaan.

Kuului nurinaa. Ei ihme. He eivät enää saaneet sitä, mitä oli luvattu, kun he liittyivät punakaartiin. Ruokaa annettiin, jos annettiin. Alusvaatteita ei vaihdettu puhtaisiin. Saunaan ei päässyt. Peseytyä voi vain kieriskelemällä lumessa. He olivat toista kuukautta sotajalalla. Jokaisessa alkoi olla

syöpäläisiä. Asuminen oli sentään ilmaista, mutta asunnot olivat mitä olivat.

Tuo kaikki ei ainakaan nostanut taistelumoraalia.

Lumi tallaantui satojen jalkaparien alla. Miehet marssivat avoparijonossa, mutta sotaherrat pääsivät rekikyödyillä.

Kärki eteni pienen kylän laitaan. Savu nousi kohtisuoraan talojen piipuista. Koira haukkui.

Ennen kuin voitiin mennä kylään, täytyi varmistaa, ettei siellä ollut valkoisia. Päällikkö määräsi Hannes Katavan johtamaan tiedustelupartiota.

Partio lähti etenemään kiväärit ampumavalmiina kylän laitimmaisen talon luo.

Ulko-ovi ei ollut lukossa. Hannes meni varovaisesti eteiseen. Hän painoi korvan oveen.

Sisältä ei kuulunut ääntä. Hannes tempaisi oven auki ja karjaisi:

– Kädet ylös!

Pirtissä ei ollut ketään.

Mutta hellassa oli tuli.

– Asukkaitten täyty olla jossain lähel, Hannes sanoi. Hän tunsu lattian keinuvan allaan ja astui sivuun.

Huivipäinen akka työnsi lattialuukkuu pois paikaltaan.

– Tairatten olla valkosia, kosk ette pahemmin kiroile, akka sanoi.

– Ei olla ku punasia, Hamberg sanoi ja tähtäsi akkaa kiväärillä.

Akka yritti vetää luukun takaisin paikalleen, mutta Hannes sai jalan väliin.

– Tulkaa poies sielt. Me emme tee pahaa, hän rauhoitteli akkaa.

Vanhuksen tultua Hannes kysyi:

– Oletteko yksin kotona?

– Olen.

– Onk täsä kyläs valkossi? Hannes kysyi.

– Tosta naapurista ei olla ihan varmoja, akka vastasi.

– Kuka siinä asuu?

– Nuari isäntä.

– Yksinkö?

– Niin.

– Mennän kattoma, Hannes sanoi.

He etenivät varovaisesti parin sadan metrin päässä olevan talon pihaan ja menivät rynnäköllä taloon.

Pirtissä oli nuori mies.

– Kädet ylös! Hamberg karjaisi ja tähtäsi miestä kiväärillä.

Mies nosti kädet ylös.

Mies vapisi kuin haavan lehti, kun Hannes varmisti kokeilemalla, ettei miehen taskuissa ollut asetta.

– Onko talossa muita? Hannes kysyi.

– Ei.

– Mikset ol sodas? Hamberg alkoi kuulustella.

– Mää orotin teitin punasten tuloa, mies vastasi vapisevalla äänellä. – Mää en halunnu liittyä valkosiin.

– Se valehtelee. Korvat heilu, Lampi sanoi. – Tehrän selvä siitä.

– Se saattaa puhua totta, Hannes sanoi. – Lähetä hänen taakse. Saavat otta siel selvä.

Kun tuli varmistettua, että kylässä ei ollut valkoisia, komppania majoittui taloihin. Kaikki eivät mahtuneet ulkorakennuksiinkaan vaan joutuivat viettämään yön nuotiotulilla.

Marssi jatkui aamulla. Tie kulki asumattomassa korvessa. Lunta oli polveen saakka.

Seuraava yö vietettiin nuotiotulilla. Oli melkoisesti pakkasta. Piti nousta vähän väliä jaloittelemaan, jotta ei olisi paleltunut kuoliaaksi.

Kärki törmäsi viidentenä marssipäivänä valkoisten kenttävartiioon lähellä Tyrkön kylää. Vartio pakeni kilometrin pituisen aukean taakse harjanteelle.

Takaa-ajo pysähtyi harjanteen eteen. Joukot käskettiin rintamaan.

Metsässä oli lunta reiteen asti.

– Miksei otettu suksi? Jallen ääni raikui metsässä.

– Holmlund, turpa tukkoon! Reunamaa kailotti, vaikkei ollut enää osastonhoitaja.

Rintamaan menossa vierähti aikaa niin paljon että pimeä ehti tulla. Hyökkäys siirrettiin aamuun.

Annettiin käsky olla sytyttämättä nuotioita, sillä ryhmitys ei saanut paljastua viholliselle. Syötyään kevyen kenttäaterian kaikki, paitsi vartiomiehet, rупesivat nukkumaan.

Nukkumisesta ei tullut mitään ilman tulen lämpöä. Hannes oli nukkunut tuskin silmällistäkään, kun annettiin herätys.

Ketjuun menon piti tapahtua hiirenhiljaa. Aamu sarasti jo kun ketju oli valmis. Mäen päälle vedetyt tykit ampuivat tulivalmistelun, minkä jälkeen rintama lähti etenemään aukealle.

Hyökkäys juuttui vastustajan konekiväärituloen. Käskettiin kaivautua lumeen, jota oli vielä enemmän kuin metsässä.

Hannes kaivoi käsillä, kunnes jää tuli vastaan.

Vasemmalla hyökkäävät pietarinsuomalaiset pääsivät sadan metrin päähän harjanteesta, ennen kuin vihollinen avasi murhaavan kuularuiskutulen myllyn luota. Ampuja oli tarkka eikä tuntenut armoa. Hyökkäys keskeytettiin enempien uhrien välttämiseksi.

Kuopasta ei voinut nousta hyppimään lämmitteläkseen. Hannesta vilutti, ja vatsa kurni nälästä. Jalle ei jaksanut odottaa pimeän tuloon asti ja lähti ryömimään taakse.

– Holmlund, takas ketju! Hannes käski.

Mutta Jalle ei totellut.

– Holmlund, perkele! Takas ketjuun! Reunamaa kailotti.

Jalle pääsi vihollisen luotien ulottumattomiin ja jatkoi pystyssä.

– Mää ammun ton miehen, Reunamaa ilmoitti.

Vasta hämärän laskeuduttua annettiin vetäytymiskäskey.

Jalle istui leiripaikalla nuotiolla ja lämmitteli paljaita jalkojaan. Hannes meni sanomaan:

– Miksi sää poistuit ketjusta?

– Mun täytys tulla kuivatlema jalkrätei etten mää vilustu.

Hanneksella nousi veri päähän:

– Mää homman sun oikeute.

Toverioikeus kokoontui vielä ennen nukkumaanmenoa. Se tuomitsi Jallen vietäväksi yöksi metsään ja sidottavaksi puuhun. Rankaiseminen annettiin Hanneksen ja Hambergin tehtäväksi.

– Mitä te nyt? Jalle vastusteli, kun he lähtivät viemään tätä.

He veivät Jallen kahdensadan metrin päähän leripaikasta. Jalle pantiin selkä puuta vasten ja kädet väännettii puun taakse. Ne sidottiin yhteen Jallen omalla vyöllä.

– Mää en äänestä sua enä, Jalle ilmoitti.

Hamberg asetti Jallen kiväärin niin, että Jalle ylettyisi vetämään liipaisimesta:

– Tee hälytys, jos näky kiilusilmi.

Leirissä nukuttiin jo, kun Hannes ja Hamberg palasivat. He menivät pitkäkseen havuille ja rupe-sivat nukkumaan. Metsästä kuului laukaus.

Kaikki olivat heti hereillä.

– Se oli Jalle.

– Tuskin sil mittä hättä on. Menkä kuitenki kattoma, Nieminen sanoi Hannekselle.

Hannes ja Hamberg palasivat Jallen luo. Nieminen oli oikeassa. Jalle sanoi ampuneensa lämpimikseen.

– Kosk et osa olla kunnol, sult otetan kiväri poies, Hannes sanoi.

Jalle jäi purnaamaan.

Aamulla annettiin nukkua pitkään. Aurinko oli jo korkealla, kun miehet herätettiin.

Jalle haettiin pois metsästä. Mies oli oudon nöyrä.

Aamupalan jälkeen oli käskynjako; komppania hyökkää aukean yli ja valtaa harjanteella olevat vihollisen asemat.

Ryhmytyksen tultua valmiiksi tykeillä ammuttiin tulivalmistelu. Harjanteella olevaan navettaan tuli täysosuma. Lehmät laskettiin ulos palamaan syttyneestä navetasta. Ne mölisivät ja hyppivät kuin vasikat kevätlaitumella.

Rintama lähti käskystä etenemään.

Kolmas kerta sanoisi toden. Aukean ylittäminen sujui rutiinilla. Ketju oli enää sadan metrin päässä harjanteesta, kun vastustaja avasi tulen.

Annettiin käsky jatkaa tulta ja liikettä hyväksi käyttäen, mutta hyökkäys juuttui vihollisen tarkkaan konekivääritulon.

Kuoppa syntyi lumeen nopeasti. Hannes meni lahnaksi kuopan pohjalle.

Jos nostit päätä, sait heti luotisuihkun vastaasi. Oli mahdotonta jatkaa hyökkäystä, ellei konekivääriä saatu vaiennetuksi. Hyvä heittäjä pystyisi heittämään varsipommin konekivääripesäkkeen. Hannes muisti, että vieressä taisteleva Mäki heitti keihästä Turun Weikoissa.

Mäki suostui yrittämään. Mäki irrotti varsipommin vyöstä, raapaisi hihassa olevasta pinnasta syytyslangan palamaan, laski kolmeen, nousi

äkisti polviasentoon ja viskasi saksalaisen ihmeneijan konekivääripesäkkeeseen.

– Kukukukutrrr, Colt ehti laulaa, ennen kuin vaikeni varsipommin räjähtäessä.

Hanneksen poskelle lensi jotakin märkää. Hän pyyhki sen kädellä pois. Lapaseen jäi verta.

– Sattuiko sinuun? Hannes kysyi Mäeltä.

Mutta Mäki ei vastannut. Hannes ryömi viereen ja käänsi liikkumattomana makaavan Mäen kyljelleen. Otsasta tuli pulppuamalla verta.

– Sun kuolemas kostetaa, Hannes nieleskeli itkuja.

Konekiväärin tultua vaiennetuksi hyökkäys voi jatkua mutta vain hitaasti. Oikealla sivustalla tapahtui jotakin odottamatonta. Hyvinkääläiset jättivät asemat pakokauhuisina.

Pakokauhu tarttui turkulaisiinkin. Mies toisensa jälkeen jätti ketjun ja lähti ryömimään taakse.

– Vetäytymiskäsky ei ol annettu! Hannes huusi.

Mutta miehet eivät totelleet. Hannes huomasi jäävänsä yksin ketjuun ja lähti ryömimään taakse.

Hanneskaan ei jäänyt leiripaikalle vaan lähti maantielle.

Venäläinen vänrikki seisoj hajareisin tiellä, pistooli pään yläpuolelle kohotettuna, ja karjui naama punaisena:

– Stoi!

– Huuda, mitä huudat. Me mene nyt, joku sanoi.

– Sun onnes, etei vänskä puhu suome, toinen sanoi.

Huhu kertoi, että pakokauhu oli alkanut, kun hyvinkääläiset näkivät sotilasosaston lähestyvän Vaskiveden jäällä kurinalaisessa järjestyksessä viehkatietä pitkin.

Pako päättyi vasta kahden peninkulman päässä Niinimäessä. Sieltä joukot vedettiin Kurun kirkolle. Jäi aikaa asettua puolustukseen, koska takaa-ajaja ei tullut kintereillä. Turkulaiset asettuivat kirkonkylän pohjoispuolelle kahden järven väliselle kannakselle. Partio lähetettiin välimaastoon tiedustelemaan, kuinka lähellä takaa-ajaja jo oli. Se törmäsi pian vihollisen kärkijoukkoihin ja palasi antautumatta laukaustenvaihtoon.

Vihollinen tuli asemien eteen muttei jatkanut hyökkäystä suoraan liikkeestä. Se hyökkäsi vasta seuraavana aamuna. Taisto tuli kuuma, mutta turkulaiset pitivät asemat.

Sää muuttui suojaksi. Tampereen suunnasta tuli päivällä lentokone.

– Se on Rähjä-Rahja! joku huusi.

Lentäjä pudotti pommin linjojen väliin. Se osui lähemmäksi omia kuin vihollisen asemia. Paineaalto heitti miehiä nurin, mutta kukaan ei loukkaantunut.

– Voisit vähän katto, mihe munit munas, Jalle pui nyrkkiä lentäjälle.

Iltapäivällä tuli tieto, että pietarinsuomalaiset jättivät asemat Karjulassa. Turkulaisia uhkasi saarroitus.

– Toikkoon!

Enempää ei tarvittu. Taistelijat jättivät asemat.

Joukot kokoontuivat rintaman takana neuvottelemaan. Päätettiin aloittaa vetäytyminen väliasemaan.

Tie kulki palamaan sytytetyn Kurun kirkonkylän vieritse. Savu tunki silmiin ja teki hengittämi-

sen vaikeaksi. Hannes kyseli, oliko kukaan nähnyt Karlia.

– Kai aikane miäs ossa huolehti itestäs, Lampi sanoi.

– Karl on vasta kuudentoista, Vuori sanoi Lammelle.

Joku tiesi, että venäläinen vänrikki oli teloitettu porukan päätöksellä.

– Oikke. Ryssät ova’ syyliisi, Lampi sanoi.

Toikossa odotti pettymys. Väliaseman rakentamista ei ollut edes aloitettu.

Sotamiesneuvosto kokoontui päättämään, ruvettaisiinko puolustamaan olemattomissa asemissa.

– Mnä lähren synnyttävän vaimon tueks, Jalle ilmoitti.

– Sää et lähde mihenkä, Hannes sanoi Jallelle.

– Ei ruveta puolustama, ennen ko meil makseta koko maaliskuum palkka, Lampi ehdotti.

– Puuttuva osa maksetaan sekkeinä, plutoonanpäällikkö Nieminen sanoi.

– Mää en huoli sekei. Isänäkkä ei kelputa niitä, Lampi sanoi.

– Meil luvatti kakssata gramma leippä päiväs, jos me liityimme punakaartisse. Viime aikoina annos on ollut tuskin sata gramma, Hamberg vuodatti.

– On helppo luvata simmost, mitä ei aiota pitää, Lampi sanoi.

Vuori nousi seisomaan:

– Pyydän puheenvuoron.

Vuorella ei ollut enää kravattia kaulassa.

– En kadu että lähdin taistelemaan työläisten oikeuksien puolesta, Vuori aloitti. – Mutta meidän on turha tapattaa itseämme näissä olemattomissa asemissa. Ehdotankin, että siirrymme Tampereelle, jossa puolustamiseen on paremmat mahdollisuudet.

Pidettiin huutoäänestys. Äänestyksessä olivat vastakkain Vuoren ehdotus ja ehdotus, että pysyttäisiin Toikossa.

Vuoren ehdotusta kannatettiin enemmän.

Vartioketjua ei ollut vielä ehditty laittaa. Monisatapäinen joukko laskeutui Näsijärven jälle ja lähti taivaltamaan Tampereelle.

Pietarinsuomalaiset kääntyivät muutaman kilometrin jälkeen takaisin.

Turun toisen punakaartilaisrykmentin ensimmäinen pataljoona lähetettiin Tampereelta Suomen niemelle pysäyttämään valkoisten hyökkäys. Se kärsi karvaan tappion ja vetäytyi Nokialle, josta se lähetettiin Tottijärvelle muodostamaan uutta rintamaa. Mutta Hannes Katava palasi Tampereelle etsimään veljeään, josta ei ollut kuullut sitten Kurun. Hän pysytteli valoisan ajan kellarissa, sillä venäläiset sotilaat ajoivat kaduilla tapaa-mansa punakaartilaiset ruuskalla etulinjaan. Samassa kellarissa piileskeli valkoista herrasväkeä, mutta yhteisessä hädässä vihanpito unohtui.

Pimeän laskeuduttua Hannes poistui kellari-loukosta ulkonaliikkumiskieltoa uhmaten. Hänellä oli hirvittävä nälkä.

Kauppiaat olivat ottaneet tavarat pois näyteik-kunoista. Hannes tuli rautatieasemalle katsomaan, pääsisikö sieltä junalla Turkuun.

Asemalla oli kuin olikin juna lähdössä etelään, ainoaan ilmansuuntaan, jonne rata enää oli auki. Juna oli – luvalla sanoen – hieman erikoinen. Härkävaunujen oviaukkossa oli massaaleja.

Niiden väleistä työntyi konekiväärin piippu. Veturi oli suojattu ratapölkkyillä.

Koska matkalippua ei kysytty, Hannes nousi kyytiin.

Matka katkesi pian alettuaan.

Hannes kurkotti oviaukosta nähdäkseen, mikä esti junan kulun, mutta pimeässä ei nähnyt mitään.

Joku huusi, että veturi oli ajanut esteeseen ja pudonnut kiskoilta. Radanvarresta avattiin kiväärirituli. Luodit ropisivat junanvaunun seiniin. Hannes veti pään pois.

– Ampukaa suuliekkeihin!

Hannes työnsi kiväärinpiipun ampumaaukkoon ja rupesi ampumaan.

Veturi veti junanvaunut yksitellen takaisin asemalle. Kesti tuskastuttavan kauan, ennen kuin Hanneksen vaunu vedettiin pois tulen alta.

Asemarakennuksen lattialla oli kaatuneita ja haavoittuneita. Hannes ei kestänyt kuulla haavoittuneiden valitusta. Hän lähti ulos. Päivä valkeni jo.

Hannes ei palannut kellariloukkoon vaan jäi kaupungille ruokaa etsimään. Kuultuaan, että Tammelan torilla jaettiin rokkaa, hän lähti sinne.

Rokkaa sai, kun ilmoittautui etulinjaan. Hannes ilmoittautui. Hänelle annettiin soppatykistä peltilautasellinen hernerokkaa. Rokka poltti suussa.

– Anna ruan jähtyä, vieressä ruokaileva kaartilainen neuvoi.

Hannes noudatti neuvoa.

– Rotat aikovatten viime yänä jättää uppoavan laivan, kaartilainen sanoi.

”Mitä tuo tarkoitti? Ettei se vaan ollut vihollisen asiamies. Niistä varoitettiin.”

Hannes meni santsaamaan, mutta lisää ei annettu vaan käskettiin mennä ilmoittautumaan Venäläiselle kasarmille Kalevankankaalle.

Esikuntaparakki löytyi. Hannes meni ilmoittautumaan. Hänen kerrottua nimensä ja joukko-osastonsa joku päällikkö lähti viemään hänet majapaikkaan.

Puuparakissa haisi sukkamehu. Päällikkö osoitti Hannekselle laverin ja kaapin, jossa hän

voi säilyttää henkilökohtaista omaisuutta, jos sitä oli, ja meni pois.

Miehet makailivat. Karl nukkui yhdellä laverilla.

Hannes herätti pikkuveljen. Karl avasi silmät, sulki ne ja avasi taas.

– Kui sää olet tääl? Hannes kysyi.

Karl ei vastannut.

– Kui sää tulit tänne?

Karl vain tuijotti häntä.

– Mihe sää menit Kurust? Hannes kysyi.

– Teisko.

– Nii’ me ounasteltinki. Me eppäilti, et jokku’ kuulivat Teisko, ku huudettin Toikko. Kui sää tulit Tamperel?

Karl nousi istumaan sängyn laidalle ja alkoi kertoa.

– Me yhytimme heinäkuormaa kuljettavan maajussin ja pakotimme hänen ottama mejjän kyytti. Maajussi ammutti. Ruumis työnnetti jään alle.

– Kiittämättömyys on maailman palkka, vieressä kuunnellut kaartilainen totesi. – Mutta osaatvat valkosekkin olla julmia. Valkoset naulasi-

vat Sualenniämellä tolpparin perheen kiälistä pöytään kiinni.

– Lahtari ampuu sotavangin ja kyssyy vasta sitte, toisella puolella makaava kaartilainen sanoi.

Hannes oikaisi itsensä laverille nukkuakseen univelan pois. Annettiin hälytys.

Kaikki tempaisivat kiväärin mukaan ja juoksivat ulos. Muodon tultua valmiiksi päällikkö käski venäjäksi ”vasemmalta avojonossa mars, mars”.

He juoksivat jonossa harjun toiselle puolelle. Juoksuhautaa ei ollut aloitettu. Hannes meni ison kiven taakse makuulle.

Alapuolella olevassa laaksossa harmaatakkiset sotilaat tulivat rintamassa. Kun ne tulisivat tarpeeksi lähellä, ne joutuisivat murhaavan tulen alle.

Hyökkääjä havaitsi vaaran ja kääntyi takaisin.

Seuraavana päivänä annettiin taas hälytys.

Nyt he juoksivat harjun alapäähän. Juoksuhautojen rakentamista ei ollut aloitettu täälläkään. Hannes meni hongan juureen makuulle.

Vihollinen huuteli antautumiskehotuksia kirkon suojista.

– Rivimiehet pääsevät kotiin! Vain kapinan johtajat ja kiihottajat joutuvat oikeuteen!

Hän ei antaudu ikinä lahtareille. Hannes otti harmaatakin tähtäimeen ja ampui. Mutta välimatka oli liian pitkä.

Kun selvisi, että vastustaja vain huuteli eikä aikonutkaan hyökätä, he palasivat kasarmiin.

Seuraavana aamuna annettiin taas hälytys.

He juoksivat samaan paikkaan kuin eilen. Hannes valitsi saman aseman hongan juuressa.

Harmaatakkien armeija tuli laaksossa. Jokaisen olkavarressa oli valkoinen nauha.

– Tulenavaus käskystä, sana kiersi.

Joku muisti, että oli kiirastorstai. Satoi lunta hiljakseen, mutta lumi sulii heti maassa. Vanhaa lunta oli enää pälvipaikoissa.

Vihollisen joukot tulivat luodinkantaman päähän.

– Tulta!

Harmaatakit tulivat kuolemaa uhmaten rintamassa. Hannes ampui ja latasi minkä kerkesi. Hän huomasi jäävänsä yksin ketjuun. Hän nousi ja lähti juoksemaan muiden perässä kyyryssä mäkeä ylös. Hän onnistui välttämään kaikki peräänsä

ammutut luodit ja pääsi ehjin nahoin kiviaidan taakse. Hän antoi hengityksen tasaannuttua, ennenkuin meni hautakiven taakse makuulle.

”Kasarmi oli vasemmalla. Karl taisteli jossakin oikealla.”

Kiviaidan takaa kuului ruotsinkielisiä komentoja, ja sieltä heitettiin varsipommeja. Ensimmäinen harmaatakki nousi aidan päälle ja sai vastaan-
sa luotisuihkun. Uhkarohkea mies kaatui aidan taakse.

Sotilaat tulivat aidan yli huutaen ja tulittaen hurjasti. Kiväärin räjähtelyt. Käsipommit räjähtelivät. Hyökkääjiä oli liikaa. Hannes lähti juoksemaan kyyryssä muiden perään. Luodit viuhuiivat korvissa.

Hannes heittäytyi hautakiven taakse ja löi polven haudan reunapaateen. Silmissä kipunoi. Hän irvisti kivusta ja rupesi ampumaan.

Hyökkääjä veti henkeä. Alkoi sataa räntää. Maa muuttui valkoiseksi.

Vastustaja hyökkäsi vasta iltapäivällä.

Luoti irrotti sirpaleita osuessaan hautakiveen. Sirpaleet koituvat monen punakaartilaisen kohtaloksi. Oli pakko aloittaa irtaantuminen.

Välimaastoon jäi korvia särkevästi vaikeroivia haavoittuneita. Niitä oli mahdoton hakea pois ja ne täytyi jättää vihollisen armeliaisuuden varaan.

He perääntyivät taistellen hautausmaahan kaupungin puoleiseen reunaan.

Ammukset olivat vähissä. Päällikkö ilmoitti menevänsä hakemaan ammuksia ja käski antaa tulitukea. Päällikkö pääsi ryömimällä ehjin nahoin hautausmaan portille ja kiviaidan taakse.

Miestä ei kuulunut takaisin. Hannes ampui viimeisen ammuksensa ja lähti ryömimään pelastavaa porttia kohti. Hän pääsi kiviaidan taakse ja näki komppanianpäällikön polttelemassa kessua tiiliaitaan nojaten.

– Mikset tuonu ammuksi? Hannes vaati selviytystä.

– Mää olen huano puukkotappelus. Ja päälliköt ei saa kaatua, mies vastasi ylimielisesti.

Hanneksella oli täysi työ hillitä, ettei olisi lyönyt. Hän lähti vieressä olevaan sairaalaan näyttämään kivistävää polvea.

Karl istui maansa myyneen näköisenä sairaalan portilla.

– Toi Benkku tarttis sakinhidutust, Hannes sanoi. – Onneks kaikki päälিকöt ei ol samalaissi.

Karl vain tuijotti eteensä.

Sairaalassa ei ollut enää vastaanottoa. Hannes palasi ulos.

– Mennä ettimä itellemme uus majapaikka, hän sanoi Karlille. – On muitten vuoro mennä etulinja.

Kanuunat ampuivat keskikaupungilta kaaritulta hautausmaalle heidän päitten yli.

Uusi majapaikka löytyi äskettäin valmistuneesta Rautatieläistentalosta. Valkoisille myötämieliset asukkaat oli hädetty ja hulpeat asunnot oli otettu punakaartin majoitustiloiksi. Mutta niihin ahtautui liikaa väkeä, viimeisinä tulleille riitti vain lattiapaikkoja.

Miesten vähäinen omaisuus oli jäänyt Venäläiseen kasarmiin. Yksi kaartilainen kertoi, että Suomen pankin Tampereen konttorin kassaholvin ovi oli murrettu, ja kulta oli otettu kansalle.

– Ehkä meille nyt maksetaa maaliskuun palkka, mustatukkainen kaartilainen lohkaisi.

Heidän asemansa alkoi olla lähes toivoton. Ruoka ja ammuksset olivat lopussa, eikä niitä tai muutakaan apua pystytty tuomaan Tampereelle, kun valkoiset olivat katkaisseet etelästäkin tulevan junaradan. Apuretkikunta oli juuttunut Sääksmäelle, josta kantautui jatkuva tykkien jyly. Sairaalat olivat täynnä haavoittuneita. Kaatuneita oli niin paljon, ettei kaikkia ehditty haudata.

Mustatukkainen kaartilainen luki Kansan Lehteä, ainoaa sanomalehteä, joka Tampereella enää ilmestyi:

– Kuulkaa tätäki. Apua on tulossa. Kiälletää eres keskustelemasta siitä, ruvetaanko Tamperetta pualustammaa. Antautumismiälialaa liatsova voi-raan katsoa vihollisen asiamiäheksi ja hänet voi-raan ampua. On kunniaakasta kualla aatteen pualesta. Urhoollisuuresta palkitaan kunniamerkillä.

Mies nosti katseen lehdestä:

– Jos mulle myännetää urhoollisuusmitalli, mää heitän sillä vesilintua. Kuka enää uskoo hengenluajiin? Me taistelemme vain, koska meirät om pantu selkä seinää vasten. Jos tahromme säilyttää henkemme, meirän on taisteltava ja voitettava. Jos häviämme ja jourumme antautuun, lah-

tari telottaa meirät. Jos kiältäyryimme taistelemasta, meirät ammutaa.

Pääsiäinen tuli ja meni. Hannes Katava heräsi keskiyöllä kovaan jyrinään. Hän nousi ja meni katsomaan ikkunasta.

Ikkunanlasi vapisi ilmanpaineen voimasta. Kyseessä ei ollut ukkonen vaan tykkikeskitys. Valkoiset olivat aloittaneet uumoillun suurhyökkäyksen.

Annettiin hälytys. Hannes puki nopeasti päällysvaatteet. Hän tempaisi kiväärin mukaan ja juoksi ulos muiden mukana.

Sataa tihutti. Neliriviin meno kesti – joukot olivat menneet niin sekaisin, ettei kukaan tiennyt, mihin plutoonaan kuului. Päällikkö ei jaksanut odottaa muodon valmistumista ja antoi käskyn:

– Seuratkaa avojonossa, mars, mars!

He tulivat porttikongista kadulle ja lähtivät juoksemaan Sorinahteen hiekkakuopille, jossa asemat olivat. Ilma oli sakeana kranaatteja, kuin he olisivat rautaholvin alla.

Sorakuopille päästyään Hannes ja Karl menivät vierekkäisiin poteroihin.

Tulivalmistelu päättyi. Tuli aivan hiljaista.

Kyttälä paloi. Kuumuus tuntui täällä asti. Yötaivaalle ammuttiin valkoinen valoraketti, perään punainen ja vihreä. Se oli merkki vihollisen joukoille aloittaa hyökkäys.

– Nyt valmiina! Hannes huusi Karlille. Hän oli valmiina lähettämään lahtarit helvettiin suorinta tietä.

Takaa kuului outo ääni, kuin sonnilauma juoksis märkeä alas.

– Vihollinen selustassa!

Olo muuttui epävarmaksi.

Vihollinen eteni Tammerkosken partaalle. Siellä alkoi kiivas ammunta.

Aamun valjettua nähtiin, että vihollisen joukot olivat päässeet etenemään pimeään turvin Hatanpäästä Ratinanniemeen. Pispalaan sijoitetuille tykeille välitettiin käsky tuhota ne.

Mutta välimatka oli liian pitkä. Kranaatit putoivat järveen.

Vihollinen eteni Sorinahteen alapuolelle, missä se joutui murhaavan tulen alle. Se joutui keskeyttämään hyökkäyksen.

Ratinanniemestä hyökäneet valkoiset saivat vaiennettua ortodoksikirkon luona asemassa olleen konekiväärin, minkä jälkeen niillä oli esteetön hyökkäysura. Vihollinen pääsi kirkon luokse ja alkoi huudella antautumiskehotuksia junaradan yli:

– Rivimiehet pääsevät kotiin! Vain johtajat ja kiihottajat joutuvat vastuuseen!

Olo hiekkakuopilla muuttui tukalaksi. Heti irtaantumiskäskyn tultua miehet jättivät poteron ja lähtivät juoksemaan mäkeä alas. Valkoiset ampuivat vihaisia luoteja heidän peräänsä.

– Punaryssät, juoskaa! lahtari huuteli junaradan takaa.

Hannes ja Karl onnistuivat välttämään luodit ja pääsemään Rautatieläistentalon punatiiliseiniin suojaan. Mutta sinne ei ollut jäämistä, sillä lahtari lähestyi Tammelan suunnasta. He lähtivät Rautatieasemalle.

Rautatieasemallekaan ei ollut jäämistä, sillä lahtari lähestyi ortodoksikirkon suunnasta. Joukko jatkoi Hämeenkatua pitkin. Rauniot savusivat kadun molemmilla puolilla. Vain hormit törröttivät pystyssä. He olivat lähdössä ylittämään Tam-

merkosken siltaa, kun vastarannalta huudettiin, että silta oli miinoitettu.

– Orottakaa siällä! Täältä tullaan hakeen!

Vastarannalta tullut opas vei heidät espanjalaisten ratsujen välistä miinakentän yli. He menivät sillankulmassa olevaan teatteritaloon.

Vihollinen huuteli vastarannalta tutuiksi tulleita antautumiskehotuksiaan ja uhkasi ampuu tykillä teatteritalon tuusan nuuskaksi.

Päätettiin puolustaa teatteritalossa viimeiseen hengenvetoon.

Valkoiset toteuttivat uhkauksensa seuraavana päivänä. Ne ajoivat kanuunan asemaan kosken partaalle ja alkoivat ampuu suorasuuntaustulta teatteritaloon. Mutta paksut tiiliseinät kestivät.

Puolustajat kuitenkin jättivät teatteritalon. He kävelivät torin poikki Kaupungintaloon.

Valkoiset tulivat kosken yli ja valtasivat tyhjäksi jätetyn teatteritalon. Ne alkoivat piirittää Kaupungintaloa.

Kaupungintalo jätettiin naiskaartilaisten puolustettavaksi, ja miehet lähtivät Pispalaan, jossa oli paremmat mahdollisuudet puolustaa. He jouduivat kiertämään Laukontorin kautta, sillä vihoh-

lisen kuularuiskut pyyhkivät suorja katuja. Pispalanharjun päässä joku päällikkö tuli huutamaan heille:

- Palatkaa asemaan!
- Se ei hyörytä.
- Apu on tulossa, päällikkö yritti.
- Ei tartte valehrella päin naamaa. Apua ei oo

tulossa.

Lyhyenlätä päällikkö poistui vieressä olevaan punakaartien päämajaan. He jatkoivat Pyynikinharjua pitkin Tahmelaan.

Hannes kuuli, että joukko lähtisi vielä samana iltana Pyhäjärven kautta omille linjoille Vesilahdelle. Hän puhui Karlin lähtemään mukaan.

Illan pimettyä satapäinen joukko – mukana oli lapsiakin – laskeutui Pyhäjärven jäälle ja aloitti taivalluksen. Kun he ohittivat yhtä saarta, saaresa sytytettiin voimakas valonheitin ja valokiila kohdistettiin heihin. Konekivääri alkoi papattaa.

Miehet huusivat. Naiset kirkuivat. Lapset parkuivat. Kuularuisku ehti niittää katkeraa viljaa, ennen kuin joukko saatiin kääntymään takaisin. He palasivat haavoittuneet muassaan Tahmelaan.

Hannes ja Karl menivät yhteen taloon kysymään yösijaa. Isäntä oli myötämielinen ja antoi yösijan.

Taloon tuotiin vaikeasti haavoittunut punakaartilainen.

– Viäkää kotoväelle viästi, haavoittunut sanoi tuskin kuuluvalla äänellä.

– Misä sun kotis on? Hannes kysyi.

– Kylmäkosken...

Haavoittunut sulki silmät mutta avasi ne taas.

– Mikä sun nimes on? Hannes kysyi pala kurkussa.

– Pahinta on kun toveri pettää, haavoittunut sanoi hiljaa. Silmät muljahtivat nurin. Henki lähti koristen.

Aamulla talosta ei annettu ruokaa. Hannes lähti etsimään sitä. Karl ei halunnut lähteä mukaan.

Hannes kapusi jyrkät portaat ylös harjun laelle. Hän oli niin kovakuntoinen, ettei edes hengästynyt. Harjun laelta avautui huikaiseva näkymä kahdelle järvelle, joista toisen kautta hän oli tullut Tampereelle kaksi viikkoa aiemmin.

Pispalasta ei saanut ruokaa. Hannes liittyi joukkoon, joka lähti Tampereen työväentalolle katsomaan, vieläkö siellä jaettiin ruokaa.

Harjun kuvetta kulkevalla maantiellä tuli vastaan pakolaisia kimpsuineen kampsuineen.

Työväentalolle ei päästetty enää. Valkoiset huutelivat vieressä olevan punatiilikirkon suojusta. Johtajille ja kiihottajille ei enää luvattu oikeutta vaan suoraa teloitusta.

Hannes palasi Pispalaan. Hän pysähtyi katsomaan tielle kokoontunutta ihmisjoukkoa.

Hevosen omistaja hakkasi kirveellä hevosta lihoiksi ja myi lihat huutokaupalla.

– Mustalaisen hevonen kuoli just, ku oppi olemaan syömäti, yksi katsoja leukaili.

Hannes olisi ostanut lihapalan, mutta hänellä ei ollut rahaa. Kuormasta oli levinnyt ruokatavaraa maantielle. Lihava nainen teki esiliinastaan pussin, johon toinen alkoi lappaa hajonneesta säkistä jauhoja.

– Ottakaa alushousukkin käyttöön, koiranleuka irvaili. – Tämäkö on sosialismia? Jokaiselta kykensä mukaan, jokaiselle tarpeitaan vastaavasti.

– Tairatten olla valkosten asiamiäs, ku tommottia puhutte, lihava nainen sanoi koiranleualle.

Kaksi janoista tavoitteli samaa viinaputelia. Pullo luiskahti käsistä ja rikkui maahan pudotesaan.

– Litkikää jalo aine, ennen ku se mennee maahan, koiranleuka sanoi miehille.

Hannes otti kaksi sardiinipurkkia.

Hannes antoi majapaikassa sardiinipurkin Karlille. Karl avasi purkin puukolla ja ahmi pahanhajuiset kalat sormin.

Hannes lähti taas illalla etsimään ruokaa. Kulkiessaan Pispalan työväentalon ohi hän kuuli, että talossa alkaisi pian tärkeä kokous. Hän meni sisälle.

Juhlasali oli täynnä häliseviä ihmisiä. Kokous alkoi kiihkeissä tunnelmissa. Puheenvuoroja ei jaettu. Kaikki huusivat toistensa suuhun.

Yksi päällikkö vaati suupalttimiehiä Helsingistä etulinjaan. Yksi ehdotti, että lähdettäisiin Tampereelta, sillä heitä uhkasi lahtarien kosto. Ehdotusta kannatettiin. Päätettiin kokoontua illalla haulitornin luona ja lähteä kiertämään Näsijärven kautta Vesilahdelle omille linjoille. Ilmansuunta

oli yllättävä, piirittäjäkään ei osannut odottaa poistumista pohjoisen kautta.

Hannes palasi majapaikkaan ja kertoi Karlille poistumissuunnitelmasta. Mutta Karl ei innostunut.

– Sun on parasta lähte mukka. Lahtari kosta julmasti, Hannes suostutteli.

– Rivimiehil ne ei kosta.

– Näkis vaa.

Karl ei suostunut lähtemään. Hannes käski antaa kiväärin hänelle ja polttaa punakaartin jäsenkirjan ja punainen olkavarssin nauha uunissa.

Hämärän laskeutuessa Hannes hyvästeli veljen ja lähti kokoontumispaikalle.

Haulitornin luokse tuli satoja lähtijöitä. Hevosten kavioihin sidottiin ääntä vaimentavat flanellitupot.

Hevoset – nuo viisaat eläimet – ymmärsivät olla hirnatelematta, kun kolonna laskeutui Näsijärven jäälle. Ajajat käskivät hevoset raville vasta Siilinkarin luona. Jalkamiehet jäivät heti jälkeen. Hevoset odottivat heitä Ylöjärvellä. Kolonna lähti kiertämään vihollisen selustan kautta omille lin-

joille. Kiertoliikkeen tuli olla tarpeeksi laaja, jotta ei törmittäisi viholliseen.

Huhu kertoi, että yhdessä reessä oli Suomen Pankin Tampereen konttorista takavarikoitu kultaa.

Karl Katava heräsi kylkeen tulleeseen potkuun.

– Ylöh koirra, potkija komensi.

Miehen olkavarressa oli valkoinen nauha. Karl näki parhaaksi totella.

Soyilas kopeloi kainalot. Pois otettavaa ei löytynyt.

– Pirä käret ylähällä. Mene uloh ja liity talon ohi kulkovahan vankikolonnahan, sarkatakki komensi.

Sarkatakki potkaisi toissa päivänä kuolleen punakaartilaisen ruumista, jota ei ollut ehditty viedä pois.

– Se on kuollu, Karl sanoi.

– Sinulta ei kysytty!

Ulkona Karl liittyi harjun laelta päin tulevaan vankijonoon.

Jonon vieressä kulki tasaisin välein sotilas kivääri olalla.

– Käret pysyy niskan takana! Eikä oteta sivuaskelia, jos haluatte säilyttää henkenne! sotilas huuteli.

Tie nousi harjulle. Jono ohitti näkötornin, johon oli hilattu valkoinen lakana. Punainen Tampere oli antautunut.

Tie jatkui katuna rakennetulla kaupunkialueella. Lentokone tuli talonkattojen takaa. Siitä heitettiin lentolehtisiä. Yksi leijaili maahan Karlin eteen. Jonon pysähtyessä hetkeksi hän ehti lukea, että lehtisessä kehoitettiin Tampereen puolustajia kestäämään niin kauan että apu ehtisi perille.

Kun jono kääntyi kadunkulmassa, nuori nainen antoi Karlille paketin. Neito ehti sanoa, että pake-tissa oli leipää. Hän sujautti paketin takin taskuun ja pani käden takaisin niskan taakse. Kaikki tapahtui niin nopeasti, etteivät vartijat ehtineet huomata.

Heitä ammuttiin kerrostalon ullakolta. Luoti otti kimmokkeen katukiveyksestä osumatta kehenkään.

Jono seisahtui.

– Tähdätkää ullakkoikkunoihin! vihreäpukuinen sotilas huusi.

– Jokaisesta surmatusta senaatin sotilaasta ammutaan kymmenen punavankia!

Kyttä ei ampunut uudestaan. Sotilaita meni porraskäytävään hakemaan sala-ampuja pikatuomiolle.

Jono käskettiin liikkeelle. Heidät marssitettiin Kaupungintalon edessä olevalle torille.

Vankeja oli tuhansia ja taas tuhansia. Heidät pantiin neliömäisiin muotoihin ja seisotettiin paikalla monta tuntia. Ruokaa ei annettu. Tarpeille ei päästetty. Jotkut tekivät ne niille jalansijoille. Iltapäivällä lemu oli jo melkoinen. Naiset eivät kestäneet vaan pyörtyilivät. Urheimmat miesvangit vaativat parempaa kohtelua naisille, mutta vartijat eivät lotkauttaneet korvaansa.

Kuin ilkuakseen valkoiset toivat torille sotasaaliiksi saamansa tykit ja konekiväärit. Jossakin ammuttiin vielä. Huhu kertoi, että Armonkaliolla teloitettiin venäläisiä sotilaita.

Vankeja alettiin viedä torilta pois vasta illalla.

Piikkilankaesteet ja miinat oli poistettu Hämeensillalta. Katuvarsilla valkoinen herrasväki huuteli hävyttömyyksiä. Heitä nimiteltiin isänmaan kavaltajiksi ja punaryssiksi. Yksi par-

haisiinsa pukeutunut herra sanoi kuuluvalla äänellä, että kommunistikäärmeen pää murskattaisiin, ettei se synnyttäisi enää koskaan poikasia.

Talot olivat palaneet perustuksia myöten. Ruumiit oli korjattu kaduilta mutta hevosenraatoja ei.

Vangit marssitettiin Kalevankankaan Venäläiseen kasarmiin ja ahdettiin puuparakkeihin. Ahtaus oli kamala. Karl avasi nuorelta naiselta saamansa paketin. Siinä oli leivänpala, kuten nainen oli sanonut. Hän tunsu syyttävät katseet selässä, mutta söi leivän jakamatta siitä muille.

6.

Savon jääkäripataljoona oli lähtenyt rintamalle ensimmäisenä pääsiäispäivänä. Se matkusti junassa rintaman takaista rokadirataa Tampereelle ja marssi katselmusparaatissa Kangasalan Valtialassa ennen etulinjaan menoa. Valkoisen armeijan ylipäällikkö Mannerheim otti paraatin vastaan.

Birger Norre marssi ylpeänä joukkueensa edessä. Hän oli opettanut miehet marssimaan kuukaudessa.

Kun pataljoona tuli Tampereelle, kaupunki oli jo senaatin joukkojen hallussa. Näky oli lohduton. Tampere oli tuhottu täysin. Taloista törröttivät vain hormit pystyssä.

Tampereen tuhonnetut punaiset oli saatava tuomiolle. Niiden löytämisessä oli suuri apu talonmiehistä, joissa oli paljon valkoisille myöta-mielisiä. Ne opastivat etsintäpartiot asuntoihin, joissa piileskeli punaisia. Kiinni otetut rivimiehet lähetettiin vankileireille, mutta johtomiehet ammuttiin välittömästi, kuten kaikki venäläiset sotilasarvoon katsomatta.

Yhdestä kerrostalosta ammuttiin, mutta luoti meni ohi, ja kaikki suojautuivat massapaalien taakse. Yhdessä asunnossa näkyi liikettä. Ikkuna ammuttiin rikki. Norre käski heittää käsipommin asuntoon.

Pölyn laskeuduttua he menivät katsomaan. Punakaartilaisen ruumis lojui lattialla.

Tampereläisten suhtautuminen valkoisiin oli kaksijakoinen. Parempi väki kiitteli, vähävarai-

sempi vältteli. Tampereella pidettiin paraati Valkoisen armeijan voiton kunniaksi. Jumalanpalveluksen jälkeen oli ohimarssi, jonka ylipäällikkö otti vastaan.

Voittoisat soturit päästettiin lomalle. Ne, joiden koti oli valkoisten hallussa olevassa osassa maata, matkustivat kotiinsa. Norre joutui viettämään lomansa Tampereella, koska hänen kotinsa oli punaisten hallussa olevassa Varsinais-Suomessa. Hän vietti lomaa seuraamalla punaisten Pyynikin rinteeseen hautaamien ”sankarivainajiensa” uudelleen hautaamista. Jo mätänemisen aloittaneet ruumiit kuljetettiin keuhkotautisairaalan taakse ja haudattiin joukkohautaan.

Norre sai tietää, että saaristosta oli lähtenyt vapaajoukko etenemään Turkuun, ja että punaiset aloittivat vetäytymisen Varsinais-Suomesta. Lomaa oli jäljellä vielä niin monta päivää, että hän ehtisi käymään kotona Mynämäellä.

Mutta meno vihollisen selustaan oli helpommin ajateltu kuin tehty. Norre kuuli, että Porin rata oli jo valkoisilla. Hän matkustaisi junassa Raumalle ja jatkaisi sieltä hevoskyydillä Mynämäelle.

Rautatieasemalla oli tiedusteluveturi lähdössä Porin radalle. Veturinkuljettaja lupasi Norrelle kyydin ehdolla, että hän toimisi lämmittäjän apulaisena. Hän suostui, vaikkei ollut koskaan tehnyt niitä hommia.

Norre heitti pököä pesään, jotta vauhti pysyisi kovana. Matka katkesi ennen Vammalaa. Punaiset riehuivat kauppalassa. Veturinkuljettaja oli lähdössä takaisin Tampereelle, kun sattuma puutui peliin.

Satuloitu hevonen oli radanvarressa irrallaan. Norre takavarikoi hevosen valkoiselle armeijalle ja nousi ratsaille.

Hevonen väsyi nopeasti, ja sen piti antaa kävellä. Norre joutui kysymään taloista tietä. Häntä varoitettiin seudulla liikkuvista punaisista. Hän varmisti, että pistooli oli ladattu, ja jatkoi matkaa. Yläneellä hän päätti oikaista Turun läänin Karjalan kautta, koska korvessa tuskin törmäisi punaisiin. Oli jo myöhä, kun hän saapui Mynämäen kirkonkylään. Hevonen oli puhkiväsynyt, onneksi matkaa oli jäljellä enää kymmenkunta kilometriä.

Pappa joutuisi tunnustamaan hänen olleen oikeassa Saksaan lähdön suhteen. Ilman heitä –

Saksan jääkäreitä – Tampere olisi yhä punaisten hallussa. He tulisivat olemaan tärkeässä roolissa lopunkin Suomen valtaamisessa.

Hevonen jaksoi perille asti. Birger vei humman talliin. Siellä ei ollut yhtään hevosta. Punaiset olivat varmaankin pakko-ottaneet ne.

Yhdessä ikkunassa oli valo. Ulko-ovi oli lukossa. Birger joutui koputtamaan, sillä hänellä ei ollut avainta. Kesti kauan, ennen kuin Maarit tuli avaamaan.

– Birger, sisko hämmästy.

Maarit ei vaikuttanut ilahtuneelta hänen tulostaan. Birger riisui manttelin aulassa ja heitti sen tuolille. Koppalakin hän pani pöydälle.

Äiti oli salissa yksin. Nähdessään hänet äiti alkoi itkeä. Maaritkin alkoi nyyhkyttää. Birger aavisti pahaa:

– Var e pappa?

– Pappa är död, Maarit sai soperrettua itkulta.

Birger tyrmistyi.

Äiti sai itkulta kerrottua, että myöhään edellisenä iltana, kun he olivat menossa nukkumaan, venäläisiä matruuseja tuli ulko-oven taakse. Ne pakottivat avaamaan menneen isän mukaansa.

Aamulla tuotiin sanoma, että isän ruumis oli löydetty hautausmaalta.

Äiti parkaisi eikä pystynyt jatkamaan.

Birgerin käsi puristui nyrkkiin. Hän poistui omaan huoneeseensa.

Huone oli samassa kunnossa, mihin se oli jäänyt, kun hän lähti Saksaan.

Saatuana tunnekuohon rauhoittumaan Birger palasi saliin. Äiti ja Maarit olivat lakanneet itkemästä.

– Siulla on varhmaan nälkä? äiti sanoi.

– Kyllä.

– Menhään tekehään voileipiä.

He lähtivät keittiöön.

– Siulla on komea univormu. Löjtnantko sie olet? äiti kysyi.

– Fänrik, Birger vastasi välinpitämättömästi. Ei tuntunut miltään, kun pappa ei ollut näkemässä.

– Siusta tuli nyt miun elättäjä, äiti sanoi.

7.

Risto Karivieren opiskelu Helsingin yliopistossa pastoraalitutkintoa varten oli keskeytynyt tammi-kuun viimeisenä sunnuntaina, kun punaiset aloitivat kapinan laillista hallitusta vastaan. Puna-kaarti miehitti aamulla senaatintalon. Illalla talossa istui jo kapinahallitus. Osa senaattoreista ehti poistua Helsingistä ja matkustaa Vaasaan, ennenkuin ne olisi vangittu. Osa meni maan alle. Kaksi päivää kapinan alkamisen jälkeen turkulaisen kansanedustaja Mikkolan pahoin silvottu ruumis löydettiin Suomenlahden jäältä. Mikkola joutui maksamaan kovan hinnan siitä, että oli tehnyt eduskunnassa lakialoitteen lujan järjestysvallan luomiseksi maahan. Mikkolan murha oli varoituserkki laillisen hallituksen kannattajille, jollainen hänkin oli. Hän poistui asunnostaan ja meni Marja Wallanvainion luokse. He mahtuivat hyvin Marjan kaksioon, mutta ongelmaksi muodostui ruuan saanti. Ilman Marjan hänen kanssaan auliisti jakamia kuponkiannoksia hän olisi kuollut nälkään. Marja toimi kanslistina kirkkohallituk-

nessa. He olivat jokseenkin saman ikäisiä. Marjakin oli naimaton.

Marjan luokse muutettuaan Karivieri oli käynyt ulkona vain kerran, sillä kaupungilla oli vaarallista liikkua punaisten partioiden vuoksi. Punaiselta hallinnolta olisi saanut kulkuluvan, mutta valkoisten kannattajan oli hengenvaarallista hakea sitä. Hän oli lähtenyt kaupungille pitkäpartaisena ja pitkätukkaisena, lippalakkipäiseksi työmieheksi naamioituneena. Kaduilla liikkui vain työmiehiä ja työmiesten vaimoja. Hän kävi asunnollaan ilmoittamassa vuokraemännälle, että muuttaisi takaisin huoneeseensa, kun kapina oli ohi. Vuokraemäntä kertoi, että pistinniekat olivat tulleet etsimään häntä vain muutama tunti sen jälkeen, kun hän oli poistunut. Karivieri kiitti Luoja johduksesta. Hän lähti jatkamaan kaupunkikierrosta kertomatta vuokraemännälle väli-aikaista osoitettaan. Hän kiersi Kaivopuiston kautta Kauppatorille. Venäjän Itämeren laivaston alukset höyryisivät lähtövalmiina satamassa. Hän kulki Fazerin kahvilan ohi ja kurkisti sisään. Yhtään hienostorouvaa ei ollut kahvittelemassa.

Saksalaiset, jotka olivat viikko sitten nousseet maihin Hangossa ja edenneet punaisten kanssa taisteluja käyden Espoon Albergaan ja edelleen Haagaan, olivat aloittaneet aamulla hyökkäyksen Helsinkiin. Huopalahdesta oli kantautunut infernaalinen tykkien jyly koko aamupäivän.

Karivieri havahtui, kun porraskäytävään vievän oven lukkoon sovitettiin avainta. Hän meni piiloon komeroon.

– Voit tulla pois piilosta, Marja huuteli eteisestä.

Marja oli lähetetty kotiin kesken työpäivän. Marja ojensi Karivierelle löytämänsä lentolehtisen. Lehtinen oli osoitettu ”Suomen vapaalle kansalle”. Teksti kertoi, että saksalaisen Itämeren-divisioonan joukot toivat Suomeen länsimaisen oikeusjärjestyksen itämaisen mielivallan sijaan.

Marja käänsi selän ja alkoi irrottaa jotakin korsetista. Kääntyessään Marjalla oli pistooli kädessä.

- Älä, Karivieri teki kädellä torjuntaliikkeen.
- Pojat lähettivät tämän sinulle.
- Mitä minä sillä?
- Suojelet miuta, heikkoo naista.

Siitä narusta Marjan kannatti vetää. Karivieri otti pistoolin ja pani sen piirongin ylälaatikkoon.

Marja rupesi valmistamaan ruokaa heille. Karivieri istuutui nojatuoliin ja ryhtyi lukemaan Marjan tuomaa sanomalehteä. Vapaa Sana oli valkoisten äänenkannattaja, jota toimitettiin ja painettiin maan alla. Lehden avulla pysyi rintamatilanteesta edes jotenkin perillä. Etusivulla kerrottiin, että punaisten hyökkäykset oli torjuttu Vilppulassa ja Ahvolassa. Rintama kulki Porista Tampereen ja Heinolan pohjoispuolitse Antreaan ja edelleen Rautuun. Pohjoinen Suomi oli valkoisten hallussa, eteläinen punaisten, lukuun ottamatta pientä aluetta Porvoon saaristossa, jonne Keravalle hyökänneet, mutta ylivoiman edessä tappion kärsineet Itä-Uudenmaan suojeluskunnat olivat vetäytyneet sodan ensimmäisinä päivinä.

Karivieri tiesi, että Marjan isä ja kaksi veljeä kuuluivat Porvoon saaristoon vetäytyneeseen Mäntsälän suojeluskuntaan.

- Onko isästäsi ja veljistäsi kuulunut mitään, hän kysyi Marjalta.
- Ei mitään.
- Marja pani kuorimansa perunat kattilaan.

– Miksi jotkut suomalaiset ryhtyivät kapinaan?
Marja kysyi.

Karivieri mietti, mitä vastaisi.

– Heidät johdettiin harhaan. Marxilaiset saivat heidät uskomaan, että yhteiskunnallinen vapaus koittaa, kun tehtaat ja pankit otetaan valtion omistukseen. Marxilaiset eivät ymmärrä, että omistaminen ei ole ratkaiseva tekijä. Tärkeämpää on, että on valtiollinen vapaus säättää lait itse. Kun se on olemassa, yhteiskunnalliset epäkohdat voidaan korjata lainsäädäntöteitse.

– Miksi pitää sotia?

– Sota alkoi, koska omistajat eivät luovu kovalla työllä ja säästämällä hankkimastaan ja edellisten sukupolvien hankkimasta omaisuudesta ilman korvausta.

Ammunnan äänet tulivat yhä lähemmäs. Karivieri meni katsomaan ikkunasta.

Sumu esti näkemästä hyvin. Veturi kiihdytti vauhtia Töölönlahden takaisella ratapihalla. Pakomatka päättyi Linnunlaulussa.

– Punaiset pakenevat, hän kertoi nurkassa kyyhöttävälle Marjalle.

Alla olevalle kadulle tuli sotilaita. Niiden kyläpärisä oli pienet pirunsarvet.

Karivieri hymähti miellelyhtymälle ja vetäytyi ikkunasta, jotta ei tulisi ammutuksi vahingossa, sillä avoparijonossa etenevät sotilaat tähtäsivät ikkunoihin.

Saksalaiset ajoivat tykin asemaan Hesperian puistoon ja rupesivat ampumaan kranaatteja Töölönlahden yli Siltasaareen. Työväentalon graniittitorniin osui. Lipputanko katkesi, ja siinä liehunut punalippu putosi.

Tehdasrakennus Pitkänsillan pohjoispäässä syttyi palamaan.

Saksalaiset juutuivat Turun kasarmin eteen. Kasarmiin linnoittautuneet punaiset puolustivat taloa sitkeästi ja antautuivat vasta, kun rakennus syttyi palamaan.

Taistelun äänet siirtyivät etäämmäs keskikaupungille ja vaimenivat iltaan mennessä lähes kokonaan.

Pitkäsillalla alkoi kiivas laukaustenvaihto, mutta se ei kestänyt kauan.

Yö oli rauhallinen. Aamulla kuului enää joitakin yksittäisiä laukauksia.

Karivieri sanoi Marjalle lähtevänsä kaupungille. Marja varoitti häntä uhkarohkeudesta.

– Punaisista ei ole enää vaaraa. On niiden vuoro piileskellä, Karivieri sanoi.

Ei tarvinnut enää naamioitua. Marja sai kiinnittää valkoisen nauhan Karivieren olkavarteeseen.

Ulkona paistoi aurinko. Karivieri suuntasi askelet Punavuoreen.

Karivieri kuuli maan alta nousseilta suojeluskuntalaisilta, että kapinalliset pitivät puoliaan enää Kruununhaassa ja Kalliossa.

Vuokraemäntä ilahtui hänen tulosta.

– Kauhea sota on ohi, leskirouva päivitteli ja löi kädet yhteen.

– Ei se ole vielä ohi. Viipuri on yhä punaisilla.

Karivieri kertoi epäilleensä vain kerran kapinan kukistumista – muutama päivä sitten, kun hänen ikkunansa alitse kulki punaisten hautajaisaatto Mäntymäelle hautaamaan sankarivainajiaan. Saattajia oli tuhansia.

Karivieri sanoi maksavansa maalisi- ja huhtikuun vuokrat heti, kun pankit jälleen avaisivat ovet, ja lähti jatkamaan kierrosta. Hän käveli Hietalahdentorin kautta Kaivopuistoon. Rannassa

pikkupojat uittivat kaarnaveneitä. Leikki keskeytyi, kun punavankikolonna marssitettiin ohi. Vankiparijonon vieressä kulki tasaisin välein sotilas kivääri olalla ja vahti, että vankien kädet pysyivät niskan takana.

Karivieri lähti kävelemään kolonnan perässä. Kadunvarsiyleisö huuteli vangeille hävyttömyyksiä nimitellen niitä isänmaan pettureiksi ja ryssän kätyreiksi. Hän ei halunnut lyödä lyötyä ja piti mölyt mahassa.

Vangit lastattiin Kauppatorilla laivaan, joka veisi ne Viaporiin pystytettyyn vankileiriin. Merilinnakkeen nimi oli päätetty muuttaa valkoisten voiton kunniaksi Suomenlinnaksi.

Kesken vankien lastauksen torin laidassa sijainneesta keisarillisesta palatsista avattiin konekiväärituli. Luoti osui vain metrin päähän Karivierestä. Hän löi maihin ja ryömi vieressä olevan lautamökin taakse.

Miehet kiskoivat kirkuvia naisia matalaksi. Haavoittunut valitti surkealla äänellä. Kruununvuoren selälle ankkuroitu saksalainen sota-alus ampui tykillä keisarilliseen palatsiin. Kranaatit tekivät reiän kiviseinään. Kuularuisku vaiken.

Karivieri nousi ja lähti juoksemaan pois torilta. Hän pysähtyi vasta Esplanaadien puistossa. Sydän takoi haljetakseen. Hän antoi hengityksen tasaantua ja jatkoi kävellen.

Siltasaaren työväentalo paloi. Kapinalliset pitivät yhä puoliaan Kalliossa.

Karivieri sanoi Marjalle palaavansa omaan asuntoonsa. Marja rupesi valmistamaan heille viimeistä yhteistä ateriaa.

Marja oli erinomainen kokki, loihti maukkaan aterian huonoistakin raaka-aineista.

Aterian jälkeen Karivieri lähti.

Kallion kirkon torniin oli vedetty valkoinen lippu. Viimeisetkin kapinalliset olivat antautuneet.

Karivieri puki popliinitakin, sillä kevät oli jo pitkällä. Valkoista nauhaa ei tarvinnut panna, sillä viimeisetkin punaiset olivat antautuneet eilen. Hän halusi nähdä sotilaat, jotka olivat vapauttaneet Helsingin punaisesta hirmuvallasta, ja lähti katsomaan voitonparaattia.

Kauppatorilla oli runsaasti väkeä. Karivieri asettui Unioninkadun ja Pohjois-Esplanadin kulmaan kirjakaupan eteen. Siitä näkisi hyvin.

Joukot tulivat Nikolainkirkon suunnasta. Rivit pysyivät viivasuorina. Sotilaat marssivat yhtä jalkaa. Kantapäät iskeytyivät katuun. Katse teräskypärän alla oli tuima.

– Danke schön! Te pelastitte Suomen! joku mies huusi.

– Voi, miten älykäs katse, Karivieren edessä oleva daami ihasteli.

– Miten uljas ryhti, toinen huokaili.

Karivieri aikoi sanoa daameille, että Suomen oli pelastanut maasta polkaistu vapaaehtoisten talonpoikaisarmeija, eivät saksalaiset. Mutta hän katsoi paremmaksi olla provosoimatta. Sokea saksalaisten ihailu tympi kuitenkin niin, että hän lähti pois katsomatta paraattia loppuun.

8.

Elmer Katava antoi jalalla vauhtia jalaskeinulle. Kun Länsi-Suomen evakuointi oli alkanut, toverit

tulivat hakemaan häntä, mutta hän ei lähtenyt niiden mukaan, sillä hänellä ei ollut syytä pelätä valkoisten kosta. Hän ei ollut kantanut asetta sodan aikana. Hän ei ollut suostunut ottamaan mitään virkaa punaisessa hallinnossa eikä ollut asettunut ehdolle, kun työhuonekunnasta valittiin luottamusmiehistö ja jäsenet tehdaskomiteaan, vaikka häntä yllytettiin asettumaan. Ainoa valankumouksellinen elin, johon hän oli kuulunut, oli vallankumousoikeus. Hän katsoi, että oikeuden jäsenenä voi vaikuttaa, että sodan aikana ei syyllistytä raakuuksiin puolin ja toisin.

Alli oli lähtenyt, vaikka Allillakaan ei ollut syytä pelätä valkoisten kosta. Tyttö oli ollut laupeudensisarena ja hoitanut Tampereen rintamalta tuotuja haavoittuneita. Lindman sai houkutelua Allin lähtemään. Se revolverisankari pakeni itse viimeisellä Turusta Toijalaan lähteneellä siviilijunalla. Alli lähti kävelemään Hämeen Härkätietä pitkin. Lindmanilla oli ollut tarkoitus mennä länteen, mutta joutuikin pakenemaan itään, kun valkoiset aloittivat hyökkäyksen Ahvenanmaalta. Lindmanin, jos kenenkä, olikin syytä pelätä valkoisten kosta. Lindman kuului Turun punakaar-

tien sotajaoston esikuntaan ja oli lähettänyt miehiä Hämeen rintamille kaatumaan. Lindman oli pysynyt kuin tauti Turussa koko sota-ajan. Se järjesti pakko-ottoa punakaartiin vielä kun tappio jo häämötti.

Pojista ei ollut kuulunut mitään. Olivatko enää elossa? Hannes ja Karl oli viimeksi nähty Tampereella, juuri ennen kuin kaupunki joutui valkoisille.

– Pihal tuli sotilai, Mandi huusi keittiöstä.

Katava pysäytti keinun liikkeen jalalla. Hän ponnahti ylös tuolista ja meni keittiöön.

Totta tosiaan. Pihalla oli kolme sarkatakkaa. Jokaisen olkavarressa oli valkoinen nauha.

– Ne tule hakema sinua. Men piilo, Mandi hätääntyi.

– Mul ol mittä syytä mennä piilo.

Katava palasi kiikkumaan. Eteisestä kuului jalkojen kopinaa. Keittiön ovi avattiin.

– Onko Elmer Katava kotona? römeä ääni kysyi.

– Täällä ollaan, Katava huusi.

Sotilas tuli oviaukkoon.

– Meillä on Teistä vangitsemismääräys, alikersantti sanoi. – Pukekaa ja lähtekää följiyn.

Katava pysäytti keinun liikkeen. Hän nousi ja meni alikersantin ohi keittiöön. Hän otti lippalakin hyllyltä ja pani sen päähän:

– Mää olen valmis.

– Pukekaa lämmintä. Yöt ovat vielä kylmiä, alikersantti sanoi.

– Mää tulen yöks kotti, Katava sanoi.

– Tuskin tulette.

– Mihen te aiotte vierä mun? Katava kysyi.

– Kurjenkaivonkentän kasarmiin.

– Aiotanko minua syyttää jostakin?

– Se selviää aikanaan, alikersantti sanoi.

Mandi alkoi juosta kuin päätön kana. Mandi haki eteisen naulakosta pompan Elmerille.

– Pue tämä. Mää teen sul eväät.

Elmer työnsi Mandin antaman eväspaketin pompan taskuun.

– Kävelkää edessä olevan sotamiehen perässä, alikersantti käski.

Toinen kivääriniekosta asettui Katavan taakse.

Pihalla takana kävelevä sotamies sanoi:

– Tekis mieli laskea ilma' pihal. Tehrä tilit kerralla selväks.

– Kuulik sää Mandi? Katava huusi ulkoportaille tulleele vaimolle.

He tulivat portista tielle ja lähtivät kaupungin suuntaan.

9.

Birger ei ollut voinut jäädä saattamaan pappaa haudan lepoon, sillä hänen täytyi palata pataljoonaan ennen loman loppumista. Hän hyvästeli äidin ja siskon ja nousi saman konin selkään, jolla oli tullut. Hän ratsasti vältellen seutuja, joilla Lounais-Suomesta vetäytymisen aloittaneet punaiset tekivät ryöstöjä ja veritekoja. Hän jätti lopen uupuneen konimus kaakkimuksen samaan paikkaan, josta oli sen löytänyt, ja rupesi odottamaan junaa, jolla jatkaisi Tampereelle. Mutta yhtään junaa ei tullut.

Norre joutui kävelemään Tampereelle saakka. Loma oli jo päättynyt, kun hän ilmoittautui patal-

joonan komentajalle. Jääkäritoveri painoi myöhästymisen villaisella.

Joukot siirrettiin rintaman takaista rokadirataa pitkin Karjalan rintamalle. Antreasta matka jatkui isoilla lautoilla Vuoksea alavirtaan Pölläkkälään ja edelleen marssimalla Heinjoelle. Sinne kootuista asevelvollisuusjoukoista muodostettiin rykmentti, jonka komentajaksi tuli Preussilaisessa Kuninkaallisessa Jääkäripataljoona 27:ssä esikuntaupseerina ollut saksalainen. Muut päälliköt olivat Suomen jääkäreitä.

Miehille jaettiin ihka uudet harmaat sarkapuvut. Rykmentti oli valmiina hyökkäämään Viipuriin. Kaupunki vallattaisiin samalla strategialla kuin Tampere kolme viikkoa aiemmin. Viipurikin sijaitsi vesien halkomalla kannaksella. Sinnekin tuli rautatie kolmelta suunnalta. Radat katkaistaisiin, minkä jälkeen punaiset eivät voisi tuoda apujoukkoja eivätkä ampumatarvike- ja muonatäydennystä. Viipuri putoaisi kypsän hedelmän lailla valkoisille.

Joukot kokoontuivat kenttäjumalanpalvelukseen hyökkäykseen lähtöä edeltävänä iltana. Kentän laidassa oli kolmekymmentä tykkiä rivissä.

Miehet veisasivat virren ”Jumala omi linnamme” niin voimallisesti, että ääni varmasti kantautui vihollisen korviin asti.

Mikkelin jääkäripataljoona määrättiin kärkeen. Muutaman kilometrin edettyään ratsujoukko törmäsi punaisten kenttävartioon.

Tuliaseiden käyttö kiellettiin, jotta ei osuttaisi pimeässä omiin. Taisto käytiin pistimin ja puukoin. Punaiset jäivät heti alakynteen ja pakenivat.

Pataljoona jatkoi Lyykylään ja pysähtyi aamulla ruokailemaan. Lyhyen lepotauon jälkeen hyökkäys jatkui.

Vihollisesta ei havaittu merkkiä koko päivänä. Seuraava yö vietettiin taivasalla. Oli lämmintä, sillä kevät oli jo pitkällä. Päivä ei ollut vielä valjennut, kun miehet herätettiin. Aamiaisien jälkeen marssiminen jatkui.

Pataljoona eteni Mannikkalaan. Vihollisen tiedettiin olevan asemissa aukeiden takana. Sillä aikaa kun joukot levittäytyivät rintamaan, upseerit kiikaroivat metsän suojasta vihollisen liikkeitä. Panssarijuna partioi radalla.

Ryhmytyksen tultua valmiiksi tykeillä ammuttiin lyhyt tulivalmistelu. Sen päätyttyä rintama lähti etenemään.

Panssarijuna avasi tulen. Kranaatit jäivät lyhyiksi, ja korjauksen jälkeen tuli menivät pitkiksi. Panssarijuna poistui itään eikä näyttänyt enää.

Ketju eteni parinsadan metrin päähän ratavalista, jonka takana punaiset olivat, ennen kuin vastustaja avasi kivääri- ja kuularuiskutulen. Annettiin käsky jatkaa rynnäköllä. Miehet syöksivät eteenpäin hurjasti huutaen ja ampuen.

Norre johti joukkueensa ratapenkan eteen.

– Heittäkää munapommit! hän käski.

Miehet irrottivat munapommin vyöstä, sytyttivät sen hihasta raapaisemalla, laskivat heittoluvun ja viskasivat pommit ratapenkan taakse. Penkan takaa kuului räjähdysä.

Norre vei pistoolin olkapään yli eteen ja karjui:

– Eteenpäin!

Hän halusi näyttää esimerkkiä ja nousi ensimmäisenä ratapenkalle. Hän sai luotisuihkun vastaan ja löi maihin. Luodit viuhuivat yli. Joku veti hänet jaloista takaisin.

– Rohkee suap olla, muttei tyhmänrohkee, vetäjä sanoi.

Punaiset pakenivat. Valkoiset nousivat voittajina ratapenkalle.

– Punikkiloil tais tulla kiire.

Punaisten perään lähetettiin partioita. Ne ottivat kymmeniä pakenijoita kiinni. Vangit koottiin Talin asemalle.

– Ammuttaa ne, enne ku oikeus istuu ja vapauttaa ne, joku murjaisi.

Kenttäoikeus istui pikaisesti. Se tuomitsi vangit maanpetoksesta kuolemaan.

Komppanian päällikkö määräsi Norren vieämään ammuttavat teloituspaikalle. Hän sai oppaaksi tien hiekkakuopalle tuntevan paikkakuntalaisen.

Ammuttavat lähtivät parijonossa sotilaiden muodostamaa ”kunniakujaa”.

– Ampumaharjoitukseinko tyä määtte? Nuoko ovat suurimmat syylliset? katsojat huutelivat.

Linnut hakivat kumppania pesimispuuhiin pitämällä konserttia. Norren hermot kävivät yli-kierröksillä. Hän kieltäytyisi, jos kapteeni määräisi hänet teloitusryhmän johtajaksi, tuli mitä tuli.

Soratie vaihtui metsätieksi. Metsätie muuttui poluksi. Polku päättyi soramontulle.

Kapteeni määräsi vangit kaivamaan kuopan mukana tuoduilla lapioilla, mutta ne kieltäytyivät kaivamasta omaa hautaansa. Sotilaat joutuivat kaivamaan kuopan.

Kapteeni ei voinut laistaa velvollisuuttaan, vaan ryhtyi teloitusr ryhmän johtajaksi.

– Viekää ne montun reunalle, kapteeni käski.

Pian elämänsä päättävät kymmenen miestä pantiin riviin kuopan reunalle. Jokaisen silmille sidottiin musta liina. Yksi kieltäytyi liinasta.

– Haluan nähdä murhaajani! kieltäytyjä huusi.

Kapteeni löi kieltäytyjää nyrkillä leukaan. Lyöty oli lentää selälleen.

Saatuana mielensä taas tasapainoon kapteeni käski ampujien mennä riviin kymmenen metrin päähän vangeista.

Kapteeni asettui seisomaan hajareisin rivin päähän.

– Poistakaa varmistin, kapteeni käski. – Ampuma-asento ottakaa,

Kiväärit nousivat poskelle.

– Ladatkaa.

Kuului lähes yhtenäinen latausliikkeen ääni.

– Tähdätkää.

Aurinko meni pilveen. Linnut lopettivat laulamisen. Tuulikin tyyntyi.

– Sosialismin voitto on oleva lastemme ja lastenlastemme! liinasta kieltäytynyt huusi karneal-la äänellä.

– Tulta!

Laukausten ääni halkoi avaruuden. Se palasi kaikuna. Ammutut kaatuivat yksi toisensa jälkeen selälleen matalaan monttuun.

Kaikki menivät katsomaan.

Ruumiit lojuivat kuopassa sikin sokin.

– Yks viel sätkii.

Kapteeni lopetti niskaan ampumallaan luodilla sätkijän kärsimykset.

– Valvokaa ruumiiden hautaaminen, kalmankalpea kapteeni antoi vapisevalla äänellä käskyn Norrelle. – Ja varmistakaa, että mitään ei jää näkyviin.

10.

Poistuttuaan Tampereen piiritysrenkaasta Hannes Katava oli pysähtynyt Lempäälän rintamalle. Joukot vedettiin Kymijoen linjalle ja edelleen Viipuriin. Sinne tuli joukkoja Länsi-Suomesta, Savosta ja Karjalasta. Punainen senaattikin eli kansanvaltuuskunta siirtyi Helsingistä sinne.

Hannes nousi lattialta ja lähti etsimään ruokaa. Hän ei muistanut, milloin oli viimeksi saanut lämpimän aterian. Hän löysi ruokajonon ja asettui sen päähän.

Edessä oleva kaartilainen haisi kuin rankkitynnyri. Hän mahtoi haista yhtä lailla. Hän ei ollut voinut moneen viikkoon peseytyä kunnolla eikä vaihtaa alusvaatteita ja jalkarättejä. Vaatteissa oli täitä, mutta kirppuja hänellä ei ollut. Kaukana ne eivät kuitenkaan olleet; kirppu kuulemma pystyi hyppäämään puolikin metriä.

Ateriaan kuului vain teetä ja vanikkaa. Syötyään Hannes palasi tupaan. Hän yritti nukkua, mutta uni ei tullut. He olivat olleet eilen vartiossa Papulanlahden sillan luona, kun valkoiset tulivat

lahden taakse huutelemaan antautumiskehotuksiin.

Annettiin hälytys. Hannes otti kiväärin ja juoksi muiden mukana ulos. Muotoon meno kesti – joukot olivat menneet niin sekaisin. Heitä oli turkulaisia, helsinkiläisiä, porilaisia, tamperelaisia, viipurilaisia, ties mitä. Päällikkö ei jaksanut odottaa nelirivin valmistumista ja käski seurata avojonossa.

He juoksivat kaupungin läpi Kelkkalaan ja menivät juoksuhautaan. He rupesivat torjumaan aukealle edennyttä vihollista. Välissä oli vain muutama piikkilankaeste.

Vihollinen sai vastaansa niin murhaavaa tulta että keskeytti hyökkäyksen ja vetäytyi nuolemaan haavojaan.

Kun kuuli, että ruoka tuotaisiin etulinjaan, Hannes jäi vapaaehtoisena vartioon.

Ruoka tuotiin vasta monen tunnin kuluttua.

– On taint koni kuolla nälkää ja lihat pantu keittoa. Iso mies ei tällä elä, roteva kaartilainen loihe lausumaan.

– Turhaa minnuu moitit, muonanjakaja hermostui.

– En mie sinnuu moitikaa.

Saatuahan annoksensa Hannes istuutui maahan syömään. Keitto oli jäähtynyt kuljetuksen aikana. Vihollinen rupesi ampumaan tykeillä, mutta kraanaatit menivät karkeasti yli. Kaukana selustassa nousi suuri sienimäinen pilvi taivaalle. Räjäh-dysääni tuli viipeellä.

– Uus Viipuri pammaus, joku totesi.

– Ettei vaa tult täysosuma Patterimäe am-musvarastoo.

Syötyään Hannes palasi kasarmiin nukku-maan.

Aamulla annettiin taas hälytys.

He juoksivat Kelkkalaan. Vihollisen heikko hyökkäysyritys torjuttiin helposti.

Huhu kertoi, että kansanvaltuutetut olivat pois-tuneet yöllä Viipurista laivalla Pietariin.

– Niin tekee osuuskauppaväki. Eivät hyvästiä sanoneet, roteva kaartilainen totesi.

– Johto jätti meirät jo Helsingis yksin taistele-maan saksalaisia vastaan, toinen lisäsi.

Gylling, ainoa Viipuriin jäänyt kansanvaltuu-tettu, meni päivällä Papulanlahden sillan yli neu-vottelemaan aselevosta. Gylling palasi ilman so-

pimusta. Kuultiin, että valkoisia edustanut saksa-lainen eversti oli vaatinut ehdotonta antautumista.

– Saksalaisel myö ei antauvuta, roteva kaarti-lainen uhosi.

Patterinmäen ammusvarastoon tuli täysosuma. Viipurin puolustamiseen tarkoitetut ampumatar-vikkeet lensivät taivaan tuuliin. Punaisen Viipurin päivät alkoivat olla luetut.

Hannes kuuli, että Havin kaupunginosassa kokoontui joukko, joka lähtisi kävelemään rajalle. Hän lähti katsomaan, pitikö huhu paikkansa.

11.

Joukko oli jo mennyt yli, kun Lindman tuli Kä-remäenlahden rantaan. Hän ei lähtenyt yksin pe-rässä vaan palasi satamaan katsomaan, lähtisikö sieltä vielä laiva Pietariin.

Turusta lähdettyään Lindman oli pysähtynyt Hämeenlinnassa odottamaan Allia, jonka kuuli lähteneen kävelemään miesjoukon mukana Hä-meen Härkätietä pitkin. Mutta kuultuaan, että saksalaiset olivat nousseet maihin Loviisassa ja

etenivät kohti Lahtea, hän jatkoi matkaa. Selkäpuolelle salakavalasti iskeneet saksalaiset katkaisivat radan Uusikylässä. Radan avausyritys rynnäköllä epäonnistui. Matkaa pystyttiin jatkamaan vasta, kun Riihimäeltä apuun tullut panssarijuna ampui radan auki. Joukot eivät jääneet puolustamaan Kymijoen linjaa vaan jatkoivat Viipuriin. Sinne tuli valtavasti siviilipakolaisia, eivätkä ne voineet jatkaa Pietariin, koska valkoiset olivat katkaisseet radan Kuokkalassa.

Kelkkalan suunnalta kantautui voimistuva tykkien jyly. Valkoiset olivat aloittaneet uumoillun suurhyökkäyksensä.

Satamassa oli kuin olikin pieni höyrylaiva lähdössä Pietariin. Lindman raivasi tien tupaten täynnä olevan laivan kannelle. Mutta laivan kapteeni ilmoitti, ettei laiva lähtisi merelle, ennen kuin liiat matkustajat poistuisivat. Uuraassa odotti kyytiä kolmesataa venäläistä sotilasta.

Kukaan ei ilmoittautunut vapaaehtoiseksi poistumaan.

– Naiset ja lapset voiva' poistu. Valkose' kostava vaa meil johtajil, Lindman suostutteli.

– Ja siekö olet johtaja? yksi naisista kiivastui.

– Mnä kuulun Turum punakaartitte esikunta. Minun om päästävä poies maast.

– Miehen kuuluu olla etulinjas eikä tääl nais-ten joukos? nainen ivasi.

Lindman astui maihin jalomielisesti muutaman muun kanssa. He lähtivät kiertämään rannan kautta kasarmiin. Taistelun äänet kuuluivat jo Kolikkoinmäestä.

Valkoiset olivat jo ratapihalla, eikä kasarmiin päässyt enää. Lindman palasi keskikaupungille yksin. Hän kulki vankilan ohi ja huomasi, että portti oli auki.

”Tiilimuurien sisällä olisi paremmassa turvas-
sa.”

Lindman kurkisti portista sisään. Vartijoita ei näkynyt.

Lindman meni sisään portista. Vankilarakennuksesta kuului ammuntaa. Rakennuksesta ulos tullut humalainen kertoi, että vankilan johtaja oli ammuttu, koska ei ollut yhteistyöhaluinen.

Lindman meni sisälle. Käytävällä oli ruumiita ja suuria verilammikoita. Sellien ovet olivat seläl-
lään auki.

Vanki tuotiin sellistä käytävälle ja ammuttiin siihen.

Lindmanille kerrottiin, että teloitetut olivat valkoisia.

Yhteen selliin linnoittautuneet vangit olivat torjuneet kaikki lähestymisyrietykset ampumalla pistoolilla sellin tirkistysluukusta. Neuvokas punakaartilainen keksi hivuttautua seinän vierustaa sellin ovelle ja pudottaa munapommin tirkistysluukusta sellin lattialle. Kuului korvat lukkoon lyönyt räjähdys. Sellin ovi lensi käytävälle.

Pölyn laskeuduttua kaikki menivät katsomaan. Yksi näytti öljylyhdyllä valoa. Lattialla oli ruumiita sikin sokin. Seinissä, katossa, lattialla, kaikkialla oli verta.

– Kuolt lahtar, paras lahtar, joku totesi.

Lindmania oksetti. Hän juoksi ulos. Hän poistui saman tien koko vankila-alueelta.

Taistelun äänet kuuluivat jo läheltä. Lindman katseli paikkaa, johon voisi piiloutua. Hän muisti sairaanhoitajan, johon oli tutustunut tultuaan Viipuriin. Hän lähti vallankumoukseen myötämielisesti suhtautuneen sisar-hento-valkoisen luokse

kysymään, suostuisiko tämä piilottamaan hänet asuntoonsa, kunnes etsinnät lopetettaisiin.

12.

Kaupunki oli jo vallattu, kun Birger Norre toi joukkueensa Viipuriin. Hävitys ei ollut yhtä täydellinen kuin Tampereella. Kivitalot kestivät tykkitulta puutaloja paremmin, eikä täällä ollut ammuttu tykeillä yhtä paljon kuin Tampereella.

Upseerit seurasivat Viipurin linnan vieressä olevalla sillalla vankikolonnan ohimarssia. Punaiset olivat antautuneet aamulla Tienhaarassa. Valkoisilla olivat olleet viimeiset panokset kiväärinpiipuissa, kun punaiset nostivat kädet ylös.

Vankeja oli tuhansia ja taas tuhansia. Apeiden ilmeiden katsominen alkoi tympiä, ja upseerit lähtivät tutustumaan vieressä olevaan muhkeaan linnaan, jonka jyhkeään torniin joku oli paremman puutteessa hilannut valkoisen lakanan.

Linnaa ympäröiviltä valleilta avautui karmea näkymä vallihautaan. Siinä oli ruumiita sikin so-

kin. Miehiä ja naisia, kaikki herraskaisesti puettuja.

– Nuo eivät voi olla työläisiä, vänrikki Kohtala epäili.

– Eivät. Ne ovat ryssii.

Kuullessaan tutun äänen takaa Norre kääntyi katsomaan. Partin kasvoilla ei ollut tuttua virnistystä.

– Taasha myö tavattii, Partti tervehti Norrea kädestä.

– Se olisi saanut tapahtua ylevämissä merkeissä, Norre viittasi kädellä vallihautaan. – Miksi ne ammuttiin?

– Viipurilaiste viha ryssii kohtaa ol nii suurta, et kaik ryssät ammuttii välittömäst.

Upseerit pitivät hiljaisen hetken sanattomasta sopimuksesta.

– Männää kassomaa linnaa, Partti ehdotti.

Linna oli Norrelle tuttu vain kirjoista. Linnanpihassa kaikui.

– Sinut on ylennetty luutnantiksi, Norre sanoi Paavalille.

– Ylensii, ko katsoit, et mie tappelin Ahvolas ku tsortta, Paavali vähätteli. – Siel ol kovat pai-

kat. Myö pysäytettii heti sooa alus punaiste hyökkäys Hannilas. Sen jälkee rintamalinja siirty lähes päivittäi. Välil myö oltii niska pääl, välil hyö. Joka päivä kaatu parikymment miestä. Maaliskuu alus myö saatii lisäjoukkoi. Rintamalinja vakkiintu paikallee ja alko asemasota. Tykkitules kaik puut katkesiit. Maisema alko muistuttaa Verduni taistelukenttää. Mie sain siirron eskuntaa. Mie pitkästyin ja ilmoitin everstil haluni päässä takas tostoimii. Toelline syy ol, et mie en tult toimee eversti kans. Hää on vanha vääe upseer ja ol olt tsaari armeijas. Mite mie olisin voint kunnioittaa puolta vaihtant sotilasta? Hää puhu vaa ruotsii ja rouvaase kans venättä. Rouva soitti monta kertaa päiväs ja kysy miestä. Mie en kerra olt ymmärtävinnäi ja yhistin puhelun hevostalleil. Mie vastustin venäjän pakko-opiskelluu jo koulupoikan. Mie tein verivalan kahe koulutoveri kans, et myö ajetaa ryssät pois Suomest. Kuvernööri sai sen tietoose ja määräis miut erotettavaks koulust. Mie suoritin yloppilastutkinnon Helsingis. Kuvernööri esti miu pääsyn teatterikouluukii, mut se on taint kääntyy miu onneks. Jos miust olis tult komeljanttari, mie saattasin olla nyt punaste puolel.

– Tosiaan. Moni punakaartin päälliköistä on teatterinäyttelijä, Kohtala huomasi.

– Ja kansanvaltuutetuista enemmistö on sanomalehdentoimittajia, Norrelle tuntematon jääkäri-luutnantti sanoi.

– Mie pyysin siirto Viipuri suojeluskuntaan, joka toimi maa alla, Paavali jatkoi. – Siihe kuulu monta miu entist koulutoverii. Eversti suostu siirto, mut ehol, et mie isse keksin, mite mie mänen linjoi yli. Mie mietin pään puhki mut en keksint ratkasuu. Sit mie näin, ko siaporsas lahattii. Siint mie keksin. Sanotaa, et sooas ja rakkauves kaik keinot on sallittui. Mie värjäsin sieharson siavel. Välskär sito sen miu pää ympär. Mie mänin pitkäksin paareil ja rupesin näyttelemmää haavottunutta. Siint et mie olin näytelt seuranäyttämöl, ol hyötty. Miut nostettii ambulanssii. Punaste kans ol sovittu, et Punase Risti ambulanssi voip kulkee vappaast rintamalinjoi yli, ja et kummakii osapuole haavottunneet hoijetaa Viipuri sairaalas. Sopimus piti. Perrää ei ammuttu luotiikaa, ko myö tultii linjoi yli. Ambulanssi ajo iha miu koji vierest, mut sil kertaa miul ei olt aikaa käyvä koton. Myö mäntii jyrkkää pitkää mäkkee alas. Miul

kerrottii, ettei autos oo jarrui. Mie makasin ko allakan tekijä. Puije latvat vaa vilistiit silmis. Kullettaja ol eto ajamaa ja piti auton tiel. Sairaalas lääkäri näki heti, ettei minnuu vaivant mikkää. Mie kuiskasin häne korvaase, et mie kuulun suojeluskuntaa, ja kerroin, mitä varte mie olin tult. Hää ol heti juones mukan ja järestii miut pois sairaalast. Mie otin yhteyven suojeluskuntaa. Myö vallattii Ruotsalaine lyseo tukikohaks, mut työ ette tulleetkaa sillo, ko ol sovittu. Punaset piirittiit lyseon, ja meijän täyty antautuu ylvoima es. Meijät marssitettii kaupungi läpi linnaa. Ihmiset huuteliit katuvarsil, et engelsmanni ol noust maihi Muurmannil ja hyökkäis Valkose armeija selkää. Myö oltii jo valmistauvuttu kuolemaa, mut sit työ tulitteki vapauttammaa meijät.

Norresta tarina kuulosti uskomattomalta.

– Millane ol siu ties Viipurii? Paavali kysyi.

– Ei noin dramaattinen. Kerron sen joskus paremmalla ajalla.

V

1.

Perihämäläinen metsätie oli tuskin koskaan kantanut sellaista taakkaa. Heitä oli tuhansia ja taas tuhansia, lisäksi kotieläimiä ja hevosten vetämiä vankkureita ja pienempiä kärryjä. He olivat lähteneet Lounais-Suomesta ja Satakunnasta kosta pako. He olivat nousseet tekemään vallankumousta paremman elämän puolesta mutta kärsineet tappion ja pakenivat nyt kartanonomistajien ja tehtaanpatruunoitten kosta Neuvosto-Venäjälle, josta Lenin oli luvannut heille turvapaikan. He olivat etupäässä köyhää väkeä. Monella oli vankkureilla koko omaisuus.

Sivuteiltä liittyi kolonnaan lisää onnettomia. Kelirikko oli pahimmillaan. Vankkurien pyörät opposivat kuraan akseleita myöten. Kului aikaa ja

tupakkaa, ennen kuin ne saatiin irti ja taas liikkeelle. Alli Katava kulki peräpään valvojen mukana. Hänellä oli pistimellä varustettu kolmen linjan sotilaskivääri, jonka hän oli saanut liittyttyään punakaartiin Hämeenlinnassa. Samassa paikassa hän oli vaihtanut hameen housuihin, mutta lippalakkia hän ei suostunut panemaan päähän.

Lähdettyään Turusta Alli oli kävellyt miesjoukon mukana Somerolle ja edelleen Hämeenlinnaan. He polttivat kaikki sillat takana, jotta valkoiset eivät pysyisi kintereillä. Hämeenlinnaan tuli valtavasti pakolaisia. Talot olivat tupaten täynnä, ja moni joutui viettämään yöt puistoissa. Päivisin ihmiset kulkivat kaupungilla etsimässä ruokaa, kunnes sitä alettiin jakaa kenttäkeittiöistä.

Orkesteri soitti torilla haikeita venäläisiä romansseja, mutta Allin ei tehnyt mieli tanssia.

Saksalaiset alkoivat ampua Hattelmalan harjulta tykeillä kaupunkiin. Kranaatit aiheuttivat pakokauhun. Ihmisjoukko lähti vyörymään Lahteen. Idänpäässä syntyi valtava ruuhka. Alli lähti joukon mukana kiertämään Hauhon kautta. Valkoiset olivat vastassa Alvettulan sillalla. Naiskaartilaiset hyökkäsivät naarasleijonan lailla sillalle ja raiva-

sivat tien auki. Valkoiset olivat taas vastassa Portaassa. Ne ajettiin pakosalle, mutta kolonna ei jatkanut suoraan vaan lähti kiertämään metsätietä pitkin Kokkilan kautta.

Yhden kuorman päälle oli pantu kukko kieku- maan. Kolonna pysähtyi ruokailemaan. Äidit avasivat puseron napit ja rupesivat syöttämään pienokaisiaan. Alli ja Maria lähtivät miesjoukon mukana kysymään taloista ruokaa. He menivät varakkaan näköisen maatalon pihaan. Hevonen haettiin tallista, ja siitä ruvettiin hieromaan itaran isännän kanssa kauppa. Isäntä vaati kiskurihintaa. Hintaneuvottelua menttiin jatkamaan tallin taakse. Sieltä kuului laukaus.

Isäntä ei tullut miesten mukana. Hevonen takavarikoitiin punaiselle armeijalle.

Alli ja Maria eivät kehdanneet kysyä miestään vuolaasti itkevältä emännältä, oliko talossa myydä ruokaa.

Ruokailun jälkeen kulkeminen jatkui. Kärki törmäsi illalla kuularuiskutuleen Syrjäntakana. Takaa tulevaa joukkoa ei saatu heti pysähtymään. Se työnsi kärkeä surman suuhun. Miehet huusivat, naiset kirkuivat, lapset parkuivat, hevoset

hirnuivat, lehmät ammuivat, lampaat määkivät, kanat kotkottivat ja kuularuiskut papattivat.

Venäläinen vänrikki kieltäytyi Venäjän ja Saksan aseleposopimukseen vedoten ajamasta tykkettä asemaan. Hankalasta vänrikistä päästiin ampumalla, minkä jälkeen tykit vietiin asemaan.

Tykeillä ammuttiin suorasuuntaustulta saksalaisten aseisiin. Syrjäntaan kylä paloi. Yö valais- tui päiväksi.

Saksalaiset vetäytyivät suolimaisen järven taakse. Pakolaiset lähtivät vyörymään syntyneestä aukosta Lammin suuntaan.

– Tule jo!

Tiira kuuli huudon, mutta ei lähtenyt vielä. Hän lähettäisi ainakin yhden sakemannin autu- ammille metsästyksille.

Tultuaan Kurusta Tampereelle pietarinsuoma- laisten punakaartilaiskomppania oli asettunut puolustukseen Messukylässä. Se vedettiin kuitenkin pian pois etulinjasta ja siirrettiin viimeisellä Tampereelta pois päässeellä junalla Sääksmäen rintamalle. Se yritti päästä apuun Tampereelle piiritykseen jääneille joukoille mutta juuttui Kol-

hoon. Kun Länsi-Suomen evakuointi alkoi, komppania sai käskyn jättää rintama ja vetäytyä Kymijoen linjalle. Mutta saksalaiset ehtivät katkaista radan Hämeenlinnassa. Komppania lähti kiertämään Hauhon kautta.

Tiira otti tähtäimeen järven takana seisomaan nousseen karabinieerin. Hän ampui, mutta välimatka oli liian pitkä.

Tiira nousi ja juoksi kyyryssä muiden perään. Järven takaa kuului laukaus.

Tiira lensi lapaluiden väliin tulleen iskun voimasta päistikkaa maahan. Suuhun tuli multaa. Hän sylki sitä pois ja yritti huutaa apua, mutta ääntä ei tullut. Kuin tuhatkiloinen karju makaisi päällä ja esti hengittämisen.

Tiira veti itseään käsillä eteenpäin, kunnes voimat loppuivat. Kipu muuttui sietämättömäksi, mutta kukaan ei tullut auttamaan.

Valo sammui.

He kulkivat koko päivän ja yön, lahtari sutena perässä. Saksalaiset eivät uskaltaneet vähälukuisempina asettua tielle vaan ampuivat heitä tienvarsipöheikoistä kivistä kirkkostakin.

Kirkkoa ammuttiin tykillä. Herran temppeli syttyi palamaan.

Pakolaiset viettivät yön taivasalla. Alli ei pysynyt palelulta nukkumaan. Koko keho tärisi kuin horkassa. Aamulla pako jatkui. Joku muisti, että oli vappu, työläisten juhla. Kuljettuaan koko päivän joukko saapui Huljalan peltoaukeille ja jäi yöksi.

Vieressä oleva kylä paloi. Lämpö tuntui täällä asti. Vaikka oli kuolemanväsynyt, Alli nukkui tuskin silmällistäkään.

Aamulla lahtari huuteli metsästä, että pakoa oli turha jatkaa, sillä saksalaiset olivat jo Lahdessa.

Päälliköt pitivät pikakokouksen ja päättivät, että palattaisiin Lammille. Kun etujoukko yritti lähteä, se sai armotonta konekivääritulta vastaan. Valkoiset huutelivat, että oli parasta antautua, jos he halusivat säilyttää henkensä. Päälliköt koontuivat uudelleen ja päättivät, että antauduttaisiin enemmän verenvuodatuksen välttämiseksi. Päätös ilmoitettiin valkoisille.

Valkoiset käskivät luovuttaa aseet.

Alli pani kiväärinsä huojuvaan kekoon. Kuultuaan, että valkoiset ampuisivat kaikki housujalkaiset, hän riisui päällyshousut ja puki hameen.

Iltapäivällä isännät tulivat hakemaan johtajat ja kiihottajat kenttäoikeuteen. Kaikki tiesivät jo mitä se tarkoitti; tuomittu vietiin mäkeen ja ammuttiin. Aaltonen – Tampereelta hengissä selvinnyt punakaartien johtomies – ei halunnut joutua kostonhimoisten valkoisten käsiin ja päätti elämänsä oman käden kautta.

Ihmisiä, kotieläimiä, vankkureita silmäkantamattomiin. Ihmisillä oli sentään jotakin syötävää, mutta eläinparoilla ei mitään. Hevoset kuopivat kaviolla maata toivossa, että löytyisi edes jotakin suuhun otettavaa.

Kentän yllä leijui hienoinen tomu.

2.

Venäjä luovutti viimeiseksi tukikohdakseen Suomessa jääneen Inon linnakkeen, ja Suomen ja Venäjän välinen julistamaton sota päättyi. Venäjän joukot poistuivat maasta. Eduskunta kokoon-

tui sitten tammikuun. Avajaisistuntoon tuli vain kaksi sosiaalidemokraattien kansanedustajaa. Muut piileskelivät rangaistuksen pelossa, elleivät olleet vankileireissä tai paenneet ulkomaille. Moni ihmetteli, mitä tekemistä Saksan Itämeren divisioonan upseereilla oli eduskunnan lehtereillä, kunnes ymmärrettiin, että se oli hinta Saksalta saadusta avusta, jota eräät sodan aikana Berliinissä olleet suomalaiset olivat pyytäneet. Saksa katsoi avunannon oikeuttavan sen puuttumaan Suomen sisäisiin asioihin. Saksan kanssa oli jo solmittu sopimus, jolla se sai yksinoikeuden Suomen ulkomaankauppaan. Suomen sotaväki järjestettäisiin saksalaisten upseerien johdolla. Saksa lupasi vaikuttaa Venäjän kanssa käytävissä rauhanneuvotteluissa niin, että Suomi saisi Itä-Karjalan, jos suomalaiset vastavuoroisesti ottaisivat kuninkaakseen saksalaisen prinssin. Suomen kuninkaaksi ajateltiin Vilhelm-kuninkaan poikaa.

Risto Kariviertä ihmetyttivät eräät kelkkansa kääntäneet maanmiehet, jotka havittelivat Suomesta kuningaskuntaa. Vielä viime joulukuussa ne olivat hyväksyneet tasavaltaisen hallitusmuodon – pakosta, kuten olivat sittemmin ilmoitta-

neet. Hän oli silloin kannattanut tasavaltaa ja kannattaisi jatkossakin.

Karivieri lähti katsomaan paraattia, joka järjestettiin Valkoisen armeijan voiton kunniaksi. Ylipäällikkö kenraaliluutnantti Carl Gustaf Emil Mannerheim halusi esitellä helsinkiläisille vapaaehtoisista muodostetun talonpoikaisarmeijan, ja halusi saada ihmiset ymmärtämään, että se, eikä Saksan Itämeren divisioona, oli vapauttanut Suomen.

Sää oli mitä parhain. Aurinko paistoi lähes pilvettömältä taivaalta. Helsinki oli juhlahalputettu. Heikinkadun varret olivat tupaten täynnä katsojia. Heitä oli talojen katoilla, jopa puissa. Karivieri joutui kävelemään pitkälle Etu-Töölöön, ennen kuin ihmismuurista löytyi aukko.

Väki alkoi liikehtiä siihen malliin että paraatijoukot tulivat.

Joukot tulivat Taka-Töölöstä. Ihmiset hurrasivat. Mannerheim ratsasti uljaalla hevosella joukkojen kärjessä. Nuoret naiset huiskuttivat liinoja ja heittivät kukkia ratsun eteen.

Suomalainen ei hävinnyt marssimisessa saksalaiselle. Rivit pysyivät suorina. Jalka nousi sa-

maan tahtiin. Tunnelma oli lämpimämpi kuin kuukausi sitten, kun saksalaiset marssivat Helsingissä. Omat pojat olivat helsinkiläisille sittenkin rakkaampia.

Karivieri etsi katseella Birgeriä marssijoiden joukosta. Hänelle oli kerrottu, että jääkärin tunnisti vihreästä asusta ja kuusenhavusta lakissa.

Mutta jääkärit olivat kaikki niin samannäköisiä.

Ihmiset lähtivät kulkemaan paraatijoukkojen perässä. Karivierikin lähti.

Joukot marssivat Senaatintorille. Katselmukseen asettuivat komppaniat Suomen Valkoisesta Kaartista, Kaartin Jääkärirykmentistä ja Karjalan Kaartin rykmentistä. Loput joukot siirtyivät Kauppatorille odottamaan.

Nikolainkirkon portaat täytyivät iloisesti sori-sevista katsojista. Voi kuulla historian siipien havinan, kun ylipäällikkö tuli senaatintalosta ja laskeutui hieman jäykästi portaat alas. Mannerheim oli pukeutunut kenttäharmaaseen asepukuun. Olkavarressa oli valkoinen nauha. Kaikki kunniamerkit olivat rinnassa. Mannerheim käveli upseerijoukko kintereillään paraatijoukkojen edit-

se hyväntekijä-keisarin patsaan juurelle kokoon-tuneiden kansanedustajien luokse.

Mannerheim puhui silinterihattuisille kansan-edustajille ruotsiksi sanoen muun muassa, että Suomen valtiolaivan peräsin oli uskottava lujjin käsiin, joihin eivät puoluekinat ylety ja joiden ei ole tarvis kompromisseja tehdä, pilkkahinnasta hallitusvaltaa kaupitella.

Eduskunnan puhemies kiitti Mannerheimiä suomeksi.

Puheiden jälkeen paraatijoukot siirtyivät Kauppatorille järjestymään ohimarssia varten. Sillä aikaa katsojat siirtyivät Esplanaadeille.

Mannerheim asettui Runebergin patsaan luokse ottamaan ohimarssin hevosen selässä vastaan. Karivieri asettui Kämpin eteen niin, että voi nähdä ylipäällikön koko ajan.

”Siinä meillä oli kuningas omasta takaa. Ei tänne tarvittu mitään toisen luokan saksalaisprinssiä.”

Kesä oli tulollaan. Puissa oli jo vihreää. Mannerheimin hevonen hieman vikuroi, kun paraatijoukot tulivat kauppatorin suunnasta Porilaisten marssin tahdissa.

Sotilaat marssivat ryhdikkäästi.

Mutta jälkipäässä jo löntysteltiin.

Paraatijoukkojen mentyä Karivieri seurasi vielä Mannerheimin poistumisen paikalta, ennen kuin lähti kotiin. Hän kiitti Kaikkivaltiasta, että oli saanut kokea niin kunniakkaan päivän.

3.

Mies istui maassa lauta-aitaan nojaten. Maa oli vielä kylmä. Sarkapukuinen sotilas kivääri olalla käveli editse. Jos he, punaiset, olisivat voittaneet luokkasodan, hän olisi nyt vartijan housuissa ja vartija hänen. Valkoisten viha oli lientynyt sitten huhtikuun. Enää ei tarvinnut pelätä kenttäoikeuden eteen joutumista. Huhtikuussa oli henki ollut löyhässä. Huhupuheiden mukaan kenttäoikeus oli tuominut kaikki tutkitut kuolemaan. Täältä Kurjenkaivonkentän vankileiristäkin oli viety vankeja tuomiolle. Yksi yritti epätoivoisesti estää tuomiolle joutumisen tarttumalla molemmin käsin ovenpieliin. Ote irtosi vasta, kun vartija löi kiväärinperällä sormille.

– Elmer.

Kuiskaus kuului takaa aidanraosta. Mandi oli tullut tuomaan ruokapaketin.

– Vartija on kaukana. Heitä nyt, Elmer Katava sanoi kääntämättä päätä.

Mandista oli kehittynyt taitava heittäjä. Paketti putosi suoraan jalkaväliin. Elmer työnsi paketin kahden napin välistä pompan alle.

– Onk lapsist kuulunu mittä? hän kysyi kääntämättä edelleenkaan päätä.

– Alli on Hennalas. Karl on Tamperel Kalevankankan vankileiris. Hanneksest ei tieretä mit-tä. Eppäillä, et hän olis menny Venäjäl, Mandi kertoi.

Mandi sanoi tulevansa kahden päivän päästä samaan aikaan samaan paikkaan ja meni pois.

Iman kultaisen Mandin tuomia eväspaketteja hän olisi jo kuollut, sillä hänen kaltaisensa isot miehet kuolivat nälkään aina ensimmäisinä. Vangit söivät leskenlehtiä pysyäkseen hengissä. Hänen ei tarvinnut niitä syödä Mandin tuomien pakettien ansiosta. Mandi oli ensin jättänyt ruokapaketit vartijoille, mutta kun ilmeni, että ne ottivat parhaat päältä, Mandi rupesi toimittamaan

paketit suoraan hänelle. Vankileirin ruuilla ei olisi pysynyt hengissä. Se oli aina samaa laihaa ruo-toista kalakeittoa. Pellavajauhoista leivottu leipä hajosi käsiin, ennen kuin sen sai suuhun. Jos valitti ruuasta, vartijat sanoivat, että valtiolla oli parempiakin suita ruokittavana kuin kapinaan nousseiden punikkien.

”Työläiset pantiin kärsimään, koska olivat nousseet vaatimaan oikeuksiaan.”

Katava söi Mandin tuoman leivän salaa. Syötyään hän meni sisälle ja oikaisi itsensä puulavit-salle. Vankeja oli paljon. Peseytymismahdollisuuksia ei ollut. Liassa ja ahtaudessa taudit levisivät helposti. Joku puhui, että heidät vietäisiin Saksaan, joka halusi heidät töihin saippuatehtai-siin.

4.

Petrograd eli entinen Pietari veti Suomesta sinne epäonnistuneen vallankumouksen jälkeen tulleet tuhannet pakolaiset kevyesti uumeniinsa. Pakolaiset majoitettiin pääasiassa Pavlovskin kaartin

kasarmiin Mars kentän laidalle. He asuivat perhe-kunnittain isoissa auloissa, joissa oli ennen asunut sotilaita. Omaa rauhaa oli vain sen verran kuin välissä oleva kangasseinä soi. Naapurin asioista pysyi hyvin perillä. Sai myös apua kun tarvitsi sitä. Ja sitä tarvitsi, jos ei osannut venäjää.

Hannes Katava joutui usein turvautumaan tulkin apuun. Hän oli lukenut venäjää lyseossa ja ymmärsikin kieltä jonkin verran, mutta ei pystynyt puhumaan sitä.

Kanttiinissa ei tarvinnut tulkin apua, sillä siellä voi tilata suomeksi. Sitä paisti ruokalistalla oli aina samaa tattaripuuroa. Saatuaan ruoka-annoksensa Hannes katseli pöydistä vapaata paikkaa. Nähtyään yhden hän suuntasi sinne.

Pöydässä istui tuttu mies.

– Kui sää olet tääl? Hannes kysyi Lindmanilta.

– Sattunest syyst.

Lindman oli entisensä pottunenä tihrusilmä.

Hannes istuutui ja rupesi lusikoimaan puuroa suuhun. Uteliaisuus voitti. Hän kysyi Lindmanilta:

– Kui sää tulit tänne?

– Kahlamal Rajajoen yli.

– Nii’ minäki. Me kävelimme Viipurist rajal. Valkoset yrittivät katkasta tien Nuoran kyläs, mut me ajoimme ne kápälämäkke.

Vaikka puuro ei maistunut, Hannes söi lautasen tyhjäksi. Oli syytä syödä ja kerätä voimia, jotta pystyisi kostamaan lahtarille, joka riehui Suomessa.

– Mitä sää aiot ruveta tekemän tääl? Lindman kysyi.

– Mää matkustan Buijhi. Suomalaise’ perustava’ sinne puusepänverstan, josa ruvetan valmistama suksi puna-armeijal.

– Eik sul ol peukalo keskel kämment?

– Hehe.

– Unhota puusepän hommat ja lähde’ Muurmannil. Siel perusteta legion, jonka englantilaiset varusta.

– Mul ei ol selvinny, kenem puolel se soti?

– Punaste. Lenin on antanu suostumukses legionam perustamisel. Se hyökkä Lapin kautta Etelä-Suome. Täl kertta vallankumous viedä voitto asti.

Lindman ei saanut suostuteltua Hannesta mukaansa. Hän nousi Muurmannin pikajunaan. Junissa voi matkustaa ilman matkalippua, kun kiinnitti punaisen nauhan käsivarteen merkiksi kuulumisesta vallankumousarmeijaan.

Juna kulki pohjoiseen vasta valmistunutta rataa pitkin. Lindman poistui junasta Kantalahdes-
sa. Sinne kokoontui entisiä Muurmannin radan rakentajia ja Pohjois-Suomesta valkoisen armeijan pakko-ottoa paenneita miehiä. Eräänä päivänä miehet koottiin kentälle. Ilmoitettiin, että ne, jotka eivät halunneet liittyä legioonaan, voivat astua vieressä virtaavan puron yli.

Kaikki tiesivät, että legioonan ulkopuolella toimeentulo täällä Lapin raukoilla rajoilla olisi mahdotonta. Vain muutama astui puron yli. Ne saivat matkustaa minne halusivat.

Legioonaan liittyneistä tuli Hänen Majesteettiinsa sotilaita, sen jälkeen kun he vannoiivat sotilasvalan Iso-Britannian hallitsijalle. He saivat univormun ja varusteet. Ylöspitöön kuului muona ja majoitus. Luvattiin myös sotilaskoulutusta.

Iloinen yllätys oli muonaan kuulunut jokapäiväinen rommiannos.

Legioonan komentajaksi tuli kanadalainen Richard Burton. Muut upseerit olivat englantilaisia. Lindman valittiin englannintaitoisena upseerikoulutukseen. Kurssi alkoi Knäsöi nimisessä jumalan hylkäämässä paikassa Vienanmeren rannikolla. Kylässä yksikään talonrötiskö ei seissyt suorassa. Mutaisella kylänraitilla juoksenteli kapisia kulkukoiria. Lampaat nyhtivät ruokansa kivisestä maasta. Hierua löyhkäsi oksettavalle laskuveden aikana. Mereltä puhaltanut kolea viima tunkeutui luihin ja ytimiin. Kylän asukkaat suhtautuivat heihin vihamielisesti.

Upseerikoulu keskeytettiin sen tuskin alettua. Kurssilaiset lähetettiin takaisin komppanioihin. Se katkeroitti mielet. Eräs sanoi, että engelsmanni toimi samalla tavalla kaikkialla maapallolla; pani alkuasukkaat sotimaan imperiuminsa puolesta.

Lindmanin pettymystä lievensi hieman se että hänet ylennettiin kersantiksi ja nimitettiin joukkueen varajohtajaksi.

Ilmoitettiin, että legioona lähtisi karkottamaan Oulangalla yli tulleen vihollisen takaisin rajan taakse.

Englantilaiset pitivät sanansa; reput täytettiin lihasäilykkeillä ja rommipulloilla. Komppania siirtyi laajan Koutajärven rantaan ja astui hinaajiin. Hinaajat lähtivät järvelle.

Tunturien laet siinsivät pohjoisessa. Luonnonrauhan rikkoi vain moottorin tasainen puksutus.

Joukot nousivat maihin Kanasessa ja jatkoivat patikoimalla Ruvajokea ylös. He ohittivat ärjyviä koskia. Kukkaloisto hiveli silmää. Lapin kesä oli lyhyt mutta sitäkin kiihkeämpi.

Iniseviä itikoita sai koko ajan hätistellä iholta. Repun nahkaviilekkeet hankasivat kainalot vereslihalle. Lopulta he saapuivat Ruvan kirkonkylään. Lindman istahti hirsitalon seinustalle jaksamatta ottaa reppua selästä.

Ruvan pogostalla oli kaksi julkista rakennusta; kirkko ja koulu. Esikunta perustettiin kouluun. Talon katonrajassa olevaa aukkoa suurennettiin sahalla, jotta siihen saatiin konekivääri asemaan.

Ruvalaiset olivat vihamielisiä, paitsi Tamara. Pulska ja nauravainen Tamara teki parhaansa, jotta ehti viihdyttää jokaista miestä.

Lindmanilla oli ikävä Allia. Hän kirjoitti Allille kirjeen, mutta se jäi postimerkin puuttumisen vuoksi postittamatta.

Miehet kuluttivat aikaa paiskimalla korttia. Lindmankin pelasi pienillä panoksilla mutta lopetti pelaamisen, kun huomasi, että voitot menivät yksille ja samoille korttihaille.

Lindman ilmoittautui, kun kysyttiin vapaaehtoisia partioon, joka menisi Vartiolammille katsomaan, olivatko valkoiset yhä siellä. Hän arveli ajan kuluvan paremmin, kun oli jotakin tekemistä.

Partio lähti ennen auringonnousua, jotta heitä ei nähtäisi vieressä olevan tunturin huipulla olevalta valkoisten vartiopaikalta. Kuljettuaan kinttupolkua monta peninkulmaa he tulivat perille. Koko joukko majoittui kylän ainoaan taloon. Isäntä, jota epäiltiin valkoiseksi, kertoi, että suomalaiset olivat poistuneet rajan taakse. Kesken majoittumisen vartija tuli ilmoittamaan, että läheisessä metsässä oli valkoisia.

Asia selvitettiin englantilaiselle komppanianpäällikölle. Tämä käski mennä katsomaan.

Päällikkö lähti itsekin mukaan. Joukko eteni avojonossa heilimöivän ohrapellon ojassa. Metsästä avattiin kiväärituli. Kaikki löivät maihin.

Yksi haavoittui vihollisen luodista.

– Auttooten, haavoittunut vaikeroi.

Päällikkö lähti takaisin. Miehet seurasivat esimerkkiä.

– Elkee jättee, haavoittunut rukoili.

Haavoittunut jätettiin vihollisen armoille.

Komppanianpäällikkö sanoi antaneensa vetäytymiskäskyn, koska ei ollut nähnyt läpimurron mahdollisuutta.

Miestä ei voinut sanoa kovin urhoolliseksi.

Oli tullut selvitettyä, että valkoiset olivat vielä Vartiolammilla. Pidettiin huutoäänestys, jäädäänkö Vartiolammille vai palataanko Ruvalle. Kaikki kannattivat palaamista Ruvalle.

Vallankumouksen loppuun vieminen jäi toiseen kertaan.

5.

Ulkovaltojen puututtua asiaan punavankeja ei enää tuomittu kenttäoikeuksissa, vaan jokainen tutkittaisiin valtiorikosoikeudessa. Enää ei tarvinnut pelätä tulevansa ammutuksi jonkun pähkähullun mielivaltaisella päätöksellä. Paljon tovereita oli kuitenkin ehditty teloittaa.

Elmer Katavalla alkoi jo viides kuukausi vanhana Kurjenkaivonkentän kasarmissa, kun hänet haettiin ensimmäisen kerran kuulusteluun. Hän oli miettinyt valmiiksi vastaukset olettamiinsa kysymyksiin. Tärkein niistä oli, ettei hän ollut sodan aikana kantanut asetta.

Kuulustelu tapahtui huoneessa kaksin kuulustelijan kanssa. Kuulustelija – valkoinen upseeri – kysyi, oliko hän liittynyt vapaaehtoisesti punakaartiin.

Katava sanoi, ettei ollut koskaan kuulunut punakaartiin, mikä olikin totta.

– Mitä Te teitte vapaussodan aikana? kuulustelija kysyi.

”Vapaussota” särähti korvaan, mutta Katava ei antanut sen suututtaa.

- Mää kävin töis, niin ku ennenki.
- Missä Te olitte töissä?
- Vulcanin laivanveistämö.
- Mikä on ammattinne?
- Seppä.
- Kuulutteko Te ammattiosastoon?
- Kuulun.
- Mihin?
- Turun Seppien.
- Kuuluitteko te luottamusmiehistöön?
- Mää erosin siitä.
- Entä tehdaskomiteaan?
- En.

Kuulustelija kirjoitti muistiinpanoihinsa ja kysyi sitten:

- Kuulutteko Sosiaalidemokraattiseen puolueeseen?
- Kuulun. Mää kuulun sen maltilisse siippe. Mää en ol marxilainen. Mää en kannata sosialisointti. Mää en kannata omaisuuden pakko-ottoa valtiol. Mää olen sil kannal, et yhteiskunnas valittevat epäkohrat voiran korjata erustuksellist tietä lainsäätämälänsä kautta säätämälänsä laki eruskunnas.

Kuulustelija katsoi suoraan silmiin ja sanoi:

- Saamiemme tietojen mukaan Te olitte valankumousjoukkojen jäsen.

Katava oli odottanut tätä kysymystä. Hänellä oli vastaus valmiina:

- Mää epäröin pitkä, mut suostuin lautamieheks, kosk mua käyti pyytämäs monta kertta.
- Kuka kävi pyytämäs?
- Puoluetoverit.
- Miksi ette kieltäytynyt?
- E’ mää voinu. Ja mää ajattelin, et oikeuren jäsenenä voi vaikutta, et soran aikana ei tehrä raakuksi puolin ja toisin.

Kuulustelija ei näyttänyt vakuuttuvan.

- Mun lautamiesurani jäi siihe, et mää olin muutaman kerran hyväksymäs sakkorangastust salaviinampolttajil, Katava jatkoi. – Mää kannatin sakkorangastust, kosk olen sitä mieltä, et heijän kaltassi ei pidä panna vankila valtion elätettäviks.

Kuulustelijan silmissä vilahti hymyn häivähdyks. Mies kirjoitti jotakin papereihinsa, nosti sitten katseen ja sanoi:

- Tuomiovallan anastaminen on erityinen rikos, josta voidaan tuomita kuolemaan.

– Ei kai senttä.

Kuulustelija piti pitkän tauon ja kysyi sitten:

– Hyväksyittekö te kapinan?

Katava mietti pitkään, ennen kuin vastasi:

– Mnä äänestin vastaan, ko Sosiaalidemokraat-tisen puoluen Turun kunnallisjärjestön kokoukses äänestetti marraskuun yleislakon aikana vallan-kumoukse ryhtymisestä. Siit on merkintä pöytäkir-jois.

Kuulustelija kirjoitti papereihinsa.

– Teidän on kuultu vannovan, että Te kostatte vapaaherra Norrelle, koska Norre sanoi Teidät ylös ja hääti perheenne torpasta, kuulustelija sa-noi yllättäen.

– E’ mää ol semmost sanonu.

– Opatittekko Te venäläiset anarkistimatuusit Solkullan kartanoon sinä yönä kun vapaaherra Norre murhattiin?

Katava joutui nieleskelemään:

– Mää kuulen ensmäist kertta, et Norre on murhattu. Mul ei ol asian kans mittän tekemist. Mää en ol eres käyny mone vuotte Mynämäel.

– Teidän poikanne ovat syyllistyneet verite-koihin ainakin Suinulassa, kuulustelija vaihto-i puheenaihetta.

– Jos on niin, asia on tutkittava.

– Asiaa tutkitaan parhaillaan. Toista pojista ei vain ole löydetty.

– Kumppa?

Kuulustelija katsoi papereihinsa:

– Hannesta.

– E’ määkän tierä, misä hän on.

Kuulustelun päätyttyä Katava palautettiin muiden vankien joukkoon. Vangit asuivat kuin sillit suolassa. Heitä kuoli kuin karpäsiä, vaikka pahin oli jo takana. Viranomaiset ilmoittivat, että kuolemat aiheutti punatauti, mutta jokainen näki, että ne aiheutti nälkä. Vangeille ei annettu tar-peeksi ruokaa, sillä heille haluttiin kostaa se että olivat nousseet kapinaan. Sen osoitti sekin, että viranomaiset olivat kesän alussa kieltäneet omai-silta ruuan tuomisen vangeille. Sittemmin typerä kielto oli kumottu. Mandi toi hänelle jatkuvasti ruokapaketteja, vaikka ruuasta oli kotonakin en-tistä pahempi pula, sen jälkeen kun Alli oli pääs-

syt vaarattomaksi todettuna ehdonalaiseen Henalasta.

Viimeisiä punavankeja kuulusteltiin vielä, kun valtiorikosoikeudet aloittivat istunnot. Tuomiolla käynnyttä ei tuotu takaisin vankileiriin, mutta sinne kuultiin rangaistuksista. Ne olivat kolmesta vuodesta ehdotonta vankeutta aina kuolemantuomioon asti. Eräs halikkolainen renki, joka oli tullut Katavan tutuksi Kurjenkaivonkentän vankileirissä, joutui tai pääsi, miten sen otti, oikeuden tutkittavaksi eräänä päivänä elokuun kolmannella viikolla. Kuultiin, että renki, monilapsisen perheen isä, tuomittiin kuolemaan.

Halikkolainen oli usein sanonut Katavalle, ettei tiennyt syyllistyvänsä rikokseen, kun lähti puolustamaan työläisten oikeuksia.

Koitti vihdoinkin ilta, jolloin Katavan nimi huudettiin. Se tiesi sitä, että hänet vietäisiin aamulla oikeuden eteen.

Yöllä uni ei tullut. Katava hikoili ja kieriskeli puulaverille levitetillä olkipatjalla. Miten hän, kouluja käymätön mies, osaisi asettaa sanansa niin, ettei häntä tuomittaisi kuolemaan. Hän ei

halunnut vielä kuolla. Elämäntyö jäisi kesken. Lapsetkaan eivät olleet vielä täysi-ikäisiä.

Katava heräsi. Vartija seiso vieressä.

– Heitä’ keviästi ylle ja lähre följyhyn, vartija sanoi.

Vaikka oli kesä ja lämmin, Katava puki kaikki vaatteet, sillä hän ei palaisi enää tänne.

Aurinko oli jo noussut. Sinä päivänä tuomion saavia oli toistakymmentä. Vartijat panivat heidät parijonoon ja käskivät jonon liikkeelle.

He laahustivat vartijoiden valvovien silmien alla portista ulos. Katuvarsilla ei ollut yhtään tuttua näkemässä nöyryytystä. Heidät marssitettiin työväentaloon, jossa oikeus istui.

Ensimmäinen tutkittava vietiin tuomarien eteen. Vähän ajan kuluttua tutkittu tuotiin oikeus-salista odottamaan, kun tuomarit puivat päätöstä. Viiden minuutin kuluttua tutkittu vietiin kuulemaan tuomio. Pian tuomittu tuotiin salista ja vietiin ulos. Seuraava vietiin tuomarien eteen.

Odottavan aika kävi pitkäksi. Katava yritti lukea tuomiolla käyneiden kasvoilta merkkejä saadusta rangaistuksesta. Muutamat itkivät.

Katavan vuoro tuli vasta iltapäivällä. Vartija vei hänet oikeussaliin ja asetti seisomaan tuomarien eteen. Kaksi tuomareista oli siviilejä. Kolmas oli upseeri. Upseeri luki syytekirjelmän.

Katavaa syytettiin valtiota vastaan tehdystä rikoksesta. Syyttäjä luki myös kuulustelupöytäkirjan. Siihen oli liitetty työnantajan hänestä antama lausunto. Se oli melko myönteinen.

”Työnantajat katuiivat jo, että niin monta ammattimiestä oli teloitettu.”

Syyttäjä vaati Katavalle ankarinta mahdollista rangaistusta.

Tuomari kysyi, oliko hänellä mitään sanottavaa puolustukseksseen.

Katava vaikenä.

– Viekää syytetty pois oikeussalista siksi ajaksi, kun oikeus päättää tuomiosta, tuomari käski.

Katavan istui eteisessä kuin tulisilla hiilillä. Vartija vei hänet takaisin tuomarien eteen.

Tuomari luki paperista:

– Tutkittuaan asian oikeus on todennut, että syytetty Elmer Katava, syntynyt Turussa seitsemäs lokakuuta tuhatkahdeksansataa kahdeksänkymmentä, on syyllinen valtiopetokseen. Hänet

tuomitaan kolmen vuoden ehdottomaan vankeusrangaistukseen ja menettämään kansalaisluottamuksen kymmeneksi vuodeksi. Armonanomus voidaan jättää valtiorikosoikeuden ylioikeudelle.

Henki säilyi. Katava tunsu huimausta ja hapuili kädellä tukea.

Vartija toi Katavan ulos ja työnsi hänet mustamajajaan. Autossa olivat ennen häntä tuomiolla käyneet. Hän istuutui kahden kohtalotoverin väliin. Auton ovi paiskattiin kiinni. Moottori veivattiin käyntiin. Heitä lähdettiin viemään jonnekin.

Heidät kuljetettiin rautatieasemalle ja suljettiin vankivaunuun.

Tuomarin sanat kaikuivat vielä Katavan korvissa. Monta tuntia kuljettuaan juna saapui Tammissaaren asemalle. Vangit marssitettiin vankilaksi muutettuun punatiilikasarmiin. Aluetta ympäröi kaksinkertainen piikkilanka-aita. Joka kulmassa oli puinen vartiotorni, joissa aseistetut vartijat valvoivat vankien jokaista liikettä. Luurangonlaihhat vangit vaeltelivat haamuina isoiksi käyneissä vaatteissaan.

Vangit nukkuivat entisissä sotilastuvissa laverikerrossängyissä. Patjana oli oljilla täytetty kan-

gas. Vuodevaatteita ei ollut. Ruuaksi annettiin useimmiten suolainen silli. Silli aiheutti janon, jota tukahduttaakseen moni joi vettä ojasta, johon valui virtsaa ulkokäymälästä. Virtsansekaisesta vedestä saatu suolistosairaus koitui monen vangin kohtaloksi. Vankilan ruumishuone täyttyi, vaikka luottovangit kuljettivat ruumiita uutterasti hevosella tien yli hautaan. Huhu kertoi, että ruumiit kipattiin joukkohautaan kerroksittain. Kerrosten väliin siroteltiin kalkkia poistamaan hajua.

Pakeneminen oli mahdotonta. Voimatkaan eivät riittäisi pakomatkaan. Katava meni lyhyessä ajassa huonoon kuntoon, kun ei saanut enää Mandin tuomia ruokapaketteja. Hän sairastui heikkouteen. Hänelle nousi korkea kuume. Hän houraili ja näki näkyjä. Hän joutui vankilan sairaalaan.

Katava tervehtyi lääkkeillä ja sairaalan ruuilla. Hän pääsi saunaan. Löyly edisti paranemista lisää.

Yhtenä päivänä Karl tuotiin samaan huoneeseen. Poika oli kuoleman kielissä eikä jaksanut vastata isän kysymyksiin. Mutta silmistä näki, että Karl tunnisti hänet.

Katava tervehtyi niin, että pääsi pois sairaalasta. Hän pyysi saada käydä katsomassa päivittäin poikaansa. Ihme ja kumma, pyyntöön suostuttiin.

Karl virkosi lääkkeillä ja sairaalan ruuilla niin, että jaksoi vähän puhua. Mutta ääni oli edelleen heikko. Karl kertoi tuskin kuuluvalla äänellä, että oli jäänyt vangiksi Tampereella. Tuomari haukkui häntä Raunistulan huligaaniksi ja vaati kuolemanrangaistusta. Hän sanoi tuomarille, ettei ollut ymmärtänyt punakaartin tarkoitusta, kun liittyi siihen vanhempien miesten kehotuksesta. Isä ja äitipuoli kuolisivat suruun, jos kuolisivat, että hänet oli tuomittu kuolemaan. Tuomari heltyi ja muutti kuolemanrangaistuksen elinkautiseksi.

– Eivät antaneet työmiehen lapsel armoa, Katava sanoi puoliääneen.

Katavalle tultiin kertomaan, että kaksi naista odotti häntä piikkilanka-aidan takana. Hän arveli Mandin ja Allin tulleen.

Naiset olivat Mandi ja Alli. He voivat jutella piikkilanka-aidan läpi. Mandi kauhisteli luurangonlaihoja vankeja.

– Ruokatilanne on uuren saron jälkke vähäm parantunu, Elmer kertoi.

– Mää toin sul ruokapaketin, Mandi sanoi.

Piikkilanka aita oli liian tiheä, jotta paketin olisi voinut työntää sen läpi.

– Heitä’ se airan yli, ku mää annan merkin, Elmer sanoi.

Sopivaa hetkeä ei tuntunut tulevan. Aina joku vartijoista katsoi.

– Miks puist on kuorittu parkki? Mandi ihmeteli. Männyistä oli kaluttu kuori niin korkealta kuin oli yletytty.

– Jokku’ syövä’ parkki, Elmer kertoi.

Tuli hetki, jolloin kaikki vartijat katsoivat pois päin.

– Heitä nyt, Elmer sanoi.

Mandi otti paketin kassista ja heitti sen aidan yli. Paketti putosi Katavan jalkojen juureen.

– Mää vien sen Karlil, Elmer sanoi.

– Onk Karl tääl? Mandi hämmästyi.

– Hän on vankilan sairaalas. Hän on paranemam päi, mut tarvitte viel lisäravintto.

– Mää olisin tuonu paketin hänelki, jos olisin tieny, Mandi sanoi silmät kyynelissä.

– Karl on tuomittu elinkautisse, Katava kertoi. Kun vartijat eivät katsoneet, hän otti paketin maasta ja työnsi sen kahden napin välistä pompan alle. – Onk Hanneksest kuulunu mittä?

– Hän pääsi Venäjäl, Mandi kertoi. – Hänelt tuli viesti, et hän voi hyvin.

Tieto, että Hannes oli elossa, ilahdutti.

Alli näytti häpeilevän ryysyissä kulkevaa isäänsä.

– Alli, pää pysty. Me hävisimme, mut ens kerral me voitamme, isä rohkaisi tyttöä.

Mandin ja Allin täytyi lähteä ehtiäkseen Karjaan junaan.

– Mää pääsen ehkä jouluks kotti, Katava sanoi vielä. – On kuulunu’ puhei, et eninttä neljän vuoden rangaistuksen saane armadettais.

Hän katsoi kauan naistensa perään.

Vartija avasi pakkolaitoksen portin. Vapauden takaisin saaneet kävelivät portista ulos ja suuntasivat kulkunsa rautatieasemalle. Jokaisella oli valtion antama littera kotipaikkakunnalle.

Elmer Katava hyvästeli toverit Karjaalla ja vaihtoi Turun junaan.

Katava katsoi junanikkunasta ohi kiitävää maisemaa. Puut värjöttelivät alkutalven pikku pakkasessa. Mitä lähemmäs kotia hän tuli, sitä riemukkaammaksi olo muuttui. Hän oli selvinnyt hengissä Tammisaaren pakkolaitoksesta, jossa niin moni toveri oli kokenut matkan pään. Hänellä oli koti johon palata. Kotona odotti vaimo ja tytär. Pojatkin olivat elossa. Hän menisi heti huomenna kysymään töitä Vulcanilta. Työnantajat ottivat kuulemma kernaasti vanhat työntekijät takaisin töihin, sillä ammattimiehistä oli puute, kun niin moni oli kaatunut kapinassa tai kuollut vankileireillä.

Elämä alkaisi taas sujua.